

**İSMET İNÖNÜ'NÜN 1950-1960 YILLARI
ARASINDAKİ YURT İÇİ GEZİLERİ**

Volkan ERÇAVUŞ

**Yüksek Lisans Tezi
Tarih Ana Bilim Dalı
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Elif AKTAŞ
2022
Her Hakkı Saklıdır.**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**Volkan ERÇAVUŞ
ORCID ID: 0000-0001-8713-5087**

**İSMET İNÖNÜ’NÜN 1950-1960 YILLARI
ARASINDAKİ YURT İÇİ GEZİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Elif AKTAŞ**

ERZURUM – 2022

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Turkish Research

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"İsmet İnönü'nün 1950-1960 Yılları Arasındaki Yurt İçi Gezileri"** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

☐ Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

İSTİSNAİ DURUMLAR*

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezte yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüştürmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

10.10.2022

Aslı ıslak imzalıdır

Volkan ERÇAVUŞ

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Turkish Research

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Elif AKTAŞ danışmanlığında Volkan ERÇAVUŞ tarafından hazırlanan “İsmet İnönü’nün 1950-1960 Yılları Arasındaki Yurt içi Gezileri” başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Kabul / Ret – İmza

Jüri Başkanı Atatürk
(Yavuz ÖZDEMİR Üniversitesi
–Dr. Öğr. Üyesi)

Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi Atatürk
(Elif AKTAŞ-Dr. Üniversitesi
Öğr. Üyesi)

Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi Erzincan Binali Yıldırım
(Erdem YAVUZ- Üniversitesi
Doçent Dr.)

Aslı ıslak imzalıdır

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Osman MERT
Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR LİSTESİ	VII
TABLolar VE RESİMLER LİSTESİ	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ.....	1
I. ÇALIŞMANIN KONUSU	1
II. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ	1
III. ÇALIŞMANIN KAPSAMI.....	1
IV. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ.....	2
V. İSMET İNÖNÜ’NÜN HAYATI	3

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİ

1.1. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİ	6
1.1.1. 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu	7
1.1.2. 1945 Yılı 7 Aylık Bütçe Kanunu	12
1.1.3. Dörtlü Taktir	14
1.2. DEMOKRAT PARTİNİN KURULMASI.....	15
1.3. 10-11 MAYIS 1946 CHP OLAĞANÜSTÜ KURULTAYI.....	21
1.4. MATBUAT KANUNU	23
1.5. 1946 GENEL SEÇİMLERİ.....	23
1.6. 1946 GENEL SEÇİMLERİ SONRASI YAŞANANLAR.....	25
1.6.1. 7 Ocak 1947 Demokrat Parti I. Büyük Kongresi	25
1.6.2. 1947 Yılı Bütçe Görüşmeleri.....	26
1.6.3. 12 Temmuz Beyannamesi	27

İKİNCİ BÖLÜM

İSMET İNÖNÜ'NÜN 1950-1957 YILLARI ARASINDAKİ YURT İÇİ GEZİLERİ

2.1. 14 MAYIS 1950 GENEL SEÇİMLERİ ÖNCESİNDE YAŞANAN GELİŞMELER	29
2.2. 14 MAYIS 1950 GENEL SEÇİMLERİ	37
2.2.1. Birinci Adnan Menderes Hükümeti.....	38
2.2.2. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması	39
2.2.3. Kore'ye Asker Gönderilmesi.....	40
2.3. İSMET İNÖNÜ'NÜN 1951 YILINDAKİ YURT İÇİ GEZİLERİ VE ÖNEMLİ GELİŞMELER	40
2.3.1. İkinci Adnan Menderes Hükümeti.....	40
2.3.2. İsmet İnönü'nün Malatya Gezisi	42
2.3.3. Halkevlerinin Kapatılması 11 Ağustos 1951	45
2.4. İSMET İNÖNÜ'NÜN 1952 YILI YURT İÇİ GEZİLERİ	45
2.4.1. Karadeniz Bölgesi Gezisi.....	45
2.4.2. Trakya Gezisi	49
2.4.3. Bursa ve Ege Bölgesi Gezileri.....	51
2.5. 1953 YILINDAKİ ÖNEMLİ OLAYLAR	55
2.5.1. Millet Partisinin Kapatılması	55
2.5.2. CHP ile DP Arasında Gerginleşen İlişkiler.....	57
2.6. 2 MAYIS 1954 GENEL SEÇİMLERİ ÖNCESİNDE İSMET İNÖNÜ'NÜN YAPMIŞ OLDUĞU YURT İÇİ GEZİLERİ	60
2.7. 2 MAYIS 1954 GENEL SEÇİMLERİ	68
2.8. ADIYAMAN'IN VE ADAPAZARI'NIN İL, KIRŞEHİR'İN İLÇE YAPILMASI.	70
2.9. 6-7 EYLÜL OLAYLARI	72
2.10. İSMET İNÖNÜ'NÜN 1955 YILI BURSA GEZİSİ.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSMET İNÖNÜ'NÜN 1957-1960 YILLARI ARASINDAKİ YURT İÇİ GEZİLERİ
VE 27 MAYIS DARBESİ

3.1. 27 EKİM 1957 SEÇİMLERİ ÖNCESİNDE İSMET İNÖNÜ'NÜN YAPMIŞ OLDUĞU YURT İÇİ GEZİLERİ VE 27 MAYIS DARBESİNE GİDEN SÜREÇ	75
3.1.1. 1957 Yılı Bütçe Görüşmeleri.....	75
3.1.2. 9 Mart İzmir Gezisi.....	76
3.1.3. 22 Mart CHP Meclis Grup Toplantısı	79
3.1.4. CHP İstanbul İl Kongresi.....	79
3.1.5. Muhalefet Partileri Liderlerinin Heybeliada'daki Konferansı	80
3.1.6. CHP Kars ve Erzurum İli Kongreleri	81
3.1.7. İsmet İnönü'nün 1957 Genel Seçimlerindeki İlk Seçim Gezisi Malatya ve Çevresi	82
3.1.8. Karadeniz Bölgesi Gezisi.....	84
3.1.9. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri Öncesi Büyükşehirlerdeki Mitingler	88
3.1.10. 27 Ekim 1957 Milletvekilliği Genel Seçimleri ve Sonuçları	94
3.2. İSMET İNÖNÜ'NÜN 1958 YILINDAKİ YURT İÇİ GEZİLERİ VE ÖNEMLİ GELİŞMELER	97
3.2.1. 14 Temmuz 1958 Irak Darbesi.....	97
3.2.2. İsmet İnönü'nün Bursa Yangını Nedeniyle Yaptığı Ziyaret	100
3.2.3. Vatan Cephesinin Kurulması.....	100
3.2.4. İsmet İnönü'nün Sivas İl Kongresine Gidişi ve Olaylı Zile Gezisi	101
3.2.5. İsmet İnönü'nün Çankırı-Kastamonu Gezisi	104
3.2.6. İsmet İnönü'nün Afyon, Isparta, Burdur ve Antalya Gezileri.....	105
3.2.7. İsmet İnönü'nün Adana, Hatay, Antep, Urfa Gezileri	107
3.2.8. İsmet İnönü'nün Eskişehir İl Kongresine Katılması	110
3.3. İSMET İNÖNÜ'NÜN 1959 YILINDAKİ YURT İÇİ GEZİLERİ VE ÖNEMLİ GELİŞMELER	111
3.3.1. Adnan Menderes'in Londra Uçak Kazası.....	111
3.3.2. İnönü'nün Olaylı Ege Gezisi	112
3.3.3. Topkapı Olayları	117

3.4. 27 MAYIS 1960 DARBESİ ÖNCESİNDE İSMET İNÖNÜ’NÜN DÜZENLEMİŞ OLDUĞU YURT İÇİ GEZİLERİ VE ÖNEMLİ GELİŞMELER.....	119
3.4.1. İsmet İnönü’nün Bursa İl Kongresine Katılması.....	119
3.4.2. İsmet İnönü’nün Bilecik Gezisi.....	120
3.4.3. İsmet İnönü’nün Konya Gezisi	122
3.4.4. İsmet İnönü’nün Olaylı Kayseri Gezisi.....	123
3.4.5. Tahkikat Komisyonunun Kurulması	125
3.4.6. İstanbul-Ankara Olayları ve 27 Mayıs Darbesine Giden Süreç.....	130
3.4.7. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Gerçekleşmesi	133
SONUÇ	135
KAYNAKÇA	139
EKLER	146
ÖZGEÇMİŞ.....	155

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****İSMET İNÖNÜ’NÜN 1950-1960 YILLARI ARASINDAKİ YURT İÇİ GEZİLERİ****Volkan ERÇAVUŞ****Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Elif AKTAŞ****2022, 157+IX Sayfa****Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Elif AKTAŞ****Dr. Öğr. Üyesi Yavuz ÖZDEMİR****Doç. Dr. Erdem YAVUZ**

Çalışmada 1950-1960 yılları arasında İsmet İnönü’nün yurt içi gezilerinin, iktidar-muhalefet ilişkilerine yansımaları ve Türkiye’nin siyasal hayatına etkileri araştırılmıştır. 1950’den sonraki dönemde CHP ile DP arasındaki ilişkilerin anlaşılabilmesi amacıyla tezin birinci bölümünde 1945 yılında başlayan muhalefetin oluşum süreci anlatılmıştır. Birinci bölümde, 1945’deki Çiftçiye Topraklandırma Kanunundan 1947’deki 12 Temmuz Beyannamesine kadar geçen süreç incelenmiştir. İkinci bölümde, İsmet İnönü’nün 1950-1957 yılları arasındaki yurt içi gezileri ve önemli siyasal gelişmeler birlikte incelenerek CHP ile DP ilişkilerinin nasıl olduğu, bu gezilerin ve siyasal gelişmelerin demokrasiye etkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise 1957’den 27 Mayıs 1960 Darbesine kadar olan süreçte İnönü’nün yurt içi gezilerinin siyasal etkileri ve sonuçları incelenmiştir. Tezin asıl odak noktası İsmet İnönü’nün yurt içi gezileri olduğundan dolayı dönemin gazeteleri tezin ana kaynağını oluşturmuştur. Çalışmada 1946’da DP’nin kurulmasıyla başlayan iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkilerin, İsmet İnönü’nün 1950-1960 yılları arasında muhalefette iken gerçekleştirmiş olduğu yurt içi gezileri kapsamında yaşadığı değişimi ve 27 Mayıs Darbesine giden süreci nasıl etkilediği objektif bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İsmet İnönü, Muhalefet Yılları, Yurt içi geziler, CHP, DP, 27 Mayıs Darbesi

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****İSMET İNÖNÜ'S 1950-1960 YEARS DOMESTIC TOURS BETWEEN****Volkan ERÇAVUŞ****Advisor: Asst. Prof. Dr. Elif AKTAŞ****2022, 157IX Pages****Jury: Asst. Prof. Dr. Elif AKTAŞ****Asst. Prof. Dr. Yavuz ÖZDEMİR****Assoc. Prof. Dr. Erdem YAVUZ**

In this study, the reflection of İsmet İnönü's domestic tours on the power-opposition relations and their effects on Turkey's political life during the period when the CHP was in opposition between 1950-1960 were investigated. In order to understand the relations between CHP and DP in the post-1950 period, the formation process of the opposition that started in 1945 is explained in the first part of the thesis. In the first part, the process from the Çiftçiye Topraklandırma Kanunu 1945 to the 12th of July Declaration of 1947 has been examined. In the second part, İsmet İnönü's domestic trips between 1950-1957 and important political developments were examined together and it was tried to reveal how the relations between CHP and DP and the effects of these trips and political developments on democracy. In the third chapter, the political effects and results of İnönü's domestic trips from 1957 to the May 27, 1960 coup were examined. Since the main focus of the thesis was İsmet İnönü's domestic trips, the newspapers of the period constituted the primary source of the thesis. In this study, it has been tried to objectively reveal how the relations between the government and the opposition, which started with the establishment of the DP in 1946, affected the change that İsmet İnönü experienced within the scope of his domestic trips between 1950-1960 while he was in opposition, and the process leading to the 27 May Coup.

Keywords: İsmet İnönü, Years of Opposition, Domestic trips, CHP, DP, 27 May Coup.

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMM	: Büyük Millet Meclisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
Dr.	: Doktor
Haz.	: Hazırlayan
HP	: Hür Partisi
MP	: Millet Partisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKP	: Türkiye Köylü Partisi
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

TABLOLAR VE RESİMLER LİSTESİ

Tablo 1: Yüksek Seçim Kurulu 1950 Milletvekiliği Genel Seçim Sonuçları	37
Tablo 2: Yüksek Seçim Kurulu 1954 Milletvekiliği Genel Seçim Sonuçları	69
Tablo 3: Yüksek Seçim Kurulu 1957 Milletvekiliği Genel Seçim Sonuçları.....	96
Resim 1: Akşam Gazetesi, 10 Mayıs 1950	36
Resim 2: Akşam Gazetesi, 10 Ekim 1952	53
Resim 3: Vatan Gazetesi, 15 Ekim 1957	88
Resim 4: Cumhuriyet Gazetesi, 2 Mayıs 1959	115

ÖNSÖZ

Çalışmanın konusu, İsmet İnönü'nün 1950-1960 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu yurt içi gezilerinin iktidar muhalefet ilişkilerine yansımından ve siyasi sonuçlarından oluşmaktadır. İktidar muhalefet ilişkilerinin nasıl geliştiğini tam anlayabilmek amacıyla bütüncül yaklaşım esas alınarak objektif bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada beni yönlendiren, araştırmanın tüm aşamalarında her türlü desteği veren kıymetli hocam, danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi Elif AKTAŞ'a teşekkürlerimi arz ederim.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde her türlü desteği veren kıymetli ablam Arş. Gör. Deniz ERÇAVUŞ'a ve bu süreçte her zaman beni destekleyen değerli aileme, yine bu süreçte desteklerini esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım Arş. Gör. Şeyda ARISOY ve Akif Alperen ARISOY'a teşekkür ederim.

Çalışmanın alanda araştırma yapan ilgililere katkıda bulunmasını amaçladık. Umarım amacımızda başarıya ulaşabilmişizdir.

Erzurum-2022**Volkan ERÇAVUŞ**

GİRİŞ

I. ÇALIŞMANIN KONUSU

Çalışmada Cumhuriyet Halk Partisi genel başkanı İsmet İnönü'nün partinin muhalefette olduğu 1950-1960 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu yurt içi gezileri ve bu gezilerin CHP ile DP arasındaki ilişkilere olan etkileri ele alınmıştır. Ayrıca bu gezilerin siyasi sonuçlarının Türk demokrasisine etkilerinin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

II. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

İsmet İnönü'nün 1950-1960 yılları arasındaki yurt içi gezilerinin iktidar-muhalefet ilişkilerine olan etkilerine değinmeden önce çok partili hayata geçiş sürecini ve bu dönemdeki CHP-DP ilişkilerini incelemek, sürecin nasıl geliştiğini anlamak açısından önem arz etmektedir. Çok partili hayata geçiş denemeleri Mustafa Kemal (Atatürk)'in zamanında 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının ve 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasıyla başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Ayrıca 1930 yılında Amele ve Çiftçi Fırkası ve Ahali Cumhuriyet Fırkası, 1945 yılında ise Milli Kalkınma Partisi ve 1946 yılında Sosyal Adalet Partisi gibi on iki parti kurulmasına rağmen seçimlerde başarı gösteremedikleri için çok partili hayata geçiş DP ile gerçekleşmişti. Bu çok partili hayata geçiş denemelerinden sonra 1946'da DP'nin kurulmasıyla başlayan sürecin, DP'nin 1950'de iktidara gelmesiyle birlikte 10 yıllık iktidarındaki DP-CHP ilişkilerinin gelişimi ve İnönü'nün 1950-1960 yılları arasındaki yurt içi gezilerinden 27 Mayıs Darbesine kadar giden süreci ne derece etkilendiğinin gösterilmesi açısından önemli olmuştur.

Bu tez çalışmasıyla İsmet İnönü'nün 1950-1960 yılları arasındaki yurt içi gezilerinin Türk demokrasisinin gelişimine etkilerinin neler olduğunu ve iktidar-muhalefet ilişkilerindeki değişimi ortaya koymak amaçlanmıştır. Cumhuriyet Tarihi alanında yapılan kaynak araştırmalarında, İsmet İnönü'nün 1950-1960 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu yurt içi gezileri hakkında bu zamana kadar ayrıntılı bir araştırma yapılmadığı görülmüş olup bu çalışma ile alandaki eksikliğin giderilmesi hedeflenmiştir.

III. ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Çalışmanın kapsamını İsmet İnönü'nün 1950-1960 yılları arasındaki yurt içi gezileri oluştururken konuyu daha anlaşılır kılmak adına çok partili hayata geçiş sürecine ve dönemin önemli olaylarına da değinilmiştir. Bu süreç içerisinde çok partili hayata geçiş ile birlikte

iktidar-muhalefet ilişkilerinin gelişimi, İnönü'nün 1950-1960 yılları arasındaki yurt içi gezileri ve bu yıllar arasında gerçekleşen siyasi olaylar anlatılmaya çalışılmıştır.

IV. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışma nitel bir çalışma olup nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve tarihsel yöntem kullanılmıştır. Tarihsel araştırmalar genellikle bilgi ve verilerin yorumlanmasını veya analizini içerirler.¹ Doküman analizi ise nitel araştırmalarda görüşme ve gözlemin mümkün olmadığı durumlarda, araştırmanın geçerliliğini artırmak için araştırılan probleme ilişkin olarak yazılı ve görsel materyallerin de araştırmaya dâhil edilmesidir. Yazılı ve görsel dokümanların incelenmesi araştırmaya dair daha zengin ve daha kapsamlı çıkarımlar yapılmasını sağlaması açısından önemlidir. Araştırılan konuya ilişkin çeşitli kaynaklardan bilgi toplanması, farklı bakış açılarının ve farklı yaklaşımların da incelenmesine ve sentezlenmesine olanak sağlayacaktır. Bu ise araştırmanın geçerliliğini artıracaktır.²

Çalışmada birinci bölümde çok partili hayata geçiş süreci ve DP'nin kuruluşu objektif bir şekilde anlatılmak istendiği için çoğunlukla birinci el kaynak olan dönemin gazetelerinin yer aldığı arşivlerden ve TBMM Tutanak Dergisinden faydalanılmıştır. Ayrıca Resmî Gazete, akademik makaleler ve konuyla alakalı kitaplardan da yararlanılmıştır.

İkinci ve üçüncü bölümde İsmet İnönü'nün 1950-1960 yılları arasındaki yurt içi gezilerini ve siyasi olayları detaylı bir şekilde anlatabilmek için dönemin gazetelerinin 301 adetinden, hatıralardan, 91 adet TBMM tutanak dergisinden, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden, Resmî Gazeteden, YÖK tez sayfasında erişime açık olan tezlerden, akademik makalelerden, dönemi anlatan kitaplardan ve elektronik kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmada İnönü'nün yurt içi gezilerinin kronolojik takibi Ahmet Demirel tarafından hazırlanan İsmet İnönü'nün defterler adlı kitabından ve İsmet İnönü vakfının internet sitesinden yapılmıştır. Ancak birtakım eksikliklerin olması nedeniyle araştırma esnasında çoğunlukla gazetelerden ve hatıralardan yararlanılarak kronolojideki eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın kapsamında araştırma sürecinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanakları, Resmi Gazete arşivi, Yüksek Seçim Kurulu Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Milli Kütüphane Dijital Arşivi, Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Gazete Arşivi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Gazete Arşivi, İstanbul Üniversitesi Gazete Arşivi, Cumhuriyet Gazetesi Arşivi, Milliyet Gazetesi Arşivi ve bazı

¹ Bruce L. Berg, Howard Lune, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Çev. Ed. Hasan Aydın), Eğitim Yayınevi, Konya 2015, 335.

² Türker Baş, Ulun Akturan, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013, 117.

gazetelerin sayılarına ulaşamadığı için <https://www.gastearsivi.com/> internet sitesinden kaynak taraması yapılmıştır. Çalışmanın konusuna dâhil olan dönemle alakalı yazılmış tezler için YÖK'ün Ulusal Tez Merkez'inden yararlanılmıştır. Akademik makalelerin taranmasında <https://dergipark.org.tr/tr/> den ve <https://scholar.google.com/> internet sitesinden faydalanılmıştır. Ayrıca İsmet İnönü vakfının <https://www.ismetinonu.org.tr/> internet sitesinden kronoloji takibi ve kaynak taraması yapılmıştır. Tüm bu kaynak taramaları haricinde yine o dönemi anlatan hatıra kitapları incelenmiştir.

V. İSMET İNÖNÜ'NÜN HAYATI

24 Eylül 1884'te İzmir'de doğan İnönü nüfus kütüğüne ilk olarak Mustafa İsmet olarak kaydedilmişti. Daha sonra Kurtuluş Savaşı zamanında 6-10 Ocak ve 23 Mart-1 Nisan 1921'de gerçekleşen İnönü muharebelerindeki başarısına ithafen, 1934 yılında çıkarılan soyadı kanunuyla birlikte İnönü soyadını kazanmıştı. İnönü'nün babası Hacı Reşit Bey annesi ise Cevriye Hanımdı. İnönü 5 çocuklu bir ailede dünyaya gelmişti.³ Aslen Malatyalı olan İnönü memur olan babası Reşit Bey'in o dönemde çalıştığı şehir İzmir'de doğmuştu. 7 yaşına geldiğinde ise ailesiyle birlikte Sivas'a taşınmıştı. Sivas'ta sırasıyla ilkokul, askeri rüştiye ve Sivas idadisinde öğrenim görmüştü. Daha sonra babasının isteğiyle İstanbul'da Mühendishane İdadisine kaydolmuş ve 1903'te 19 yaşında iken teğmen rütbesiyle mezun olmuştu. Topçu lisesinden sonra Erkânıharbiye Mektebindeki eğitimine başlamış, 1906'da yüzbaşı olarak mezun olmuştu.⁴ 1906'da kurmay yüzbaşı olarak ilk görev yeri olan Edirne'de göreve başlamıştı. 13 Nisan 1909'da 31 Mart olayını bastıran Harekât Ordusunda yer almış, 1910 yılında ise Yemen'de çıkan ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilmişti. Buradaki başarıları nedeniyle 1912 yılında binbaşı rütbesine yükseltilmişti. 1912-1913 yılları arasında gerçekleşen Balkan Savaşları sırasında da çeşitli askeri görevlerde bulunmuştu. 28 Temmuz 1914'te başlayan Birinci Dünya Harbi'nde ise Enver Paşa'nın emriyle 1915'te albay rütbesine terfi ettirilmiş ve Çanakkale Cephesi'nde sırasıyla 4. ve 3. Kolordu Komutanlığı yapmıştı. Çanakkale cephesinde 7. Kolordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa ile birlikte görev almıştı. İsmet Paşa Birinci Dünya Harbi'ndeki başarılarından dolayı 24 Ekim 1918'de Harbiye Nezareti Müsteşarlığına atanmıştı. 23 Nisan 1920'de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclis'inde Edirne milletvekilliği yapmıştı. İsmet Paşa 3 Mayıs 1920'de Genelkurmay başkanlığı görevine, daha sonra Batı Cephesi Komutanlığına atanmıştı. İsmet Paşa'nın Kurtuluş Savaşı'nda Batı

³ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam (1884-1938) 1. Cilt*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2012, 17-23.

⁴ İsmet İnönü, *Hatıralar* (Haz.: Sabahattin Selek) (3. Basım), Bilgi Yayınevi, Ankara 2009, 23-28.

Cephesinde özellikle İnönü muharebelerindeki başarılarından dolayı 1 Mart 1921’de albay rütbesi, generalliğe yükseltilmişti. İsmet Bey 31 Ağustos 1922’de ise korgeneral rütbesine yükselmişti, 1926’da orgeneral olmuş ve 1927 yılında askerlikten ayrılmıştı.⁵

İsmet İnönü ile Mevhibe Hanım 13 Nisan 1916’da evlenmişti. 1918’de İzzet adında erkek çocukları dünyaya gelmiş ancak 1921 yılında hastalıktan dolayı vefat etmişti. 1924 yılında Ömer, 1926 yılında da Erdal adında erkek çocukları dünyaya gelmişti. 1930 yılında ise Özden adında bir kızları olmuştu.⁶

İsmet İnönü, 1923 yılındaki Lozan görüşmelerinden önce Dışişleri Bakanlığına atanmıştı. İnönü, Lozan görüşmelerindeki başarısından sonra Cumhurbaşkanı Atatürk’ün isteğiyle 29 Ekim 1923’te yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Başbakanı olmuştu. İnönü, 12 yıl boyunca aralıklarla Başbakanlık yaptıktan sonra 20 Eylül 1937’de başbakanlık görevinden istifa etmişti. 10 Kasım 1938’de Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümünden sonra TBMM’de yapılan seçimler sonucunda Cumhurbaşkanı seçilmişti.⁷ İnönü, Cumhurbaşkanı olduktan sonra dönemin şartlarından dolayı çok partili hayata geçme düşüncesine sahip olsa da İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması gündemi değiştirmişti. İkinci Dünya savaşı boyunca dış politika konusundaki başarılarıyla Türkiye’yi savaş dışında bırakarak ülkenin zarar görmesini engellemişti. İnönü, İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok partili hayata geçmek için adımlar atmıştı. Zaten İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde başlayan demokrasi hareketleri bu süreci hızlandırmıştı. 1946 yılında Demokrat Partinin kurulmasıyla çok partili hayata geçilmiş ve 1950 yılında Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle birlikte Milli Şef Dönemi olarak adlandırılan tek parti dönemi sona ermişti.⁸ 1938-1950 yılları arasındaki Cumhurbaşkanlığı döneminde Atatürk’ten sonra Türkiye’nin siyasal yaşamında en etkili isim olmuştu. Bu nedenle Atatürk’ten sonra İnönü’den İkinci adam olarak bahsedilmiştir.⁹

İsmet İnönü 1950-1960 yılları arasında CHP’nin Genel Başkanı olarak muhalefet liderliği yapmıştı. 27 Mayıs 1960 darbesinin gerçekleşmesiyle birlikte ordu yönetime el koymuş ve kurulan kurucu meclisle birlikte yeni anayasa hazırlanmıştı. 15 Ekim 1961’de yapılan yeni seçimler sonrasında Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel Cumhurbaşkanı olmuş ve yeni kabineyi kurma görevini İsmet İnönü’ye vermişti. 15 Ekim 1961 Milletvekiliği Genel

⁵ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *İsmet İnönü* (1. Baskı), Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, 7-14.

⁶ Neslihan Avcı, *İsmet İnönü’nün Şahsi Hayatı, Askerliği ve Bibliyografyası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2022, 9-13.

⁷ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 15-16.

⁸ Nusret Baycan, “İsmet İnönü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5 (16), 1989, 634-637.

⁹ Metin Heper, *İsmet İnönü* (Çev.: Sermet Yalçın), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008, 21.

seçimlerinde CHP en çok milletvekilini çıkarmasına rağmen tek başına iktidara gelememiş; bu yüzden koalisyon hükümeti kurulmuştu. İsmet İnönü'nün başbakanlığı sırasında 22 şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 darbe girişimlerini bastırması ve demokrasiden yana olan tutumu Türkiye'nin siyasal yaşamı için önemli bir hizmet olmuştu.¹⁰ İsmet İnönü 1961-1965 yılları arasında üç farklı koalisyon hükümetinin başbakanlık görevini yerine getirmişti. 1965 yılında başbakanlıktan ayrılınca kadar görevi boyunca 1960 darbesi sonrasında yargılanan DP'liler için af çıkarılmasına çalışmıştı.¹¹ İnönü Başbakanlık görevi sonrasında CHP'nin yönetim kadrosu ile fikir ayrılıkları nedeniyle genel başkanlıktan çekilmek zorunda kalmıştı ve 1961 Anayasasıyla eski cumhurbaşkanlarına tanınan senatörlük hakkında istifade ederek mecliste parlamenter olarak görevini sürdürmüştü. İnönü'nün 25 Aralık 1973'teki lm Türkiye'de ve dünyada büyük yankı uyandırmıştı. Cenazesi Anıtkabir'e Atatürk'ün kabrinin yanına defnedilmişti.¹²

¹⁰ Baycan, "İsmet İnönü", 637.

¹¹ Heper, *İsmet İnönü*, 209-210.

¹² Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 18.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİ

1.1. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİ

1950-1960 yılları arasındaki iktidar ile muhalefet ilişkilerini anlayabilmek için çok partili hayata geçiş sürecini, muhalefetin oluşumunu incelemek gerekmektedir. 1946 yılında çok partili hayata geçiş ile birlikte siyasi alanda önemli bir adım atılmıştı. Daha önceki çok partili hayata geçiş denemeleri olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası başarısızlıkla sonuçlanmış, Türk siyasetinin ve toplumunun böyle bir sürece henüz hazır olmadığı anlaşıldığı için daha ileriki zamana ertelenmişti. 1945 yılı gerek dünya konjonktüründeki değişimler gerekse ülke içerisindeki gelişmeler sayesinde bir dönüm noktası olmuştur.¹³

Türkiye Cumhuriyeti II. Dünya Savaşı'na her ne kadar fiilen katılmamış olsa da savaşın getirmiş olduğu tüm siyasi ve ekonomik zorlukları yaşamıştır. Savaşın başlamasıyla birlikte ilan edilen seferberlik nedeniyle üretimde yer alan bir milyona yakın insanın silahaltına alınması üretimin büyük bir sıkıntıya girmesine neden olmuştur.¹⁴ Hükümetin üretimdeki aksamayı düzeltebilmek amacıyla yaptığı ilk icraat 18 Ocak 1940 tarihinde çıkardığı Millî Korunma Kanunuydu. Hükümet bu kanunla birlikte üretimin aksamış olduğu sanayi bölgelerindeki vatandaşları çalıştırma yetkisi almıştı. Bu yetkiyle birlikte vatandaşın zorla ve düşük ücretle çalıştırılması halkta büyük huzursuzluğa neden olmuştu. Ayrıca bu kanunla birlikte yaşanan diğer bir sıkıntılı süreç ise buğday üretimi konusundaydı. Toprak Mahsulleri Ofisi bu kanunla üreticinin elindeki mahsulü önceden tespit edip, üreticinin ihtiyacı dışındakine fiyat belirleyip el koymuştu. Bu durum zaten zor durumda olan üreticinin ekonomik sıkıntılarını daha da arttırmıştı.¹⁵

Savaş yıllarında olağanüstü kazanç ve servete sahip olan kişilerden bir kereye mahsus olmak üzere vergi alınmasına karar verilmişti. Bu amaçla 1942 yılında Varlık Vergisi çıkarılmıştı.¹⁶ Bu verginin tüccar, emlak sahibi ve büyük toprak sahiplerinden alınması, Cumhuriyet Halk Fırkası bünyesinde bulunan büyük toprak sahipleriyle yollarının ayrılmasında

¹³ Işıl Tuna, “Verilişinin 70. Yılında Demokratikleşme Belgesi Olarak Türk Siyasal Hayatında Dörtlü Takrir”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15 (30), 2015, 204.

¹⁴ Sefer Şener, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Tarım Politikası Arayışları”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7), 2004, 74.

¹⁵ Abdullah İlgaç, “İkinci Dünya Savaşı’nın İç Politikadaki Yansımaları: Yaşanan Siyasi ve Ekonomik Sorunlar”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2), Aralık 2019, 260.

¹⁶ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4417.pdf>

önemli bir etkendi.¹⁷ Varlık Vergisi ilk çıkarıldığı andan itibaren yoğun tartışmalara neden olmuştu. Uygulanması konusunda bazı zorlayıcı tedbirler içeriyordu. Vergiyi ödemeyenlerin zorlu koşullarda çalıştırılması ayrı bir tartışma konusuydu. Varlık Vergisi tüm bu olumsuzluklarına rağmen kısa bir zaman içerisinde ekonomik anlamda olumlu sonuçlar vermişti.¹⁸

1.1.1. 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Türk İslam devletlerinde ilk toprak reformu 11. Yüzyılda Büyük Selçuklu Devleti zamanında Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk tarafından gerçekleştirilmişti. Büyük Selçuklu zamanında kurulan ikta sistemi sonraki süreçte Anadolu Selçuklu Devleti'ne onlardan da Osmanlı Devleti'ne geçmişti. Osmanlı Devleti'nde uygulanan ikta sistemi kuruluş ve yükselme dönemlerinde etkili olmuştu. Ancak gerileme dönemiyle birlikte mağlubiyetle sonuçlanmaya başlayan savaşların sebep oldukları toprak kayıpları, askeri sistemdeki bozulmalar ve Batıda meydana gelen teknolojik gelişmeler nedeniyle ikta sisteminde bozulmalar meydana gelmişti. 1839 Tanzimat Fermanı ile birlikte ikta sistemi kaldırılmıştı. İkta sisteminin kaldırılması Özel mülkiyetin gelişmesi için önemli bir adım olmuştu. Sonrasında gerçekleştirilen 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi bu süreci hızlandırmıştı.¹⁹ Arazi kanunnamesinin asıl maksadı tarım arazilerindeki istikrarı güvence altına almaktı. Devlet bu kanunla küçük çiftçiye güvence vermişti ancak üretimi arttırmak amacıyla büyük toprak sahiplerini desteklemişti. Bu kanunla birlikte özel mülkiyetin gelişmesi hız kazanmış, devletin tarımdan elde ettiği gelir yükselmiş ve bütçe nizama girmişti.²⁰

Cumhuriyet döneminde ise toprak reformu konusundaki ilk çalışmalar 1920'li yıllarda başlamıştı. Özel mülkiyetin güvence altına alınması amaçlanırken bir yandan da üretimi arttırmak amacıyla Aşar Vergisi'nin kaldırılması, Kadastro Kanunu, 1924 Anayasası, Medeni Kanun'un kabul edilmesi ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin kurulması gibi adımlar atılmıştı. Böylelikle 1923-1929 yılları arasında üretimde artış sağlanmıştı. 1930'lu yıllarda ise toprak reformu konusu tekrar gündeme gelmişti. Toprak reformu ile toprak ağalığının egemenliği kırılarak geniş köylü kitlelerinin rejimle olan bağlantısının güçlendirilmesi amaçlanmıştı. Ayrıca köylü-şehirli gibi sınıfsal çatışmaların önlenmesi hedeflenmişti. Gerçekleştirilmek

¹⁷ Ercan Haytaoğlu, "Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945'te Çok Partili Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (3), 1997, 51.

¹⁸ İlga, "İkinci Dünya Savaşı'nın İç Politikadaki Yansımaları: Yaşanan Siyasi ve Ekonomik Sorunlar", 263.

¹⁹ Bahri Dağdaş, *Türkiye'de Toprak Meselesi*, Büyük Kitaplık Yayınları, İstanbul 1972, 27-28.

²⁰ Suraiya Faroqhi, Bruce McGowan, Donald Quataert, Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Siyasi Tarihi*, (Ed: Halil İnalcık), (Çev: Ayşe Berktaş, Süphan Andıç, Serdar Alper), I. Baskı, II. Cilt, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, 976-978.

istenen toprak reformuyla birlikte köyden kente göçte azaltılmış olacaktı. 1934 yılında çıkarılan toprak dağıtımına yönelik kanun tüm ülkeyi kapsayacak şekilde genişletilmişti. Aynı yıl hazırlanan İskân Kanunu ile aşiretlik, şeyhlik ve ağalık gibi kavramlar ortadan kaldırılmak istenmiş ve bu kişilere ait toprakların dağıtılmak üzere devlete ait olması yönünde kararlar alınmıştı. Ancak bu girişimler büyük toprak sahipleri tarafından eleştirilmişti. Cumhurbaşkanı Atatürk de 1 Kasım 1936 ve 1 Kasım 1937 tarihlerindeki meclis açılış konuşmalarında toprak reformu çalışmalarını desteklemişti. Atatürk de topraksız köylünün kalmamasını ve büyük toprak sahiplerinin topraklarının nizama uygun şekilde sınırlandırılmasını savunmuştu. Ancak tüm bu girişimler muhalefetin eleştirilerinin yanı sıra Atatürk'ün rahatsızlığı ve yaklaşan II. Dünya Savaşı nedeniyle başarılı olamamıştı.²¹

Çok partili hayata geçiş sürecindeki en önemli gelişmelerden biri Toprak Reformu olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren hayata geçirilmek istenmiş ancak kuruluş sürecindeki hassas dengeler sebebiyle uygulanamamıştır. Bu reformla Cumhuriyet Halk Fırkası bünyesinde yer alan büyük toprak sahipleri ile reformcu grup arasında bir mücadele başlamış ve bu mücadele 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.²² Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tasarısı 17 Ocak 1945'te Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun imzasıyla TBMM'ye sunulmuştu.²³ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmeleri ilk olarak 19 Ocak 1945'te başlamış fakat meclisin tatil edilmesinin ardından meclisin açılış günü olan 5 Mart 1945 tarihine ertelenmişti. 5 Mart 1945'te meclis açılmış, kanun tasarısı görüşmelerine ise 9 Mart 1945'te başlanmıştı. Ancak görüşmelerin yapılacağı ilk gün Seyhan Milletvekili Cavit Oral'ın meclise sunduğu tasarının daha detaylı incelenmesi yönündeki teklifi kabul edilip 14 Mayıs 1945 tarihine ertelenmişti. Bu süreç içerisinde Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun teklifiyle kurulan Komisyon tarafından kanun tasarısı incelenecekti. Bu ertelemeler Toprak Yasası'na olan inancı zayıflatmış ve büyük toprak sahiplerini mutlu etmişti. 14 Mayıs 1945 günü Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tasarısı mecliste görüşülmeye başlanmıştı.²⁴

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tasarısı 8 Bölüm, 66 Maddeden oluşmuştur. 1. Madde kanun tasarısının başlıca amaçlarını sıralamıştır. Bunlar şöyledir:

²¹ Serkan Tuna, *Tek Parti İktidarında Toprak Bayramı Kutlamaları ve Toprak Reformu (1945-1949)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2007, 14-23.

²² B. Ali Eşiyok, "Türkiye'de Başarısız Kalmış Bir Reform Girişimi: 1945 Tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Günümüze Uzanan Süreç", *Memleket Siyaset Yönetim*, (34), 2020, 177.

²³ Mehmet Korkud Aydın, "Chp'de Parti İçi Muhalefetin İlk Örneği Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve TBMM'de Yaşanan Tartışmalar", *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (41), Sonbahar 2018, 365.

²⁴ Erdal İnce, "Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V (13), Güz 2006, 67-68.

- a) Arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçileri veya çiftçilik yapmak isteyenleri, aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ve iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde araziye sahip kılmak;
- b) Kendilerine arazi verilenlerle yeterli arazisi bulunup istihsal vasıtaları eksik olan çiftçilerden muhtaç bulunanlara kuruluş, onarma ve çevirme sermayesi, canlı ve cansız demirbaş vermek;
- c) Yurt topraklarının sürekli olarak işlenmesini sağlamak.²⁵

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu kanunla amaçlarının ne olduğunu 19 Mayıs 1945 tarihindeki şu sözleriyle açıklamıştır:

*“Toprağı işleyen köylünün bütün emeğinden ve kazancından tamam olarak kendi ailesinin faydalanması ve kendi öz toprağını verimli ve bayındır kılması, Türk Milletinin en üstte göze çarpan parlak eserlerinden biri olacaktır. Asırların fena geleneği olan bu toprak sistemi, hür insanların yaşadığı yeni ve ileri sisteme çevrilmek üzeredir. Cumhuriyet, toprak dağıtımı ile beraber donatım işlerini de düşünmüştür. Köylü kalkınması büyük dâvasının içine daldıktan sonra, ihtiyacın göstereceği yeni tedbirleri, iktidarımızda olan bütün vasıtalarla, durmadan temin etmeğe çalışacağız.”*²⁶ İnönü bu kanun tasarısıyla birlikte toprak üzerinde asıl hak sahibi olan köylünün hâkim kılınacağını belirtmişti.

Kanun Tasarısının en çok tartışılan maddesi 17. Maddesi olmuştur. 17. Maddeye bakılacak olursa; *“Topraksız veya az topraklı olan ortakçılar, kiracılar ve tarım işçileri tarafından işlenmekte bulunan arazi, o bölgede (39)uncu madde gereğince dağıtmaya esas tutulan miktarın kendi seçtiği yerde üç katı sahibine bırakılmak şartıyla yukarıda yazılı çiftçi ve işçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılabilir. Sahibine bırakılacak olan arazi elli dönümden aşağı olamaz. Bu madde hükmünün uygulanmasında 15 ve 16’ncı maddelerin hükümleri işlemez. Geçici mevsim işçileri hakkında bu hüküm uygulanamaz. İşçinin geçici mevsim işçisi olup olmadığını Tarım Bakanlığı belli eder.”*²⁷ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu madde ile oluşmakta olan muhalif kesimin gücünü test etmek istemişti.²⁸ Adı geçen 17. madde büyük toprak sahipleri olan Adnan Menderes, Cavit Oral ve Emin Sazak başta olmak üzere toprak ağalarını rahatsız etmişti. Bu maddeyle birlikte büyük toprak sahipleri ortadan kaldırılmış

²⁵ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 18, 213.

²⁶ Mehmet Kayıran, Mustafa Yahya Metintaş, “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulaması”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), Sonbahar 2018, 655.

²⁷ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Cilt 18, 222.

²⁸ M. Asım Karaömerlioğlu, “Bir Tepeden Reform Denemesi Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun Hikâyesi”, *Birikim Dergisi*, (107), Mart 1998, 42.

olacaktı. 17. Madde, kanun tasarısının görüşüldüğü süreç içerisinde olmayıp daha sonradan Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun isteği doğrultusunda eklenmişti.²⁹ Adnan Menderes kanun ile ilgili konuşmasında tasarının çiftçiyi toprak sahibi yapacağını ancak tarım topraklarının parçalanacağını ve tarımsal üretimi aksatacağını belirtmişti. Konuşmasının devamında tasarının ülkenin tarımsal durumunun incelenerek gerekli adımların atılması halinde faydalı olacağını ifade etmişti.³⁰

17. Maddeye karşı çıkan bir diğer isim ise 1946'da Cumhuriyet Halk Fırkasından ayrılıp Millet Partisinin kurucu üyesi olan daha sonra 1952'de Demokrat Parti'ye katılan Manisa Milletvekili Yusuf Hikmet Bayur'dur. Bayur gerçekleştirilmek istenen toprak reformuna karşı çıkmadıklarını sadece 17. Maddenin çiftçiyi topraklandırmaktan ziyade toprak mülkiyetini ortadan kaldıracağını ifade etmişti.³¹

Kanun tasarısına karşı çıkan bir diğer büyük toprak sahibi Adana Milletvekili Ali Cavit Oral ise bu maddeyle ilgili görüşlerini 14 Mayıs 1945'teki oturumda söylemişti. 17. Madde ile birlikte toprakta yapılacak olan kamulaştırmanın sınırlarının belli olmaması nedeniyle tarım arazilerinin âtıl duruma düşeceğini ifade etmişti.³²

Adnan Menderes'e göre Türkiye'de toprak reformu konusundaki asıl mesele toprağı işleyen köylünün toprak sahibi olup olmaması değil üretim maliyetlerinin fazla olup kâr getirmemesi olmuştur. Bu kanun tasarısını Nazi Almanya'sındaki Hitlerin uygulamış olduğu "Ernhof" iskân kanununa benzediği için eleştirmiştir.³³ Toprak reformuna karşı yükselen eleştiriler genişleyerek Cumhuriyet Halk Fırkasının genel politikalarına ve tek parti iktidarına yönelmiştir. Özellikle Adnan Menderes'in söylemleri muhalif kesim tarafından benimsenmiş ve bu kesimin sözcüsü konumuna gelmesini sağlamıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tasarısı görüşmeleri sırasında 30 Mayıs 1945'te Bütçe Kanunu da mecliste görüşülmeye başlanmıştır. Toprak Yasası görüşmelerinde muhalefet eden kesim Bütçe Kanununda da yine aynı çizgisini korumuştur. Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Emin Sazak hükümetin işlevini ve ekonomi politikalarını eleştirmişlerdir.³⁴

²⁹ Meral Balcı, "1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tartışmalarının Siyasetteki Muhalif Oluşuma Etkisi ve Demokrat Parti'nin Kuruluşu", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (57), Temmuz 2018, 274.

³⁰ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 17, 36.

³¹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 18, 51.

³² TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 17, 66-67.

³³ Gökhan Umut, "Uygulanmayan Bir Girişim: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Ne Anlama Geliyor?", (Ed.: Şule Kut, Hasret Dikici Bilgin, Zeynep Alemdar, Umut Azak), *Okan Üniversitesi Siyasi İlimler Türk Derneği VIII. Lisansüstü Konferansı Bildirileri Seçkisi*, Ocak 2014, 109-110.

³⁴ Balcı, "1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tartışmalarının Siyasetteki Muhalif Oluşuma Etkisi ve Demokrat Parti'nin Kuruluşu", 275.

17. Madde konusunda yapılan eleştirilere karşı cevap veren Kütahya Milletvekili Hamit Pekcan, tarım arazisinde yıllarca çalışıp, emek harcayan topraksız köylünün topraklandırılacağını ifade etmişti. Bu maddenin toprak reformu konusunda önemli bir dönüm noktası olacağını belirtmişti.³⁵

Yoğun şekilde geçen tartışmaların ardından Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 11 Haziran 1945'te 455 milletvekilinden 345'inin kabul etmesiyle onaylanmıştır. Bu tasarıya karşı olan milletvekilleri oylamaya katılmamıştı. 345 kabul ve 6 boş oy kullanılırken 104 milletvekili de oylamaya katılmamıştı.³⁶ (Oylamaya katılanların listesi ekte detaylı şekilde yer almaktadır.)³⁷ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 15 Haziran 1945'te Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmişti.³⁸ Kanunun kabul edilmesinden sonra konuşan Tarım Bakanı Şevket Reşit Hatipoğlu Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren önemli bir dava olan toprak reformu konusunda önemli bir adım atıldığını ifade etmişti.³⁹

Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar ve beraberindeki 12 milletvekili kanunun kabul edilmesinden sonra 4 maddeden oluşan bir önerge sunmuşlardır. Önergedeki maddeler şunlardır:

1. Büyük Millet Meclisi çiftçiyi toprağa kavuşturma davasının ilk sahibi Atatürk'ün yüce adını en derin saygı ile anar.
2. Büyük Millet Meclisi, Anayasada çiftçiyi toprak sahibi kılmak için yapılacak değişiklikten başlayarak bu devrim hareketini şu tarihi ana kadar azimle takip eden Yüce Şef İnönü'ye derin saygılarını sunar.
3. Büyük Millet Meclisi, çiftçiyi toprağa kavuşturma tasarısını Meclise getirerek büyük davanın kanunlaşmasındaki tarihi hizmetinden dolayı Sayın Saraçoğlu Hükümetini kutlar, ona sevgi duyguları içinde başarılar diler.
4. Büyük Millet Meclisi, çiftçiyi toprak sahibi kılacak kanunu kabul ve tasdiki tarihinden sonraki ilk pazar gününü her yıl bütün yurttta toprak bayramı olarak kutlanmasına karar vererek milyonlarca Türk çiftçisinin sevincine şimdiden ve yürekten katılır.

Meclis Başkanı Mustafa Abdülhalik Renda önerenin 4. Maddesinin kanun teklifine gerek duyacağını belirterek ilk 3 maddeyi oylamaya sunmuş ve ilk 3 madde onaylanmıştı. 4.

³⁵ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 18, 76-77.

³⁶ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 18, 232-235.

³⁷ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 18, 232-235, EK 1.

³⁸ T.C. Resmî Gazete, 15 Haziran 1945

³⁹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 18, 230.

Madde ile oluşturulması planlanan Toprak Bayramı hakkındaki kanun 15 Haziran 1945'teki oturumda görüşülmüştü. Kanun 3 maddeden oluşmuştu.⁴⁰ Bunlar:

1. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabul edildiği 11 Haziran tarihini takip eden pazar günü her yıl Toprak Bayramı olarak kutlanır.
2. Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.
3. Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

Bu 3 madde oylanıp kabul edilmişti. Böylece Toprak Bayramı anayasada yer almıştır.⁴¹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise kanun hakkındaki görüşlerini şöyle açıklamıştır:

*“Geçen toplantıda, uzun ve geniş tartışmalardan sonra, Toprak Kanununu kabul buyurdunuz. Çalışan çiftçinin kendi işleyeceği toprağın kendi malı olması prensibi, bu memleket için uzun zamandan beri kıymetli bir hayal idi. Toprak Kanunun adaletli, vukuflu ve mümkün olduğu kadar çabuk tatbiki ile bu kıymetli hayalin memleketi yükselten bir gerçek olduğu anlaşılacağı günleri ümitle bekliyoruz.”*⁴² İnönü, bu sözleriyle toprağın kamulaştırılması fikrinin geçmişten beri kurulan bir hayal olduğunu ve öneminin ileride anlaşılacağını ifade etmişti.

1.1.2. 1945 Yılı 7 Aylık Bütçe Kanunu

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmeleri sırasında muhalefet hareketlerinin oluşumu açısından bir diğer önemli gelişme 7 Aylık Bütçe Kanunu görüşmeleri olmuştur. Emin Sazak, Hikmet Bayur, Adnan Menderes ve Celal Bayar başta olmak üzere birçok milletvekili Bütçe Kanunu Görüşmelerinde hükümeti ve politikalarını oldukça sert şekilde eleştirmişti.⁴³ 21 Mayıs 1945'teki Bütçe Kanunu Görüşmelerinde söz alan Eskişehir Milletvekili Emin Sazak ekonomik durumun kötü olduğunu vurgulamıştı. Yaşanan ekonomik sıkıntıların sebebinin sadece İkinci Dünya Savaşı olmadığını, hükümetin gerekli tedbirleri almadığını dile getirmişti. Devletçilikle ilgili olarak ise başlangıçta özel sermayenin yetersiz olduğu yerlerde devletin müdahil olmasını gerekli gördüklerini ancak zamanla özel sermayenin önünün tamamen kesildiğini ifade etmişti.⁴⁴ CHP içerisindeki muhalif kesimden olan Emin Sazak bu konuşmasıyla İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan ekonomik sıkıntıların sebebinin hükümetin tedbirsizlikleri olduğunu,

⁴⁰ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 18, 231.

⁴¹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 18, 267.

⁴² TBMM, *İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları*, Kültür ve Sanat Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1993, II/54.

⁴³ Tuna, “Verilişinin 70. Yılında Demokratikleşme Belgesi Olarak Türk Siyasal Hayatında Dörtlülük Takrir”, 205.

⁴⁴ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 17, 215, 217.

Devletçi ekonomi politikasının özel sermayeyi bitirdiğini ve bu durumun ekonomiyi zayıflattığını ifade etmişti.

Manisa Milletvekili Hikmet Bayur ise konuşmasında Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na katılmaması konusunda gösterdiği gayretlerden ötürü hükümete teşekkürlerini iletmisti. Konuşmasının devamında yaşanan ekonomik sıkıntıların başlıca nedeni olarak savaş zamanı bazı kesimlerin vurgun ve hırsızlık yapması olduğunu ifade etmişti. Hükümetin de bu konularda gerekli önlemleri almadığını söylemişti. Ayrıca hazırlanan bütçe komisyonu raporunda yanlışlıklar olduğunu belirtmiş, raporun oluşturulurken halkın gerçek enflasyonunun göz önünde tutulmadığını dile getirmişti.⁴⁵

Aydın Milletvekili Adnan Menderes de Bütçe Kanunu Görüşmelerindeki konuşmasında, ekonomik durumun hükümetin bahsettiği gibi iyi olmadığını ancak dünyadaki gelişmeler göz önüne alınarak ekonomi konusunda atılacak adımlar sayesinde düzelmeler gerçekleşeceğini ifade etmişti.⁴⁶

Bütçe Kanunu hakkında eleştirilerini dile getiren milletvekillerinin konuşmasından sonra söz alan Başbakan Şükrü Saraçoğlu bu eleştirilere karşılık verdiği cevapta, ekonomi konusundaki sert eleştirilerin kendilerini teşvik edici bir unsur olduğunu ve büyük bir azimle çalışmaya devam edeceklerini ifade etmişti.⁴⁷

29 Mayıs 1945'teki Bütçe Kanunu 455 milletvekilinden 368 kabul, 5 ret ve 5 boş oy şeklinde sonuçlanmıştı. 77 milletvekili ise oylamaya katılmamıştı. Reddeden milletvekilleri şöyleydi: Aydın Milletvekili Adnan Menderes, Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, İçel Milletvekili Refik Koraltan, İzmir Milletvekili Celal Bayar ve Kars Milletvekili Fuad Köprülü.⁴⁸ Aynı oturumda yapılan güven oylaması için ise 359 kabul, 7 ret, 5 boş oy kullanılırken 84 milletvekili de oylamaya katılmamıştı. Güvenoyu vermeyen 7 milletvekili ise; Aydın Milletvekili Adnan Menderes, Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, İçel Milletvekili Refik Koraltan, İzmir Milletvekili Celal Bayar, Kütahya Milletvekili Recep Peker ve Manisa Milletvekili Hikmet Bayur olmuştu.⁴⁹ Adı geçen 7 milletvekili bu hareketleri ile partileri ile olan bağlarının kopmaya başlayıp, muhalif bir sürece girdiklerini göstermişlerdi.

⁴⁵ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 17, 218.

⁴⁶ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 17, 230.

⁴⁷ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 17, 233.

⁴⁸ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 17, 510-512.

⁴⁹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 17, 513-515.

⁵¹ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (1. Baskı), (Çev.: Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayıncılık, İstanbul 1995, 306.

Koraltan, sen olmasaydın ne bu parti kurulurdu ne de biz iktidara geçebilirdik, sen bizim, her yerde kurtarıcımız oldun, diye konuşmuştur.

*Bayar bu sözler karşısında yutkunur, dururdu. O, beni kendisine rakip sanırdı. Oysaki ben, davanın yürütülmesinden başka bir şey düşünmezdim.”*⁵² Koraltan, bu konuşmasıyla aslında dörtlü takrirle birleşen muhalif kesimin oluşmasında Çiftçiye Topraklandırma Kanunun etkili olduğunu ve meclise verdikleri dörtlü takrir nedeniyle sert eleştiriler aldıklarını ancak vazgeçmediklerini ifade etmişti.

Dörtlü Takrir 12 Haziran 1945’te saat 15.00’te CHP Meclis Grubu’nda görüşülmeye başlanmıştı.⁵³ Kazım Özalp Başkanlığında toplanan kapalı oturumda önergeyi veren milletvekillerinin açıklamalarını yapmalarından sonra Başbakan Şükrü Saraçoğlu “Takriri verenler bunu geri almalıdır” demişti ancak önerge sahibi dört milletvekili de buna karşı çıkmıştı. Yoğun geçen tartışmalar sonucunda çoğunluğun oylarıyla önerge reddedilmişti. Gerekçe olarak ise kanun değişikliği tekliflerinin mecliste yapılması gösterilmişti.⁵⁴

1.2. DEMOKRAT PARTİNİN KURULMASI

Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ve Bütçe Kanunuyla birlikte başlayan muhalif hareket, ardından Dörtlü Takririn verilmesiyle iyice gün yüzüne çıkmıştı. Dörtlü Takririn reddedilmesi muhalif milletvekillerinin partiyle olan bağlarını iyice koparmasına neden olmuştu. 15 Ağustos 1945’te yapılan BM Anayasasının oylaması sırasında Fuad Köprülü ve Adnan Menderes değişim hakkında konuşmalar gerçekleştirmişti.⁵⁵ Adnan Menderes BM Anayasası’nın 1924 Anayasasına ve Türk İnkılabına uygun olduğunu belirterek rahatlıkla kabul edilebileceğini söylemişti.⁵⁶ BM Anayasasının kendi anayasamıza ve inkılaplara uygun olduğunu dile getirmişti.

Fikir ayrılıkları ve tartışmalar Adnan Menderes ve Fuad Köprülü’nün Vatan ve Tan gazetelerindeki yazılarıyla devam etmiştir. Özellikle 13-14 Eylül 1945’te Adnan Menderes Vatan Gazetesinde yayımlanan yazılarında Hükümeti, Başbakanı ve antidemokratik kanunları sert bir dille eleştirmişti. CHP iki milletvekilinden de bu eleştiriler hakkında yazılı açıklama istemiş olsa da tatmin edici bir cevap alamadığı için 21 Eylül 1945’te CHP Grup toplantısında

⁵² Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes’in Dramı?*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, 167.

⁵³ Akşam Gazetesi, 12 Haziran 1945, 2.

⁵⁴ Bahattin Demirtaş, “Dörtlü Takrir ve Fuad Köprülü”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (6), Eylül 2014, 401.

⁵⁵ Demirtaş, “Dörtlü Takrir ve Fuad Köprülü”, 402.

⁵⁶ Akşam Gazetesi, 16 Ağustos 1945,

iki milletvekilinin de partiden ihraç edilmesine karar vermişti.⁵⁷ Bu ihraç kararlarına tepki olarak 28 Eylül 1945'te İzmir Milletvekili Celal Bayar milletvekilliğinden istifa etmişti. Ancak CHP'den istifa etmemişti. Bu hareketiyle henüz parti kurmak için hazır olmadığını göstermişti.⁵⁸ Böylece Dörtlü Takrir'de imzası bulunan iki isim ihraç edilmiş biri de istifa etmişti. Geriye bir tek Refik Koraltan kalmıştı. O da 2 Ekim 1945'te Vatan Gazetesi'ndeki demeci üzerine 27 Kasım 1945'te partiden ihraç edilmişti. Karara ilişkin genelge ise CHP Genel Sekreteri Kırklareli Milletvekili Nafi Atuf Kansu tarafından 22 Aralık 1945'te Parti İl İdare Kurullarına, Bölge Müfettişlerine ve Genel Müfettişliklere gönderilmişti.⁵⁹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yaptığı konuşmalarda muhalif bir partinin kurulması ve çok partili hayata geçilmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştı. Zaten bu düşünce cumhuriyetin ilk yıllarında iki defa denenmiş ancak başarılı olunamamıştı. Yaşanan tüm bu gelişmelerden sonra İsmet İnönü 1 Kasım 1945'te TBMM açılış konuşmasını şu sözlerle yapmıştı:

*“Büyük Meclisin her deneti yanında milletin vergileri ve harcadıkları üzerindeki deneti, en ileri demokratik milletlerin hiçbirinden eksik kalmayacak kadar kesin ve kavrayışlıdır. Bizim tek eksiğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır.”*⁶⁰

İnönü bu sözlerle Türk demokrasisinin gelişmesindeki tek eksiğin muhalefet partisinin olmamasından kaynaklandığını ifade etmişti. Daha önce çok partili hayata geçiş denemelerinin başarısız olduğunu ancak dönemin şartlarının artık uygun olduğunu dile getirmişti.

“Memleketin iç hayatında bu tedbirleri aldığımızdan sonra, yeni seçim için tabii olarak bir buçuk sene kadar geçecektir. Bu zaman, milletin yeni seçime bir hazırlık devri olacaktır. Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde, milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tayin edecektir. O zamana kadar bir karşı partinin kendiliğinden kurulabilip kurulamayacağını ve kurulursa, bunun Meclis içinde mi, Meclis dışında mı, ilk şeklini göstereceğini bilemeyiz. Şunu biliriz ki, bir siyasi kurul

⁵⁷ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi* (1. Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2010, 234.

⁵⁸ Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul 1997, I/115.

⁵⁹ Demirtaş, “Dörtlü Takrir ve Fuad Köprülü”, 404.

⁶⁰ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 20, 7.

içinde prensipte ve yürütmeye arkadaşlarına taraftar olmayanların hizip şeklinde çalışmalarından fazla bunların, kanaatleri ve programları ile açıktan durum almaları siyasi hayatımızın gelişmesi için doğru yol; milletin menfaati ve siyasi olgunluğu için daha yapıcı bir tutumdur. Siyasi kanaat ayrılıklarından dolayı vatandaşlarımız arasında düşmanlık olmaması için bütün kuvvetimizle çalışacağız.”⁶¹

İnönü’nün bu konuşması çok partili hayata geçiş için ve muhalefeti cesaretlendirmesi açısından önemli bir gelişme olmuştu.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün meclis açılış konuşmasından 4 gün sonra 5 Kasım 1945’te Aydın Milletvekili Celal Bayar’ın Milletvekilliğinden istifasına dair önerge okunarak kabul olunmuştu.⁶² DP’nin kuruluşunda Bütçe Kanunu ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmeleri etkili olmuştu. Dörtlü Takrir’in reddedilmesi süreci yeni bir parti kurulması için önemli bir adım olmuştu. İsmet İnönü’nün bu takriri reddetmesinin nedenleri arasında muhalif milletvekillerinin CHP içerisinde faaliyette bulunmaları değil, ayrı bir parti kurmaları ve parti içindeki muhaliflerin temizlenmesi vardı. Böylece çok partili hayata da geçilmiş olacaktı. Aslında DP’den önce Nuri Demirağ tarafından 24 Temmuz 1945’te Millî Kalkınma Partisi kurulmuştu. Ancak muhafazakâr parti olması ve deneyimli siyasetçilerden oluşmaması nedeniyle varlık gösterememişti. Zaten İsmet İnönü de bu partiyi muhafazakâr olması nedeniyle benimseyememişti.⁶³

Bu dönemde basında Celal Bayar’ın yeni bir parti kuracağı haberleri yer almış, bu durum CHP tarafından olumlu şekilde karşılanmıştı. 1 Aralık 1945’te Celal Bayar’ın gazetelerde yer alan demeçlerinde yeni kuracağı partinin CHP ile aynı ideolojide olacağı bildirilmişti.⁶⁴ Bir gazeteciye kuracağı partiyle ilgili olarak şunları söylemişti:

“Size şunu kesin olarak söyleyebilirim: Kemalizm’e, onun istihdaf ettiği hür millî hâkimiyete bağlılığım, başında olduğu kadar saf ve samimidir. Kemalizm’den başka herhangi bir ideoloji ile hiçbir alakam yoktur. Zaten Kemalizm denince, bunun demokrasi mefhumunun tam ifadesi olduğunu biliyorsunuz. İlk günden beri içinde bulunduğum ve zaman zaman mesuliyetini üzerime aldığım inkılabımızın

⁶¹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 20, 9.

⁶² TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 20, 14.

⁶³ Akşin, 115.

⁶⁴ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)* (4. Baskı), Hil Yayıncılık, İstanbul 2010, 30.

esaslarından ayrılabilmek benim için mümkün değildir. Siyasi hayata devam etmek için bana hâkim olan fikirleri ortaya koyacağız. Herkes görecektir. Şimdiye kadar ‘muharrirlik’ iddiasında bulunmadım. Bu yola girmek niyetinde de değilim. Bu mecmuada olduğu gibi, herhangi başka bir mecmuanın tahrir heyetine dâhil olacağım da bahsi mevzu değildir.”⁶⁵

Bayar bu sözleriyle kuracakları partinin CHP ile aynı ideolojiye sahip olacağını ve yazarlıkla ilgili herhangi bir düşüncesinin olmadığını ifade etmişti. Aslında Bayar bu sözleriyle kuracakları yeni partinin çok fazla baskıya maruz kalmamasını ve uzun ömürlü olmasını amaçlamıştı.

Partinin isminin ne olacağı belli olmamıştı. Celal Bayar ve Adnan Menderes bu konuda herhangi açıklama yapmamışlardı. Basında yer alan haberlerde ise Kemalist Partisi ya da Demokrat Çiftçi Partisi olacağı yönünde rivayetler vardı.⁶⁶

Ulus Gazetesi yazarı Falih Rıfkı Atay yeni kurulacak olan partiyle ilgili olarak, Celal Bayar’ın kuracağı partinin cumhuriyet rejimine ve Kemalizm’e bağlı bir parti olacağını ifade etmişti. Bu konuda da Celal Bayar’ın başarılı olacağını da düşündüğünü söylemişti.⁶⁷

Tanin Gazetesi yazarı olan Hüseyin Cahid Yalçın ise demokrasinin gelişimi için önemli olan adımın muhalefet partisi tarafından murakabe⁶⁸ vazifesinin yerine getirilebilmesi olduğunu ifade etmişti. Yazısının devamında CHP ile kurulacak olan yeni partinin programları açısından birbirine benzer olduğunu dile getirmişti. Celal Bayar’ın Atatürk rejimine karşı olmadığını aksine rejimi korumak için çalışacağını belirtmişti.⁶⁹

Yeni kurulacak partinin ismi ve programı açıklanmadığı için basında birçok haber yayımlanmıştı. Celal Bayar yeni kuracağı partinin prensibini şöyle açıklamıştı:

“Toplar üzerimize çevrilidir sola gitsek komünist sağa kaçsak muhafazakâr diyecekler bizim esas prensibimiz Türk ekonomisinde tam emniyeti sağlayacak bir istikrardır.”⁷⁰

Demokrat Partinin kurucularından Fuad Köprülü Vakit Gazetesinde yer alan yazısında partinin kurucuları olarak Celal Bayar’ı, Adnan Menderes’i, Refik Koraltan’ı ve kendisini göstermişti. Fuad Köprülü de yazısında Kemalist ideolojiye bağlı olduklarını bunun aksinin

⁶⁵ Akşam Gazetesi, 1 Aralık 1945, 2.

⁶⁶ Akşam Gazetesi, 2 Aralık 1945, 1.

⁶⁷ Ulus Gazetesi, 3 Aralık 1945, 2.

⁶⁸ “Denetleme”, *Türkçe Sözlük*, Haz: Şükrü Haluk Akalın, 11. Baskı, Türk Dil Kurum Yayınları, Ankara 2010, 1711.

⁶⁹ Tanin Gazetesi, 5 Aralık 1945, 1.

⁷⁰ Son Posta Gazetesi, 8 Aralık 1945, 1.

düşünülemeyeceğini ifade etmişti. Partinin isminin ve programının henüz hazır olmadığını belirtmişti.⁷¹

Basında bu haberler yer alırken Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Celal Bayar Çankaya Köşkünde şu konular hakkında görüşmüşlerdi:

-Savaş sonrası dünyada Türkiye'nin yalnız kalmaması için çok partili bir yaşama geçmesi kaçınılmazdı. Daha önceki çok partili hayata geçiş denemelerinden bir ders çıkarılarak daha dikkatli olunması ve Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun bir partinin kurulması

-Dış politikada polemiklere girilmemesi

-CHP'nin kurulacak olan yeni partiye engel çıkartmaması⁷²

Bu görüşmenin ardından 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti Celal Bayar'ın öncülüğünde kurulmuştu. Demokrat Partinin kurucularından üçünün milletvekili olması nedeniyle halk içinde gelişen bir hareket sayesinde doğmamış, meclis içinden çıkmıştı.⁷³ 7 Ocak günü Celal Bayar parti merkezi olarak belirlenen Ankara Yenışehir Sümer sokaktaki Cemal Tunca'ya ait apartmanda akşam saat 6'da basın mensuplarını kabul ederek açıklamalarda bulunmuştu.⁷⁴ Celal Bayar basınla yapılan toplantıda kendisine ve partisine yöneltilen soruları cevaplandırmıştı. Bu soru cevaplardan bir kısmı şöyle olmuştu:

-Parti nizamnamesinin demokratik esaslar dâhilinde hazırlandığını muhtelif demeçlerinizde kaydettiniz. Demokrasi mefhumundan ne kastetmektesiniz?

*"Demokrasi üzerinde uzun boylu mütalaa yürütmeye lüzum görmüyorum. Maksadımız aşağıdan yukarıya doğru bir cereyan husule getirmektir. Tüzüğümüz bunu temin ediyor. Bizim programımız ortaya attığımız kanaatlerdir. Kongremizde sadece bunları temin edeceğiz."*⁷⁵

-Demokrat Partinin devlet telakkisini kısaca açıklar mısınız?

"Anayasanın prensipleri dâhilinde kalacağız. Bence Kemalizm anayasada tam kemalini bulmuştur. Anayasamız geniş bir demokrasi ruhuyla tanzim edilmiştir. Jön Türklerden tutunuz da Erzurum-Sivas kongreleri prensiplerine kadar geliniz, Cumhuriyet devrinin esas prensiplerini alınız: İşte, anayasanın ruhu budur. Çok demokratiktir. Hakkıyla tatbik edildiği takdirde bu memleketi mesut eder."

-Anayasa memlekette hakkıyla uygulanıyor mu, uygulanmıyor mu?

"Tek parti mevcut oldukça tatbikatta kaymalar, aksamalar ve unutmalar olabilir. Biz anayasanın ruhuna uymak içindir ki bu partiyi kurmak lüzumunu duyduk."

⁷¹ Vakit Gazetesi, 3 Aralık 1945, 3.

⁷² Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara 2019, 410.

⁷³ Karpas, 239.

⁷⁴ Son Posta Gazetesi, 8 Ocak 1946, 1.

⁷⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ocak 1946, 1.

-Serbest Fırka hikâyesi henüz hatırlarda olduğuna göre Demokrat Partinin de bir danişıklı dövüş mahsulü bulunmadığını temin edebilir misiniz?

*“Serbest Fırka dahi bir muvazaa partisi değildi. Atatürk’ün ikinci parti ile devlet işlerini murakabeye taraftar olduğuna yakinen şahidim. Fakat Serbest Fırka bildiğiniz talihsizliğe uğradı. Zihinlerde müphem suallerin yaşadığını biz de biliyoruz. Muvazaa hafifliktir. Ne bunu teklif edecek ne de bu teklifi kabul edecek kimseler olmadığı gibi memleketin muvazaalı işlere de tahammülü yoktur. Esasen Serbest Fırka zamanındaki şartlar bugünkü gibi değildi. Partiyi kuranlar da şimdiki kadar tecrübeli değildiler. O, zamankiler bu tecrübeye bir teklif üzerine girişmişlerdi. Biz partiyi kendiliğimizden kurduk. En büyük kuvveti de Türk milletinin siyasi olgunluğunda bulduk.”*⁷⁶ Bayar, bu konuşmasıyla SCF’nin CHP ile bağlantılı olarak çalıştığını, tecrübesizlikten ve talihsizlikten dolayı erken kapandığını, ancak kendilerinin kuracakları partinin tamamen bağımsız olduğunu ve geçmişteki tecrübelerden faydalanarak aynı hatalara düşmeyeceklerini ifade etmişti.

Bir gazetecinin sorduğu “Siz Halk Partisine nazaran sağ mısınız? Sol mu?” sorusuna Adnan Menderes şöyle cevap vermişti:

*“Halk Partisine nazaran iki parmak daha soldayız. Bazı hallerde iki parmak daha sağ!”*⁷⁷

7 Ocak 1946’da yayımlanan 85 maddelik parti programı Celal Bayar tarafından açıklanmıştı. Programın genel esaslarına bakılacak olursa; tek dereceli seçim sisteminin uygulanması, devlet kadrolarında çalışan memurların herhangi siyasi faaliyette bulunmamaları, belediyelerin beş yıllık çalışma planları hazırlamaları, üniversitelere muhtariyet verilmesi, iktisadi hayatta şahsi teşebbüs ve hareketlerinin korunması, zirai alanda kalkınma, çok sıkı tasarruf tedbirleri çerçevesinde bütçe ve emisyon yapma ve vergi sisteminde ıslahat yapılması gibi konularda şekillendiği görülmektedir.⁷⁸

Demokrat Partinin kurulması basında ve toplumda büyük ilgi uyandırmış ve olumlu karşılanmıştı. CHP bu durum karşısında bir takım reform girişimlerinde bulunmuştu.⁷⁹ Bu reform girişimlerinden ilki 1 Ocak 1946’da köylü ve işçinin desteğinin kazanılması için Toprak Mahsulleri Vergisinin kaldırılması ve İşçi Sigortaları Kurumunun kurulması olmuştu. İkinci olarak 28 Ocak 1946’da Çalışma Bakanlığının kuruluş ve yürürlüğe girmesi hakkındaki kanun olmuştu.⁸⁰ Bir diğeri ise 29 Nisan 1946’da yapılan Belediye Seçimleri Kanunundaki değişikliklerdi. Ancak kanun sırasında yapılan görüşmeler oldukça sert geçmişti. Görüşmelerde

⁷⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ocak 1946, 3.

⁷⁷ Vakıf Gazetesi, 8 Ocak 1946, 1.

⁷⁸ Tanin Gazetesi, 8 Ocak 1946, 3.

⁷⁹ Akşin, 117.

⁸⁰ TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 7, Cilt 21, 119.

söz alan Demokrat Partinin kurucu üyesi Adnan Menderes belediye seçimleri kanunundaki değişikliklerle birlikte 1947 Milletvekilliği Genel Seçimlerinin de erken bir tarihe alınarak DP'nin başarılı olmasının engellenmek istendiğini, muhalefetin baskı altında olduğunu ve seçimlerin adil olarak gerçekleştirilmeyeceğini ifade etmişti. Ayrıca seçimlerin yaz ayına alınarak DP'nin kırsal kesimde oyunun düşürülmesinin amaçlandığını belirtmişti.⁸¹

Demokrat Partinin bir diğer kurucu üyesi Refik Koraltan ise Adnan Menderes'in söylediklerine katılmış, ilaveten seçim öncesinde CHP'nin elindeki gücü özellikle Matbuat Kanunu ve Cemiyetler Kanunu konusunda eleştirilerde bulunmuştu.⁸² Refik Koraltan'ın konuşmasından sonra CHP Gaziantep Milletvekili Cemil Sait Barlas sert bir konuşma yapmıştı. Sait Barlas konuşmasında cemiyetler kanununun DP'ye herhangi bir müdahalesinin olmadığını belirtmişti. Ayrıca bu eleştirilerini iktidar partisinde iken değil de muhalefete geçince yapmaları konusunda duyduğu rahatsızlığı dile getirmişti.⁸³

Daha sonra söz alan CHP Kocaeli Milletvekili Ali Sedat Pek ise matbuat konusundaki eleştirilere karşılık vermişti. Konuşmasında muhalefete ya da basına herhangi bir baskı olmadığını belirtmişti. Eğer muhalefetin bahsetmiş olduğu gibi bir baskı olsaydı ne DP'nin ne de muhalefetin böyle eleştiriler dile getirebileceğini ifade etmişti.⁸⁴

Bu tartışmaların ardından 15 maddelik Belediye Seçimleri Kanunu tadil oylaması yapılmış ve kabul edilmiştir.⁸⁵

1.3. 10-11 MAYIS 1946 CHP OLAĞANÜSTÜ KURULTAYI

CHP'nin reform hareketleri devam ederken Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 10 Mayıs 1946'da toplanan CHP Olağanüstü Kurultayı açılışında şöyle konuşmuştu:

“Türk halkının yeni bir hamlesine karar vermeniz için sizi davet ettim. Bu hamle, tek dereceli seçim meselesidir.”

“Seçimi, tabii olarak 1947 için düşünüyorduk. Fakat iç ve dış politika gerekleri, memleket idaresini bir an önce kararlı kılmak mecburiyetini gösterdi. Dünyanın hali karanlıktır. Bu yolda ne ihtimaller karşısında kalacağımızı tahmin edemeyiz. Gelecek sene bu ihtimalleri, temsil müddeti bitmiş bir Büyük Millet Meclisi ile karşılamak gibi bir durumda bulunmaktan sakınmak isteriz.”

⁸¹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 22, 216.

⁸² TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 22, 222.

⁸³ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 22, 224.

⁸⁴ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 22, 225.

⁸⁵ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 22, 237.

“Memleket içinde de bir seneden beri, Büyük Meclisin otoritesi üstünde saygılı olmayan tartışmalar olmuştur. Seçim kanununu Meclise göndermekte geciktiğimiz kanaatinde olanlar vardır. Hatta yeni partiler seçime hemen girecek durumda olmadıklarını da söylemişlerdir. İçeride ve dışarıda hiçbir politika, otoritesinden şüphe edilen bir Büyük Millet Meclisi ile yürütülemez.”

“Büyük Kurultay tek dereceli seçim üstünde karar verdikten sonra, benim değişmez genel başkan vasfım üzerinde de bir karar almaya davet olunacaktır. Arkadaşlarımın bana muhabbetlerini bilirim. Ancak, partinin çalışmasında birinci derecede tesirli olan adamın, yine parti tarafından değiştirilmek imkânının kabul edilmesinde, gelecek için en iyi talimat görürüm.”

“Seçimi kaybedersek, kazanan partinin başkanının devlet başı olmasını tabii göreceğiz ve onu samimi bir hürmetle karşılayacağız.”

“Devlet reisinin partiler dışı olmasını istersek, Anayasamızı değiştirmeliyiz.”

“Ben her halde, ölünceye kadar, çalışmalarımıza bu kadar vefalı bir yardım ve kusurlarımı bu derece tahammül ve hoşgörülülükle karşılamış olan Cumhuriyet Halk Partisinin üyesi olarak kalacağım.”⁸⁶ İnönü, sözleriyle değişimin devam edeceğini, demokrasinin gelişmesi için her türlü adımı atacaklarını ve iktidar değişikliğini bile olumlu karşılayacaklarını ifade etmişti.

Kurultayda Türk demokrasisi için önemli kararlar alınmıştı. DP’li muhaliflerin istekleri bu kurultayda kısmi olarak karşılanmıştı. Ekonomide liberalleşme, tek dereceli seçim sisteminin benimsenmesi ve değişmez başkanlık konumu ile İsmet İnönü’nün Millî Şef sıfatının kaldırılması olmuştu. Alınan bu kararlarla muhalefetin etkisinin azaltılması hedeflenmişti. Ayrıca 1947 seçimlerinin 1946 yılına alınmasıyla DP’nin hazırlıksız yakalanması sağlanarak gücünün kırılması istenmişti.⁸⁷ Bu kurultayla birlikte hükümeti denetlemek amacıyla kurulan Müstakil Grup da kaldırılmıştı. DP’lilerin itiraz etmiş olduğu Cumhurbaşkanlığının tarafsızlığı konusunda İsmet İnönü CHP Genel Başkanlığı ile Cumhurbaşkanlığının birbirinden ayrılmayacağını ifade etmişti.⁸⁸ Alınan bu kararlar DP cephesini rahatsız etmişti. Bu kararları protesto etmek amacıyla DP 1946 belediye seçimlerine ve genel seçimlere katılmama kararı almıştı. Demokrat Partililerin istekleri seçimlerin tek dereceli olması, antidemokratik kanunların değiştirilmesi, idarenin parti üzerindeki baskılarının kaldırılması, cumhurbaşkanının

⁸⁶ Aydemir, *İkinci Adam*, 447-448.

⁸⁷ Zürcher, 308.

⁸⁸ Mustafa Çufalı, *Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1960)*, Babil Yayıncılık, Ankara 2004, 69-70.

tarafsızlığı ve seçimlerin öne alınmayıp DP'ye örgütlenmesi için zaman tanınmasıydı.⁸⁹ DP'nin 26 Mayıs'ta yapılan belediye seçimlerine katılmamasının ardından CHP demokratikleşme yönünde daha radikal kararlar almaya yönelmişti.⁹⁰ Nitekim 5 Haziran 1946'da TBMM'de yapılan görüşmeler sonucunda Milletvekiliği seçim yasaı değişmişti. Seçimler tek dereceli hale getirilmişti ve Cemiyetler Kanununda değişiklikler yapılmıştı.⁹¹

1.4. MATBUAT KANUNU

1946 seçimlerinin tansiyonu bir türlü düşmemiş, DP yanlısı gazetelerin şiddetli muhalefeti iktidarı rahatsız etmişti. Başbakan Recep Peker muhalefeti daha sıkı denetleyebilmek amacıyla Basın Kanunu'nda birtakım değişikliklere gitmek amacıyla tasarımı TBMM'ye vermişti. Görüşmeler önceki kanun tasarılarında olduğu gibi oldukça sert geçmişti.⁹² 13 Haziran 1946'da TBMM'de yapılan Üniversiteler Kanunuyla birlikte üniversitelere özerklik verilmesi önemli bir gelişmeydi. Aynı gün yapılan toplantıda atılan önemli bir diğer adım ise Matbuat Kanununda yapılan değişiklikle gazete kapatma yetkisinin hükümetten alınıp mahkemelere verilmesi olmuştu. Matbuat kanunu hakkında yapılan görüşmelerde söz alan Adnan Menderes, yapılan reform hareketlerini ve değişiklikleri yeterli düzeyde bulmadığını ifade etmişti.⁹³

Adnan Menderes konuşmasının devamında yapılan değişikliklerin daha çok basını ve muhalefeti bastırmaya yönelik girişimler olduğunu belirtmişti.⁹⁴

Matbuat Kanunu'ndaki değişiklikler 20 Eylül 1946'da TBMM'de yapılan oylamalar sonucunda kabul edilmiş ve 24 Eylül 1946'da Resmî Gazetede yayımlanmasıyla yürürlüğe girmişti.

1.5. 1946 GENEL SEÇİMLERİ

Yapılan reform hareketleri sonrasında beklenen genel seçimler 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılmıştı. Beklenildiği gibi CHP seçimlerde üstün olan taraf olmuştu. Türkiye Demokrasi tarihinde ilk defa tek dereceli seçim sistemi gerçekteştirilmişti. Seçime katılan toplam seçmen sayısı 8.551.548 olmuştu. Bu sayının 4.430.878'i kadın seçmen, 4.060.673'ü ise erkek seçmen olmuştu. Seçime katılım oranı ise %75'ti. Yani 6.373.543 kişi bu seçimlerde

⁸⁹ Erol Tuncer, *1946 Seçimleri*, Tesav Yayınları, Ankara 2008, 35.

⁹⁰ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 36.

⁹¹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 8, Cilt 24, 39-48.

⁹² Çavdar, 414.

⁹³ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 8, Cilt 24, 269-270.

⁹⁴ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 8, Cilt 1, 384.

oy kullanmıştı.⁹⁵ 21 Temmuz 1946 Milletvekilliği Genel Seçimlerine Türk siyasi hayatında bulunan 14 partiden sadece 6'sı katılmıştı.⁹⁶ Yapılan genel seçimlerde 465 milletvekilliğinden CHP 397, DP 61'ini alırken 7 de bağımsız çıkmıştı. Büyük şehirlerde DP'nin bir kısım üstünlüğü bulunuyordu. DP özellikle İstanbul'da üstün gelmişti.⁹⁷ Seçime katılan diğer partilerden Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Yalnız Vatan İçin Partisi ve Millî Kalkınma Partisi kayda değer bir başarı elde edememişti.⁹⁸ Seçim sonucunda CHP büyük üstünlük kurarak tekrar iktidarda kalmış gibi gözükse de DP'nin aldığı oylar halkın artık CHP'ye olan inancının zayıfladığını göstermişti. DP bu seçimle birlikte ne kadar güçlendiğini görmüştü. Artık mecliste daha fazla temsil hakkı kazanmıştı. Milletvekili sayısı 3'ten 66'ya yükselmiş yani meclisin %15'i olmuştu. Bu durum bundan sonraki süreçte mecliste daha rahat muhalefet etme imkânına sahip olmasını sağlayacaktı.⁹⁹ Ancak seçim sonuçlarına DP milletvekilleri tarafından yoğun şekilde itirazlar gelmişti. Çünkü mevcut seçim yasasına göre oylar açık bir şekilde verilip kapalı şekilde tasnif edilmişti. Özellikle İstanbul seçimlerinin sonuçlarının üç gün sonra ilan edilmesi seçimlere şaibe karıştırıldığı iddiasının ortaya atılmasına neden olmuştu. Bu durumlar seçimlere gölge düşürmüştü ve muhalefetin daha sertleşmesine vesile olmuştu.¹⁰⁰

21 Temmuz 1946 genel seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün beyannamesi gazetelerde yer almıştı:

*“Şimdi Türkiye'nin millî hayatında yeni bir devre giriyoruz. Seçim zamanının sinirli sözlerini karşılıklı bağışlayarak ve unutarak vatanda huzur, çalışma devrinin açılması ilk vazifedir. İktidar ve karşı partilerinin Büyük Mecliste, belediyelerde ve basın âleminde bir arada verimli olarak çalışabilmelerinin milletçe imtihanını vereceğiz. Bu imtihanın muvaffakiyetle verilmesi bugünkü ve gelecek nesiller için çok feyizli olacaktır. Vatandaşlarımızın arasında dostluğun bozulmaması için bütün dikkatimizi kullanacağız. Yeni Büyük Millet Meclisinin aziz memleket ve milletimize kıymetli hizmetler başarmasını dilerim.”*¹⁰¹ İnönü bu konuşmasıyla seçim zamanında iktidar muhalefet arasında yaşanan tartışmaların geride bırakılıp yerine huzur ortamının getirilmesinin gerektiğini ifade etmişti.

⁹⁵ Aydemir, *İkinci Adam*, 448.

⁹⁶ Tuncer, *1946 Seçimleri*, 16.

⁹⁷ Türkiye İstatistik Kurumu, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara Haziran 2012, 8. Seçimin iller bazında nasıl dağılım gösterdiği EK 2'de yer almaktadır.

⁹⁸ Berke Özenç, “Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Bir Dönüm Noktası Olarak 1946 Seçimleri”, *Türkiye-Alman Üniversitesi Hukuk Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2019, 86.

⁹⁹ Karpas, 255.

¹⁰⁰ Çavdar, 413.

¹⁰¹ Cumhuriyet Gazetesi, 25 Temmuz 1946, 1.

1.6. 1946 GENEL SEÇİMLERİ SONRASI YAŞANANLAR

Seçim sonuçlarından sonra Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye istifa mektubunu vermişti. Böylece kabine çekilmişti. İsmet İnönü yeni hükümeti kurma görevini Parti Genel Sekreteri Hilmi Uran'a teklif etmiş, ancak Hilmi Uran kendisinin yerine Recep Peker'in başvekil olmasını istemişti. Bu istek İsmet İnönü tarafından pek istemeyerek de olsa kabul edilmişti. Çünkü Recep Peker'in tek parti rejimi adamı olması nedeniyle çok partili hayata uygun bir şekilde politika yürütemeyeceğini düşünmüştü.¹⁰² Hilmi Uran anılarında da İsmet İnönü'nün ve Şükrü Saraçoğlu'nun kendisine başvekil olması için ısrar ettiklerini ancak bu teklifi Recep Peker'in başvekillik için daha uygun olduğunu belirterek reddetmişti.¹⁰³ Hilmi Uran'a göre daha radikal olan Recep Peker'in başbakanlığa getirilmesi Demokrat Parti çevresi tarafından muhalefete karşı sindirme hareketinin başlayacağı endişesini uyandırmıştı.¹⁰⁴

1.6.1. 7 Ocak 1947 Demokrat Parti I. Büyük Kongresi

Demokrat Partinin daha birinci yılında böyle büyük bir kongre düzenlemiş olması Türk demokrasi tarihi açısından oldukça önemliydi. Çünkü daha önceki çok partili hayata geçiş denemelerinde kurulmuş olan Terakkiperver Cumhuriyet Partisi 6 ay, Serbest Cumhuriyet Partisi ise 3 ay faaliyet gösterdikten sonra kapanmıştı. Daha öncede bahsedildiği gibi DP haricinde kurulan diğer muhalefet partileri seçimlerde herhangi bir başarı sergileyememiş ve kongreler düzenleyememişti.¹⁰⁵ Demokrat Partinin gerçekleştirmiş olduğu ilk kongresi 7 Ocak 1947 tarihinde Ankara'nın Anafartalar Caddesi üzerindeki Yerli Sinema'sında 906 delegenin katılımıyla gerçekleşmişti. Kongreye katılan delegeler bir ay öncesinde yapılan delege seçimlerinde iktidarın engelleme çabalarıyla karşılaştıklarını ifade etmişlerdi. Demokrat Partinin I. Büyük Kongresi'nde açılış konuşmasını Celal Bayar yapmıştı.¹⁰⁶ Celal Bayar gerçekleştirmiş olduğu konuşmasında DP'nin kimsenin telkini ile kurulmadığını tamamen bağımsız bir parti olduklarını ifade etmişti. Ayrıca seçimlerle ilgili olarak hükümetin 4 yıl daha kendini garanti altına almak için ve Demokrat Partinin gelişmesine imkân verilmemek istendiğini belirtmişti. Konuşmasının devamında Partisinin önemli görmüş olduğu vatandaşın hak ve özgürlüklerinin, vatandaşın oyunun anayasaya uygun olarak güvence altına alınması,

¹⁰² Aydemir, *İkinci Adam*, 448.

¹⁰³ Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007, 368.

¹⁰⁴ Hakan Akbalık, *1946-1950 Döneminde CHP'nin Seçim Çalışmaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2006, 64.

¹⁰⁵ Rıfık Salim Burçak, *Türkiye'de Demokrasiye Giriş (1945-1960)*, Olgaç Yayınevi, Ankara 1979, 105-106.

¹⁰⁶ Hüseyin Şeyhanlıoğlu, *Türk Siyasal Hayatında Demokrat Parti*, Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, İstanbul 2020, 131.

ayrıca Cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının birbirinden bağımsız olarak yürütülmesi gerektiği konusundaki eleştirilerini dile getirmişti.¹⁰⁷

Celal Bayar'ın konuşmasından sonra delegeler önemli konuların görüşülüp karara bağlanması amacıyla bir komisyon kurulmasını önerdiler. Böylelikle DP'nin I. Büyük Kongresi'nde Ana Davalar Komisyonu kurulmuştu. Bu komisyonun başkanlığını Adnan Menderes yapmıştı. Komisyon, kongrenin dördüncü gününde "Hürriyet Misakı" adı verilen raporu oylamaya sunmuştu. Büyük bir coşkuyla dinlenen rapor kabul edilmişti. "Hürriyet Misakı" adı verilen rapor kısaca Celal Bayar'ın üzerinde durmuş olduğu üç önemli konudan oluşmaktaydı. Vatandaşların oyunun, hak ve özgürlüklerinin anayasal güvence altına alınması ve cumhurbaşkanının tarafsız olmasıydı. Bu konuların meclise taşınması kabul edilmediği takdirde meclisten çekilecekleri ifade edilmişti. Ayrıca kongrede yapılan oylama sonucunda İstanbul Milletvekili Celal Bayar parti genel başkanlığına seçilmişti. Bu kongre ile birlikte Cumhuriyet tarihi boyunca ilk kez muhalefet partisi kongre toplamış ve iktidar ile mücadele edeceğini duyurmuştu.¹⁰⁸

1.6.2. 1947 Yılı Bütçe Görüşmeleri

Matbuat Kanunu hakkındaki değişiklik görüşmeleri devam ederken 7 Eylül'de hükümet tarafından Türk Parasının değeri düşürülmüştü. Bu durum ekonomik sıkıntılar yaşayan halkın daha zor duruma düşmesine neden olmuştu. Yaşanan ekonomik sıkıntılar DP'nin elini güçlendirmişti. Nitekim 1947 yılı bütçe görüşmelerinde oldukça sert eleştiriler yapabilmelerini sağlamıştı.¹⁰⁹ 14 Aralık 1946'de başlayan bütçe görüşmeleri yoğun tartışmalara neden olmuştu. 18 Aralık günü yapılan görüşmelerde Adnan Menderes'in uzun bir konuşma yaparak eleştirilerini dile getirmesi üzerine Maliye Bakanının cevap vermesi yerine Recep Peker'in cevap vermesi ve kullandığı ifadeler Meclis'te kargaşaya neden olmuştu.¹¹⁰ Adnan Menderes "Sayın Başbakan sözleri arasında, siyasi tahrikler neticesinde memleketin şurasında, burasında çıkacak karışıklıkların şiddetle önleneyeğini, yine şiddetli bir lisanla ifade etti. Siyasi tahrikler tabiri ile acaba birden fazla partili siyasi hayata girmiş olmamızı ve bunun tabii tecellilerini mi ima etmek istiyor?"

Demokrat Parti kendisini, bu gibi imaların asla tesiri kalmayacak sağlam bir durumda görüyor. Çünkü Demokrat Parti kuruluşundan bugüne kadar kanuni yollarla ve kanun

¹⁰⁷ Vakit Gazetesi, 8 Ocak 1947, 5.

¹⁰⁸ Burçak, 110-113.

¹⁰⁹ Çavdar, 415.

¹¹⁰ Süleyman İnan, *Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)* (Yayımlanmış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2002, 173.

vasıtasıyla mücadeleyi kendisine en mukaddes bir şiar edinmiştir. Bundan böyle de sonuna kadar bu yolda azim ile irkilmeden devam edecektir. Sayın Başbakanın bu nevi şiddetli sözlerinin, Bütçenin müzakeresine takaddüm eden dakikalarda söylenmiş olmasının ve bütçe müzakereleriyle hiçbir ilgisi bulunmamasının manası üzerine ayrıca dikkati çekmek yerinde olur.

Memleketin iç emniyetini bozacak, dışardan haysiyet ve itibarı sarsacak herhangi bir hareket karşısında, hükümetin vazifesinde göstereceği en küçük dikkatsizliği, ilk önce ve en şiddetli olarak, Demokrat Partinin tenkit edeceğini, şimdiden arz etmeme müsaade buyursunlar."¹¹¹ sözleriyle yaşanan gerginliklerin sorumlusu olarak DP'nin gösterilmesinden dolayı duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş, Başbakan Recep Peker'in sözlerinin şiddet unsuru barındırdığını ve muhalefeti tehdit ettiğini ifade etmişti.

Adnan Menderes'in konuşmasından sonra söz alan Başbakan Recep Peker sert bir üslup ile Adnan Menderes'i eleştirmiş, konuşmasının devamında muhalefeti her zaman destekleyeceklerini ancak haksız oldukları zaman hükümetin vazifesini yerine getireceğini ifade etmişti.¹¹² Recep Peker'in bu konuşması aslında muhalefete bir uyarı niteliğindeydi.

Başbakanın bu sözlerinden sonra İstanbul Milletvekili Celal Bayar protesto etmek amacıyla:

"Kalkın arkadaşlar, müzakereyi terk edelim." diyerek diğer DP milletvekilleriyle birlikte Meclisi terk etmişlerdir.¹¹³ DP'nin bu tutumu karşısında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü araya girerek Celal Bayar ile bir görüşme gerçekleştirmiş ve dokuz gün sonra 27 Aralık'ta DP grubu Meclis'e geri dönmüştü.¹¹⁴

1947 yılı bütçe görüşmeleri 31 Aralık 1946 tarihinde Meclis'te yapılan oylama sonucunda kabul edilmişti. 465 Milletvekilinden 413'ü oylamaya katılmış, 359 kabul oyu, 51 ret oyu verilmişti.¹¹⁵

1.6.3. 12 Temmuz Beyannamesi

İsmet İnönü 1946 genel seçimleri ve bütçe görüşmeleriyle birlikte muhalefet ile iktidar arasındaki gerginliklerin daha fazla artmaması amacıyla DP kurucuları ile sırasıyla görüşmüştü. İlk olarak 6 Haziran 1947'de Fuad Köprülü ile daha sonrasında 7 Haziran'da Celal Bayar ile görüşerek şikâyetlerini dinlemişti. İnönü 11 Haziran'da ise CHP üst düzey yetkilileri ile Celal

¹¹¹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 8, Cilt 3, 15.

¹¹² TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 8, Cilt 3, 23-24.

¹¹³ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 8, Cilt 3, 24.

¹¹⁴ Çavdar, 415.

¹¹⁵ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 8, Cilt 8, 905.

Bayar'ı bir araya getirerek mutabakat sağlanmasına çalışmıştı. Bu görüşmeler iki taraf açısından da olumlu karşılanmıştı. Nihayetinde 10 Temmuz'da İnönü, Celal Bayar ile görüşerek bir beyannamenin yayınlanması üzerinde anlaşmaya varmıştı.¹¹⁶

İsmet İnönü'nün siyasi ortamı yumuşatmak ve iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla yayınladığı 12 Temmuz Beyannamesi¹¹⁷, 11 Temmuz'da radyodan okunmuştu. 12 Temmuz'da da basında yayınlamıştı. Bu beyanname muhalefet ve halk tarafından heyecan ve mutlulukla karşılanmıştı. İnönü Cumhurbaşkanı olarak tarafsız olduğunu, iki partiye de eşit şekilde davranmayı vazife gördüğünü söylemişti.¹¹⁸ 12 Temmuz Beyannamesi çok partili hayatın devam etmesini sağlayan bir belge olması açısından oldukça önemli olmuştu. Bu beyannameyle muhalefet güvence altına alınmıştı. Beyannamede muhalefet ile CHP üst düzey yetkilileriyle gerçekleştirmiş olduğu görüşme şeffaf bir şekilde anlatmıştı. İnönü'nün siyasi ortamdaki gerginliğe bizzat müdahil olması sürecin olumlu geçmesi açısından da önemli olmuştu.¹¹⁹

¹¹⁶ İlhan Çeliker, *12 Temmuz Beyannamesi'nin Demokrat Parti İçerisindeki Anlaşmazlığa Etkisi*, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (1), 2021, 3.

¹¹⁷ EK 3. 12 Temmuz Beyannamesi Tam Metni

¹¹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Temmuz 1947, 1.

¹¹⁹ Atıl Cem Çiçek, "Türkiye'de Çok Partili Siyasal Hayatın "Garanti Belgesi": 12 Temmuz Beyannamesi'nin Söylem Analizi", *Current Research in Social Sciences*, 4 (2), 2018, 89.

İKİNCİ BÖLÜM

İSMET İNÖNÜ'NÜN 1950-1957 YILLARI ARASINDAKİ YURT İÇİ GEZİLERİ

2.1. 14 MAYIS 1950 GENEL SEÇİMLERİ ÖNCESİNDE YAŞANAN GELİŞMELER

1950 genel seçimlerinden önce CHP'liler bu seçimde de kazanacaklarını düşünmekteydiler. Seçimi kaybetme düşüncesi akıllarına dahi gelmemişti. CHP yöneticileri bu seçimde DP'nin sadece 1946 seçimlerinde olduğu gibi milletvekili sayısında ufak bir artış olacağını düşünmüştü.¹²⁰ Hatta CHP'liler seçimden zaferle çıkacaklarından oldukça eminlerdi. Böyle emin olmalarının sebebi ise çok partili hayata geçişi başarıyla uygulamış ve halkın bazı ruhsal ve maddi gereksinimlerini karşılamaya başlamış olmalarıydı. Her ne kadar CHP'nin parti imajını değiştirmeye çalışmış olsalar da İsmet İnönü partinin başında olduğu sürece bunu gerçekleştirmek oldukça zor olacaktı.¹²¹ 1950 seçimleri öncesindeki önemli gelişmelerden biri 16 Şubat 1950'de yapılan seçim kanunu değişikliği olmuştur. 1946'da yapılan değişikliklere ek olarak daha detaylı değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan biri propaganda alanında gerçekleşmiştir. 1950 seçim kanunun 45. Maddesiyle birlikte radyolarda her siyasi parti için 10 dakikayı aşmayacak şekilde propaganda yapma hakkı tanınmıştır.¹²² Kanunun bir diğer önemli maddesi ise 58. Madde ile Ankara'da Yüksek Seçim Kurulu'nun kurulmuş olmasıdır. 58. Madde şöyledir:

*“Ankara’da bir Yüksek Seçim Kurulu, her seçim çevresinde bir il seçim kurulu, her ilçede bir ilçe seçim kurulu ve seçim bölgelerinde yerleştirilecek her sandık başında bir sandık kurulu bulunur. Kendisine doğrudan doğruya bağlı bucak veya köy veya mahalle bulunan il merkezlerinde, bu yerler için ayrıca bir ilçe seçim kurulu bulunur.”*¹²³

YSK ile böylece seçimler tek merkezden yönetilmiş, kurulan Yüksek Seçim Kurulu seçimlerle ilgili yargıç görevi üstlenmiştir.¹²⁴

Seçim kanunda yapılan yeni değişiklikler muhalefet tarafından da olumlu karşılanmıştı. 171 maddelik yeni seçim kanunu oylama sonucunda 346 milletvekilinin 336'nın evet, 10'unun ret oyu kullanmasıyla kabul edilmişti.¹²⁵ 21 Mart'ta mecliste görüşülmeye başlayan Af Kanunu hakkında CHP içerisindeki anlaşmazlıklar nedeniyle bir karara varılamamıştı. Af Kanunu bir

¹²⁰ Sinan Yıldırım, “1950 Seçimleri ve Propaganda”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 6 (0), 2004, 133.

¹²¹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 53-54.

¹²² TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 8, Cilt 24, 679.

¹²³ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 8, Cilt 24, 681.

¹²⁴ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 8, Cilt 24, 681.

¹²⁵ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 8, Cilt 24, 710.

ilim heyeti tarafından yeniden incelenmesi için Adalet Komisyonu'na iade edilmişti.¹²⁶ Af Kanunu 4 ay sonra DP iktidarında 14 Temmuz 1950'de yapılan meclis görüşmeleri sonucunda çıkarılmıştı.¹²⁷ Yine aynı ay içerisinde 22 Mart'ta Çiftçiyi topraklandırma kanununda değişiklikler yapılmış, ayrıca memura vergi indirimi ve ikramiye verilmesi aşırı sağ ve sol gruplara yönelik olarak ceza indirimi seçim yatırımı olarak uygulanmıştı.¹²⁸ CHP bu dönemde seçime yönelik olarak liberal ekonomi politikalarını desteklemeye ve dini konularda tavizler vermeye başlamıştı. Hatta CHP tekrar iktidara gelirse Kemalizm'in altı ilkesini anayasadan çıkarmayı bile vaat etmişti.¹²⁹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü seçim gezilerine ilk olarak 23 Mart'ta Ankara'nın Polatlı İlçesinden başlamıştı. Ancak bu gezinin bir seçim gezisi olarak gerçekleştiğini kimse tahmin etmemiş, halk tarafından hayretle karşılanmıştı. Sadece ortaokulun açılış törenine katılacağı düşünülmüştü. Burada yaptığı konuşmada CHP'nin tekrar seçimi kazanacağından emin olduğunu ve seçimi kazandıktan sonra anayasayı değiştireceğini açıklamıştı. Ayrıca iki meclis kuracağını, Ankara'dan milletvekili adayı olacağını ifade ettikten sonra bunlara ilaveten şu sözleri dile getirmişti:¹³⁰

*“Geçen dört sene zarfında benim başlıca uğraştığım mesele, vatandaşlar arasında dirlik düzenliği korumak ve Türkiye'nin dış emniyeti üzerinde selamet yolunu bulmasına çalışmak olmuştur. Bu memlekette şimdiye kadar misali görülmemiş olan uzun bir hürriyet rejimi içinde muhtelif kanaatte vatandaşların, siyasi faaliyetlerini emniyet içinde bulundurmaya çalıştık. Gücümüzün yettiği kadar, sert münakaşaların zararsız geçmesini, siyasi çevrelerimizin birbirine tahammül göstermelerini hem kendi nefsimizde hem siyasi teşekküller arasında tesise uğraştık.”*¹³¹

İnönü, bu konuşmasıyla halkın siyasi görüşlerine ve oluşumlarına imkân tanıyarak hoşgörü ortamı oluşturmaya çalışmış ayrıca II. Dünya Savaşı'nın yeni bitmesi nedeniyle dış emniyete önem vermişti.

¹²⁶ Akşam Gazetesi, 25 Mart 1950, 2.

¹²⁷ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 1, 720.

¹²⁸ Çağatay Benhür, “14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (0), 2007, 68.

¹²⁹ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu (11. Baskı)*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012, 132.

¹³⁰ Zafer Gazetesi, 24 Mart 1950, 6.

¹³¹ Zafer Gazetesi, 24 Mart 1950, 6.

Polatlı'dan sonra gezi gerçekleştireceği Kırıkkale'de hummalı bir çalışma ile İnönü'nün gezeceği sokaklar temizlenmeye ve onarılmaya başlanmıştı. Bu konuda askeri birlikler önemli paya sahip olmuştu.¹³²

İsmet İnönü'nün, bir sonraki durağı olan Kırıkkale'de 25 Mart 1950'de yaptığı konuşmada birlik ve düzenden, anayasanın değişeceğinden, karşı partilerin şiddet politikasından bahsetmesi özellikle de Kemalizm'in altı ok ilkesiyle ilgili söyledikleri seçimi kazanmak için önemli bir vaat olmuştu:

*“Halk Partili vatandaşlarıma söyleyeyim ki, bizim inandığımız altı oklu prensiplerin anayasadan çıkarılması tabii olacaktır. Biz, Halk Partili olarak altı oklu prensiplerimizi vatandaşlarımıza beğendirmeye çalışmakta devam edeceğiz. Bu suretle, diğer siyasi partilere karşı kendi prensiplerimizi anayasa ile imtiyazlı bir mevkie koymuş olmayacağız.”*¹³³

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün bu sözlerine karşın Adnan Menderes İzmir'de şu sözleri söylemişti:

“1946 seçimlerinin memlekette derin bir siyasi buhran yaratmış olduğuna şüphe yoktur. Bu ise Halk Partisinin, behemehâl iktidarda kalmak niyetinin bir neticesidir. Halk Partisinin her ne pahasına olursa olsun iktidarda kalmayı tek maddelik bir program olarak kabul etmiş olması ve seçimleri böyle bir programın tatbiki halinde yapmış olmasıdır ki, geride bıraktığımız dört senenin bütün siyasi ıstıraplarının ve çekişmelerinin kaynağı olmuştur.

*Hâl böyle iken vatandaş ve millet haklarını müdafaa ve istihsale çalışan muhalefete şiddet politikası affetmek ve hürriyetinden mahrum geçen uzun yılların mesuliyetini muhalefete yüklemeye çalışmak tamamıyla haksız ve yersizdir.”*¹³⁴

Adnan Menderes bu konuşmasında 1946 seçimlerinin adil şekilde gerçekleştirilmediğini ifade etmişti. Ayrıca hükümetin şiddet politikası suçlamaları karşısında sorumluluğun tamamen muhalefete yüklenmesinin haksız bir tavır olduğunu dile getirmişti.

DP Genel Başkanı Celal Bayar ise seçim gezilerine ilk olarak 26 Mart'ta Konya'dan başlamış, ilk seçim nutku ise şöyle olmuştu:

¹³² Zafer Gazetesi, 24.Mart 1950, 6.

¹³³ Cumhuriyet Gazetesi, 26 Mart 1950, 3.

¹³⁴ Zafer Gazetesi, 26 Mart 1950, 2.

“Bir koalisyon kabinesinin yapacağı seçimlere artık kimse hiçbir itirazda bulunamaz... Eğer dürüst seçim yapmak arzusunda samimi iseler, fikrin üzerinde durmaya mecburdurlar.”¹³⁵

İsmet İnönü, Kırıkkale’den sonra seçim gezisine 27 Mart’ta Ankara’nın bir diğer ilçesi olan Beypazarı’nda devam etmiş, Beypazarı’ndaki nutkunda ağırlıklı olarak dış politika hakkındaki konuşmasında şu sözleri söylemişti:

“Sevgili vatandaşlarım; Yeni seçimde milletvekilliğiniz için adaylığımı koyacağım. Vatandaşlarım kabul ederse, önümüzdeki devrede dikkat edeceğim büyük meseleleri kısaca söylemek isterim.

İlk önce, bugün, Türkiye’nin her şeyden üstün olan büyük meselesini, varlık meselesini her vatandaşın zihnine yerleştirmek isterim. Bu mesele, Türkiye’nin dış emniyeti meselesidir. Türkiye’nin dış politikası, kendi haklarını, bütünlüğünü koruması meselesidir. Bizim, hudutlarımız dışında olan hiçbir toprakta gözümüz yoktur. Hiçbir memleketin haklarına karşı saygısızlık ve haksız bir emel taşımıyoruz. Fakat kendi haklarımızı, kendi bütünlüğümüzü hayatımız pahasına müdafaa etmek kararındayız.”¹³⁶ İsmet İnönü bu konuşmasıyla Türk Dış Politikasının asıl meselesinin ülke bütünlüğünün ve varlığının korunması olduğunu belirtmişti. Herhangi bir yayılmacı politika izlenilmeyeceğini ancak dış tehditlere karşı her türlü müdafaanın sergileneceğini ifade etmişti.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yurt içi gezilerine Ankara’dan sonra 30 Mart’ta Malatya’ya gelerek devam etmiştir. Malatya’da yaptığı konuşmada Malatya milletvekilliği için adaylığını koyacağını belirtmişti. Ankara’da yapmış olduğu konuşmalardaki gibi burada da en önemli meselenin dış politika olduğunu, iç politikada da huzurun temini ve şiddet politikasından uzak durulması isteğini dile getirmişti. Ayrıca Ankara’da yapmış olduğu konuşmalar üzerine muhalefetten gelen tepkileri anlayamadığını dile getirerek mümkün olduğu kadar politik münakaşalara girmeyeceğini açıklamıştı.¹³⁷ İnönü ile Malatya gezisine katılan Ferit Melen Malatya gezisiyle ilgili bir anısını şöyle anlatmıştı:

“İnönü ilk yurt gezilerinde yanına beni ve Kemal Beyazıt’ı almıştı. Malatya milletvekiliydi; Malatya’ya gidip bütün ilçeleri dolaştık. Gezi programında bir ilçeye giderken aniden sağanak yağmur başlamıştı. Yolumuzun üstünde karşıya geçmemiz gereken bir akarsu, yağmurun etkisiyle kabarmıştı.

¹³⁵ Zafer Gazetesi, 27 Mart 1950, 1.

¹³⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Mart 1950, 1.

¹³⁷ Akşam Gazetesi, 31 Mart 1950, 3.

İnönü, partililerin öncelikle kendini karşıya geçirme önerilerini reddetti. Yağan yağmur altında arkadaşların tuttuğu şemsiyeyle bir taşın üzerine oturdu. Gençler geldiler, 50-60 otomobilden oluşan konvoyun tüm araçlarını adeta uçurur gibi nehirden geçirdiler. En son aracın geçişinin ardından kendisi de geçmeyi kabul etti. Türkiye’de ilk kez İnönü’nün büyük bir komutan ve lider olma özelliğinin örneğini gördüm.”¹³⁸

Malatya’dan sonra 31 Mart’ta Diyarbakır’a gelen İsmet İnönü burada ancak iki saat kalabilmiş ve konuşma yapamadan ayrılmıştı. Diyarbakır’dan ayrılırken şu sözleri dile getirmişti: *“Diyarbakır’da beni erkeklerden ziyade kadınlar ağırladı.”*

İsmet İnönü Diyarbakır’dan sonra sırasıyla aynı gün Elazığ’a, 1 Nisan’da Gaziantep ve Maraş’a gitmişti. Bu bölgede seçmenin güvenini kazanmak için seçim vaatlerini dile getirmişti. Maraş’tan hareket eden Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 3 Nisan’da Adana’ya gelerek Mersin Halkevinde bu seçim gezilerinden gayet memnun kaldığını, halk tarafından olumlu karşılandığını dile getirmişti.¹³⁹ 4 Nisan’da Konya’ya gelen İsmet İnönü burada halk tarafından milletvekilliği adaylığının konmasının istendiğinden bahsetmişti. Ardından Ankara’ya geçen İsmet İnönü böylelikle doğu ve güneydoğu bölgesi seçim gezilerini tamamlamıştı.¹⁴⁰

Demokrat Parti tarafında ise 31 Mart 1950’de İstanbul Kongresinde konuşma yapan DP Genel Başkanı Celal Bayar 1946 seçimleri sonrasında geçen 4 senelik emeklerinin 14 Mayıs’ta zafere ulaşacağını söylemişti.¹⁴¹

1 Nisan 1950’de ise Demokrat Partililerin Adana’da düzenlediği mitinge CHP’nin kasten bir kamyon dolusu jandarma gönderdiği şeklinde Son Posta gazetesinde bir haber yer almıştı.¹⁴²

DP Genel Başkanı Celal Bayar 2 Nisan’da Samsun’da yaptığı konuşmada seçimde DP’nin zaferinden emin olduğunu ve ek olarak şunları söylemişti:

“Memleket iktisadi bir perişanlık içinde yüzüyor. Demokrat Parti Atatürk inkılabını tamamlamak arzusu ile ortaya atılmıştır.”¹⁴³

10 Nisan 1950’de Mareşal Fevzi Çakmak’ın vefatı sonrası seçim gerginliği birkaç günlüğüne azalmıştı.¹⁴⁴ Seçim çalışmaları devam ederken CHP 27 Nisan’da seçim beyannamesi yayınladı. Bu beyannameye göre başlıca hususlar anayasa değişikliği, çok partili hayatın daha da güçlendirilmesi, iki meclis oluşturulması, anayasada yer alan altı ilkenin anayasadan

¹³⁸ Mustafa Bilgehan, *Tanıkların Anılarıyla İsmet İnönü Sözler ve Dersler*, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul 2014, 144.

¹³⁹ Son Posta Gazetesi, 04 Nisan 1950, 1.

¹⁴⁰ Son Posta Gazetesi, 05 Nisan 1950, 7.

¹⁴¹ Zafer Gazetesi, 01 Nisan 1950, 1.

¹⁴² Son Posta Gazetesi, 02 Nisan 1950, 1, https://www.gastearsivi.com/gazete/son_posta.

¹⁴³ Zafer Gazetesi, 03 Mayıs 1950, 1.

¹⁴⁴ Son Posta Gazetesi, 11 Nisan 1950, 1.

çıkarılması, laikliğin korunması, dış politikada tam bağımsızlık ve barışın sağlanması, özel teşebbüsün desteklenmesi ve devlet başkanlığının görev ve yetkilerinin azaltılması yönünde vaatlerden oluşmaktaydı.¹⁴⁵ Bu beyanname aynı gün Zafer Gazetesi'nde hayal işler yönünde vaatler olarak nitelendirilmişti.¹⁴⁶

Seçim beyannamesinin yayınlanmasının ardından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü seçim gezilerine Ege bölgesinden devam etmişti. İlk olarak 3 Mayıs'ta İzmir'e gitmişti. İzmir seyahati öncesinde oğlu Erdal İnönü'ye yazdığı mektubunda seyahatine eşi Mevhibe İnönü ve kızı Özden Toker ile birlikte çıktığını ve 9 gün boyunca seçim turnesi yapacağını belirtmişti.¹⁴⁷ İzmir'e giderken uğramış olduğu Eskişehir'de halk tarafından "sağ ol" sesleriyle karşılanmış ve burada yaptığı konuşmada yeni yapılan yapıların inşasından memnun kaldığını söylemişti.¹⁴⁸ İsmet İnönü, İzmir'de yaptığı konuşmada seçimden zaferle ayrılırlarsa yeni hamlelerde bulunacaklarını ancak seçimlerin kaybedilmesi halinde muhalefete geçip mücadele etmeye devam edeceklerini şu sözlerle ifade etmişti:¹⁴⁹

*"İktidarda iken bütün tenkitlerinize tahammül ediyorum. Hele bir karşınıza geçeyim de görün. Ben bu mevkie yumuşak koltuktan gelmedim."*¹⁵⁰

İsmet İnönü'nün İzmir Cumhuriyet Meydanı'nda muhalefetin eleştirilerine yönelik yaptığı konuşması şöyleydi:

*"Ankara'dan İzmir'e kadar bir kül halinde aldığımız vatan parçasını eskisinden daha mamur bir hale getiren milletimizin bu 25 sene zarfında hiçbir şey yapmadığını iddia etmek insafsız iftiralar"dır."*¹⁵¹

İzmir gezisinden sonra 5 Mayıs'ta Manisa'ya gelen İsmet İnönü'yü halk sevinçle karşılamıştı. Burada yaptığı konuşması daha çok yapılması gereken mali ıslahatlar ve Marshall planının kabul edilmesinin nedenleri hakkında olmuştu. Aynı günün akşamında Balıkesir'e giden İsmet İnönü burada yaptığı konuşmada ise yeni demokratik rejimden ve muhalefetin şiddet politikasından bahsetmişti.¹⁵² 6 Mayıs tarihli Zafer Gazetesi'nde İsmet İnönü'nün Manisa nutku her şeyi gül, gülistan gösterdiği şeklinde yer almıştı.¹⁵³ 6 Mayıs günü Çanakkale'ye gelen

¹⁴⁵ Son Posta Gazetesi, 28 Nisan 1950, 7.

¹⁴⁶ Zafer Gazetesi, 28 Nisan 1950, 1.

¹⁴⁷ Can Dündar, *Canım Erdalım Sevgili Babacığım: İsmet İnönü-Erdal İnönü Mektuplaşmaları*, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2011, 222.

¹⁴⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 3 Mayıs 1950, 1.

¹⁴⁹ Akşam Gazetesi, 4 Mayıs 1950, 1.

¹⁵⁰ Akşam Gazetesi, 4 Mayıs 1950, 1.

¹⁵¹ Akşam Gazetesi, 5 Mayıs 1950, 1.

¹⁵² Akşam Gazetesi, 6 Mayıs 1950, 2.

¹⁵³ Zafer Gazetesi, 6 Mayıs 1950, 1.

İsmet İnönü Çanakkale'nin ilçesi Biga'da yaptığı konuşmada Çanakkale halkına serzenişte bulunmuş, daha önce burada seçimi kaybettiğini ancak bu süreç zarfında maruz kaldıkları haksız tarizleri dile getirmiş ve Çanakkale halkının DP'nin almış olduğu kararlara itiraz etmemeleri yüzünden sitem etmişti. Ayrıca konuşmasında kendisi hakkında DP'lilerin ithamı olan diktatör lafına ilişkin şu cümleyi kurmuştu:¹⁵⁴

“Seçim zamanında diyar diyar dolaşarak kendini vatandaşlara beğendirmeye çalışan diktatör işitilmiş midir?”¹⁵⁵

İsmet İnönü'nün Çanakkale gezisi sonrasında Çanakkaleli bir vatandaş İnönü'ye yazdığı mektupta, Çanakkale'deki konuşmasını büyük bir coşkuyla ağlayarak dinlediğini belirtmiş ve 14 Mayıs 1950 Milletvekilliği Genel Seçimlerinin kaybedilmesinden dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirmişti.¹⁵⁶

7 Mayıs'ta Malatya'da konuşma yapan DP Genel Başkanı Celal Bayar 5 Mayıs'ta CHP'liler tarafından öldürülen DP'li vatandaş üzerinden İsmet İnönü'nün şiddet politikası ve kardeşlik nasihatleri sözlerine karşılık şu cümleyi kurmuştu:¹⁵⁷

“Hâlbuki şimdi, şurada irtikâp edilmiş siyasi bir cinayetin elemi içinde titremekteyim. Nasihatlerini bize değil, kendi mensuplarına tevcih etmelidirler.”¹⁵⁸

7 Mayıs'ta Bursa'ya gelerek burada konuşma yapan İsmet İnönü ise önceki konuşmalarında olduğu gibi şiddet politikalarının ülkenin menfaatine olmayacağını, derhal terkedilmesi gerektiğini yinelemiş, Marshall planı konusunda yapılan haksız eleştirilere mecburiyetten alınmış bir yardım olduğu konusunda açıklamalarda bulunmuştu. Bursa nutkundan sonra aynı gün İsmet İnönü İstanbul'a doğru yola çıkmıştı.¹⁵⁹

8 Mayıs'ta ise DP'nin seçim beyannamesi yayınlanmıştı. Beyannamenin başlıca hususları CHP'nin yayınlamış olduğu beyannameye yönelik hayali ve abartılı olduğu yönündeki eleştiriler, özel sektörün önünün açılması, devlet müdahalesinin asgari düzeye indirilmesi, tasarruf sağlanarak bütçenin yeniden yapılandırılması, köylü ve çiftçinin kalkındırılması ve dış politika konusunda olmuştur.¹⁶⁰ Aslında iki partinin de programı neredeyse birbirinin aynısı gibiydi. CHP rakibi olarak gördüğü DP'nin gölgesi gibi olmuş DP'nin izlemiş olduğu politikaları izlemeye başlamıştı.¹⁶¹

¹⁵⁴ Akşam Gazetesi, 7 Mayıs 1950, 1-2.

¹⁵⁵ Akşam Gazetesi, 7 Mayıs 1950, 1-2.

¹⁵⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 35.147.2.1, EK 4.

¹⁵⁷ Zafer Gazetesi, 8 Mayıs 1950, 1.

¹⁵⁸ Zafer Gazetesi, 8 Mayıs 1950, 1.

¹⁵⁹ Akşam Gazetesi, 8 Mayıs 1950, 1-2.

¹⁶⁰ Zafer Gazetesi, 9 Mayıs 1950, 1-2.

¹⁶¹ Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, 132.

11 Mayıs'ta Ankara'ya dönen İsmet İnönü 1 haftalık seçim turnesinin çok iyi geçtiğini ve herkesin çok keyifli olduğunu mektupla oğlu Erdal İnönü'ye bildirmişti. 14 Mayıs 1950 genel seçimleri öncesinde CHP içerisinde oldukça olumlu bir hava vardı ve herkes seçimlere kesin zafer gözüyle bakıyordu.¹⁶²

14 Mayıs seçimleri öncesi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün son seçim gezisi 9 Mayıs'ta İstanbul'a olmuştu. 9 Mayıs'ta Taksim'de büyük bir halk kitlesi tarafından coşkuyla karşılanmıştı. On binlerce vatandaş İsmet İnönü'yü dinlemek için Taksim meydanını doldurmuştu.

Resim 1: Akşam Gazetesi, 10 Mayıs 1950, 1

Buradaki nutkunda önceki nutuklarında bahsettiği konulara tekrar değinmiş, ilaveten basın hürriyetinin genişletileceğinden, köylü ve işçi meseleleri üzerinde yaptıkları çalışmalardan bahsetmişti.¹⁶³ DP taraftarı Zafer Gazetesi ise 10 Mayıs tarihli nüshasında İsmet İnönü'nün Taksim mitingi haberine yer vermemiş, Celal Bayar'ın Bursa'da kırk bin kişinin önünde yaptığı konuşmayı tam sayfa haber yapmıştı.¹⁶⁴ 10 Mayıs tarihli Son Posta Gazetesi'nde ise Taksim mitingiyle ilgili olarak miting alanına civar köy ve kasabalardan vatandaşların ve fabrikalardan işçilerin kamyonlarla getirildiği, gazetecilerin uzaklaştırılması, yaşanan aksaklıklar yüzünden gecikmelerin yaşandığı gibi iddialar yer almıştı.¹⁶⁵

¹⁶² Dündar, *Canım Erdalım Sevgili Babacığım*, 222.

¹⁶³ Akşam Gazetesi, 10 Mayıs 1950, 2.

¹⁶⁴ Zafer Gazetesi, 10 Mayıs 1950, 1.

¹⁶⁵ Son Posta Gazetesi, 10 Mayıs 1950, 2.

2.2. 14 MAYIS 1950 GENEL SEÇİMLERİ

14 Mayıs 1950 genel seçimleri CHP'nin vaat ettiği gibi güvenli ve nizami bir şekilde gerçekleştirilmişti. Ancak sonuçları CHP'nin beklediği gibi olmamış, parti içerisinde büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştu. Çünkü CHP seçim zaferinden o kadar emindi ki DP'nin de milletvekili çıkarabilmesi için olanak sağlanması düşünülmüştü.¹⁶⁶ İsmet İnönü 1965 yılında Cumhuriyet Gazetesi yazarı Ecvet Güresin'le yaptığı görüşmede partisinin 1950 genel seçimlerini kaybetme ihtimallerini düşündüğünü hatta demokratik rejimin güçlenmesi için iktidar değişikliğinin gerekli olduğunu belirtmişti. Eğer iktidar değişikliği olmazsa Anayasa değişikliği, iki meclis ve Anayasa Mahkemesi gibi tedbirler alacaklarını söylemişti.¹⁶⁷

15 Mayıs sabahı seçim sonuçları netleşmeye başlamıştı. Her ne kadar gazetelerde sayı konusunda farklılıklar olmuş olsa da DP'nin seçimi kazandığı belli olmuştu. Hatta 15 Mayıs günü DP yöneticileri toplantı düzenleyerek yeni kabinede kimlerin yer alacağını tartışmıştı.¹⁶⁸ Aynı gün Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, DP Genel Başkanı Celal Bayar'ı Çankaya Köşkü'ne davet ederek yeni kabinenin kurulması hakkında görüşmüştü.¹⁶⁹ Seçim sonuçlarıyla ilgili gazetelerde farklı sayılar olduğu için bu çalışmada YSK'nin milletvekili genel seçimi arşivinden yararlanılmıştır. 1950 seçimlerinde kayıtlı 8.905.743 seçmenin %89,3'ü yani 7.953.085 vatandaş bu seçimlerde oy kullanmıştı.¹⁷⁰ Aşağıdaki tabloda partilerin aldığı oy ve yüzdeleri verilmiştir:

Tablo 1: Yüksek Seçim Kurulu 1950 Milletvekilliği Genel Seçimleri Sonuçları¹⁷¹

Parti Adı	Oy Miktarı	Oran	Milletvekili Sayısı
DP	4.391.694	%55.2	416
CHP	3.148.626	%39.6	69
MP	368.537	%4.6	1
BAĞIMSIZ	44.537	%0.6	1

1950 genel seçimleri öncesi DP'liler seçimlerde çoğunluk sisteminin değiştirilmesini, yerine nispi temsil sisteminin getirilmesini istemiş ancak bu istek seçimi kazanacağını düşünen

¹⁶⁶ Süleyman Güngör, "14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP'de Bunalım", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 2010, 201.

¹⁶⁷ İlhan Turan, *İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşileri 1965-1967*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2004, 6-7.

¹⁶⁸ Akşam Gazetesi, 16 Mayıs 1950, 1.

¹⁶⁹ Yeni İstanbul Gazetesi, 16 Mayıs 1950, 1.

¹⁷⁰ <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>, Erişim Tarihi: 06.06.2021.

¹⁷¹ <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>, Erişim Tarihi: 06.06.2021.

CHP'liler tarafından reddedilmişti. Çoğunluk sistemiyle kazanan hepsini alır mantığı yer almıştı. Ancak seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra % 40'a yakın oy alan CHP mecliste çok az milletvekili almıştı. Bu yüzden CHP seçim sonrası sistemin değiştirilmesini istemişti fakat DP yapılan teklifi reddetmişti. 1950 seçimleriyle birlikte 27 yıllık tek parti iktidarı sona ermişti.¹⁷² Seçimlerden sonra DP'lilerin en büyük korkusu kazanmış olmaları halinde CHP'nin orduyu devreye sokacağı düşüncesi olmuştu. 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinin sonuçlanmasından sonra Hürriyet Gazetesi yazarı Emin Karakuş'un bazı generallerin İsmet İnönü'ye giderek herhangi bir emri olup olmadığını sorduğu yönünde iddiaları olmuştu. Ertesi gün ise Adnan Menderes İsmet İnönü'nün görevini layıkıyla yapıp böyle teşebbüslerin önüne geçtiğini belirtmişti.¹⁷³ Bu nedenle de ileride DP'nin yapacağı ilk icraat orduda yeni düzenlemelere gidilmesi olmuştu.¹⁷⁴

2.2.1. Birinci Adnan Menderes Hükümeti

Demokrat Parti'nin seçimleri kazanmasıyla birlikte artık gözler yeni kabineye ve cumhurbaşkanının kim olacağına çevrilmişti. Gazetelerde farklı tahminler yapılmıştı. En yerinde tahmini yapan ise Akşam gazetesi olmuştu. Akşam gazetesindeki habere göre Cumhurbaşkanı Celal Bayar seçilecekti, Başbakan olarak ise Adnan Menderes gösterilmişti.¹⁷⁵

22 Mayıs 1950 Pazartesi günü 9. Dönem TBMM açılışı oturumunda yapılan Cumhurbaşkanlığı oylamasında 453 milletvekili oylamaya katılmıştı. 453 oydan İstanbul Milletvekili Celal Bayar lehine 387 oy, İsmet İnönü için 64 oy, Halil Özyörük için 1 oy ve 1 çekimser oy kullanılmıştı. Böylece Celal Bayar Cumhurbaşkanı seçilmişti. Celal Bayar yeni hükümetin kurulması için de Adnan Menderes'e görev vermiş ve Adnan Menderes de Başbakan olmuştu.¹⁷⁶ Aynı oturumda yapılan Meclis Başkanlığı oylaması sonucunda da 387 oydan 385'ini alan İçel Milletvekili Refik Koraltan başkanlığa seçilmişti.¹⁷⁷ 22 Haziran'da kurulan ilk Adnan Menderes hükümetinin programı DP'nin seçim beyannamesiyle aynı olmuştu.¹⁷⁸ Beyannameye ek olarak Adnan Menderes hükümetinin CHP'nin izlemiş olduğu Amerika yanlısı politikayı izlemesi ilk günden itibaren devam etmişti. Zaten Celal Bayar'a ilk tebrik mesajı gönderen

¹⁷² Şanser Vurgun, "1950-1960 Dönemi Seçim Sistemlerinin Meclise Yansıması", *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 37, 2015, 7.

¹⁷³ Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 34.

¹⁷⁴ Yıldırım, "1950 Seçimleri ve Propaganda", 151.

¹⁷⁵ Akşam Gazetesi, 19 Mayıs 1950, 1.

¹⁷⁶ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 1, 7.

¹⁷⁷ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 1, 5.

¹⁷⁸ Akşam Gazetesi, 24 Mayıs 1950, 1.

ülkelerden biri Amerika olmuştu.¹⁷⁹ Yeni hükümetin 2 Haziran'da yapılan güven oylaması ise dikkat çekici olmuştu. Yapılan güven oylamasında 487 milletvekilinden 282'si evet oyu vermiş, 192'si oylamaya katılmamıştı. 9 açık milletvekili ve 4 iki aynı yerden seçilen milletvekili şeklinde oylama gerçekleşmişti. Bunların içerisinde CHP'lilerin yanı sıra DP'lilerinde bulunması yeni kurulan hükümette huzursuzluğa, Adnan Menderes'e karşı olanların var olduğuna dair kanıt oluşturmuştu.¹⁸⁰

2.2.2. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması

DP'nin ilk icraatlarından biri CHP iktidarında uygulanmış olan laiklik kapsamında yapılan dinsel kısıtlamaların kaldırılması yönündeki girişimler olmuştur. İlköğretim müfredatına din dersleri konulması, üniversitelerde ilahiyat fakültelerinin açılması, camilerde imam-hatip kurslarının düzenlenmesi ve tekrardan türbelerin açılması gibi girişimlerle DP laiklik ilkesine aykırı davranmıştı.¹⁸¹ Bu konuda ilk olarak Başbakan Adnan Menderes 5 Haziran'da Zafer Gazetesine verdiği demeçte cumhuriyet rejimine karşı olmadıklarını ifade etmişti. Zamanında Atatürk'ün taassup zihniyetine karşı olarak belli tedbirler kapsamında hareket ettiğini, artık böyle bir ihtiyaca lüzum kalmadığını belirterek Ezan'ın Arapça okunması yönündeki görüşlerini bildirmişti.¹⁸²

Konu hakkında ilk yasa tasarısı önerisi Kayseri Milletvekili İsmail Berkok ile on bir arkadaşının ve Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan'ın Türk Ceza Kanunu'nun 526. Maddesinin ikinci fıkrasının değiştirilmesi yönündeki teklifleriyle olmuştu.¹⁸³

Görüşmelerde CHP grup sözcüsü olarak söz alan Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu Arapça Ezan ya da Türkçe Ezan tartışmalarına girmeyeceklerini dile getirmişti. Türkçe Ezan konusunda milli devlet politikası gereği her yerde Türkçe kullandığını söylemişti.¹⁸⁴

Cemal Reşit Eyüboğlu'ndan sonra DP adına söz alan Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu ise her şeyin Türkçeleştirilmesinin mümkün olmadığını belirtmişti. Atatürk'ün de sağ olmuş olsaydı Ezanın Arapça okutulması gerektiğini savunacağını dile getirmişti.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Zafer Gazetesi, 27 Mayıs 1950, 1.

¹⁸⁰ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 1, 144.

¹⁸¹ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Hayatında Demokrat Parti- Demokrat Parti'nin Dört Altın Yılı (1950-1954)*, Mer Ak Yayınları, Mersin 2020, 44.

¹⁸² Zafer Gazetesi, 5 Haziran 1950, 1.

¹⁸³ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 1, 181.

¹⁸⁴ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 1, 182.

¹⁸⁵ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 1, 182-183.

Yapılan hükümet programı görüşmeleri sonucunda CHP'lilerin de lehine oy vermesiyle Arapça ezan okunması kanunlaşmıştı.¹⁸⁶

2.2.3. Kore'ye Asker Gönderilmesi

Güney Kore'ye yardım amacıyla asker gönderilmesi konusu ilk olarak 30 Haziran 1950 tarihli Meclis oturumunda Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü tarafından gündeme getirilmişti.¹⁸⁷ 25 Temmuz günü gerçekleştirilen Bakanlar Kurulu toplantısı sonrasında Güney Kore'ye ilk etapta 4500 askerin gönderileceği haberlerde yer almıştı.¹⁸⁸ Hükümetin aldığı bu karardan sonra CHP İdare Kurulu İsmet İnönü başkanlığında toplanmıştı. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek gazetecilere konuyla ilgili beyanatında Kore'ye asker gönderilme kararının meclise danışılmadan Bakanlar Kurulu kararıyla alınmasıyla muhalefetin göz ardı edildiğini ve imkânlar dâhilinde diğer BM ülkeleri gibi asker göndermek yerine maddi yardım yapılmasının daha doğru olacağını ifade etmişti.¹⁸⁹ Kore'ye asker gönderilmesinde Amerika'nın savaşa destek vermeyen ülkelere maddi yardım yapmama kararı etkili olmuştur.¹⁹⁰ Gönderilecek olan birliklerin gideceği tarih ise Eylül'ün ikinci haftası olmuştur.¹⁹¹

2.3. İSMET İNÖNÜ'NÜN 1951 YILINDAKİ YURT İÇİ GEZİLERİ VE ÖNEMLİ GELİŞMELER

2.3.1. İkinci Adnan Menderes Hükümeti

Birinci Adnan Menderes Hükümeti her ne kadar başarılı politikalar izlemiş olsa da parti içinde huzursuzluklar oluşmuştu. Zaten kurulduğunda yapılan güven oylamasında birçok DP'linin ret oyu vermesi bunu göstermişti. Daha sonra da muhalefete karşı yumuşak bir politika izlenmesi parti içinde olumsuz karşılanmıştı. Ayrıca Başbakanın gelişen olaylar karşısında duygusal tepkiler vermesi, özellikle Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile aralarındaki görüş ayrılıklarını olduğundan fazla göstermesi, Birinci Adnan Menderes Hükümeti'nin sonunu hazırlayan nedenlerden bazıları olmuştu. Her ne kadar parti programı başarılı olsa da daha sonra kurulacak Menderes hükümetleri arasında en kısa ömürlü hükümet olmuştu. Bu gelişmelerin akabinde 8 Mart 1951'de verilen istifa ile¹⁹² 9 Mart 1951 tarihinde Birinci Adnan Menderes

¹⁸⁶ Akşam Gazetesi, 17 Mayıs 1950, 1.

¹⁸⁷ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 1, 310.

¹⁸⁸ Zafer Gazetesi, 26 Temmuz 1950, 1.

¹⁸⁹ Burcu Yener, *Türk Basınında Kore Savaşı ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Atatürk Üniversitesi, Hatay 2019, 52.

¹⁹⁰ Zafer Gazetesi, 2 Ağustos 1950, 1.

¹⁹¹ Akşam Gazetesi, 27 Ağustos 1950, 1.

¹⁹² Albayrak, *Türk Siyasi Hayatında Demokrat Parti- Demokrat Parti'nin Dört Altın Yılı (1950-1954)*, 65-67.

Hükümeti sona ermişti. İstifanın bütçe görüşmelerinden sonra zaten beklendiği, yeni kurulacak olan kabinede birçok değişikliğe gidileceği gazetelere yansımıştı.¹⁹³ Yeni kabineyi kurma görevi Cumhurbaşkanı tarafından tekrardan Adnan Menderes'e verilmişti. Oluşturulan yeni kabinede üç yeni bakan yer almış ve önceki beş bakanın görev yerleri değiştirilmişti.¹⁹⁴ Demokrat Zonguldak Gazetesi'nde ise üç yeni bakan ve altı bakanın görev yerinin değiştiği yönünde haber yer almıştı.¹⁹⁵

30 Mart 1951 tarihinde yapılan Meclis oturumunda Adnan Menderes yeni kuracağı hükümetin programını açıklamıştı. Muhalefetine programı inceleyip eleştirebilmesi için güven oylaması Eskişehir Milletvekili Abidin Potuoğlu'nun Yüksek Başkanlığa önergesiyle 2 Nisan'a bırakılmıştı.¹⁹⁶ Ancak 31 Mart tarihli Demokrat Eskişehir Gazetesi'nde hükümetin büyük çoğunlukla güvenoyu aldığı, CHP'lilerin gereksiz yere göstermiş olduğu yaygaraların hiçbir işe yaramadığı yönünde haber yer almıştı.¹⁹⁷ Hatta yine aynı gazetenin 1 Nisan tarihli sayısında halkın da yeni hükümetten çok memnun kaldığı yönünde haber yapılmıştı.¹⁹⁸ Gazetede yer alan bu haberlere karşın 2 Nisan'da TBMM'de yapılan oturumda uzun konuşmalardan sonra güven oylaması yapılmıştı. CHP adına ilk sözü alan Trabzon Milletvekili Faik Ahmed Barutçu programın herhangi bir esaslı yenilik getirmediğini, önceki 9 aylık sürecin değerlendirmek için kısa olduğunu ancak parti devleti oluşturulmaya çalışıldığını ve ilk yapılması gerekenin Ceza kanununda yapılacak değişiklikler olduğunu söylemişti. Ayrıca ekonomik sıkıntıların yaşandığı, dış politika konusunda sadece Birleşmiş Milletlere bağlı politika izlemenin çokta yararlı olmayacağını dile getirmişti.¹⁹⁹ Daha sonra söz alan Eskişehir Milletvekili Ali Fuad Cebesoy da aynı şekilde iki program arasında fark olmadığını, iktidar olmanın kolay iş olmayıp 30 yıl iktidarda kalanların da nasıl bocaladıklarını gördüklerini ve DP'nin Türkiye'yi dünyaya tanıtmış olduğunu söylemişti.²⁰⁰ 11 milletvekili, Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü ve Adnan Menderes'in konuşmalarından sonra yapılan güven oylaması şöyle olmuştu. 487 milletvekilinden 396'sı oylamaya katılmıştı. 396 milletvekilinden 346'sı evet, 50'si ise ret oyu vermişti. 73 milletvekili oylamaya katılmamış ve 18 açık milletvekili bulunmaktaydı. Böylelikle ikinci Adnan Menderes Hükümeti kurulmuştu. Önceki güven oylaması

¹⁹³ Demokrat İzmir Gazetesi, 9 Mart 1951, 1.

¹⁹⁴ Demokrat İzmir Gazetesi, 10 Mart 1951, 1.

¹⁹⁵ Demokrat Zonguldak Gazetesi, 10 Mart 1951, 1.

¹⁹⁶ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 6, 66.

¹⁹⁷ Demokrat Eskişehir Gazetesi, 31 Mart 1951, 1.

¹⁹⁸ Demokrat Eskişehir Gazetesi, 1 Nisan 1951, 1.

¹⁹⁹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 6, 76-83.

²⁰⁰ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 6, 84-86.

sonuçlarından az bir farkla sonuçlanmıştı. Bu durum hala DP içinde Adnan Menderes’e güven duymayanların var olduğunu göstermişti.²⁰¹

2.3.2. İsmet İnönü’nün Malatya Gezisi

İsmet İnönü 1951 yılında Malatya ve civarına bir gezi düzenlemişti. 29 Mayıs’ta Ankara Etimesgut havalimanından eşi Mevhibe Hanımla birlikte yola çıkan İsmet İnönü öğlen 13.45 civarı Malatya’ya varmıştı. Yanında Dr. Kemali Bayizit ve Van Milletvekili CHP Genel İdare Kurulu üyesi Ferit Melen de yer almıştı. İnönü, akşamüstü parti binası önünde toplanan vatandaşlara hitaben şu konuşmayı yapmıştı:

“Malatyalılar, aziz hemşerilerim! Size çok minnettarım. Ve teşekkür borçluyum. Sevginizin ve emanetinizin şükranını nasıl ödeyeceğimi bilemiyorum. Bir seneden beri Malatya Milletvekili olarak B.M.M. de muhalefet grubu başkanlığı yapıyorum. Bu vazifenin çok şerefli olduğu kadar, mesuliyetinin de ağır olduğunu bilmekteyim. Memleket umumi efkârında ve her köşede vatandaşlardan gördüğümüz teveccüh ve iltifat, başlıca kuvvetimizdir. Matbuatımız, memleket meselelerinde çok hassas durmakla, vazifelerimizde bizi çok teşvik etmektedir. Her şeyden evvel memleketimize muhalefet lideri yetiştirmiş olan Malatyalı hemşerilerimin, bir seneden beri esirgemedikleri vefakârlıklarından derin bir memleket sevgisini ispat ettiklerini, insanlık ve fedakârlık vasıflarını yüreğimin bütün kuvvetiyle tebci ederim. Birkaç gün aranızda dolaşarak sizleri dinleyeceğim. Vazifemiz için irşat ve ilhamlarınızı toplayacağım. Şimdilik Allah’a ısmarladık.”²⁰²

İnönü ılımlı bir dil kullanarak iktidarda iken nasılsa muhalefetteyken de aynı şekilde vatandaşlardan aldığı destekle birlikte ülkenin geleceği için çalışmaya devam edeceğini dile getirmişti.

İsmet İnönü’nün Malatya gezisinin ilk günü, Vali Vekili Şefik San tarafından güvenlik tedbirleri maksadıyla sabote edilmeye çalışıldığı yönünde Ankara Gazetesinde haber yer almıştı. Gazete manşeti ise “Doğu İnönü’yü bağrına bastı” şeklinde olmuştu. Ayrıca halkın büyük coşkuyla İnönü’yü karşıladığı ve “var ol, sen çok yaşa!” şeklinde bağırdıkları yazılmıştı.²⁰³

30 Mayıs tarihli Samsun gazetesinde ise İnönü’nün Malatya gezisinin 4 Haziran’a kadar süreceği ve bütün ilçeleri dolaşacağı, ayrıca bu gezi nedeniyle Malatya’daki tüm araçların

²⁰¹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 6, 124.

²⁰² Akşam Gazetesi, 30 Mayıs 1951, 2.

²⁰³ Ankara Akşam Haberleri Gazetesi, 30 Mayıs 1951, 1-4.

karşılama töreni için kiralınması nedeniyle o gün vasıta sıkıntısı yaşanacağı gibi haberler yer almıştı. Ayrıca Sümerbank Dokuma Fabrikası Müdürü, İnönü'nün Malatya gezisi sırasında verilecek olan ziyafet yemeğinin siyasi olması nedeniyle fabrikanın ziyafet lokalinin kullanılmasına izin vermeyeceğini açıklamıştı.²⁰⁴

30 Mayıs'ta ilk olarak saat 09.30'da babasının kabrini ziyaret etmişti. Ardından İsmet Paşa bucağına doğru yola çıkmıştı. Burada da halk tarafından "Lozan ve Demokrasi Kahramanı" yazıları olan pankartlarla sevinçle karşılanmıştı. İsmet Paşa bucağından sonra ise 31 Mayıs'ta Akçadağ ve Sultan Suyu'nu gezerek Malatya gezisine devam etmişti.²⁰⁵ Akçadağ Köy Enstitüsü'nü ziyaret eden İsmet İnönü burada öğrencilerle muhabbet etmişti.²⁰⁶ İnönü 1 Haziran'da Hekimhan kazasını ziyaret ettikten sonra ertesi gün Adıyaman ilçesine varmıştı. Malatya gezisi boyunca İnönü'ye Van Milletvekili Ferit Melen, Dr. Kemali Bayizit ve Malatya Milletvekilleri eşlik etmişti.²⁰⁷

3 Haziran'da Malatya'nın bir başka ilçesi olan Besni'yi ziyaret eden İsmet İnönü burada halkın sevinç gösterileriyle karşılanmış ve Besnililere hitaben şunları söylemişti:

*"Dün iktidardayken bugün muhalefet vazifesinde bulunan sizler hür vatandaşların koruyucusu ve davacısı olarak iktidarı murakabe edeceksiniz. Kahta, Adıyaman ve Besni demokrasinin bekçisi ve müdafil olacaktır. Memleket size bu kadar itimat gösteriyorsa buna layıksınız. Sizlere çok teşekkür ederim. Sağolun Besnililer."*²⁰⁸

İnönü buradaki konuşmasıyla muhalefet vazifelerini tam anlamıyla yerine getireceklerini, bu vazifenin destekçilerinin de halk olduğunu belirtmişti.

4 Haziran'da Malatya'nın Pötürge İlçesini ziyaret eden İsmet İnönü'yü yoğun yağmur yağışına rağmen büyük bir kalabalık coşkuyla karşılamıştı. Kendisini karşılayan köylü vatandaşlarla muhabbet etmişti.

²⁰⁴ Samsun Gazetesi, 30 Mayıs 1951, 2.

²⁰⁵ Ankara Akşam Haberleri Gazetesi, 31 Mayıs 1951, 1.

²⁰⁶ Ankara Akşam Haberleri Gazetesi, 1 Haziran 1951, 3.

²⁰⁷ Ankara Akşam Haberleri Gazetesi, 3 Haziran 1951, 1.

²⁰⁸ Akşam Gazetesi, 4 Haziran 1951, 2.

Ankara Akşam Haberleri Gazetesi, 6 Haziran 1951, 1.

İsmet İnönü akşam parti binasında halkla görüştüktan sonra gece geç vakitte Malatya'ya dönmüştü.²⁰⁹

5 Haziran'da Malatya'ya dönen İsmet İnönü yanında eşi Mevhibe İnönü ile birlikte saat 16.30'da CHP parti binasında Malatyalı kadınlarla yaptığı konuşmada şunları söylemişti:

*"Sizin bana gösterdiğiniz yakın alakaya karşı tek bir vaadim var. Kadınları müdafaa için ben de ölünceye kadar çalışacağım. Bizim siyasi yolumuz şunu gösterir ki, kadın da her bakımdan erkeğin sahip olduğu haklara sahiptir ve sonuna kadar bunu müdafaa edeceğiz."*²¹⁰

İnönü'nün bu konuşması CHP'nin kadın haklarına ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

5 Haziran'da İsmet İnönü parti binasındaki konuşmasından sonra Malatya CHP İl Kongresi'nde muhalefetin vazifelerinden bahsetmişti. Ayrıca 20-30 yıl sonraki neslin DP'nin seçim vaatlerine güleceğini, DP'nin seçim vaatlerinin hayali ve uçuk olduğunu dile getirmişti. Malatya İl Kongresi'ndeki konuşmasından sonra İsmet İnönü akşam uçakla Ankara'ya dönerek Malatya gezisini tamamlamıştı.²¹¹

²⁰⁹ Ankara Akşam Haberleri Gazetesi, 5 Haziran 1951, 3.

²¹⁰ Ankara Akşam Haberleri Gazetesi, 6 Haziran 1951, 1.

²¹¹ Akşam Gazetesi, 6 Haziran 1951, 1.

2.3.3. Halkevlerinin Kapatılması 11 Ağustos 1951

Halkevleri tek parti iktidarı döneminde 1932 yılında kurulmuş ve 1951 yılına kadar hizmet vermişti. 1951 yılına kadar 487 Halkevi, 4327 Halk Odası kurulmuştu. CHP'ye bağlı olarak çalışmasına rağmen oldukça başarılı bir kültür devrimi yaratmıştı. Türk toplumunun aydınlanmasında önemli bir rol oynamıştı.²¹² DP yönetiminin iktidara geldikten sonra ilk önemli icraatlarından biri Halkevlerinin kapatılması olmuştu. Çünkü DP'ye göre Halkevleri CHP'nin siyasi bir kolu gibi çalışmakta ve CHP'nin önemli bir gelir kaynağı olarak görülmekteydi. Bu nedenle DP iktidarının ilk yıllarında Halkevlerine olan maddi yardımlar kesilmişti. Maddi yardımların kesilmesiyle Halkevlerinin faaliyetleri azalmaya ve işlevlerini yitirmeye başlamıştı. 8 Ağustos 1951 tarihinde DP milletvekillerinin meclise verdiği teklif ile kapatılma süreci başlamıştı.²¹³

DP Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce ve 7 milletvekili arkadaşının Halkevlerinin kapatılması yönündeki teklifi 8 Ağustos 1951'de Mecliste görüşülmüştü.²¹⁴ Görüşmeler sırasında söz alan DP Zonguldak Milletvekili Rıfat Sivişoğlu konuşmasında Halkevlerinin kapatılması konusunda acele etmediklerini, iktidara geldikleri günden beri gündemlerinde olduğunu ifade etmişti. Bu girişimlerinin haklı ya da haksız olduğuna ise tarihin karar vereceğini belirtmişti.²¹⁵

Halkevlerinin kapatılması ve mallarının hazineye devredilmesi yönündeki 5830 sayılı kanun hakkında yapılan oylama sonucunda 487 milletvekilinden 342'si oylamaya katılmıştı. 339 milletvekili evet oyu, 3 milletvekili ise ret oyu vermişti. 125 milletvekili oylamaya katılmamış ve 20 açık milletvekili yer almıştı. Böylelikle Halkevleri kapatılmış ve malları hazineye devredilmişti.²¹⁶ Kanun 11 Ağustos 1951 günü Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın imzalamasıyla birlikte yürürlüğü girmişti.²¹⁷

2.4. İSMET İNÖNÜ'NÜN 1952 YILI YURT İÇİ GEZİLERİ

2.4.1. Karadeniz Bölgesi Gezisi

İsmet İnönü 1952 yılında tetkik amacıyla çıktığı yurt içi gezilerine ilk olarak Karadeniz bölgesinden başlamıştı. İlk uğradığı yer Zonguldak olmuştu. 10 Mayıs günü Ankara'dan yola

²¹² Albayrak, *Türk Siyasi Hayatında Demokrat Parti- Demokrat Parti'nin Dört Altın Yılı (1950-1954)*,74.

²¹³ Yavuz Özdemir, Elif Aktaş, "Halkevleri (1932'den 1951'e)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 45, 2011, 260.

²¹⁴ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 9, 691.

²¹⁵ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 9, 701.

²¹⁶ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 9, 741.

²¹⁷ Akşam Gazetesi, 12 Ağustos 1951, 2.

çıkan İsmet İnönü 11 Mayıs sabahı Zonguldak'a ulaşmıştı. Burada halkın büyük ilgisiyle karşılaşmıştı. Akşam gazetesindeki habere göre o kadar yoğun ilgi olmuştu ki yaşanan izdihamdan dolayı İsmet İnönü'nün arabası devrilme tehlikesi bile geçirmişti.²¹⁸ 11 Mayıs akşamı saat 17.00'de Cumhuriyet Meydanı'nda miting düzenleyen İsmet İnönü burada işçi güvenliği ve bölge ile ilgili şu sözleri sarf etmişti:

“Her şeyden önce iktidarda bulunanlar Zonguldak bölgesi işlerinin ancak devletçi bir politika ile ve devlet alaka ve yardımı ile vücut bulabileceğini anlamış olmalıdırlar.

Bugünkü iktidar muhalif partilerle uğraşmak hastalığından kendisini kurtaramadığı içindir ki ciddi işlere bakacak zamanı henüz bulamamıştır. İktidarın Zonguldak'ta ciddi mevzuları ele almasına memnun oluruz. Israr ederiz ki, işçinin emniyet içinde bulunmasını, siyasi kanaatinden dolayı güçlüğe uğramamasını sağlamak acele işlerdendir.

*Çok şikâyet işitiyoruz ve mustarip oluyoruz. İktidarı sakın bir anlayışa getirmek için biz muhalefet partileri çok çırpınıyoruz. İleride tekrar iktidara geldiğimiz zaman bu bölgenin hususi meseleleriyle bu anlayışla meşgul olacağız.”*²¹⁹

İnönü, bu konuşmasında iktidarın muhalefet partileriyle siyasi polemiklere girmesinden dolayı ülkenin ciddi sorunlarıyla uğraşmadığını belirtmişti. Özellikle işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerektiğini ifade etmiş ve bu sorunun çözümünün de devletçi bir politika izlenerek sağlanabileceğini yani CHP'nin tekrar iktidara gelmesiyle olacağını vurgulayarak halkın desteğini kazanmak istemişti.

İnönü Zonguldak'tan sonra İzmir vapuruna binerek Samsun'a doğru yola çıkmıştı. 12 Mayıs'ta İnebolu, Ayancık, Abana ve Sinop'ta halkla görüşerek şikâyetlerini dinledikten sonra 13 Mayıs'ta Samsun'a varmıştı. Samsun Cumhuriyet Meydanı'nda toplanan kalabalığa yaptığı konuşmada ülkede partizan faaliyetlerin yürütülmesinden ve bu durumun basın hürriyetini zedelediğinden bahsetmişti. Ayrıca Samsunlulara şu sözleri söylemişti:

*“Aziz Samsunlular, herkes memleket işlerinin daha iyi görülmesinde farklı usuller düşünebilir. Ancak herkes vatanının yükselmesi, ilerlemesi, milletin kuvvetlenmesi emellerinde ve Cumhuriyetle kurulan yeni hayatın feyizli olduğunda mutabıktır. Bu bize, millet arasında büyük kuvvet vermektedir.”*²²⁰

²¹⁸ Akşam Gazetesi, 11 Mayıs 1952, 2.

²¹⁹ Akşam Gazetesi, 12 Mayıs 1952, 1-2.

²²⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mayıs 1952, 1.

İsmet İnönü, Samsun'dan sonraki durağı olan Ordu'ya doğru yola çıkmıştı. Güzergâhı boyunca ilçeleri ziyaret ederek buralarda konuşmalar yapmıştı. 14 Mayıs günü Çarşamba, Terme, Fatsa ve Ünye'yi ziyaret etmişti. Çarşamba'da yaptığı konuşmada demokrasinin gelişmesiyle ve karşılaştığı engellerle hep beraber hareket edilmesi yönünde tavsiyelerde bulunmuştu.²²¹ İsmet İnönü Terme'deki konuşmasında yine vatandaşlar arasında ayırım yapılmayacağını belirterek şunları dile getirmişti:

*“Eksiklikleri yarın gene biz tamamlayacağız. Biz idealler sahipleri yeniden iktidara geldiğimiz zaman vatanın imar işlerine bıraktığımız yerden yeniden başlayacağız. Hataları bir günde unutarak vatandaşlar arasında iyi geçinmenin bütün şartlarını hazırlayacağız.”*²²²

İnönü, bu konuşmasıyla partizan zihniyetin sebep olduğu ayrımcılığın bitirileceğini ve ülkenin kalkınması yönündeki adımların yine CHP tarafından devam ettirileceğini belirterek iktidar vurgusu yapmıştır.

İnönü, 15 Mayıs'ta Ordu'da yaptığı konuşmada demokratik rejimde muhalefetin kesinlikle olması gerektiğini ve hükümetin iktidarı kaybetmemek için muhalefete karşı yürütmüş olduğu saldırgan politikaların beyhude olduğunu belirtmişti.²²³ Adnan Menderes ise Balıkesir'de yaptığı konuşmada İnönü'nün yapmış olduğu gezilerin masraflarından ve propaganda amacıyla mesnetsiz bir şekilde konuştuğundan bahsetmişti. İlâveten İsmet İnönü ile alakalı şu sözleri dile getirmişti:

*“70 yaşına gelmiş bir insan bugün sanki hafızasını kaybetmiş veyahut da 1950 senesinin 15 Mayıs'ında dünyaya gelmiş gibi konuşuyor. Sözlerine elbette güleceksiniz. Demokrasi de gülmek de vardır.”*²²⁴

Adnan Menderes bu konuşmasıyla İsmet İnönü'nün 1950 öncesinde iktidardayken aynı olaylar yaşanmamış gibi ve ilk kez iktidara gelecekmiş gibi konuşmasını ironik bulmuştur.

16 Mayıs günü saat 14.30'da Giresun Cumhuriyet Meydanı'nda yaptığı konuşmada İsmet İnönü basın hürriyetinden bahsetmiş ve şu sözleri söylemişti:

“Matbuata son zamanlarda çılgınca düşman kesilen bir hükümetten hayır beklenemez. Giresunlular, bu iktidar muhakkak gidecektir. Bunun en büyük delili,

²²¹ Akşam Gazetesi, 15 Mayıs 1952, 2.

²²² Sabahat Erdemir, *Muhalefette İsmet İnönü*, M. Sıralar Matbaası, İstanbul 1956, 97.

²²³ Erer, 105.

²²⁴ Akşam Gazetesi, 16 Mayıs 1952, 2.

*sükûnetlerini, sinirlerini tamamıyla kaybetmiş olmalarıdır. Düşeceğiz diye ödları kopuyor. Böyle bir halde bulunan kimselerin vatandaş işlerini düşünecek salim bir kafaya sahip olmalarına imkân var mı? İktidara gelişin bir de gidiş olacaktır.”*²²⁵

İsmet İnönü bu konuşmasıyla iktidarın sanki hiç gitmeyecekmiş gibi iktidarda kalabilmek için muhalefeti bastırmaya çabalamaktan dolayı ülke meseleleriyle hiç uğraşmadığını dile getirmiş ve muhalefete yapılan baskıların kendilerini yıldıramayacağını, bu iktidarın değişeceğini ifade etmiştir.

İsmet İnönü Giresun’daki gezisi sırasında akşamüzeri partililerle Cihan Gazinosundaki buluşmasında CHP ile alakalı şunları söylemişti:

*“İnönü CHP demektir, diyorlar. Hayır, İnönü sadece CHP’li bir insandır. İnönü elbette bir gün çalışmayacak bir hale gelecektir. Elbette bir gün ölecektir. Fakat CHP maziye taş çıkartacak gençleri sinesinde yaşatan bir parti olacaktır.”*²²⁶

İnönü’nün Giresun konuşması CHP’nin bir kişi partisi olmadığını, ideolojisini farklı liderlerle de devam ettireceğini ortaya koymuştur.

Giresun’dan sonra Trabzon’a gelen Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü Trabzon’da yaptığı konuşmada hoparlörlerin çalışmaması nedeniyle bir saate yakın sorun yaşamıştı. Trabzon mitinginde iktidarı muhalefete ve basına yönelik baskıları nedeniyle eleştirmişti. Özellikle radyoda konuşmalarının engellendiğini ve dış politikada muhalefetle iş birliği yapılmadığı yönündeki eleştirilerini Trabzon’da sıralamıştı.²²⁷ Trabzon gezisi sonrasında bir vatandaş İnönü’ye mektup yazarak Trabzon’da çekilmiş olduğu resimleri imzalamasını istemişti.²²⁸

DP Genel Başkanı Adnan Menderes de Bursa’daki nutkunda İnönü’ye yönelik ağır ithamlarda bulunmuştu:

*“Aziz nefisini bir yarı ilah, millî şef ilan ettiren o değil midir? Kendisi bugün siyasette ikiyüzlülüğün, hatta siyasette yüz­süz­lüğün şaheserini vermektedir.”*²²⁹

Bu konuşmasından da anlaşıldığı üzere Adnan Menderes’in İnönü’ye yönelik söylemlerinin oldukça sert olduğu, aksine İsmet İnönü’nün daha yumuşak bir üslup takındığı görülmektedir.

²²⁵ Akşam Gazetesi, 17 Mayıs 1952, 2.

²²⁶ Erdemir, 106.

²²⁷ Akşam Gazetesi, 19 Mayıs 1952, 2.

²²⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 36. 155. 2. 99. EK 5.

²²⁹ Milliyet Gazetesi, 19 Mayıs 1952, 1.

İsmet İnönü Karadeniz Bölgesi gezisinde son durağı olan Rize’de coşkuyla karşılanmış, geçtiği yerlerde kurbanlar kesilmişti. Rize’de 19 Mayıs’ın önemine yönelik konuşma yaptıktan sonra Çayeli, Gündoğdu, Pazar ve Ardeşen ilçelerine de uğramış ve akşam Tan vapuru ile Karadeniz gezisini tamamlayıp İstanbul’a doğru yola çıkmıştı.²³⁰ 20 Mayıs’ta Gündoğdu bucağında vatandaşlarla muhabbeti sırasında din istismarıyla alakalı olarak şöyle demişti:

*“Aleyhimizde yapılan din propagandasından çok üzüldük. Çok üzüldünüz amma bunu mübalağa etmeyin. Bunu yapanlar bir din meselesi olarak değil, bir siyaset meselesi olarak yapıyorlar.”*²³¹

2.4.2. Trakya Gezisi

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü 1952 yılının sonbaharında Trakya seyahatine çıkmıştı. İlk olarak 21 Eylül’de Kırklareli, Babaeski, Silivri ve Lüleburgaz’a uğramış, buralarda genel nutuklar vermişti. Babaeski’deki konuşması sırasında bir vatandaş *“Aziz İnönü, vatan için, memleket için çok yoruldu. Daha da yorulacaksın”* şeklinde söylemde bulunmuştu. Bu olay halkın İnönü’yü desteklediğini ve ilerleyen zamanlarda da siyasette görmek istediğine işaret etmektedir. Aynı günün akşamında Edirne’ye doğru yola çıkılmıştı.²³²

İnönü’nün Trakya gezisi yoğun bir yağmur yağışıyla başlamıştı. Vatan Gazetesi yazarı Ecvet Güresin bu geziyle ilgili olarak yazısında 1950 öncesinde yapılan ile bugün yapılan gezilerde yaşanan sevinç ve coşkunun arasında çok fark olduğunu, kesilen kurbanların çok fazla olması nedeniyle gereksiz olduğunu belirtmişti.²³³ Güresin, bu ifadesiyle İnönü’nün muhalefetteyken yapmış olduğu gezilerin daha olumlu ve daha büyük bir coşkuyla karşılandığını belirtmiş.

22 Eylül’de Edirne’de halka konuşma yapan İsmet İnönü bu konuşmasında genel olarak iktidarın ilköğretimle ilgili önemli adımlar atması gerektiğinden, Trakyalıların inkılaplara ve gerici hareketlere karşı öncü olmalarından, sadece büyük arazi sahiplerinin değil küçük arazi sahiplerinin de makineleşmeden yararlanmasından ve demokratik rejimin devam ettirilmesi gerektiğinden bahsetmişti.²³⁴ Vatan Gazetesi’nde ise yazar Ecvet Güresin bu seyahatle ilgili olarak, İnönü’nün yurtdışı gezilerine artık maddi kaynak bulamadığı için yurtiçi gezilerine çıktığını, büyük masraflar yapıldığı ve konuşmalarında ne iç ne de dış politikadan bahsetmediğini sadece umumi konuştuğunu yazmıştı.²³⁵ Vatan Gazetesi DP taraftarı bir gazete

²³⁰ Akşam Gazetesi, 20 Mayıs 1952, 2.

²³¹ Erdemir, 113.

²³² Akşam Gazetesi, 22 Eylül 1952, 2.

²³³ Vatan Gazetesi, 22 Eylül 1952, 7.

²³⁴ Akşam Gazetesi, 23 Eylül 1952, 2.

²³⁵ Vatan Gazetesi, 23 Eylül 1952, 7.

olduğu için İsmet İnönü'nün yurtiçi gezilerini eleştiren bir tavır gösterirken ayrıca bu gezilerle ilgili haberleri daha kısa tutmuştur.

İsmet İnönü Edirne'den sonra Uzunköprü, Keşan, Malkara ve Tekirdağ'a uğrayarak Trakya Gezisini 23 Eylül'de sonlandırmıştı. 23 Eylül'de Uzunköprü'de yaptığı konuşmada rejimle ilgili olarak şunları söylemişti:²³⁶

*“Biz demokrasiye, rejim soysuzlaşsın ve memleket yanlış anlayanların elinde ıstırap çeksın diye girmedik. Biz memleketin buna hakkı olduğuna inanarak girdik. Bundan sonra rejimi yürütmeye çalışacağız. Partili, partisiz vatani seven bütün vatandaşlar takip ettiğimiz bu davada bize yardımcı olacaklardır. Bir halk ya kendi kendini idareye muktedirdir yahut da yaşamaya hakkı yoktur. Türklerin yaşamaya hakkı vardır. Bunun aksine olarak şiddet gösterenler çok yanlış düşünüyorlar.”*²³⁷

İnönü bu konuşmasında demokrasinin getirdiği imkânların yine demokrasiyi yok etmeye yönelik adımların atılması için kullanıldığını düşündüğünü ortaya koymuştur.

Tekirdağ ilçelerine de uğradıktan sonra şehre varan İsmet İnönü 24 Eylül'de Çorlu yolu üzerinden İstanbul'a doğru yola çıkacaktı ancak Tekirdağ halkının ısrar etmesi üzerine Çorlu'da yaptığı konuşmada DP'ye yönelikte eleştirilerde bulunmuştu.²³⁸

“Zannolunuyordu ki, bu yeni Türk medeniyeti ancak kuvvetle durabilir, halk bunu anlamamıştır. Biz bu kanaatin aksini taşıdık. Bizim halkımız Türk cemiyetinin medeniyetini ileri ve yüksek Türkiye'yi kendi anlayışıyla müdafaa edecek kudrettedir. Halk iradesi rejimi işte bu kanaatin mahsulüdür. Bütün dünyanın gözü önünde sabit oldu ki, ben burada Çorlu'dan ilan ediyorum ki Türk cemiyeti bu endişeleri boşa çıkarmıştır. Türk cemiyeti büyük inkılapları, yeni Türk nizamını müdafaa edecek anlayışı, kudreti ispat etmiştir.

*1952'de memlekette yaptığım seyahatlerin hepsinden ve bu sefer bütün Trakya'dan aldığım kanaat ve kuvvet budur. Memlekette iktidara gelmek ve iktidarda kalmak uğruna iftira yoluna, irticaa vasıtasına, fena usullere müracaat eden politikacılar muvaffak olamamışlardır. Şimdi milletin anlayışı, iradesi ileri hedeflerde beraberliğe doğrudur. Geri hedeflerde beraberlik arayanlar mahcup olacaklardır.”*²³⁹

²³⁶ Akşam Gazetesi, 24 Eylül 1952, 2.

²³⁷ Akşam Gazetesi, 24 Eylül 1952, 2.

²³⁸ Akşam Gazetesi, 25 Eylül 1952, 2.

²³⁹ Akşam Gazetesi, 25 Eylül 1952, 2.

İnönü, Çorlu'daki konuşmasıyla Türk Milletinin kazanmış olduğu demokrasinin kaba kuvvet ve baskılarla yok edilemeyeceğini, bu yönde adım atanların hiçbir zaman başarılı olamayacağını belirtmiştir.

2.4.3. Bursa ve Ege Bölgesi Gezileri

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü Trakya gezisinden birkaç gün sonra ilk olarak Bursa'ya gezi düzenlemişti. 27 Eylül'de Bursa'da konuşma yapan İsmet İnönü burada partizan idareden, yargı üzerindeki iktidar baskısından ve demokratik rejimden bahsetmişti.²⁴⁰ Partizan idarenin yargı üzerindeki baskısı ile ilgili olarak:

“İdareimiz senelerden beri şiddet yolundadır. Feyizli ve rahat yaşamının şartı, vatandaşlar arasında nifak olmamasıdır. Nifakın başlangıcı, besleyicisi partizan idaredir.”²⁴¹

Teminatı olmayan yargıç ve savcı, parti nüfuzlarının tesiri altında, vicdan ve vazife duygusu ile yeri ve istikbali endişesi altında ezilmektedir. Bu bir insanın başına gelecek eziyetlerin en acısıdır.

Mahkemede adalet kararı verecek yargıcı bir nüfuzlu parti başkanının göz ucu ile kontrol altında tutulduğunu düşünmek insanın tüylerini ürpertir.”²⁴²

diyerek açıklama yapmıştı.

Bursa'dan sonra 28 Eylül'de Orhangazi ve Gemlik ilçelerine uğrayan İsmet İnönü Bursa'da yaptığı konuşmaları tekrar etmişti. Aynı günün akşamında Yalova üzerinden İstanbul'a gelerek Bursa gezisini tamamlamıştı.²⁴³

İsmet İnönü'nün 27 Eylül'de Bursa'da yapmış olduğu konuşmasına cevap olarak 4 Ekim'de Sivas DP il kongresinde Başbakan Adnan Menderes ise seçimlerle ilgili olarak şunları söylemişti:

“Asayişsizlik var diyorlar. Partizanlık var diyorlar. Bunlar bu memleketi içeride ve dışarıda kötü göstermek isteyen insanların mesnetsiz iddialarıdır.”

“Muhalipler bizi kötü gösteriyorlar, umumi efkârın bizim aleyhimize döndüğünü söylüyorlar. Öyle ise er meydanına buyursunlar. Biz nefsimize güveniyoruz.

²⁴⁰ Akşam Gazetesi, 28 Eylül 1952, 2.

²⁴¹ Erer, 119.

²⁴² Akşam Gazetesi, 28 Eylül 1952, 2.

²⁴³ Akşam Gazetesi, 29 Eylül 1952, 2.

Kendileriyle boy ölçüşmeye, yeni bir seçimi kabul etmeye hazırız. Acaba onlar da hazır mı?”²⁴⁴

Adnan Menderes bu konuşmasıyla İnönü’nün kendisine yönelik olan eleştirilerine karşılık seçime davet ederek adeta meydan okumuştur.

4 Ekim günü İstanbul’dan Ordu vapuru ile yola çıkan İsmet İnönü 5 Ekim’de İzmir’e saat 11’de varmıştı. Cumhuriyet meydanında 40-50 bin kişilik kalabalığa konuşma yapan İsmet İnönü, Adnan Menderes’in seçim ile ilgili sorusuna hazır olduklarını belirtmiş, partizan idare ve siyasi emniyetin sağlanması yönünde konuşmalar yapmıştı.²⁴⁵ Ayrıca konuşmasında Halkevlerinin kapatılması ile ilgili olarak şunları söylemişti:

“Halkevlerinin kapanması gibi muazzam bir kültür yıkımı vuku bulmuştur. Dört bin küsur kütüphane, halk için toplanma, tedavi ve eğitim salonu çöpe dönmüştür.

Biz, bu yıkımın vukua gelmemesi için bütün imkânımızla çalıştık. Tarih karşısında vebal, yalnız iktidarın üstündedir.

İç politikada iktidar Halkevlerinin kapanmasından umduğu neticeyi alamadı. Fakat partizan idare zihniyetinin maddi ve manevi bütün baskıları devam etti. Bugün halk tarafından partizan zihniyete karşı vatandaş haklarının korunması için çetin bir gayret vardır. Geçirmekte olduğumuz buhran budur.”²⁴⁶

Bu konuşmasıyla İnönü DP’nin CHP’yi zayıflatmak amacıyla Halkevlerini kapattığını ancak istedikleri sonucu alamadıklarını, bu yüzden de muhalefete baskı yapmaya devam ettiklerini ifade etmiştir.

Aynı gün Ankara DP Kongresinde konuşan Adnan Menderes ise İnönü’ye hitaben:

“Muhalefet lideri mademki adaletten şüphe etmektedir, o halde ya Genel Başkan ihtilal işareti verir, ihtilale gidilir veyahut yeni seçimler yapılır.”²⁴⁷ açıklamasını yapmıştı.

6 Ekim 1952 günü İsmet İnönü İzmir’de Mustafa Kemal Atatürk’ün annesinin mezarını ziyaret etmişti. Bu ziyaret İzmir’in yerel basını Demokrat Ege Ekspres Gazetesinde İnönü’nün hangi yüzle Atatürk’ün annesinin mezarını ziyarete geldiğini belirten yazı yayınlanmıştı.²⁴⁸ İsmet İnönü 7 Ekim sabahı Manisa’ya gitmek üzere İzmir’den ayrıldı. Manisa’da yaptığı konuşmada da adalet ve siyasi emniyetten bahsetmiş ayrıca mecliste muhalefetin serbestçe

²⁴⁴ Milliyet Gazetesi, 5 Ekim 1952, 1.

²⁴⁵ Akşam Gazetesi, 6 Ekim 1952, 2.

²⁴⁶ Akşam Gazetesi, 6 Ekim 1952, 2.

²⁴⁷ Vatan Gazetesi, 6 Ekim 1952, 1.

²⁴⁸ Erer, 121.

konuşmadığını belirtmişti.²⁴⁹ İnönü'nün Manisa gezisi olaylı geçmişti. DP rozetli vatandaşlar İnönü'nün geçeceği güzergâhlarda çevreye afişler asmıştı. “Memlekette din derslerini kaldıran, camileri depo olarak kullanıp milletin dini inanışıyla dalga geçen, sandık başlarından kendi kanaatinden olmayanları zindanlara atan, 1950’de beyaz trenle sultan gibi Manisa’ya gelen, vatandaşların yüzlerindeki ve vücutlarındaki kırbaç izlerini siz yapmadınız mı?” gibi yazılar bulunan afişler asılmıştı. Zaten bunlar olayların daha da karışacağını göstermişti. Nitekim İnönü'nün Cumhuriyet Meydanı’ndaki konuşması öncesinde DP’lilerle CHP’liler arasında bıçaklı kavgalar yaşanmıştı. Bunun üzerine İnönü konuşmasını ertelemiş, misafir olarak kalacağı eve götürülmüştü. Olaylar CHP parti binasında da devam etmişti. CHP parti binası taşlanıp yağmalanmıştı. Tüm bu olaylardan sonra İsmet İnönü 8 Ekim’de Balıkesir’e doğru yola çıkmıştı.²⁵⁰

8 Ekimde Akhisar, Sındırgı ve Bigadiç ilçelerini ziyaret eden İsmet İnönü Sındırgı’da DP’lilerin protestolarıyla karşılaşmıştı.

Resim 2: Akşam Gazetesi, 10 Ekim 1952, 1.

İsmet İnönü Bigadiç’te yaptığı konuşmada DP’lilerin tutumlarıyla alakalı olarak şöyle demişti:

*“Halk Partililer, kasabalarına gelen DP’lilere hürmetle karşılamak olgunluğunu gösterdikleri halde DP’liler Halk Partililerin gezilerine tahammül edemiyorlar ve onlara düşman gibi bakıyorlar.”*²⁵¹

İnönü bu sözleriyle geziler sırasında yaşanan gerilimlerden DP’lilerin tavırlarını sorumlu olarak gördüğünü dile getirmişti.

²⁴⁹ Akşam Gazetesi, 8 Ekim 1952, 1.

²⁵⁰ Akşam Gazetesi, 8 Ekim 1952, 2.

²⁵¹ Akşam Gazetesi, 9 Ekim 1952, 2.

İsmet İnönü 8 Ekim’de Balıkesir’de konuşma yapacaktı ancak konuşma yapacağı Cumhuriyet Meydanı’nda olaylar çıkmış ve bıçaklananlar olmuştu. Balıkesir Valisi bu olaylar nedeniyle İnönü’ye şehre girmesinin tehlikeli olduğu yönünde uyarılarda bulunmuştu. Bunun üzerine İsmet İnönü Balıkesir’e uğramaktan vazgeçerek aynı gün Bursa’ya gitmişti.²⁵² Aynı gün CHP Balıkesir’de toplantı düzenleyemezken DP milletvekilleri o gün toplantı düzenlemişti.²⁵³

Balıkesir olaylarıyla ilgili olarak Milliyet Gazetesi şu başlığı kullanmıştı; “İnönü, Balıkesir’e uğramaya cesaret edemedi dün gece Bursa’ya gitmeye mecbur oldu.”²⁵⁴

İsmet İnönü 8 Ekim’de Bursa’da yaptığı konuşmada Balıkesir’de yaşanan olaylarla ilgili olarak şunları söylemişti:

*“Birkaç günden beri uğradığımız tecavüzler Balıkesir’de azami haddini buldu, toplanma ve konuşma fiilen imkânsız hale geldi. Hükümetten hakkımız olan kanuni himayeyi göremedik. Büyük bir tertibe maruz kaldığımız anlaşılıyor. Bu şartlar altında seyahati şimdilik kestim.”*²⁵⁵

İnönü, hükümetin bu geziler sırasında gerekli tedbirleri bilerek almadığını kastetmişti.

Balıkesir olaylarıyla ilgili olarak basında bazı iddialar da yer almıştı. Bunlardan bir tanesi de Ayvalık Belediye Başkanı’nın İnönü’ye atılmak üzere Balıkesir’e altı küfe domates getirdiğiydi.²⁵⁶

Balıkesir’de yaşanan tatsız olaylar nedeniyle CHP il ve ilçe örgütlerinden Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a olayla ilgilenmesi yönünde telgraflar çekilmişti. Bunlardan bir tanesinde Elâzığ CHP İl Başkanı Nazım Öztürk’ün telgrafıydı. Öztürk, Cumhurbaşkanı’na telgrafında şu sözleri söylemişti:

*“Millet sevgisinin ve fikir kuvvetinin tekâsüf ettiği bir Manisa ve Balıkesir kapılarında sopa ve bıçakla eğilemez. Bu memleket zorbalığı yaşıtan bedeviler diyarı değildir. Genç Türkiye’imiz ve demokrasimiz dünya ve tarih önünde mahkûm edilemez. Sizleri büyük vazife bekliyor. Derin saygılarımı sunarım.”*²⁵⁷ Bu telgrafla hükümetin yaşanan olaylara kayıtsız kaldığı dile getirilmiş ve bizzat Cumhurbaşkanı’nın müdahale etmesi istenmişti.

²⁵² Milliyet Gazetesi, 9 Ekim 1952, 1.

²⁵³ Erer, 123.

²⁵⁴ Milliyet Gazetesi, 9 Ekim 1952, 1.

²⁵⁵ Vatan Gazetesi, 9 Ekim 1952, 1.

²⁵⁶ Vatan Gazetesi, 10 Ekim 1952, 1.

²⁵⁷ BCA, 43. 253. 6. 11.

Hem Balıkesir olaylarıyla ilgili hem de İsmet İnönü'nün İzmir nutkunda hükümete yönelik ithamlarıyla ilgili olarak Erzurum Milletvekili Rıfki Salim Burçak tarafından da mecliste tartışılması amacıyla gensoru verilmişti.²⁵⁸

9 Ekimde İstanbul'a dönen İsmet İnönü burada yaklaşık olarak 10 gün kaldıktan sonra 18 Ekimde uçakla İstanbul Yeşilköy Havaalanından yola çıkmış, saat 16.30'da Ankara Etimesgut Havaalanına varmıştı.²⁵⁹ İnönü'yü halk büyük coşkuyla karşılamış ve büyük bir araç konvoyu oluşmuştu. Bu sırada da taksi şoförleri korna çalarak İnönü'ye sevgilerini göstermişti. Ancak taksicilerin bu hareketlerinin cezalandırılacağı Ankara Belediye Başkanı tarafından bildirilmişti.²⁶⁰ Bu olay bile iktidarın muhalefetin eylemlerine, vatandaşın tepkilerine hiç tahammül edemediğini göstermektedir.

2.5. 1953 YILINDAKİ ÖNEMLİ OLAYLAR

2.5.1. Millet Partisinin Kapatılması

1953 yılı başlarında bütçe görüşmeleriyle birlikte iktidar ile muhalefet arasında bir bahar havası oluşmuştu. CHP bir sene sonraki seçimlerde oyunu arttırabilmek amacıyla iktidarla gereksiz çatışmalara girmektense ılımlı bir politika izlemeye başlamıştı. Muhalefetin bu tutumu iktidarı da memnun etmişti.²⁶¹ Başlayan bu bahar havasının devam etmesi amacıyla 19 Ocak'ta Gaziantep'te CHP merkezinde konuşan Adnan Menderes:

*“Biz muhalefette iken size, siz muhalefette iken bize yardım edeceğiz. İktidarla muhalefet rakiptir. Fakat her ikisi de vatanperverdir. Şimdi birtakım müfritler çıkıp iyileşen bu münasebetleri bozmak için ellerinden geleni yapacaklardır, fakat emellerinde muvaffak olamayacaklardır.”*²⁶² diyerek birlik olma mesajları vermişti.

21 Ocak 1953'te Ankara'da konuşan İsmet İnönü beyanlarıyla iktidarla gerekli koşullarda birlikte hareket edileceğini söylemişti.²⁶³ Konuşmasında oldukça yapıcı ve iktidarla uzlaşmacı olduklarını şu sözlerle dile getirmişti:

“Memleketin bünyesini her türlü irtica hareketlerine karşı korumak yolundaki hükümetin bütün icraatında ona yalnız müzaheret ederiz.

Aslolan muhalefet başkanı ile iktidar başkanının vazife icap ettiği zaman temasta bulunmasıdır. Anormal olan temassızlıktır.

²⁵⁸ BCA, 44. 264. 2.

²⁵⁹ Akşam Gazetesi, 19 Ekim 1952, 1.

²⁶⁰ Vatan Gazetesi, 21 Ekim 1952, 5.

²⁶¹ Erer, 133.

²⁶² Milliyet Gazetesi, 20 Ocak 1953, 7.

²⁶³ Milliyet Gazetesi, 22 Ocak 1953, 7.

*Bir defa biz demokratik hayatımızı normal bir istikamete tevcih etmek ihtiyacındayız. Bunun için münakaşalarda, konuşmalarda normal bir yola girmek lazımdır. Ondan sonra iş birliği, elbirliği muayyen meselelerde olur. Partiler üstü meseleler olur, bu meselelerde hükümet, muhalefetle iş birliği isteyebilir. Muhalefet, muayyen meselelerde iktidarla iş birliği yapmaya ihtiyaç vardır der ve iş birliği mümkün olur. Ama bütün bunlardan evvel memleketin siyasi havasının zehirsiz olması lazımdır.”*²⁶⁴

Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü 1953 yılında İl Kongresine katılmak amacıyla sadece Kırşehir’e 15 Haziran’da seyahat düzenlemişti. Bu seyahat Milliyet Gazetesi’nde yer alan haberde DP Genel Başkanı Adnan Menderes’in öncesinde yapmış olduğu Kırşehir seyahatiyle bağdaştırılmıştı.²⁶⁵

İktidar ile muhalefet partisi arasındaki bahar havasının bozulmasındaki en önemli gelişme, 8 Temmuz’da gece yarısı Ankara Sulh Mahkemesi tarafından Millet Partisinin gerici faaliyetler sebebiyle kapatılması olmuştu.²⁶⁶ Bu gelişmede aynı gün yapılan meclis oturumunda Devlet Vekili Celal Yardımcı’nın sunduğu teklif ile emekli sandığı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi konusundaki yapılan görüşmelerde yaşanan tartışmalar da etkili olmuştu. Millet Partisi Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı’nın konuşmasında emekli sandığı kanunundan çok DP’yi eleştiren sözler dile getirmesi, özellikle MP’nin kapatılması yönündeki tartışmaların DP grubunda yapılmasına yönelik sözleri tartışmayı alevlendirmişti:²⁶⁷

“Bu kürsüde tatlı tatlı teminatlar veriliyor. Fakat tatbikata baktığımız zaman bu teminatların hiçbir kıymeti yoktur.

Ben sözlerimi fazla uzatmayacağım, bu kürsüde teminat veren bir Hükümet, sizin grubunuzu bir siyasi mahkeme haline getirerek bir siyasi partinin Millet Partisinin başını yemek için tertipler almaktadır.”

Bunları söyledikten sonra Bölükbaşı’nın sözü kesilmişti.²⁶⁸

Daha sonra söz alan DP Genel Başkanı Adnan Menderes, Bölükbaşına yanıt olarak şöyle demişti:

²⁶⁴ Milliyet Gazetesi, 22 Ocak 1953, 7.

²⁶⁵ Milliyet Gazetesi, 12 Haziran 1953, 1.

²⁶⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Temmuz 1953, 1.

²⁶⁷ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 24, 370-371.

²⁶⁸ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 24, 370-371.

*“Bu memlekette vatandaşa hürmet etmek hissini kaldıran, vatandaşın vatandaşı sevmesi esasını kökünden yıkmak isteyen, bu memlekette kin ve nefreti hâkim kılmak isteyen, sönmez ihtirasın karşısında elbette vicdanlarımız titremiştir, onu dinlerken şayet bu kabil insanlar iktidara gelirse acaba halimiz ne olur diye endişe ettik.”*²⁶⁹

Osman Bölükbaşı bu sözlerle karşılık:

*“Senin arzuna tabi değil, millet isterse geleceğiz. Savcılıktaki gizli dosyayı D.P. Grubunda okuyan, hukuk Devletinın Başkanı olamaz.”*²⁷⁰ diyerek cevap vermişti.

Daha sonra tekrar söz alan Adnan Menderes şöyle demişti:

*“Bugün Türk milletinin huzuruna seve seve seçime gideceğiz. Usulsüz, mübalatsız, en küçük vatandaşın hak ve şerefine riayet kaydını duymadan yaptıkları iftiraların Türk milleti tarafından nasıl yüzlerine çarpılacağını; şayet bu karma karışık, ivicaçlı yoldan yürüme neticesi partilerinin başına bir kaza gelmeyecek olursa o zaman görecektir.”*²⁷¹

Adnan Menderes bu sözleriyle aslında Millet Partisinin kapatılacağını ima etmişti.

Osman Bölükbaşı Adnan Menderes’in bu sözlerine karşılık olarak:

*“Diktatör, ha şöyle kararını açıkla.”*²⁷² demişti.

Adnan Menderes de MP’nin kapatılıp kapatılmamasıyla ilgili olarak şu sözleri sarf etmişti:

“Hükmü ben değil, mahkeme verecektir.” Oturumda Emekli Sandığı konusu konuşulacaktı ancak yaşanan tartışmalar daha çok Millet Partisi ve DP’nin politikalarıyla ilgili olmuştu.²⁷³

9 Temmuz günü Millet Partisinin tüm şubeleri kapatılmıştı ve ayrıca parti içinde hilafetçiliği yeniden kurmak ve inkılapları yok etmek isteyen bir şebekenin yer aldığına dair iddialar da ortaya atılmıştı.²⁷⁴

2.5.2. CHP ile DP Arasında Gerginleşen İlişkiler

15 Temmuz 1953’te CHP, Millet Partisinin kapatılması üzerine bir tebliğ yayınlamıştı. Tebliğde cumhuriyet ve inkılaplarında korunmasının birinci vazife olduğu ve bu konuda iş

²⁶⁹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 24, 371.

²⁷⁰ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 24, 371.

²⁷¹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 24, 372.

²⁷² TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 24, 372.

²⁷³ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 24, 372.

²⁷⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1953, 1.

birliğı yapılacağından bahsedilirken ayrıca partilerin kapatılmasında adli mercilere başvurulmaması eleştirilmişti. Bu tebliğ iktidarla muhalefetin düzelen ilişkilerinin tekrar bozulmasına neden olmuştu.²⁷⁵

27 Ekimde Mersin’de konuşma yapan Başbakan Adnan Menderes CHP’lilerin yayınlamış olduğu tebliğ cevapben şöyle demişti:

“Demokrat Parti her zaman hesap vermeye hazırdır. Onlardan da gayri meşru olarak ele geçirdikleri servetlerinin hesabını soracağız.” Başbakan bu söylemiyle CHP’nin mallarının tekrar gündeme geleceğinin işaretini vermişti.²⁷⁶

Nitekim 14 Aralık 1953’te yapılan meclis oturumunda Antalya milletvekili Akif Sarioğlu’nun ve 91 arkadaşının teklifi ile CHP’nin mallarının hazineye iade edilmesine dair kanun teklifi görüşülmüştü.²⁷⁷

Kanun teklifi görüşmelerinde söz alan İsmet İnönü bu teklifle ilgili olarak sert eleştiriler dile getirmişti:

“Pek Sayın arkadaşlar, önümüzdeki kanun tasarısı, Cumhuriyet Halk Partisi adındaki meşru siyasi teşekkülü itham ediyor, ceza kesiyor ve tatbik ediyor.

Bu kanun tasarısı; ruhuyla metniyle, her türlü usulüyle Anayasaya aykırıdır. Bu tasarı hukuk prensiplerine, insan haklarına, Cumhuriyetin itibarına kastetmektedir. Bu kanun tasarısı, iktidar başında bulunanların Büyük Millet Meclisine karşı bir zorlama teşebbüsüdür.

Biz, hukuk dışı bir rejimin kurulmakta olmasıyla karşı karşıyayız. Açıkta tatbik başlanılan yeni rejimle vatandaş sorgusuz, müdafaasız mahkûm edilmektedir. Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Suçluların telaşı içindesiniz.

İki esas, milletin hatırasında daima basiret dersi olarak kalacaktır. İktidarda bulunan bir siyasi partinin rakibi olan bir siyasi partiye karşı yaptığı isnat ve ithamı, bağımsız bir mahkeme hükmüne arz etmeye cesaret edememesi, ithamının haksız ve iftira olduğunun riyazi delilidir.

*Hukuk dışında karar vermiş olan bir iktidar, düşmemek için meşru olmayan her vasıtaya başvuracak yoldadır.”*²⁷⁸

İnönü, DP iktidarının artık zamanının kalmadığını bildiği için böyle saldırgan bir politika izleyerek her yolu denediklerini ifade etmişti.

²⁷⁵ Milliyet Gazetesi, 16 Temmuz 1953, 7.

²⁷⁶ Milliyet Gazetesi, 28 Ekim 1953, 1.

²⁷⁷ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 26, 158.

²⁷⁸ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 26, 169.

Daha sonra söz alan Başbakan Adnan Menderes de oldukça sert bir şekilde karşılık vermişti:

“Hayatının 70 yaşını ikmal etmiş. Devleti elinde bunca seneler bulundurmuş vekar ve haysiyetin imanı şeref ve haysiyetin en yüksek derecesine gelmiş olması icap eden bir insanın mahcubiyet duymadan bu derecede pervasızlıkla hakikatleri bu derece tersine çevirmiş olması ve gözlerimizin karasına baka baka bunları konuşması ve tarihten sizi seyrediyorum diye hakikaten mübalatsızlığın ve pervasızlığın görülmemiş bir örneğini vermesi, cidden haizdir, Türk adatı milliyesi bakımından hazindir. İnsan yaptığı kabul eder, zımnen itiraf eder, açıktan söyleyemiyorum, siz anlayın der. Her şeyi söyledi. Söylemediği bir tek şey var, bu mallar Halk Partisinin haklı iktisaplarıdır, demedi arkadaşlar.”²⁷⁹

Adnan Menderes de İnönü’yü yalancılıkla suçlamış, CHP’nin mal varlıklarının devlet yoluyla elde edilmiş haksız kazançlar olduğunu dile getirmişti.

Uzun süren tartışmalar sonrasında yasanın oylamasına 487 milletvekilinden 346’sı katılmıştı. 341 milletvekilinin evet oyu ile kabul edilmişti. 5 milletvekili ret oyu vermiş, 120 milletvekili ise oylamaya katılmamıştı. Bu yasa tasarısıyla CHP seçimler öncesinde güçsüzleştirilmişti.²⁸⁰ 15 Aralık’ta CHP’nin yayın organı durumunda olan Ulus Gazetesi kapatılmış, mal varlıkları hazineye devredilmişti. Kapatılan Ulus Gazetesi yerine Nihat Erim tarafından Yeni Ulus Gazetesi çıkarılmaya başlanmıştı.²⁸¹

İsmet İnönü 19 Aralık’ta yeni Ankara CHP Merkez binasının açılışında şöyle konuşmuştu:

“Maruz kaldığımız muamele önümüzdeki seçimler için iktidarın haksız tedbiri olarak tatbik olunmuştur. Fakat görüyorsunuz ki, vatandaş vicdanının kabul etmediği usuller güdülen maksatların aksini husule getiriyor.

Mücadelemizde ve yeniden iktidara geldiğimizde hukuk devleti esaslarının ve siyasi hürriyetin, memlekette hiçbir zaman bir daha sarsılmayacak surette kurulmasına çalışacağız.”²⁸² İnönü bu sözleriyle bir sonraki seçimlerde tekrar iktidar olacaklarının vurgusunu yapmıştı.

²⁷⁹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 26, 172.

²⁸⁰ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 26, 231.

²⁸¹ Cumhuriyet Gazetesi, 16 Aralık 1953, 1.

²⁸² Milliyet Gazetesi, 20 Aralık 1953, 1.

2.6. 2 MAYIS 1954 GENEL SEÇİMLERİ ÖNCESİNDE İSMET İNÖNÜ'NÜN YAPMIŞ OLDUĞU YURT İÇİ GEZİLERİ

1954 seçimleri öncesinde DP; iktidarını sağlama alabilmek amacıyla muhalefete baskı uygulayıp etkisiz hale getirmeye, muhalefette buna karşın protestolar ve mitingler düzenleyerek yerini korumaya çalışmıştı. Özellikle 8 Temmuz 1953'te Millet Partisinin kapatılması DP'nin muhalefete karşı olan tutumunu da açıkça göstermişti. Kapatılan Millet Partisinin yerine Cumhuriyetçi Millet Partisi kurulmuştu ancak yeteri kadar örgütlenemedi seçimlere girmişti. Oldukça gergin bir ortamda 1954 seçimlerine gidilmişti. DP'nin aldığı kararla Türkiye, Kore Savaşı'na katıldığından dolayı NATO'ya girmesi kabul edilmişti. Bu sayede dış politikada ABD ile olan ilişkilerinde olumlu bir seyir olmuş ve ABD'den ekonomik yardım alabilmişti. Bu durum DP'nin ekonomik açıdan rahatlamasını sağlamıştı.²⁸³

2 Ocak 1954'te İstanbul CHP İl Merkez binasının açılışında İsmet İnönü ve kurmayları DP'nin iktidarda kalabilmek amacıyla her türlü girişimde bulunmasını sert bir lisanla eleştirmişti.²⁸⁴

İsmet İnönü İstanbul'da bir müddet kaldıktan sonra 16 Ocakta Samsun treniyle yola çıkarak 17.30'da İzmit'e varmıştı. Burada kendisini karşılayan vatandaşlara hitaben bir konuşma yapmıştı. Konuşmasında CHP'nin mallarına el konulmasının haksız bir muamele olduğunu söyledikten sonra ülkenin genel durumuyla ve DP'nin uygulamalarıyla ilgili şunları söylemişti:

“Memlekette siyasi hava o kadar sinirli bir haldedir ki, bunu yatıştırmak ilk vazifemiz haline gelmiştir. Memleketin siyasi havası hakikaten kararmış, bu şartlar içinde memleketin hissiyatını salim bir istikamete çevirmek için yaptığımız teklifler iktidarın yetkili makamları tarafından cevapsız kalmıştır. Biz yalnız kendimizi değil, bütün muhalefet müesseselerinin de haklarını korumaya çalışıyoruz.

*Biz, bugünkü iktidar yarın muhalefette kaldığı zaman, bizim başımıza gelen onlara da gelmesin diye hareket ediyoruz. Bu vazifeleri yaparken, vicdanen ve tarih karşısında milletimize karşı vazifelerimizi tam bir mesuliyet hissi ile ifade ediyoruz.”*²⁸⁵

İnönü, iktidar muhalefet arasında yaşanan siyasi gerilimlerin tartışılması için her türlü adımı atacaklarını ifade etmişti. Muhalefete yapılan baskılarla ilgili olarak hem kendileri için

²⁸³ Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Partinin İlk Dört Altın Yılı*, 161.

²⁸⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ocak 1954, 1.

²⁸⁵ Akşam Gazetesi, 17 Ocak 1954, 2.

hem de iktidar değiştikten sonra aynı şeyleri iktidarında yaşamaması için m¼cadele edeceklerini dile getirmişti.

11 şubat'ta DP Meclis grubunda yapılan g¼r¼řmeler sonucunda Başbakan Adnan Menderes tarafından 1954 se¼imlerinin 2 Mayıs'ta yapılacağı a¼ıklanmıřtı.²⁸⁶ Yapılacak olan se¼imle ilgili de 17 şubat'taki meclis oturumunda DP Trabzon Milletvekili Faik Ahmed Barutçu ve 3 milletvekilinin önerisiyle se¼im kanunun da bazı değişikliklere gidilmesi yönünde kanun teklifi verilmişti. 5545 sayılı Milletvekili Se¼im Kanunun 16, 19, 27, 117, 119, 120, 122, 123, 125 ve 126. maddelerinde değişikliklere gidilmiş ve 3 madde eklenmişti. Bu değişiklerle birlikte se¼im heyetlerini oluşturmakla Yüksek Se¼im Kurulu görevlendirilmişti. Ayrıca se¼im k¼t¼klerinin siyasi partilere verilmesi, Yüksek Se¼im Kurulunun nasıl oluşacağı, görev ve yetkilerinde yapılan bu d¼zenleme Muhalefet tarafından da olumlu karşılanmış ve yapılan oylama sonucunda kabul edilmişti.²⁸⁷

12 Mart 1954'te yapılan meclis oturumunda Bursa Milletvekili Hulusi K¼ymen'in se¼imin yenilenmesine dair tavriri kabul edilmiş ve meclisin se¼im sonrasında 14 Mayıs'ta a¼ılması kararlaştırılmıştı.²⁸⁸

Se¼im tarihinin kesinleşmesinden sonra partiler se¼im yarışına girmişti. İsmet İn¼n¼ se¼im hazırlığı olarak ilk konuşmasını yapmak üzere Ankara'dan 8 Nisan sabahında G¼ney Ekspresiyle memleketi Malatya'ya gitmişti. 9 Nisan'da Saman Pazarı'nda ilk se¼im nutkunu veren İsmet İn¼n¼ konuşmasında ¼lkenin partizan zihniyetten kurtarılacağını ve iktidara geldiklerinde demokratik rejimi sağlam esaslara oturtacaklarının g¼vencesini vermişti.²⁸⁹

11 Nisan'da Adapazarı'nda konuşma yapan İsmet İn¼n¼ yaşanılan hayat pahalılığından bahsederek iktidara geldiklerinde buna c¼z¼m bulacaklarını s¼ylemiř ve ayrıca Adapazarı'nın il olması yönünde c¼alıřmaları olacağını da ifade etmişti.²⁹⁰ Se¼imlerle ilgili olarak ise şu s¼zleri dile getirmişti:

*“Se¼imler zor olacak fakat dost c¼ıkacaęız.”*²⁹¹

Adapazarı mitingine c¼evre kasaba ve ilc¼elerdeki vatandaşlar oldukc¼a yoğun ilgi g¼stermiřti. Hatta DP rozetli vatandaşlarda miting alanında yer almıştı.²⁹²

²⁸⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 12 şubat 1954, 1.

²⁸⁷ TBMM, *Tutanak Dergisi*, D¼nem 9, Cilt 28, 433-487.

²⁸⁸ TBMM, *Tutanak Dergisi*, D¼nem 9, Cilt 29, 919.

²⁸⁹ Vatan Gazetesi, 10 Nisan 1954, 1.

²⁹⁰ Akşam Gazetesi, 12 Nisan 1954, 2.

²⁹¹ Milliyet Gazetesi, 12 Nisan 1954, 1.

²⁹² Sabit Dokuyan, “1950-1954-1957 Milletvekili Genel Se¼imlerinin Kocaelide'ki Yansımaları”, *Uluslararası Karam¼rsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli 2015, 2102.

Adapazarı'nda konuşma yaptıktan sonra Düzce'ye giden İsmet İnönü burada da konuşma yaptıktan sonra 12 Nisan'da İstanbul'a doğru yola çıkmıştı.²⁹³ 13 Nisan'da İstanbul'da bir miting düzenleyen İsmet İnönü burada yaptığı konuşmada daha çok mali ve iktisadi konular üzerinde durmuş, konuşmasına DP'nin muhalefete karşı olan tutumuyla ilgili olarak:

“Aziz İstanbullular;

*İlk önce iktidarın dört aydan beri türlü şekillerde devam ettirdiği seçim hazırlıklarını kısaca hatırlatmak faydalı olur. İktidar 1954 senesine muhalefet partilerini kötürüm edecek hukuk ve adalet dışı tedbirleri tatbik ederek girdi.”*²⁹⁴ sözleriyle başlamıştı.

Sonrasında ise yabancı sermaye ve petrol kanunuyla ilgili olarak endişelerini şöyle dile getirmişti:

“Şimdi çiftçi için yeni bir tehlike belirmiştir. Yabancı sermaye ziraata davet edilmiştir. Yabancı sermaye gelip işletecek toprağı nereden bulacak. Şüphesiz birçok çiftçimizin en çok dönüm olan arazisinden alacaktır.

Yabancı sermayenin gelip mesela Orta Anadolu'da buğday, Çukurova'da pamuk, Karadeniz'de fındık, İzmir'de ve Samsun'da tütün yetiştirmesinden bizim ne istifademiz olacaktır.

Yabancı sermaye eşit olamayan şartlarla yerli çiftçiye kat'i olarak hâkim olacaktır. Makineyi daha ucuz bulacak, yedek parça sıkıntısı hiç olmayacak. Bizim çiftçimiz kârı ile 50 liraya bir altın alırken yabancının kârına karşı Merkez Bankası 25 liraya altın temin edecektir. Bu tamamıyla imtiyazsız bir ziraattır. Yabancı sermaye bize gelecekte traktör ve yedek parça fabrikaları yapsa daha iyi olmaz mı? Biz iktidara gelince yabancı sermaye kanununun ziraata girmesini elbette yeniden tetkik edeceğiz ve çiftçiyi tehlikeden koruyacağız.

*İktidar o kadar dardadır ki, dış krediyi tedarik edebilmek için gözü kapalı yabancı sermaye arıyor. Petrol kanunu kapitülasyon hükümleriyle hazırlanmış gönüllü bir kapitülasyon layihası olarak teklif edilmiştir.”*²⁹⁵

İnönü, bu konuşmasında yabancı sermayenin üretime yönelik yatırımlarda bulunmasına işaret etmişti. Ancak DP iktidarının yabancı sermayenin gelebilmesi için Osmanlı Devleti zamanındaki kapitülasyonlar gibi imtiyazların vermesini eleştirmiştir.

²⁹³ Akşam Gazetesi, 12 Nisan 1954, 1.

²⁹⁴ Vatan Gazetesi, 14 Nisan 1954, 6.

²⁹⁵ Vatan Gazetesi, 14 Nisan 1954, 6.

15 Nisan'da İstanbul'dan uçakla Balıkesir'e gelen İsmet İnönü Balıkesir Cumhuriyet Meydanı'nda yaptığı konuşmada yine yabancı sermaye ve petrol kanunuyla ilgili eleştirilerini dile getirmişti:

*“Petrol kanunun her maddesi kapitülasyon esasına göre hazırlanmıştır. Diğer memleketlerdeki kanunlara nazaran en ağır ve feciidir. Yabancı sermayenin yerli sermaye üstünde imtiyaz haline gelmesine tahammülümüz yoktur.”*²⁹⁶

İnönü bu konuşmasında yerli sermayenin yabancı sermaye karşısında ezilmesinden dolayı duyduğu rahatsızlığı ifade etmişti.

İsmet İnönü Balıkesir'de yaptığı seçim konuşmasında ayrıca hükümetin ülkenin kaderiyle ilgili kararları aceleci bir tavırla almış olduğunu, iktidarın kaderinin halkın elinde olduğunu dile getirmişti.²⁹⁷ Balıkesir'den sonra Manisa'ya hareket eden İsmet İnönü 16 Nisan günü saat 10.30'da Manisa'da toplanan 4-5 bin kadar vatandaşa yaptığı konuşmada yabancı sermayenin kabul edilmeyeceğini belirtmişti. Ayrıca DP iktidarının partizan zihniyeti hakkında şu sözleri söylemişti:

*“Biz iktidara geldiğimiz zaman partizan idareyi ortadan kaldıracacağız. Bu hastalığı mutlak suretle tedavi edeceğiz. Bugün köy köy dolaşıp aman bunlar iktidara gelirse, çok kötü işler yaparlar diyorlar. Arkadaşlar, böyle bir şey kati suretle yoktur, olmayacaktır. Bugün hak seçmenindir.”*²⁹⁸

*“Düşecekler ve ondan sonra ıslah olacaklardır. 200 sene iktidarda kalamayacaklarını öğrenmelidirler. Onların bugünkü zihniyetini ancak siz seçmenler tedavi edebilirsiniz.”*²⁹⁹

Yine aynı gün Manisa'dan İzmir'e gelen İsmet İnönü burada yaptığı konuşmada iktidarın basın üzerinde büyük baskısının olduğunu, radyonun devletin propaganda aracı olarak kullanıldığını belirtmişti. Ayrıca işçilere verilecek olan grev hakkını kabul edeceklerini, iktidara geldiklerinde üniversitelerin özerk hale getirileceğini, yabancı sermaye ve petrol kanununun yanlış uygulamalar olduğunu ve partizan zihniyetten kurtularak hukuk devletinin sağlanacağını dile getirmişti.³⁰⁰ Muhalefet partilerinin güvenliği ve üzerlerindeki baskıyla alakalı şunları söylemişti:

²⁹⁶ Erdemir, 264.

²⁹⁷ İsmet İnönü, *Defterler 1919-1973 (Haz. Ahmet Demirel)* (3. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020, 438.

²⁹⁸ Erdemir, 264.

²⁹⁹ Vatan Gazetesi, 17 Nisan 1954, 7.

³⁰⁰ Vatan Gazetesi, 17 Nisan 1954, 7.

“Muhalefette bulunan partilerin kaderi emniyette olmadıkça demokratik rejim vardır, denilemez. Ne var? Emniyet yok mu? İşte çalışıyorsunuz, işte toplanıyorsunuz. Doğru... Var mıdır? Yok mudur? İktidar partisi canı istediği zaman çokluğuna güvenerek siyasi partiler hakkında her kararı alıyor, her kararı çıkarabiliyor mu, çıkaramıyor mu? Mesele buradadır. Bir iktidar çoğunluğu bu imkânı muhafaza ettiği müddetçe siyasi partilerin kaderi emniyette değildir.”³⁰¹

İnönü bu konuşmasıyla demokrasinin sağlıklı bir şekilde yürüyebilmesi için mecliste çoğunluğun bir partide değil eşit şekilde olmasını isteyerek aslında seçim kanununun haksızlıklarını dile getirmişti.

İsmet İnönü 2 gün İzmir’de kaldıktan sonra uçakla 18 Nisanda konuşma yapmak için Adana’ya gelmişti. Adana’daki konuşması sırasında hoparlörlerin çalışmamasından dolayı konuşmasıyla ilgili bilgi edinilememişti. Sonrasında buradan hareketle Tarsus’a gelmiş burada da konuşma yaptıktan sonra aynı gün Mersin’e doğru yola çıkmıştı. İsmet İnönü’nün Mersin konuşmasından önce olaylar başlamıştı. DP’liler rozetlerini göstererek İnönü’yü yuhalayıp *“Yaşasın Adnan Menderes”* diye bağırıyordu. İsmet İnönü’nün konuşması DP’liler tarafından sürekli kesilmiş ve kargaşalar yaşanmıştı. Bunun üzerine İsmet İnönü *“Eğer devam ederseniz memlekette muhalefetin emniyette olmadığını, bütün memlekete ve dünyaya ilan ederim.”* diyerek konuşmasına devam etmek istemişti ancak olaylar devam ettiği için konuşmasını erken bitirmişti. Daha sonrasında ise İsmet İnönü’nün kullanmış olduğu jip harap edilmişti, bunun üzerine başka bir araçla yola çıkmıştı.³⁰² Yaşanan bu olaylar üzerine İsmet İnönü Başbakan Adnan Menderes’e bir telgraf çekerek durumu izah etmiş ve daha sonra gerçekleştireceği konuşmalarda yeterli önlemin alınmasını istemişti.³⁰³

19 Nisan’da İsmet İnönü Çukurova bölgesi ziyaretlerine devam etmişti. İlk olarak Ceyhan ve Osmaniye’ye uğramış buralarda konuşmalar yapmıştı. Sonrasında Erzin’e geldiğinde *“30 yıl sonra aklına mı geldik?”* ve *“Ekmek Karnesini unutmadık”* şeklinde dövizler bulunan DP’liler tarafından protesto edilmişti. İsmet İnönü protestolar nedeniyle burada konuşma yapmak istememişti. Erzin’den sonra Dört Yol’a gelen İsmet İnönü burada da aynı protestolarla karşılaşmıştı. Aynı gün saat 13.00’de İskenderun’a gelen İsmet İnönü burada vatandaşın yoğun ilgisiyle karşılaşmıştı. İskenderun’da yaptığı konuşmada hayat pahalılığından, çiftçinin borçlarından ve petrol kanunundan bahsettikten sonra yabancı sermaye ilgili şu sözleri söylemişti:

³⁰¹ Erdemir, 265.

³⁰² Vatan Gazetesi, 19 Nisan 1954, 7.

³⁰³ Akşam Gazetesi, 19 Nisan 1954, 2.

“Onların kararlarına göre yabancı sermaye gelip, bizim toprağımızda ziraat yapacak. Bugün yabancı sermayeyi işletecek toprağımız yoktur. İktidar, vadesini tamamlarken bu kanunları çıkarttı. Seçime giden bir iktidar bu ağır taahhütlerle milleti bağlayamaz.”³⁰⁴

İnönü bu sözleriyle DP'nin yabancı sermaye konusunda yanlış politikalar izlediğini belirtmişti.

İskenderun'da konuşma yaptıktan sonra 17.30'da Antakya'ya gelen İsmet İnönü burada da önceki konuşmalarını tekrar etmişti.³⁰⁵

20 Nisan'da Gaziantep'e gelen İsmet İnönü burada yaptığı konuşmada da yine hayat pahalılığından bahsetmişti. Maraş konuşmasından önce İnönü'ye suikastta bulunmak isteyen bir kişi Halk Partililer tarafından fark edilmişti. Yakalanan kişi ifadesinde *“Ben buraya İnönü'yü karşılamaya değil, cenaze gömmeye geldim”* şeklinde konuşmuştu. İnönü burada da önceki yaptığı konuşmaları tekrar etmiş ilaveten Maraşlılara iktidara geldiklerinde Maraş'tan Kayseri'ye kadar demiryolu yapılacağını vaat etmişti.³⁰⁶

21 Nisan'da Niğde'ye gelen Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü burada yaptığı konuşmada hayat pahalılığından şu sözlerle bahsetmişti:

“İkinci Cihan Harbinde karne ile ekmek yedik. Hayat pahalı idi. Peki şimdi neden pahalı? Her yerde propaganda yaparak şekeri beş liraya yedirdiniz, diyorlar. Adana'da işittim, ciğer 5 lira imiş, nereye gidiyoruz? Pahalılık deyip geçmeyeyim bu gidişle yarının daha pahalı olacağını gösteriyor.”³⁰⁷

İnönü buradaki konuşmasıyla yaşanan ekonomik sıkıntıların DP iktidarının yanlış ekonomi politikalarının sonucu olduğunu ve bunun daha kötüye gideceğini belirtmişti.

Yabancı sermaye kanunuyla ilgili olarak da şunları söylemişti:

“Toprak sıkıntısı çekiyoruz. Bunlar yabancıları toprağımıza davet ettiler. Vatandaş elli dönümle bile geçinmez. Türkiye'de bol arazi yoktur. Biz kendi toprağımızı bile işleyemeyecek kadar aciz isek niye yaşıyoruz? Muhalefet olarak yabancı sermayenin Türkiye'de ziraat sahasına gelmesine razı değiliz. Bununla uğraşıyoruz, bununla uğraşacağız.”³⁰⁸

³⁰⁴ Vatan Gazetesi, 20 Nisan 1954, 7.

³⁰⁵ Vatan Gazetesi, 20 Nisan 1954, 7.

³⁰⁶ Akşam Gazetesi, 21 Nisan 1954, 2.

³⁰⁷ Milliyet Gazetesi, 22 Nisan 1954, 1.

³⁰⁸ Milliyet Gazetesi, 22 Nisan 1954, 7.

İnönü yabancı sermayenin özellikle tarım sektöründe olmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmişti.

21 Nisan'da Rize'de konuşan Başbakan Adnan Menderes, İsmet İnönü'nün bu ithamlarına karşılık olarak şunları söylemişti:

“Halk Partisi, vatandaşın sırtından sopayı eksik etmediği için, matbuatı susturmuş olduğu için, memleketin em mühim işlerini ihmal ettiği için iktidardan uzaklaştırılmıştır. Tekrar iktidara gelmesi için yapacak iş kalmadığından Demokrat Parti'yi kötülemek planı üzerinde çalışmaktadır. Matbuatı sükûta boğmuş olan, seçimleri alay mevzuu yapan, 1946 seçimlerini bir siyasi eşkıyalık haline getiren insanın, Senirkent'te vatandaşların sırtına jandarma eri bindiren bir adamın millet huzurunda iç emniyet yok demekten başka çaresi kalmamıştır. Dünkü millî şef bugün millî bir jurnalcidir. Bu milletin ruhunda kapitülasyon denilen bir acı hatıra vardır. Bir yabancı sermaye kanunu, bir petrol kanunu karşısında bir jurnalcı gibi vatandaş vehmini harekete getirmeye çalışmaktadır. Hakikatte ne kapitülasyon vardır ne de ecnebilere vatanı istismar hakkı verilmiştir.”³⁰⁹

Adnan Menderes, İnönü'yü baskı rejimi kurmakla suçlamış ancak eleştirdiği konularda Demokrat Parti de aynı zihniyette davranarak muhalefete, özellikle basına bu dönemde baskı yapmıştır.

22 Nisanda Kayseri'ye ulaşan İsmet İnönü, burada konuşma yapmadan önce iki köylü CHP'nin camileri kapattığı, dinin elden gittiği yönünde söylemlerde bulunmuş ve tutuklanmıştı. Bu olay dışında Kayseri mitingi olaysız geçmişti.³¹⁰ İnönü Kayseri'deki konuşmasına şu sözlerle başlamıştı:

“Aziz Hemşerilerim, sevgili Kayserililer, sizleri yürekten ve sevgilerle selamlarım. Kayseri bizim Millî Mücadeleden sonra vatanı yeniden yapma ve kurma hayatımızın ilk merkezidir. Kayseri'ye demiryolu istasyonu ile geldiğim zamanların heyecanını hala taşıyorum. Kayserililer, büyük bir bölgeden dolaşarak geliyor. Seçim münasebetiyle vazife konuşmaları yapıyoruz. Memleket meselelerini tetkik ediyoruz.”³¹¹

³⁰⁹ Vatan Gazetesi, 22 Nisan 1954, 6.

³¹⁰ Akşam Gazetesi, 23 Nisan 1954, 2.

³¹¹ Milliyet Gazetesi, 23 Nisan 1954, 7.

İnönü, buradaki konuşmasının devamında yabancı sermaye konusu hakkında görüşlerini dile getirmişti.

Ayrıca Kayseri konuşmasında İsmet İnönü Gaziantep'te kendisine yönelik suikast girişiminde bulunulmasıyla ilgili olarak: *"Beni tehdit edenlere söylüyorum. Tecrübe edeceklerdir. İsmet İnönü'nün ölüsü, dirisinden çok kuvvetlidir."*³¹² demişti.

23 Nisan'da Kayseri'den Sivas'a gelen İsmet İnönü, 23 Nisan Cumhuriyet Bayramı nedeniyle buradaki halkı ve partilileri tebrik etmiş ve büyük coşkuyla karşılanmıştı. Burada yaptığı konuşmada şimdiye kadarki gezilerinden hareketle halkın yeni bir iktidar beklediğini, düzenlenmesi gereken vergi meselesinin olduğunu, hayat pahalılığının giderek arttığını ve çiftçinin ağır borçlar altında ezildiğini dile getirmişti.³¹³

23 Nisan'da Giresun'da konuşma yapan Başbakan Adnan Menderes'in mitinginde kaza yaşanmış, 4 vatandaş ölmüş ve 15 vatandaş da yaralanmıştı.³¹⁴

24 Nisan'da Tokat gezisinde konuşma yapan İsmet İnönü Kore Savaşını öne sürerek şöyle demişti: *"Bu durum karşısında bir tek şey istiyorum, memleket harbe girerken Meclise soracağız, danışacağız desinler. Ama demiyorlar, iktidar başındakilerin yarın ne yapacaklarını, kiminle harbe gireceklerini, ne karar alacaklarını kimse bilemez."*³¹⁵ İnönü, meclisin bu konularda etkisiz hale getirilmiş olmasını eleştirmişti.

24 Nisan'da Samsun'da miting düzenleyen Başbakan Adnan Menderes İnönü'nün Tokat'taki konuşmasına istinaden şu sözleri dile getirmişti:

*"1940'ta Fransa düşmezden on gün evvel bizi harbe sokuyordu. Bunun için her türlü hazırlıklar tamamlanmış, nutuklar hazırlanmış, bazı mebuslar evvelden hazırlanmış olan bu nutukları söylemek üzere memleketin muhtelif vilayetlerine yola çıkarılmıştı. Bu meyanda bana da Eskişehir'e gitmek vazifesini vermişti. Türkiye harbe girecek ve o gün memleketin dört köşesinde evvelden hazırlanmış olan bu nutuklar söylenecekti. Tam bu sırada Fransa düştü, Türkiye de harbe girmekten bu suretle kurtuldu. Ondan sonra da eğer Türkiye yine harbe girmedi ise, harbin mantığı bu tarafa gelmediği için girmedi. Eğer gelse idi ve bu iki muharip tarafından birinin menfaatine uygun düşse idi. İsmet Paşa bu memleketi harbe sokmaktan koruyabilecek adam değildi. Biz harbin dışında idik ve dışında kaldık. Hakikat işte budur."*³¹⁶

³¹² Erer, 220.

³¹³ Akşam Gazetesi, 24 Nisan 1954, 1.

³¹⁴ Milliyet Gazetesi, 24 Nisan 1954, 1.

³¹⁵ Akşam Gazetesi, 25 Nisan 1954, 2.

³¹⁶ Vatan Gazetesi, 25 Nisan 1954, 7.

Adnan Menderes bu konuşmasında Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmemiş olmasının İsmet İnönü'nün başarısı olmadığını, gerekli ortam oluşmadığı için savaşa girilmediğini ifade etmiştir.

25 Nisan günü Samsun'da saat 14.00'te Cumhuriyet Meydanı'nda konuşma yapan İsmet İnönü iktidarın ekonomi politikalarını sert bir dille eleştirmişti:

*“Türkiye'nin ticari itibarı, hiçbir zaman bu Başbakan zamanında olduğu kadar düşmemiştir. Bu memleket 1947'ye kadar, kendi mütevazı kaynaklarıyla idare edildi. Ondan sonra yabancı yardımlar başladı. Ama bunlar her zaman devam etmez. Siz memleketin idaresini taşıma su ile değil, daimî su ile döndürmenin yolunu bulun. Bunlara dikkat etmez. Ciddiyetle alakası yoktur. Bugün çaresiz bir haldedirler. Para bulmak için ne vereceğini bilmiyor. Bu adamın vücudunda, kafasında, alnında sızlayacak en küçük damar yoktur. Ona sorarsanız refah artmıştır. Belki de kendi refahı artmıştır.”*³¹⁷ konuşmasının devamında Halkevlerinin kapatılmasıyla ilgili olarak da şunları söylemişti:

*“Siyasi hayatın en kötü faslı mektep kapamaktır, kitap kapamaktır, kütüphane kapamaktır. Halkevleri, kütüphaneleri ile birlikte bir günde kapatılmıştır.”*³¹⁸ İnönü, Samsun konuşmasında Türkiye'nin DP'den önce kendi kendine yeten bir ülke iken şimdi dış yardımlarla idare eden bir ülke haline getirilmesini eleştirerek ekonomiyle alakalı görüşlerini belirtmiştir.

İsmet İnönü Samsun'daki konuşmasının ardından akşam saat 19.30'da Merzifon üzerinden Ankara'ya yola çıkarak gezisini tamamlamıştı.

2.7. 2 MAYIS 1954 GENEL SEÇİMLERİ

12 Mart 1954 tarihinde yapılan meclis görüşmelerinde Teşkilatı Esasiye Kanunu'na göre 4 yıllık sürenin 14 Mayıs 1954'te dolacağından seçimlerin bu tarihte yapılması kararlaştırılmıştı.³¹⁹ 30 Haziran 1954 tarihinde yapılan meclis görüşmelerinde Seçim Kanunu'nda birtakım değişiklikler yapılmıştı. Bunlardan en önemlileri siyasi partilerin karma liste yapmasının engellenmesi ve radyoların siyasi partilere kapanması olmuştu. Böylece muhalefetin seçimlerde ortak hareket etmesi önlenmeye ve radyoların siyasi partilere kapatılmasıyla muhalefetin propaganda yapması engellenmeye çalışılmıştı.³²⁰ Seçim öncesi dönemde iki parti de oldukça yoğun propaganda faaliyetleri yaparak yurt içinde çeşitli yerlerde mitingler düzenlemişlerdi. CHP Genel Başkanı İsmet

³¹⁷ Akşam Gazetesi, 26 Nisan 1954, 2.

³¹⁸ Akşam Gazetesi, 26 Nisan 1954, 2.

³¹⁹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 9, Cilt 7, 919.

³²⁰ Hamza Gökhan Eryılmaz, “Türkiye’de 1954-57 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri”, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 2019, 77-78.

İnönü DP hükümetinin politikalarını oldukça sert bir dille eleştirmişti. Aynı şekilde DP Genel Başkanı Adnan Menderes de bu eleştirilere cevap verirken yeni politikalarını anlatmıştı. Ülkede halk DP yanlısı olanlarla CHP yanlısı olanlar diye iki gruba ayrılmıştı. Bu durum demokrasi açısından oldukça sıkıntılıydı. Partizanlık had safhaya çıkmış, halk arasında ayrışmaya ve çatışmalara neden olmuştu. 2 Mayıs 1954 seçimlerine bu koşullar altında gidilmişti.³²¹ 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimlerinde kayıtlı 10.262.063 seçmenden 9.095.617'si oy kullanmıştı. Katılım oranı %88,6 olan 1954 Genel Seçimlerinin sonuçları ise şekildediydi:

Tablo 2: Yüksek Seçim Kurulu Milletvekilliği 1954 Genel Seçimleri Sonuçları³²²

Parti Adı	Oy Miktarı	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı
DP	5.313.659	58,4	503
CHP	3.193.471	35,1	31
CMP	480.249	5,3	5
BAĞIMSIZ	56.393	0,6	2

1954 seçimlerinde CHP sadece Kars ve Sinop'ta CMP ise sadece Kırşehir'de kazanabilmişti. DP'nin Kırşehir'i kaybetmesi ileride Kırşehir'in ilçe yapılmasıyla sonuçlanmıştı.³²³ Seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra Başbakan Adnan Menderes bu seçimle ilgili olarak:

“1954 seçimlerinin eskisinden daha büyük bir ekseriyetle Partimiz tarafından kazanılmış olduğu anlaşılmış bulunuyor. Bunun manası, bütün devlet faaliyetlerine şamil olmak üzere her sahadaki icraatımızın Türk milletince tamamıyla tasvip edildiğidir.”³²⁴ demiştir.

Seçim sonuçlarından sonra İsmet İnönü sessizliğini korumuştur. CHP içerisinde partinin geleceği hakkında tartışmalar başlamış hatta parti içinde ayrılıklar yaşanmıştı. Tunceli'den kazanan iki CHP'li milletvekili DP'ye geçmişti.³²⁵

1954 seçimleri çoğunluk sistemine göre değil de nisbi temsil sistemine göre yapılmış olsaydı sonuçlar DP 281, CHP 211, CMP 31, Bağımsız 18 şeklinde olacaktı. Bu durum CHP tarafından eleştirilmişti.³²⁶

³²¹ Çavdar, 47.

³²² <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>, Erişim Tarihi: 06.11.2021.

³²³ Akşam Gazetesi, 3 Mayıs 1954, 1.

³²⁴ Vatan Gazetesi, 3 Mayıs 1954, 1.

³²⁵ Vatan Gazetesi, 5 Mayıs 1954, 1.

³²⁶ Metin Toker, *Akis Dergisi*, 15 Mayıs 1954, 7.

Her ne kadar hayat pahalılığı yaşanmış olsa da DP'nin ilk 4 yıl içinde uygulamış olduğu tarım politikaları DP'nin bu seçimi kazanmasında etkili olmuştu. DP'nin kazanmasındaki diğer önemli etkenler ise seçimlerden önce yaşanan gelişmelerdi. MP kapatılmış, CHP'nin mal varlıklarına el konması muhalefet partilerinin adeta elinin kolunun bağlanmasına neden olmuştu. Bu sebeplerden ötürü DP bu seçimlerde büyük başarı elde etmişti.³²⁷

2.8. ADIYAMAN'IN VE ADAPAZARI'NIN İL, KIRŞEHİR'İN İLÇE YAPILMASI

DP seçimi kazanmasından sonra muhalefete olan baskısını daha da arttırmaya yönelik adımlar atmıştı. Bunlardan ilki CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün memleketi ve milletvekili olduğu Malatya'ya yönelik olmuştu. Malatya'ya bağlı olan Adıyaman ilçesinin mecliste 14 Haziranda yapılan oturumla il olması kararlaştırılmıştı.³²⁸ Aynı oturumda Adıyaman'ın yanı sıra Kocaeli'ye bağlı olan Adapazarı ilçesi de Sakarya adıyla il yapılmıştı.³²⁹

Kırşehir'in ilçe yapılması konusu ise oldukça yoğun geçen tartışmalara neden olmuştu. Özellikle CMP Genel Başkanı Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı sert bir şekilde eleştirmişti:

*“Bu tasarı yalnız Kırşehir halkından intikam almak hedefini gütmektedir. Aynı zamanda bütün milleti tehdit eden ve böylece körpe demokrasimiz için büyük bir tehlike teşkil eden bir zihniyeti ortaya koymaktadır. Bu itibarla Kırşehirliilerin duydukları ıstırapı her vatandaşın kendi nefsinde duyması ve 500 milletvekilliği kazanmalarına rağmen bir ilde muhalif partinin kazanmasına tahammül edemeyen insanların iktidarı kaybetmek ihtimali ileride belirdiği zaman nelere başvurabilecekleri endişe ile düşünmesi icap eder.”*³³⁰

Osman Bölükbaşı bu sözleriyle partizan zihniyet sonucunda iktidarın Kırşehir'i cezalandırdığını, ileride iktidardan düşme ihtimalleri olduğunda muhalif kesimlere karşı daha da saldırganlaşacaklarını ifade etmişti.

30 Haziran 1954 tarihinde yapılan meclis oturumunda Kırşehir'in ilçe yapılması yönündeki kanun görüşmeleri tartışmalı geçmişti. CHP adına söz alan Kars Milletvekili Sırrı Atalay konuşmasında DP'nin bu kararının demokrasiye aykırı olduğunu, vatandaşın en temel hakkı olan oy hakkına müdahale olduğunu belirtmişti. Kırşehir'in ilçe yapılarak

³²⁷ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasal Hayatında Demokrat Parti ve Adnan Menderes*, Mer Ak Yayınları, Mersin 2020, 100.

³²⁸ Albayrak, *Türk Siyasal Hayatında Demokrat Parti ve Adnan Menderes*, 100.

³²⁹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 10, Cilt 1, 162.

³³⁰ Vatan Gazetesi, 30 Haziran 1954, 7.

cezalandırılmak istendiğini ve bu durumun halk arasında huzursuzluk yarattığını ifade etmişti.³³¹

Ardından CMP adına söz alan Kırşehir Milletvekili Osman Alişiroğlu da kanunun kin ve husumetle bir intikam alma amacıyla çıkarıldığını savunmuştu.³³²

Muhalefetten sonra söz alan İstanbul Milletvekili Başbakan Adnan Menderes de aynı sertlikle eleştirilere karşılık vermişti:

“Söylediklerine bakarsanız, Kırşehir parçalanıyor, Kırşehir mahvediliyor. Muhterem arkadaşlar, bu vaveylaları dinlediğimiz zaman Kırşehir’i idam ediyorlar zannedersiniz.

Muhterem arkadaşlar, biz, müstakbel hınçların, intikamların dahi önüne geçmek için tedbir almaktayız. Şayet onun temsil ettiği teşekkül iktidarı kazanmış olsaydı kâinat görürdü, neler olurdu, yalnız biz değil.

Muhterem arkadaşlar, delilleri başka yerde aramaya hacet yok. Muhalefet diye karşımızda oturanların daha akisleri vatanın mavi kubbelerinde çınlayan sözlerini, daha mürekkebi kurumamış yazılarını tekrar gözden geçirecek olursak, iktidarı ele geçirdikleri takdirde kırk katır mı, kırk satır mı, bizlere neyi reva göreceklerdi, bunları kendi sözlerinden bulup çıkarmak müşkül işlerden değildir. Bize hesaplar mı sormayacaklardı, zindanlara mı atmayacaklardı, bizi sokak sokak, bölge bölge, yer yer mi süründürmeyeceklerdi?

Bize hınçtan bahsedenler 1950-1954 yıllarında da iktidarda bulunduğumuzu unutuyorlar. Eğer biz kin ve hınçla hareket eden insanlar olsaydık 1950 seçimlerinde bize oy vermeyen vilayetlere de birtakım tedbirler tatbik ederdik. Bunların hiçbirisi varit değildir. Hükümet hizmetleri bakımından katiyen böyle bir tefrik yapılmamaktadır. Malatya’ya da, Kars’a da, Sinop’a, Kırşehir’e, Trabzon’a seyyanen muamele yapılmıştır. Sonra arkadaşlar, biz yalnız Kırşehir’de kaybetmiş değiliz. Kaybettiğimiz başka yerler de vardır. Bunların bir kazasını bir yerden alıp diğer bir yere bağlamak, bir nahiyesini feshedip başka bir tarafa bağlamak, aklımızdan geçmemektedir. Hal böyle olunca bize yapılan isnatlar yersizdir.”³³³

Adnan Menderes bu sözleriyle 1950 seçimlerinde de bazı bölgelerde seçimlerin kaybedildiğini ancak herhangi bir yaptırım yapılmadığını belirterek yapılan eleştirilerin yersiz

³³¹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 10, Cilt 1, 343-344.

³³² TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 10, Cilt 1, 344.

³³³ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 10, Cilt 1, 351-353.

olduğunu ifade etmişti. Kırşehir'in ilçe yapılması hususundaki kanunun oylamasına 541 milletvekilinden 299'u katılmıştı. 259 evet oyu, 39 ret oyu verilmişti. Böylelikle oy çokluğuyla kanun tasarısı kabul edilmişti.³³⁴ Kırşehir'in ilçe yapılması partizan zihniyetin gelmiş olduğu son noktadır. Artık vatandaş arasında DP-CHP ayrımı yapılmasından öte vatandaşın demokratik hakkı olan seçim hakkı cezalandırılmıştı.

2.9. 6-7 EYLÜL OLAYLARI

27 Mayıs 1960 Darbesi öncesinde olayları tetikleyen, başlangıcı sayılabilecek olan gelişme 6 Eylül 1955'teki meydana gelen olaylardır. Kıbrıs'ın geleceği konusunda İngiltere, Fransa ve Türkiye arasındaki geçen görüşmeler, basında yer alan haberler nedeniyle halkın milliyetçi duygularını coşturmuştu.³³⁵ 6 Eylülde Atatürk'ün Selanik'teki doğduğu eve ve Türk konsolosluğuna bomba atıldığı haberi ülkede heyecanın artmasına, ayaklanmalara ve tepkilere neden olmuştu. Özellikle İstanbul ve İzmir'de cereyan eden olaylar önü alınamaz hale gelmişti.³³⁶ Yaşanan gelişmeler sonunda İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiş ve böylelikle olaylar daha fazla büyümeden önlenebilmişti.³³⁷ Hükümet bu olayları tahrik edenlerin solcular ve komünistler olduğunu söyleyerek Aziz Nesin, Asım Bezirci ve Kemal Tahir gibi solcu düşünürler gözaltına alınmışlardı. Ancak suçsuz oldukları kanıtlanınca serbest bırakılmışlardı. 6-7 Eylül olayları başta İstanbul ve İzmir'de bulunan azınlıkların Türkiye'den göç etmesine neden olmuştu.³³⁸ 7 Eylül günü toplanan Vekiller Heyeti'nin kararı sonucunda sıkıyönetimin devam ettirilmesi kararı alınmıştı. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Büyük Millet Meclisini 12 Eylül'de olağanüstü toplanmaya çağırmıştı.³³⁹ Hükümet sıkıyönetimin devamını isterken muhalefet bunun gerekli olmadığını söyleyip karşı çıkmıştı. 12 Eylül'deki meclis oturumunda söz alan İsmet İnönü bu kararı eleştirmişti:

“Muhterem arkadaşlar, 6-7 Eylül hadiselerinde kayıplarımız, asıl manevi cihetten pek ağırdır. Hükümet vukuat yerlerinde Örfi İdare istiyor. Ancak, Ankara'da geçen hadiseler burada Örfi İdarenin devamını gerekli göstermiyor. Örfi İdare ilanı için bilmediğimiz sebepler yoksa Ankara'da Örfi İdare'den vazgeçmemiz gerektir. Örfi İdarenin bir an önce lüzumsuz hale gelmesini temenni etmekte müttetik olduğumuza şüphe etmiyoruz. Ondan sonra istediğimiz 6-7 Eylül faciası üzerine bütün

³³⁴ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 10, Cilt 1, 378.

³³⁵ Zürcher, 335.

³³⁶ Milliyet Gazetesi, 7 Eylül 1955, 1.

³³⁷ Akşam Gazetesi, 7 Eylül 1955, 1.

³³⁸ Çavdar, 53.

³³⁹ Milliyet Gazetesi, 8 Eylül 1955, 1.

hakikatlerin meydana çıkmasını temin etmektir. Hadiselerin her tarafı karanlıktır. Bu kadar tertipli ve teçhizatlı bir tecavüz ne vakitten beri, nasıl hazırlanmıştır? 6 Eylül saat, öğleden sonra, 5-6'dan itibaren vahim tabiatla başlayan tecavüzler nasıl serbest geliyor? Nihayet askeri kuvvetler, sivil idarenin talebiyle derhal yardıma gelebilirlerdi. Hadise yerleri de büyük askeri merkezlerdir. Hadiselerin hazırlanış, ilerleyiş seyrinin mutlak meydana çıkmasını isteriz.

Muhterem arkadaşlar; asayıştan ve hakikatleri beklemekten sonra üçüncü ve ayrılmaz tedbir olarak B.M. Meclisinin toplantısının devam etmesini lüzumlu görüyoruz. B.M. Meclisinin, haftada bir gün toplanarak iç ve dış politika üzerinde hükümetin bir söyleyeceği varsa onu dinlemesi ve yoksa gelecek haftayı beklemesi kâfidir."³⁴⁰

İsmet İnönü bu konuşmasında hükümetin olaylar daha aydınlatılmadan sıkıyönetim kararı alıp sıkıyönetim halini devam ettirmek istemesinin bu durumu muhalifleri cezalandırmak için bahane olarak kullanma amacı taşıdığını ifade etmiştir.

Mecliste yapılan tartışmalardan sonra muhalefetin istediği olmamış, İstanbul, Ankara ve İzmir'de sıkıyönetim 6 ay süreyle uzatılmıştı.³⁴¹ Başbakan Adnan Menderes sıkıyönetimin uzatılması kararının olayların hakikatlerini çözmekte ve yaşanan maddi ve manevi kayıpların telafi edilmesi için alındığını belirtmişti.³⁴²

2.10. İSMET İNÖNÜ'NÜN 1955 YILI BURSA GEZİSİ

CHP, 6-7 Eylül olayları sonrasında İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetimin devam etmesi nedeniyle parti meclisini Bursa'da toplama kararı almıştı. Bu sebeple İsmet İnönü, Genel Sekreter Kazım Gülek, Ekrem Amaç, Turgud Göle ve Nüvid Yetgin 6 Ekim 1955 günü ilk olarak Bursa'nın Mudanya ilçesine gelmişlerdi. Burada Mütareke evini gezdikten sonra Bursa merkeze yola çıkmışlardı.³⁴³ İsmet İnönü yardımcılarıyla birlikte Bursa merkezi gezmeye ilk olarak Yeşil Cami'den başlamıştı. İsmet İnönü'nün bu gezisi sivil polis memurlarının eşliğinde sıkı güvenlik önlemleri altında gerçekleşmiştir.³⁴⁴

7 Ekim Cuma günü Bursa'da İsmet İnönü'nün başkanlığında toplanan parti meclisinde son iki ay içerisinde iç ve dış politikada yaşanan sorunlar ele alınmıştı. Ayrıca yaşanan hayat pahalılığı ve ekonomik sıkıntılar karşısında Hükümetin yeterli düzeyde çaba göstermemesi

³⁴⁰ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 10, Cilt 7, 669.

³⁴¹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 10, Cilt 7, 692.

³⁴² Cumhuriyet Gazetesi, 13 Eylül 1955, 1.

³⁴³ Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ekim 1955, 1.

³⁴⁴ Fevzi Çakmak, *Bursa Yerinde Cumhuriyet Halk Partisi* (Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa 2012, 272.

hatta bu durumun muhalefet tarafından ortaya atıldığı iddiası eleştirilmişti. Hükümetin muhalefet üzerindeki baskılarına değinilmiş ve Kıbrıs müzakerelerinde muhalefete hiçbir bilgi verilmeyerek, iktidarın tek başına hareket ettiği belirtilmişti. Kıbrıs müzakereleri esnasında ortaya çıkan 6-7 Eylül olaylarının bahane edilerek sıkıyönetimin uzatılmasıyla aslında olayın iç yüzünü araştırmak için değil muhalefetin daha fazla baskıyla susturulmasının amaçlandığı ifade edilmişti. Ardından bundan sonraki toplantının 2 Aralık'ta olması kararlaştırılmış ve toplantı sona ermişti.³⁴⁵

Toplantı sonrasında tüm partililerin katılımı ve katkısıyla Çelik Palas otelinde ziyafet verilmiş, ayrıca bu ziyafete CMP üyeleri de katılmıştı. İsmet İnönü'yü Bursa ziyaretinde iş adamı ve partili Nuri Erbak evinde misafir etmişti. İsmet İnönü, 8 Ekim günü Nuri Erbak'ın fabrikasını gezmişti. 9 Ekim günü ise Uludağ gezisinden sonra tekrar Mudanya yolu üzerinden İstanbul'a hareket ederek Bursa gezisini tamamlamıştı.³⁴⁶

³⁴⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030,1 Yer No: 43-253-13, 1-3.

³⁴⁶ Çakmak, 273-274.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSMET İNÖNÜ'NÜN 1957-1960 YILLARI ARASINDAKİ YURT İÇİ GEZİLERİ VE 27 MAYIS DARBESİ

3.1. 27 EKİM 1957 SEÇİMLERİ ÖNCESİNDE İSMET İNÖNÜ'NÜN YAPMIŞ OLDUĞU YURT İÇİ GEZİLERİ VE 27 MAYIS DARBESİNE GİDEN SÜREÇ

3.1.1. 1957 Yılı Bütçe Görüşmeleri

1957 yılı bütçe görüşmeleri oldukça ılımlı şekilde başlamıştı. İsmet İnönü 26 Şubat'ta yapılan oturumda söz alarak Başbakan Adnan Menderes'ten iç politikada yakınlaşma talebinde bulunmuştu:

“İç politika münakaşalarının salim bir yola girmesi için, bütün emeklerimizi sarf etmeye amadeyiz. Meclis Reislerimiz dar bir zamanda bütçeyi çıkarmak gibi, büyük bir vazifeyi ifa etmek için, çok yorgun ve mahmuldürler. Bunlardan 2-3 gün içinde bize bu fırsatı verebileceklerini beklemiyorum.

Şimdi Muhterem Başvekile teklifim şudur: İç politika meselelerini salim bir yola getirmek için bu Mecliste görüşmelere amadeyiz.

Geçmiş hizmetlerin ithamı ile birbirimizi kırmak ve vakit kaybetmek için hiçbir arzumuz yoktur. Bize vakit versinler, bütçenin sonunda az çok müsavi şartlarla konuşalım. Hükümetin mesuliyetini elbette anlıyorum. Vasıtasının da ona göre olması lazımdır. Bu münakaşa götürmez ama biz 10 dakika içinde konuşarak bu münakaşayı idare edemeyiz. Demek ki, bir geniş zamana ihtiyacımız vardır. Arzu ederlerse bütçenin sonunda arzu ederlerse bütçe kapandıktan sonra iç politika meselesi üzerinde bir müzakere açsınlar. Bu müzakereyi bekleriz. Asla bu fırsattan istifade ederek kendilerini, kendi icraatlarını örselemek fikrinde değiliz, asla! Seçilerek gelmiş bir Hükümetin muvaffak olması, bütün hataları ile beraber muvaffak olmuş sayılması hepimize yalnız kuvvet ve şeref verir.”³⁴⁷ İnönü konuşmasında oldukça samimi bir dil kullanarak iktidar ile muhalefet arasındaki meselelerin halledilmesi için adım atmıştı.

Başbakan Adnan Menderes de İsmet İnönü'nün bu teklifini olumlu karşılamış ve zaten İnönü'nün devlet adamlığına yakışan tavrın bu olduğunu dile getirmişti.

³⁴⁷ TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 10, Cilt 17, 859-860.

Ancak iç politikada gelinen durumun da İnönü'nün kayıtsız kalmasından kaynaklandığını şu sözlerle dile getirmişti:

“Halk Partisi Başkanı Muhterem İnönü'nün dünkü konuşmalarını büyük bir memnuniyetle dinlemiş olduğumu dün ifade etmiştim. Bugün kendisinin de hazır bulunduğu bir celsede, bu teşekkürlerimi tekrar etmek isterim. Aynı zamanda, bugün vaki konuşmalarına da yine teşekkürle mukabele ettiğimi belirtmek yerinde olur.

Muhterem İsmet İnönü, memlekette çok nazik zamanlarda vazife başında bulunmuş uzun tecrübeler sahibi bir insandır. Bunu bildiğim için, öteden beri içimde şu düşünce vardır: Bizden yaşlı bizden tecrübeli ve ne dersiniz deyiniz tarihe hizmetleri ile intikal etmiş olan bir Devlet adamı, niçin günlük politikanın ve militan politikacıların arasında yer alıyor? Niçin siyasi hayatımızın daha salim bir havaya kavuşmasını istihdaf eden teşviklerde bulunmuyor? Diye hakikaten büyük üzüntü duymakta idim.

İsmet İnönü gibi bir insan hayatından gelen tecrübelerini ve prestijini ortaya koyduğu takdirde, mezhep kavgalarından farksız bir hal aldıkları için hepimize elem veren bu şekildeki politika mücadeleleri ortadan kalkar. Bunu niçin yapmıyor diye her zaman düşünür ve teessür duyardım. Bütçenin sonunda Hükümet adına yapacağım konuşmada bilhassa bu nokta üzerinde duracaktım. Ve Diyecektim ki, İsmet İnönü isterse, mutlaka bir kör döğüşü halinde devam ettirmek istenen iç politika kavgalarını iyi ve doğru yola tevcih edebilir ve isterse buna muktedirdir.

Muhterem arkadaşlarım; ben, sizin fazla vaktinizi almamak için, şöyle bir nefis müdafaası içinde sözlerimi bitireceğim: Konuşmalar yapmaya amadeyiz, kendi grubumuz içinde yaptığımız gibi.”³⁴⁸

Hem iktidar hem de muhalefet tarafından atılan adımlar sayesinde bir müzakere ortamı oluşmuştu. Oldukça ılımlı hava da geçen bütçe görüşmelerinin sonucunda 27 Şubat'ta yapılan oturumda 1957 yılı bütçesi kabul edilmişti.³⁴⁹

3.1.2. 9 Mart İzmir Gezisi

İsmet İnönü 9 Mart sabahı yanında meclis grup başkanvekili Nüvid Yetkin, Kasım Gülek, Turgud Göle, parti meclisi üyeleri ve gazetecilerle birlikte İstanbul'dan Aksu vapuruyla halkın

³⁴⁸ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 10, Cilt 17, 861-865.

³⁴⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Şubat 1957, 1.

tezahüratlarıyla uğurlanmıştı.³⁵⁰ 10 Mart günü saat akşam 06.00'da İzmir rıhtımına ulaşan İsmet İnönü'yü ve yanındakileri 10.000 kişi karşılamıştı. Oldukça yoğun güvenlik tedbirleri sayesinde herhangi bir olay yaşanmamıştı.³⁵¹

11 Mart günü saat 15.15'te İzmir Büyük Sinemasında toplanan CHP İzmir İl Kongresi'nde konuşacak olan İsmet İnönü'nün konuşması büyük merak uyandırmıştı. 2600 kişilik salonu 3000 kişi doldurmuştu. Katılanların arasında DP'li ve Hür Partili mebuslar da vardı. İsmet İnönü 1 saat 5 dakika süren konuşmasına şöyle başlamıştı:

“İç politikamızın merak uyandıran bir safhasında düşündüklerimizi söyleyeceğim. Biz siyasi bünyede on iki seneden beri demokrasi dediğimiz yeni bir hayat tarzı içindeyiz. On iki sene yeni bir devletin anlaşılması ve yerleşmesi için değerli olmak lazım gelir. Bir bakıma çok alıştık, çok ilerledik. Ben daha ziyade bu fikirdeyim.”

“Sayın Başvekil elindeki yüksek emanetin icabı olan samimi vazife hissiyle demokratik rejimi muhafaza esası içinde iç politikada huzuru sağlamaya çalışmak kararını vermiş görünüyor. Bu kararın tahakkuk etmesini candan temenni ederiz. Bu yolda elimizden gelen hiçbir hizmeti esirgemeyeceğiz.

Ben iç politikamızın iktisadi durumumuzun hakikaten güç bir devir geçirdiğine inanıyorum. İçinde bulunduğumuz senede iktisadi vaziyetin daha da güç olmasından endişe ediyorum.

Bu şartlar altında eğer iç politikada huzura kavuşamazsak, münakaşalarımızda şiddet esnasından uzak bir konuşma tarzı bulamazsak Hükümetin güçlükleri çok daha artacak ve milletçe her sahada zararlarımız ölçüsüz olacaktır. Sayın Başvekilin yeni vaziyeti ile açılan imkânları biz partice samimi olarak kolaylaştırmalıyız. İktidar ile diğer muhalefet partileri arasında ansızın çıkan ve bence tamir edilemez bir mahiyeti olmayan durumun düzeltilmesine ve emniyet şartlarının korunmasına çalışmalıyız. Ortadaki davaların halledilmesi için Hükümetin muhtaç olduğu ruhi ve siyasi kolaylıkları ona göstermeliyiz. Benim kanaatimce siyasi iklim ancak bu suretle yani ilk devrinde büyük mecliste, umumi eskâr önünde sarîh vaziyet alarak tesis edebiliriz.”³⁵²

İnönü bu konuşmasıyla iktidar ile muhalefet arasındaki siyasi gerginlikler azalmazsa hem ekonomik olarak hem de millet olarak zarar göreceğimizi belirterek ılımlı mesajlar vermişti.

³⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Mart 1957, 1.

³⁵¹ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Mart 1957, 1.

³⁵² Milliyet Gazetesi, 12 Mart 1957, 1, 5.

Ayrıca konuşmasında iktidarın emniyet güçlerini kontrol ederek muhalefet üzerinde baskı unsuru oluşturduğunu ifade etmişti.³⁵³ İsmet İnönü'nün İzmir gezisindeki İl Kongresinde yaptığı konuşma DP ve Hür Partili mebuslar tarafından olumlu karşılanmıştı. Bu konuşma iktidar ve muhalefet arasındaki yakınlaşmayı arttırmıştı. İsmet İnönü, İstanbul'a hareket etmeden önce 12 Mart saat 10.00'da DP, Hür Parti ve CMP il merkezlerini ziyaret etmişti.³⁵⁴ En son CHP il merkezine de uğradıktan sonra İnönü'yü Marmara vapurunda İzmir Belediye Başkanı Enver Dünder Başar ve Hür Parti il başkanı da ziyaret ederek uğurlamıştı. Vapurun kalkmasına 10 dakika kala İsmet İnönü Marmara Vapurunun kaptanı ile Mersin ve İskenderun limanları hakkında görüşmüş ve inşaatı devam eden Alsancak limanı hakkında olumlu görüşlerini dile getirmişti. 13 Mart saat 09.00'da İstanbul'a varan İsmet İnönü daha sonra Kasım Gülek'le beraber Taşlıktaki evine geçmişti.³⁵⁵

İsmet İnönü Marmara Vapurunda İstanbul'a dönerken Zafer Gazetesi muhabiri Turhan Dilligil ile yaptığı röportajda Demokrat Partinin yaptığı kalkınma hareketleri ve Alsancak limanı ile ilgili sorulara şöyle cevap vermişti:

“Kalkınmaya dair sorularınıza cevaplarım şunlardır: İzmir'i 1950 senesinden beri üçüncü defa olarak görüyorum. Umumi manzarası itibariyle daha güzel ve daha gelişmiş intibayı aldım. Eserler üzerinde yakın tetkike imkânım olmamıştır. Amma, İzmir'deki gelişme halinin muhtelif bölgelerde, muhtelif sahalarda bulunduğunu da zannediyorum.

Alsancak limanı eski bir emelimizdir. Eserin tahakkuku ilerlemiş olduğunu zevkle gördüm. Pek sevindim. Demokratlar bu eserlerde takdir edilecektir.

Bugünkü kalkınma hareketi sadece bir edebiyat değildir. Aksine olarak; çalışma ve çok eser yapma gayretidir. Biz kalkınma arzusunu ve lüzumunu tenkit etmiyoruz. Usulünde ve daha verimli olması çaresinde münakaşalıyız. Elbette başarılı eserlerin kadri bilinecek ve Demokrat İktidar bu eserlerle anılacaktır. Tekrar edeyim: Demokrat İktidardan mühim ve kıymetli eserler, dersler, tecrübeler kalacaktır. Biz onları müdafaa edeceğiz. Biz İzmir'i bir avuç kül aldık. Ankara'yı orta halli bir kasaba olarak, İstanbul'u henüz geniş bir yangın yerinden kurtulmamış halde bulduk. Böyle çok bölge, çok mesele sayabiliriz. Aleyhimizde,

³⁵³ İnönü, 512.

³⁵⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 13 Mart 1957, 1.

³⁵⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mart 1957, 1.

*halline yetişemediğimiz çok mevzu sayılabilir. Yavaş yavaş, hep beraber, ister istemez insaflı takdir ölçülerine doğru ilerliyoruz.”*³⁵⁶

Bu konuşma ile İsmet İnönü ülkenin kalkınması yolundaki adımlarda hiçbir zaman köstek olunmayacağını hatta destek olunacağını belirtmiştir.

3.1.3. 22 Mart CHP Meclis Grup Toplantısı

İsmet İnönü’nün başkanlığında 22 Ekim Cuma günü saat 10.00’da toplanan Parti Meclisinde dışarıya haber sızması amacıyla önlemler alınmıştı. Bu toplantıya parti meclisine dâhil olmayan mebuslar, parti üzerinde yüksek nüfuza sahip kişiler ve Ulus gazetesi muhabirleri bile alınmamıştı. Parti meclisinde CHP ile DP arasında yaşanan Bahar Havasını savunmayanlarla savunanlar arasında yoğun geçen tartışmalar nedeniyle toplantı iki gün devam etmişti.³⁵⁷

24 Martta sonra eren CHP grup meclisi sonrasında bir tebliğ yayımlanmıştı. Bu tebliğe göre İsmet İnönü’nün başlattığı “Bahar Havası” parti meclisi tarafından da kabul edilmişti. Bu durum tebliğde şöyle ifade edilmişti:

*“CHP Meclisi Bütçe konuşmaları sırasında iç politika münasebetlerimiz için beliren yeni istidatları ve o tarihten sonraki gelişmeleri, bütün cepheleri ile mütalaa ve münakaşa etmiştir. Meclis demokratik rejime bağlılık esası içinde, iç ihtilafların halli imkânını memnuniyetle karşılamıştır. Bu anlayış havası içinde parti meclisi Genel Başkanın Büyük Millet Meclisinde ve İzmir il kongresinde yaptığı resmi beyanları ittifakla tasvip ve teyit eylemiştir.”*³⁵⁸

İnönü, 1957 Bütçe görüşmelerinin iç politikadaki siyasi gerginliklerin azaltılması için önemli bir adım olduğunu ifade etmiştir.

3.1.4. CHP İstanbul İl Kongresi

19 Temmuz’da başlayacak olan CHP İstanbul İl Kongre’sine katılmak için İsmet İnönü ve Kasım Gülek 19 Temmuz sabahında İstanbul’a gelmişlerdi. İl Kongresi Spor ve Sergi Sarayında yapılmıştı. Bu kongrede İstanbul CHP il başkanlığı için seçim düzenlenmişti. İlk konuşmayı Kasım Gülek, kongrenin kapanış konuşmasını ise İsmet İnönü yapmıştı.³⁵⁹

³⁵⁶ BCA, 43, 254, 12.

³⁵⁷ Milliyet Gazetesi, 23 Mart 1957, 1.

³⁵⁸ Milliyet Gazetesi, 25 Mart 1957, 1.

³⁵⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 19 Temmuz 1957, 1.

Kongreye 201 delege katılmıştı ve 3000 vatandaş tarafından takip edilmişti. İkinci gün konuşma yapanlar ise eski Başbakan olan Şemseddin Günaltay, Cemil Said Barlas, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve Malatya Milletvekili Kâmil Kırıkoğlu olmuştu.³⁶⁰

İsmet İnönü, 21 Temmuz günü yapmış olduğu kapanış konuşmasında muhalefet partileri arasında seçimlerde iş birliği yapılabileceği hususundaki görüşlerini belirtmişti:

“Seçimde Muhalefet partilerinin rejim davalarını halletmek için iş birliği yapmalarını samimi olarak arzu ederiz. Bu bahiste yenilmesi güç olan maniler, kanun yolundaki imkânsızlıklar ve Partiler bünyesindeki tabii güçlüklerdir.

Seçimde muhalefet partileri arasında iş birliği yapılırsa bu halin muhalefet lehine kesin yahut çok ehemmiyetli bir tesiri olacağı kanaati yaygındır. Bu sebeple iktidarın değişmesini arzu eden partili veya partisiz vatandaşlar muhalefet partilerinin, aralarında iş birliği yapıp yapamayacaklarını merak ile takip ediyorlar. Muhalefette iş birliğinin asıl mühim tarafı ameli cephe yani seçimde iş birliğidir.”³⁶¹

İnönü, bu konuşmasıyla muhalefet partilerinin iş birliği yapmalarına önem verdiğini göstermişti.

İstanbul il kongresinde yapılan oylamalar sonucunda eski Başbakan Şemseddin Günaltay İstanbul İl Başkanlığına seçilmiş ve böylece 21 Temmuz’da kongre sona ermişti.³⁶²

3.1.5. Muhalefet Partileri Liderlerinin Heybeliada’daki Konferansı

12 Ağustos günü saat 16.00’da İsmet İnönü’nün başkanlığında Heybeliada Köşkü’nde muhalefet partilerinin liderleri bir araya gelmişti. Konferansa katılanlar CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, Hür Partisi Genel Başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Genel Başkan Vekili Enver Güreli ve Genel Sekreterleri İbrahim Öktem ile CMP Genel Başkan Vekili Fuad Arna, Genel Sekreter Ahmed Bilgin ve Genel İdare Kurulu azası Nureddin Arıçoğlu olmuştu. 3 saat süren toplantı sonucunda seçimlerde iş birliği yapılması konusunda anlaşılmıştı.³⁶³ Muhalefetin yapmış olduğu iş birliği karşısında DP Aydın Milletvekili Namık Gedik kendilerini vaatlerini yerine getirmiş bir parti olduğunu, muhalefetin ise milletin huzuruna çıkacak halinin olmadığını

³⁶⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 20 Temmuz 1957, 1.

³⁶¹ Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1957, 5.

³⁶² Cumhuriyet Gazetesi, 22 Temmuz 1957, 1.

³⁶³ Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ağustos 1957, 1.

ve tüzükleri ayrı olan partilerin iktidara gelmeleri halinde belli bir programlarının olmayacağı için ülke yönetiminin sağlıklı bir şekilde yürütülemeyeceğini savunmuştu.³⁶⁴

9 gün süren konferans sonucunda 21 Ağustos günü açıklama yapan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, konferansın taraflar için gayet olumlu geçtiğini, iş birliği safhasına girildiğini belirterek 3 Eylül'de prensiplerin konuşulması için tekrar toplanılacağını belirtmişti.³⁶⁵

3.1.6. CHP Kars ve Erzurum İli Kongreleri

23 Ağustos Cuma günü saat 09.30'da Ankara'dan uçakla yola çıkan İsmet İnönü'ye Kars Milletvekili Turgut Göle ve gazeteciler eşlik etmişti. Saat 12.00'da Erzurum Gevköy Havaalanına varan İsmet İnönü'yü burada partililerin yanı sıra Erzurum DP İl Başkanı ve Zirai Donatım Müdürü Münip Özer karşılamıştı. İnönü, burada partililer ve topçu subaylarla konuştuktan sonra Tabyaları gezmiş ve aynı gün Kars'a doğru yola çıkmıştı.³⁶⁶

Kars'ta İsmet İnönü'yü yoğun bir kalabalık karşılamış, bu durum izdihama yol açmıştı. Yoğun güvenlik önlemlerine rağmen yaşanan izdiham nedeniyle İsmet İnönü uçaktan 10 dakika inememiş ve arabasına bindikten sonra da izdiham devam etmişti. CHP Kars il binasında da sıkı güvenlik önlemleri alınmıştı. İnönü parti binası balkonuna çıkarak bekleyen halkı selamlayıp daha sonra istirahate çekilmişti. Sonrasında Kars delegeleri civar il ve ilçelerden gelen delegeleri kabul etmişti.³⁶⁷

24 Ağustosta Şehir sineması salonunda saat 09.00'da başlayan kongre akşam 16.00'ya kadar sürmüştü. İsmet İnönü konuşmasını 15.30'da yapmıştı. İsmet İnönü grip salgınından korktuğu için konuşmasını yaptıktan sonra hemen salonu terk etmişti.³⁶⁸ Kongre'de yaptığı konuşmada İsmet İnönü muhalefet arasında yapılan iş birliğine değinerek artık iktidarın değişmesinin gerektiğini şu sözlerle ifade etmişti:

*“Huzur ve emniyet, ilerleyiş ve yükseliş, kalkınma, vatandaşın geçim darlığından kurtulması muhalefetin emeli ve hedefidir. Muhalefet arasında iş birliği bu esaslara, bu tedbirlere dayanıyor. Vatanda siyasi huzurun teessüsü, vatanda imarın ve kalkınmanın süratle mümkün olması için Demokrat İktidarın değişmesi ve muhalefetin iktidara gelmesi lazımdır.”*³⁶⁹

³⁶⁴ Milliyet Gazetesi, 26 Temmuz 1957, 5.

³⁶⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 22 Ağustos 1957, 1.

³⁶⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ağustos 1957, 1.

³⁶⁷ Milliyet Gazetesi, 24 Ağustos 1957, 5.

³⁶⁸ Milliyet Gazetesi, 25 Ağustos 1957, 1.

³⁶⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 25 Ağustos 1957, 1.

Kongre konuşmasının ardından İsmet İnönü akşam CHP Kars Milletvekili Fevzi Aktaş'ın evinde misafir olmuştu.³⁷⁰ 25 Ağustos Pazar günü sabah 07.00'de Erzurum İl Kongresi'ne katılmak üzere tekrar şehre gelen İsmet İnönü'yü yolda halk coşkuyla karşılamıştı. Erzurum'a gelişinde bu sefer Hür Partisi ve CMP'liler tarafından karşılanmıştı. İsmet İnönü Erzurum İl Kongresinde de aynı konulara değinmişti.³⁷¹ Erzurum ve Kars'taki güçler birliği ile ilgili olan konuşmalar daha sonra mecliste İsmet İnönü ile DP Manisa Milletvekili Hikmet Bayur arasında tartışmalara neden olmuştu. Hikmet Bayur inkılapçı bir parti olan CHP ile gerici bir politika izleyen CMP'sinin nasıl iş birliği yaptığını eleştirmişti.³⁷² Kongreden sonra 26 Ağustos günü basın toplantısı düzenleyen İsmet İnönü burada gazetecilerin sorularını cevaplamıştı. Kadın milletvekillerinin az olması yönünde adım atıp atmayacaklarını soran gazeteciye yanıt olarak İsmet İnönü şunları söylemişti:

*“Sizinle tamamıyla aynı fikirdeyim. Kadın mebus ne kadar çok olursa cemiyet için o kadar yüksek bir mana ve mesuliyet ifade eder. Biz kadınlarımıza layık oldukları mevkii kazandırmak için, elimizden geleni yapacağız. Umarım ki öteki partiler de yapacaktır.”*³⁷³

İnönü, bu sözleriyle Mecliste ve CHP'de kadın milletvekillerinin az olması nedeniyle duyduğu rahatsızlığı dile getirmişti.

Basın toplantısının ardından İnönü civar ilçelerden gelen partilileri kabul ettikten sonra şehirde gezinti yapmış ve 15.30'da uçakla İstanbul'a doğru yola çıkmıştı.³⁷⁴

3.1.7. İsmet İnönü'nün 1957 Genel Seçimlerindeki İlk Seçim Gezisi Malatya ve Çevresi

İsmet İnönü'nün Malatya gezisi öncesinde 11 Eylül'de mecliste seçim kanunuyla ilgili görüşmeler yapılmıştı. Normal şartlarda Milletvekili Genel Seçimleri Teşkilatı Esasiye Kanunu'na göre 4 sene dolmadan yapılamazdı. Ancak DP muhalefetin güçlenmesini önlemek amacıyla seçimleri erkene almıştı. Seçim kanununda yapılan değişikliklerle birlikte bir milletvekilinin başka bir parti tarafından aday gösterilememesi ve her partinin tüm seçim bölgelerinde tam aday listesi yapmasıyla muhalefetin iş birliği yapması engellenmeye çalışılmıştı.³⁷⁵ 11 Eylül'de yapılan Büyük Millet Meclisi oturumunda seçimlerin 27 Ekim Pazar günü yapılması ve meclisin 1 Kasım 1957'de açılması kararı alınmıştı. Seçimlerin bir sene

³⁷⁰ İnönü, 519.

³⁷¹ Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ağustos 1957, 1.

³⁷² Erer, 296.

³⁷³ Milliyet Gazetesi, 27 Ağustos 1957, 5.

³⁷⁴ Milliyet Gazetesi, 27 Ağustos 1957, 5.

³⁷⁵ Eryılmaz, “Türkiye’de 1954-57 Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri”, 86.

önceye alınması ve muhalefetin iş birliği yapmasının engellenmesi muhalefet tarafından eleştirilmişti.³⁷⁶

Seçimlerin erkene alınması kararından sonra İsmet İnönü ilk seçim gezisini memleketi Malatya'ya düzenlemişti. 21 Eylül Cumartesi günü saat 11.45'te hava alanına inen İsmet İnönü'yü yine kalabalık halk karşılamıştı. Yoğun ilgi nedeniyle şehir merkezine kadar olan kısa mesafeyi 2 saat sürede anca gidebilmişti.³⁷⁷ Saat 13.30'da toplantının yapılacağı İstanbul sineması salonuna varabilmişti. Burada yaptığı konuşmada muhalefet partilerine hücum yapılmaması gerektiği, dış politika ve ekonomik sıkıntılardan bahsettikten sonra DP ile ilgili şu sözleri sarf etmişti.³⁷⁸

*“Bugünkü iktidar çekilmedikçe memleketin iktisadi hayatına düzen itimat, hesap ve istikrar giremez. Bugünkü iktidar çekilerek muhalefete geçerse, memleket itimat edilen bir iktidara kavuşacak ve istikrar hâsıl olacaktır. Bugünkü iktidar o zaman muhalefette durumu seyrederek kendi yaptığı hataların vahim neticelerini tecrübeyle görecektir, sonra iktidara geldiği zaman yeni bir kuvvetle memlekete hizmet etmek imkânını bulacaktır. Sizi temin ederim arkadaşlar, Demokrat iktidarın bu seçim sonuna doğru reyler sayılırken değişmekte olduğu kanaati memlekete yayılsın o gün altın fiyatları 20 lira birden düşer.”*³⁷⁹

İnönü, bu sözleriyle DP'nin iktidar hastalığına yakalandığı için yaşanan ekonomik, siyasi vb. sorunları sağlıklı bir şekilde göremediğini belirterek iktidarın artık değişmesi gerektiğini söylemiş ve bu iktidar değişiminin DP içinde hayırlı olacağını belirtmişti.

22 Eylül sabah saat 09.00'da babasının kabrini ziyaret ettikten sonra Elazığ'a doğru yola çıkan İsmet İnönü 12.30'da oraya varmıştı. Burada da halk tarafından coşkuyla karşılanmış, yollarda kurbanlar kesilmişti. İsmet İnönü Elazığ'da yaptığı konuşmada da Malatya'da yaptığı konuşmadaki gibi DP'ye sert eleştiriler yöneltirken DP'nin iktidardan çekilmesi yönünde sözlerini tekrarlamıştı.³⁸⁰

23 Eylül sabah 08.30'da Tunceli'nin Pertek ilçesine gelen İsmet İnönü'yü İlçe Başkanı ve halk diğer yerlerde olduğu gibi coşkuyla karşılamıştı. Burada yaptığı konuşmada memleketin kalkınmasıyla ilgili olarak şöyle demişti:

³⁷⁶ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 10, Cilt 20, 738.

³⁷⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 22 Eylül 1957, 1.

³⁷⁸ Milliyet Gazetesi, 22 Eylül 1957, 5.

³⁷⁹ Milliyet Gazetesi, 22 Eylül 1957, 5.

³⁸⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 23 Eylül 1957, 1.

*“İktisadi kalkınmayı ilim ve fen dairesinde, tecrübe dairesinde bir tedbire bağlamak lazımdır. İşte bizim DP iktidarı ile münakaşamız ve anlaşmamamız buradadır. Muhalefet iktidara geldiği takdirde meseleleri kolaylıkla halledip, durumu düzeltecek ve aydınlatacaktır.”*³⁸¹ İnönü bu sözleriyle ekonomik kalkınma konusunda tüm partilerin aynı düşüncüyü paylaştığını ancak plan ve program konusunda farklılıklar olduğunu dile getirmişti.

3.1.8. Karadeniz Bölgesi Gezisi

Karadeniz bölgesindeki seçim gezilerine ilk olarak Trabzon’dan başlayan İsmet İnönü Atapark’ta Trabzon halkına yaptığı konuşmada Türkiye’nin siyasi ve iktisadi bunalım içerisinde bulunduğunu ve DP’nin 27 Ekim’deki seçimlerde tekrar iktidara gelirse daha sıkıntılı günlerin geleceğini belirtmişti.³⁸²

Başbakan Adnan Menderes ise 11 Ekim’de Afyonda çimento fabrikasının açılış konuşmasında İsmet İnönü’nün ithamlarına oldukça yapıcı ve olumlu bir şekilde karşılık vermişti:

“Seçimler arifesinde temennim şudur ki, demokrasinin bu memlekette kuvvetlenmesi mümkün olsun, demokrasi, karşılıklı tenkide tahammül etmektir. Eğer iktidarda ise muhalefetin tenkidine, fakat yıkmak için, mutlaka yıkmak ve kirletmek için tenkide değil, iktidarı daha iyiye sevk etmek için vatandaşça yapılan tenkide gönül refahı ile katlanacağız. Eğer muhalefette isek iktidarın salahiyetlerinin icra ve tatbikatını yine gönül ferahlığı ile takip edeceğiz. İyisine iyi diyeceğiz. Kötüsünün düzeltilmesi yolunu göstereceğiz.

*Şimdi bu 15 günlük seçim devresi için samimi temennim, birbirimize tahammül etmek, birbirimize karşı unutmayacağımız kötü sözler söylememek vatandaş kitleleri arasından doldurulmayacak uçurumlar açılmasına meydan vermemektir. Cenab-ı Hak, Türk milletine muin olsun.”*³⁸³

Menderes, buradaki konuşmasıyla 1957 Bütçe görüşmelerinde başlayan bahar havasının seçimlerin erkene alınmasından dolayı bozulmaya başlaması nedeniyle yapıcı bir dil kullanarak devam ettirilmesi gerektiğini ifade etmişti.

Trabzon’daki mitingden sonra İsmet İnönü otomobille aynı günün akşamında Rize’ye doğru yola çıkmıştı. İsmet İnönü’nün Rize Mitingi yapılacağı sırada Belediye anonslarından

³⁸¹ Cumhuriyet Gazetesi, 24 Eylül 1957, 1.

³⁸² Milliyet Gazetesi, 12 Ekim 1957, 5.

³⁸³ Milliyet Gazetesi, 12 Ekim 1957, 5.

Başbakan Adnan Menderes'in yarın Rize'ye geleceği duyurulmuştu. Bu duyurunun mitingin yapılacağı esnada yapılması iki parti arasında tartışmalara yol açmıştı.³⁸⁴ İnönü, 12 Ekim'deki Rize mitinginde iktidarı sert bir dille eleştirmişti:

*“Böyle demokrasi olmaz. Seçime normal şartlarla girmiyoruz. Son zamanlarda yapılan değişiklikler doğru olmamıştır. Bunlar iktidardan gitmemek için işbaşında bulunanların bir kısmının teşebbüsleridir. Kısırdır ve kısır kalacaktır. Bunu seçimden sonra göreceğiz. Bizim Halk Partisi olarak demokratik rejimi kurtarmaktan başka gayemiz yoktur. Partiler dostça geçinmelidirler. Bu rejimde ayrı ayrı fikirler olacak, fakat birbirlerine kardeşçe davranacaklardır. CHP iktidara gelirse altı ay sonra vatandaşların sevgileri nispetinde partiler mecliste temsil edilecektir. Bu işleri Demokrat Parti halletseydi çok iyi olurdu. Çok söyledim, dinlemediler.”*³⁸⁵

Bir gün önce olumlu mesajlar veren İsmet İnönü Rize'de kendi mitingi sırasında Adnan Menderes'in geleceğinin duyurulmasından dolayı iktidarı sertçe eleştirmişti. Yaşanan bu olaylardan sonra seçim öncesinde iktidar ile muhalefet arasındaki bahar havası bozulmaya başlamıştı.

İsmet İnönü konuşmasını bitirmek üzereyken yaşlı bir vatandaş kürsüye gelerek İsmet İnönü'ye eskiden kendisine oy vermediği için pişman olduğunu ifade etmişti. DP'ye oy veren vatandaş bile artık pişmanlık duyduğunu ifade etmişti.³⁸⁶ Rize'deki mitingden sonra İnönü, Giresun mitingi öncesinde Görele ilçesine gelerek burada konaklamıştı. Cumhuriyet gazetesindeki habere göre buradaki konaklamasında akşam yemek yedikten sonra gece 11.00'de yatıp sabah 06.00'da kalktığı, kahvaltı yaptıktan sonra 07.00'de Giresun'a doğru yola çıktığı yazılmıştı.³⁸⁷ İnönü, 13 Ekim'de Giresun mitinginde DP iktidarının artık halk tarafından itimat edilen bir parti olmadığını şu sözlerle dile getirmişti:

*“Kurtuluşun tek çaresi bugünkü iktidarın değişmesidir. Köylünün sırtındaki ağır borçlar meselesi de mühimdir. Köylü borçları tasfiye edilmelidir. İktidara gelirse edeceğiz. Hükümet sözüne itimat şimdi kalmadı.”*³⁸⁸

³⁸⁴ Milliyet Gazetesi, 13 Ekim 1957, 1.

³⁸⁵ Milliyet Gazetesi, 13 Ekim 1957, 3.

³⁸⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ekim 1957, 1.

³⁸⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ekim 1957, 1.

³⁸⁸ Erer, 301.

13 Ekim saat 12.00'de Ordu'ya varan İsmet İnönü burada yaptığı konuşmada: *“Hiç dikkati çekmeyen bir nokta da bir memlekette iktisadi buhranın yükünü en ziyade müstahsilin ve köylünün çekmesidir. Mallarını ucuza satıyor ve ihtiyaçlarını pahalı elde ediyor. Ziraat müstahsili gittikçe sefaletе düşüyor. Hâlbuki propaganda aksine yapılıyor”*³⁸⁹ diyerek köylülerin yaşamış olduğu ekonomik sıkıntılara değinmişti.

İnönü'nün Ordu mitingi sırasında 45 yaşında bir vatandaş İnönü'nün ardından koşmaya çalışırken kalp krizi geçirerek ölmüştü. Ayrıca bu mitingin daha sonra izinsiz yapıldığı ortaya çıkmıştı. Aslında bu saatlerin CMP'nin olduğu ancak rızalarıyla CHP'ye bıraktıkları anlaşılmıştı.³⁹⁰

Aynı gün Trabzon'da konuşan Başbakan Adnan Menderes de sert bir dille İnönü'ye karşılık vermişti:

*“İsmet Paşa, buhran vardır, diyor, İsmet Paşa'nın kendi kafasındadır sevgili vatandaşlar, İsmet Paşa hastadır. İsmet Paşa Malta Humması gibi, Asya gribi gibi bir nevi hastalığa müptelidir. O hastalığın adı da daüliktidar, yani iktidar hastalığıdır.”*³⁹¹

Öncesinde seçimlerin erkene alınması kararı daha sonrasında İsmet İnönü'nün Rize mitingindeki olay ile birlikte başlayan siyasi gerginlikler karşılıklı ithamlarla birlikte devam etmişti.

14 Ekimde Samsun Cumhuriyet Meydanında gerçekleşen CHP mitinginde İsmet İnönü'yü dinlemeye 20 bin vatandaş gelmişti.

³⁸⁹ Milliyet Gazetesi, 14 Ekim 1957, 3.

³⁹⁰ Milliyet Gazetesi, 14 Ekim 1957, 3.

³⁹¹ Milliyet Gazetesi, 14 Ekim 1957, 3.

Resim 3: Vatan Gazetesi, 15 Ekim 1957, 1.

1 saat süren konuşma halk tarafından yoğun alkışlar nedeniyle sık sık bölünmüştü. İnönü konuşmasında seçimlerle ilgili şu sözleri sarf etmişti:

“Muhterem Samsunlular, sevgili hemşerilerim; önümüzdeki günlerde, tek dereceli seçimin dördüncüsünü yapacağız. Seçmen vatandaş mesuliyetini tartarak ve ona göre karar verecek bir hale gelmiş bulunmaktadır. Vatandaşın reyi memlekette iktidarı kati suretle tayin edecektir. Artık vatandaş bir haksızlık ve yolsuzluk varsa, bunun başlıca mesuliyetinin kendisinde olduğunu düşünecek bir seviyededir. Reylerimizi bu kanaatle kullanmalıyız”³⁹²

İnönü, söyledikleriyle artık vatandaşın seçmen olarak görevini layıkıyla yerine getirebileceğini dile getirmişti.

İnönü, konuşmasının devamında Başbakan Adnan Menderes’in Trabzon’daki söylemlerine karşılık olarak şunları söylemişti:

“Sayın Başvekil iktidar hasreti içinde olduğumu söylemişler. Kendileri konuşma sıralarını Hür Partisine vermişler ve çok güzel bir jest yapmışlar, fakat daha sonra belediyeye gidip nutuk söylemişler. Hani ya seçim kanunu vardı. Başvekil hakkı olmayan bir propaganda

³⁹² Vatan Gazetesi, 16 Ekim 1957, 1.

yapmış. *İşte rejim meselesi budur.*"³⁹³ İsmet İnönü, bu sözleriyle iktidarın seçimler öncesinde kanun gözetmeksizin dilediği gibi hareket ettiğini ifade etmişti.

3.1.8.1. Millî Muhalefet Cephesinin Kurulması

Daha önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere Muhalefet partileri 1957 genel seçimlerinden önce ittifak kurma girişimlerinde bulunmuşlardı. Ancak iktidarın engellemesiyle bu gerçekleşmemişti. Muhalefet partileri aynı duruma düşmemek için 1961 yılı genel seçimleri çalışmalarına erkenden başlamıştı. 1958 Irak Darbesiyle birlikte gerçekleşen siyasi gerginlikler, ihtilalci suçlamaları Muhalefet Cephesinin kurulmasını hızlandırmıştı. Millî Muhalefet Cephesini oluşturmak amacıyla ilk adım CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün önderliğinde atılmıştı. Görüşmelere 7 Ekim 1958 tarihinde başlanmıştı.³⁹⁴ Ancak muhalefet partilerinin birleşmesi konusunda ihtilaflar olmuştu. Bazı CMP'li üyeler CHP ile birleşmeye karşı çıkmışlardı. 12 Ekim'de Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ile Türkiye Köylü Partisi (TKP) delegeleri arasında görüşmeler başlamıştı.³⁹⁵ Görüşmeler sonucunda ilk somut adım atılmış ve 16 Ekim 1958 tarihinde CMP ile TKP birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını almıştı. Diğer muhalefet partisi olan Hürriyet Partisinin 24 Kasım 1958'de CHP'ye katılmasıyla Millî Muhalefet Cephesi oldukça güçlenmişti. Bu durum Adnan Menderes'i endişelendirmiş ve karşı cephe oluşturma adımlarını hızlandırmasına neden olmuştu.³⁹⁶

3.1.9. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri Öncesi Büyükşehirlerdeki Mitingler

14 Ekim akşamı Ankara'ya dönen İsmet İnönü burada bir gün kaldıktan sonra 15 Ekim'de saat 18.15'te basın mensuplarıyla birlikte Konya'da yapacağı miting için yola çıkmıştı.³⁹⁷ 16 Ekim Çarşamba günü saat 09.30'da başlayan miting 12.00'ye kadar sürmüştü. İnönü yaklaşık olarak bir saat on dakikalık bir konuşma yapmıştı.³⁹⁸ Bu konuşmasında özellikle seçim sistemi ve DP iktidarıyla alakalı önemli sözler söylemişti:

"Seçim sistemi son derece bozuk, muhalif partisiniz. Milletten yüzde 35 nispetinde oy alıyorsunuz. Buna rağmen Meclise yüzde 6 nispetinde mebus veriyorsunuz. Bunun içinde de bir hastalık var. İnsan kazandığı reyden fazla mebus alabileceği gibi, kaybedebilir de. Yüzde 35 rey aldınız mı, Meclise kayıplara rağmen nihayet

³⁹³ Vatan Gazetesi, 15 Ekim 1957, 5.

³⁹⁴ M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul 2001, 137.

³⁹⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ekim 1958, 1.

³⁹⁶ Yücel, *Demokrat Parti*, 137.

³⁹⁷ Vatan Gazetesi, 16 Ekim 1957, 1.

³⁹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ekim 1957, 1.

en az yüzde 25 nispetinde mebus gönderebilmeli. İşte bu hastalığın delilleri DP'nin 1950'den sonraki tedbirlerinde görülebilir.

Vatandaşın kafasından hür vatandaş hayalini çıkaramazsın. Şansın varsa benim sağlığında iktidardan çekilmeyi görürsün. Yarın onları koruyacak başlıca adam benim, ben. Afyon'da Sayın Başbakan birbirimizi kırarak sözler söylemeyelim diyerek alicenaplık gösterdikten 24 saat sonra Trabzon'da kendini kaybediyor, ağzına geleni söylüyor, sinirleniyor. Ben bunlara biraz acıyorum, biraz da eğleniyorum."³⁹⁹

İsmet İnönü, Konya'daki konuşmasında seçim sistemindeki temsil hakkının haksız bir şekilde uygulandığını ifade etmişti. Ayrıca DP'nin iktidarda kalmasının kendileri için daha yıpratıcı olacağını, DP'nin şimdiye kadar yapmış olduğu icraatlar nedeniyle iktidardan düştüğü zaman muhalefette kendisi değil başkası olursa kimsenin onları koruyamayacağını dile getirmişti.

İsmet İnönü, Konya'daki mitingden sonra otomobille Ankara'ya hareket etmişti. Ankara'ya vardikten sonra da akşamüzeri yataklı trenle İstanbul'a doğru yola çıkmıştı. Trakya bölgesindeki seçim gezisine ilk olarak 17 Ekimde Kırklareli'nde miting düzenleyerek başlamıştı.⁴⁰⁰

3.1.9.1. Trakya Bölgesi Gezisi

17 Ekim Perşembe günü Trakya gezisine başlayan İsmet İnönü Babaeski'de konuşmasını yapmadan önce Çorlu ve Silivri'de yol üstünde halk tarafından tezahüratlarla karşılanmış ve kurbanlar kesilmişti. İsmet İnönü halkın bu sevinç gösterileri karşısında şöyle demişti: *"Memleketin her tarafı bu idare gidiyor diye heyecan ve sevinç içindedir. Bu idare değişecektir. Güzel günler, iyi günler geliyor. Yuvalarınız şen olacak. Sıkıntılarınız giderilecektir. Yarından emin olunuz."*⁴⁰¹ İnönü'nün bu konuşmasından gezilerinde edindiği izlenimler sonucunda seçimleri kesin kazanacağını düşündüğü anlaşılmaktadır.

Babaeski'de konuşma yapan İsmet İnönü burada iktidarın haksız yollarla propaganda yapmasını eleştirmişti:

"Her yerde şikâyet aynı, dilekler birbirinin tıpkısıdır. Ben umumi olarak bunları rejim davası, demokrasi davası ve iktisadi dava olarak adlandırıyorum. Yolda gelirken radyoda devlet ileri gelenlerinin konuşmalarını dinledim. Devlet ricali

³⁹⁹ Milliyet Gazetesi, 17 Ekim 1957, 5.

⁴⁰⁰ Milliyet Gazetesi, 17 Ekim 1957, 5.

⁴⁰¹ Milliyet Gazetesi, 18 Ekim 1957, 1.

radio ile seçim propagandası yapıyor. Hâlbuki kendilerinin çıkardıkları kanunla seçim propagandasını radyodan yapmak yasaktır. Bütün vatandaşların gözlerinin içine baka baka kanuna karşı suç işliyorlar. Bu vatandaş aldatmaktır."⁴⁰²

İnönü, bu sözleriyle DP'nin seçimlerde başarılı olabilmek adına kendi koymuş olduğu kanunlara aykırı davranmaktan hiç çekinmediğini dile getirmişti.

18 Ekim Cuma günü sabah Edirne'ye gelen İsmet İnönü yüzbaşılığını yaptığı yerde otomobille gezintiye çıkıp yanındakilere buradaki anılarını anlatmıştı. Öğlen yemeği üzeri açık hava toplantısında Edirne'nin gelişimi ile ilgili şu sözleri dile getirmişti:

*"Edirneliler, sevgili hemşerilerim, bu yedi sene zarfında Edirne vilayetinde bir kalkınma hadisesi göremedim. Traktör de göremedim sordum, yedek parçasızlıktan tamirde duruyor dediler."*⁴⁰³

Aynı gün Amasya'da konuşan Başbakan Adnan Menderes ise İsmet İnönü'ye kendilerinin iktidar olduğu dönemleri hatırlatarak şöyle demişti:

*"Bizi iktidara getirirseniz bu milleti mesut edeceğiz, diyen İsmet Paşa'ya sormak lazım: Sen kendi iktidarın zamanında, ağızdan çıkan her sözün kanun değerini taşıdığı bir devirde, bu memleketi sefaletten kurtarabilmek için hiçbir şey yapmadın, onu yoksul, takatsiz halde bıraktın. Şimdi, altı ayda onu nasıl refah ve saadete gark edeceksin?"*⁴⁰⁴

Adnan Menderes bu sözleriyle geçmişte yaşananları öne sürerek CHP iktidara gelirse aynı sorunların tekrar yaşanacağını dile getirmişti.

İsmet İnönü'nün Trakya gezisindeki son durağı Tekirdağ olmuştu. Tekirdağ'da saat 15.00'da miting düzenleyen İnönü en sert konuşmasını burada yapmıştı:

"Hükümet içeriden başka, dış politika meseleleri ile ciddi olarak meşguldür. Hâl böyleyken dış politikadan dolayı bize de dil uzatıyorlar. Bu hareketleri cevabı davet eder. Başvekilden mâni olmasını istemişim. Onların seviyesinde olsam layık oldukları cevabın on mislini verirdim."

⁴⁰² Vatan Gazetesi, 18 Ekim 1957, 1.

⁴⁰³ Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ekim 1957, 1.

⁴⁰⁴ Vatan Gazetesi, 19 Ekim 1957, 1.

Fabrikalar yaptık, barajlar yaptık diyorlar. Pekâlâ, hesabını verin bunların! Nereden çıktı bu sıkıntı? Niçin vermezler? Vatandaşlarım bu iktidarı devirecek ve memlekete hesap verecek idareyi kuracaksınız."⁴⁰⁵

İsmet İnönü bu konuşmasında DP'nin ekonomik sıkıntıların nedenlerine ilişkin sorulara cevap veremediğini aksine yalanladığını, kendi iktidarlarında şeffaf bir ekonomik ve siyasi politika izleyeceklerini ifade etmişti.

İsmet İnönü 20 Ekim'de İstanbul Taksim'de yapacağı mitinge katılmak için yola çıkarak Trakya gezisini bitirmişti.⁴⁰⁶

3.1.9.2. İstanbul Taksim Mitingi

20 Ekim Pazar günü Taksim'de CHP mitinginden önce sabah saatlerinde DP miting düzenlenmişti. Saat 09.00 ile 12.00 arasında düzenlenen DP mitinginde İşletmeler Vekili Samet Ağaoğlu ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar konuşma yapmıştı. CHP mitingi ise 14.00 ile 17.00 arasında gerçekleşmişti.⁴⁰⁷ DP mitingini dinlemeye gelen halk kitlesi 60-70 bin civarında iken İsmet İnönü'yü dinlemeye gelen kalabalık 200.000 bin civarında olmuştu. Hüseyin Cahit Yalçın'ın cenaze törenine katılan İsmet İnönü saat 15.30 olmasına rağmen mitinge henüz gelememişti. İsmet İnönü ancak saat 16.45'te miting alanına gelerek kürsüye çıkabilmişti. Fakat sesinin kısıldığını ve hoparlörlerin bozuk olduğunu belirterek miting alanında konuşamayacağını, anlatacaklarını basın toplantısında söyleyeceğini belirtmişti.⁴⁰⁸ Saat 17.15'te Taşlıktaki evine gelen İnönü burada bir basın toplantısı yaparak mitingde söyleyemediklerini basın yoluyla aktarmıştı:

"Basın hürriyeti, 100 seneden beri demokratik nizamı alışamamış olmamızın baş sebebidir. Seçim emniyeti yoktur. Bu mevzuda 1946'dan bahsetmek sadece gayri tabidir, insafsızlıktır. 1946'da biz hücrede gizli rey vermeyi ne işitmiş, ne de görmüştük. Bu hali aldık, tekâmül ettirdik. 1950'ye getirdik. İktidar bunu 1950'de ele aldı. Geriye götüre götüre bugünkü hale getirdi. Radyolar boyuna bize tecavüz ediyorlar. Cevap vermek imkânımız yoktur.

Sayın Cumhurbaşkanı, manevi mesuliyetinin hesabını vermek için bizimle seçim mücadelesi yaptığını ilan etmiştir. Devlet reisinin başlıca vazifesi, vatandaşa adaleti ve emniyeti vermektir.

⁴⁰⁵ Vatan Gazetesi, 20 Ekim 1957, 5.

⁴⁰⁶ Vatan Gazetesi, 20 Ekim 1957, 5.

⁴⁰⁷ Milliyet Gazetesi, 21 Ekim 1957, 1.

⁴⁰⁸ Vatan Gazetesi, 21 Ekim 1957, 3.

Sayın Başbakan ve Sayın Cumhurbaşkanı geçmiş hadiselerle mecburiyet altında biraz temasını mazur görsünler. Daha Millî Mücadele başına kadar gidip de Yeşil ordu maceralarını anlatmadım."⁴⁰⁹ İnönü, bu konuşmasında kendi iktidarı zamanında demokrasiyi güçlendirmek için adımlar attıklarını, ancak tecrübe sahibi olmadıkları için bazı aksaklıklar yaşandığını ifade etmişti. Konuşmasının devamında radyoların siyasi partilere yasak olmasına rağmen kendisine ağır ithamlarda bulunulmasından dolayı rahatsızlığını dile getirerek Cumhurbaşkanı'nın tarafsız olması gerektiğini vurgulamış; ayrıca Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yeşil Ordu cemiyetindeki varlığını hatırlatmıştı.

3.1.9.3. İzmir Mitingi

İsmet İnönü'nün İzmir mitingi sağlığı açısından sıkıntılı geçmişti. Gece yarısı başlayan yüksek ateş nedeniyle doktorlar kendisinden istirahat etmesini istemişti. İnönü'nün geçirdiği rahatsızlığın Asya gribi olduğu tanısı doktorlar tarafından konmuştu. Bu rahatsızlığı dolayısıyla İnönü Manisa gezisini iptal etmişti. Saat 14.00'da İzmir Cumhuriyet meydanında 100 bin civarında halk kitlesi İnönü'yü dinlemek üzere toplanmıştı. İnönü konuşmasına rahatsızlığından dolayı kısık sesle başlamış ve konuşmasında Başbakan ve Cumhurbaşkanı'nın nutuklarına cevap vermişti:

"Radyoda bana daima tecavüz ediliyor. Buna Başbakan ve Cumhurbaşkanı nasıl müsaade etmektedir ve bu kanunsuzluğu nasıl yapmaktadır.

Diyorlar ki, Millî Korunma Kanununu iktidarda kalırlarsa hemen düzelterek veya kaldıracaklarmış. Veraset kanunu hakkında da aynı şeyler. Bugünkü hükümet hâlbuki bunlarla çok fazla övünürdü. Biz aleyhinde bulunurken bize hücum ederlerdi. Fakat ne dedilerse aksini yapmışlardır. Dördüncü Menderes Hükümetinin programında söylenenlerin tamamıyla tersinin yapıldığı aşîkârdır.

Rus radyosu yorumlarında seçimleri kazanmamız lüzumundan bahsetmiş, 1946'da da Rus radyosu DP için aynı şeyleri söylüyordu. Yabancı radyolar kendi neşriyatlarından mesuldürler. Bana bu gibi mevzularla hücumla teşebbüs eden Menderes'e teessüfler ederim."⁴¹⁰

İnönü, burada da önceki konuşmasında olduğu gibi yine radyoların siyasi partilere yasak olmasına rağmen muhalefete karşı propaganda yapılmasından ve bu duruma Başbakan ile Cumhurbaşkanı'nın sessiz kalmasından dolayı duyduğu rahatsızlığı dile getirmişti.

⁴⁰⁹ Milliyet Gazetesi, 21 Ekim 1957, 5.

⁴¹⁰ Milliyet Gazetesi, 22 Ekim 1957, 5.

İsmet İnönü nutkunu bitirdikten hemen sonra Balıkesir’de düzenleyeceği miting için yola çıkmıştı.⁴¹¹ İnönü, doktorların istirahat önermesine rağmen gezilerine devam etmişti.

Başbakan Adnan Menderes aynı gün İstanbul Fatih’te düzenlenen mitingde İnönü’ye propaganda sözleri üzerinden şöyle cevap vermişti:

*“Seçimlerde Cenabı Hakkın size doğru yolu göstermesine dua ederim. Karar günü yaklaşmış bulunuyor. Türk Milleti’nin heyecanı son haddini bulmuştur. Son derece şiddetli bir mücadele cereyan etmektedir. İki tarafında kendine göre silahları vardır. Bizim silahlarımız eserlerimizdir. Karşı tarafın ise, zehirli propagandaları ile bu seçimlerde sizleri doğru yoldan saptırmak istemekte ve yegâne ümitlerini buna bağlamış bulunmaktadır.”*⁴¹²

Menderes kendilerinin seçim vaatlerinin yapmış oldukları icraatlar olduğunu, CHP’nin ise sadece saldırgan ve karalayıcı bir propaganda yaptıklarını dile getirmişti.

22 Ekim Salı akşamı İzmir’den yola çıkan İsmet İnönü aynı gün akşam saat 19.00’da Manisa’ya gelmişti. Burada Manisa Valisi ve emniyet kuvvetleri sıkı önlem almıştı. Kısa bir konuşma yaptıktan sonra yemek yemiş ardından da Akhisar’a doğru yola çıkmıştı.⁴¹³

Salı akşamı 22.40’ta Akhisar’da kısa bir mola veren İnönü’yü halk tezahüratlarla karşılamıştı. Burada CHP parti binasında kısa bir konuşma yapan İnönü şunları söylemişti:

*“Muhterem vatandaşlarım. Gayet yorgunum, fakat çok şükür rahatsız değilim. Ege’de uğradığım her yerden iyi intiba ve haberlerle ayrılıyorum. Bir hafta sonra vereceğiniz imtihandan gayet eminim. Ne olur, beni bırakın, yoluma devam edeyim.”*⁴¹⁴ İnönü’nün burada yaptığı konuşmadan da anlaşılacağı üzere Ege bölgesinde yaptığı geziler sonucunda seçimlerden kesin zaferle ayrılacağını düşünmüştü.

Bu konuşmasından sonra İnönü saat 23.15’te Balıkesir’e yola çıkmak üzere Akhisar’dan ayrılmıştı.⁴¹⁵

3.1.9.4. Balıkesir Mitingi

Balıkesir mitingi öncesinde CHP tarafından Balıkesir İl Valiliğinden gerekli önlemlerin alınması istenmişti. Çünkü İsmet İnönü’nün 1952 yılındaki Balıkesir gezisi olaylı geçmişti. 22 Ekim Salı günü CHP’nin Balıkesir mitingini dinlemeye 20 bin civarında vatandaş gelmişti.

⁴¹¹ Milliyet Gazetesi, 22 Ekim 1957, 5.

⁴¹² Vatan Gazetesi, 22 Ekim 1957, 3.

⁴¹³ Milliyet Gazetesi, 22 Ekim 1957, 5.

⁴¹⁴ Milliyet Gazetesi, 22 Ekim 1957, 5.

⁴¹⁵ Milliyet Gazetesi, 22 Ekim 1957, 5.

İnönü, bu mitinginde özellikle din istismarı ve Cumhuriyetle hesaplaşma ile ilgili olarak şu sözleri dile getirmişti:

“Balıkesirliler, size seçim günlerinin mücadele konusu olan din istismarından bahsetmek isterim. Din uğrunda uğradığımız iftiralar yeni değildir. Millî Mücadelenin başından beri bu nevi iftiraların hedefi olmuşuzdur. Padişahın adamları, Yunan uçakları vasıtası ile hep bu nevi iftiralarla dolu beyannameleri saflarımıza atarlardı. Şimdi bu usule yine başvuruyorlar. Hâlbuki bu hareket yasaktır.

Bilhassa bana yirmi yedi senenin hesabını sorarlar. Hani ya bunlar rahmetli Atatürk'ün taraftarı idi. Demek ki hakikatte Atatürk'ten sormak istedikleri hesabı benden sormaktadırlar. Bunu vermek hayatımın en büyük şerefidir. Siyasi ve askeri hayatımın başından beri her hesabını vermeye muktedirim.

Büyük Atatürk'e ebedi olarak minnettarım ve onun zamanındaki her hareketin hesabını vermeye hazırım. İnsaflı vatandaşların herhalde gözünden kaçmamıştır. Çok şiddetli oldukları zaman 27 seneden bahsederler. Biraz ölçülü konuştukları zaman benim Cumhurbaşkanlığı zamanımdan başlarlar. Zira bütün eziyetler ve güçlükler benim Cumhurbaşkanlığım zamanında başlamıştır. Ne için? Çünkü vatandaşa konuşma yolu benim zamanımda açılmıştır. Bunu bile benim aleyhimde kullanmak istiyorlar. Akıl var mı bunlarda?”⁴¹⁶

İnönü, buradaki konuşmasıyla geçmişte yaşanan olayların aynısının şimdi de yaşandığını belirterek bir intikam alma amaçlarının olduğunu söylemişti. Ayrıca Atatürk ve kendisi üzerinden aslında laiklikle ve cumhuriyetin getirmiş olduğu kazanımlarla bir hesaplaşma maksatlarının olduğunu ifade etmişti.

Balıkesir mitingiyle birlikte İsmet İnönü 1957 seçimleri öncesinde gezilerini tamamlayarak 22 Ekim akşamı Ankara'ya dönmüştü. Ankara'da 19.30'da düzenlenen basın toplantısında İnönü yaptığı gezilerden gayet memnun kaldığını ve seçimlerden başarılı çıkacaklarını belirtmişti.⁴¹⁷

3.1.10. 27 Ekim 1957 Milletvekilliği Genel Seçimleri ve Sonuçları

27 Ekim 1957 genel seçimlerinden önceki süreç hem iktidar hem de muhalefet tarafı için oldukça yıpratıcı olmuştu. Her iki taraf da seçim mitinglerinde birbirine oldukça sert

⁴¹⁶ Vatan Gazetesi, 23 Ekim 1957, 5.

⁴¹⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 23 Ekim 1957, 1.

eleştiriler getirmiş ve toplumda başlayan kutuplaşmanın hızlanmasına neden olmuşlardı.⁴¹⁸ 1957 seçimleri öncesinde en güçlü parti DP olup çiftçinin borçlarının ödenmesi, enflasyona karşı ürünlere yüksek fiyat koyması, okul ve cami yapımına yatırım yapması ve bu yaptıklarını radyo aracılığıyla halka duyurabilmesi propaganda açısından diğer partilere kıyasla DP'nin avantajlı olmasını sağlamıştı. DP seçimler öncesinde en büyük yatırımları seçmen kitlesinin büyük kısmını oluşturan kırsal kesimdeki halka yapmıştı. CHP ise bunlar karşısında eleştiriler getirmiş ancak somut adımlar atmamış, girişimleri de engellenmişti. Özellikle muhalefet partilerinin birleşmesi yönündeki adımlar DP'nin mecliste alınan kararlarıyla birlikte engellenmişti. Seçimlere katılan diğer partilerden CMP geniş bir vizyona sahip değil, HP ise yeni kurulduğu için yeterince örgütlenememişti. 1957 seçimlerini DP'nin kazanacağı aşikârdı ancak oy kaybının yaşanması beklenmemiştir.⁴¹⁹

27 Ekim sabah 08.00'de başlayan oylamalar akşam saat 17.00'ye kadar sürmüştü. CHP lideri İsmet İnönü seçimlerde oy kullanımı bitmeden bazı neticelerin açıklanmasına karşı çıkmış ve ayrıca seçmen kütüklerinde usulsüzlükler yapıldığını belirtmişti.⁴²⁰ 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel seçimlerine kayıtlı seçmen sayısı 12.078.623 olup, oylamaya katılan seçmen sayısı ise 9.250.949 olmuştur. 1957 Milletvekili Genel Seçimleri aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi sonuçlanmıştır:

Tablo 3: Yüksek Seçim Kurulu 1957 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları⁴²¹

Parti Adı	Oy Miktarı	Oranı	Milletvekili Sayısı
DP	4.497.811	48,6	424
CHP	3.825.267	41,4	178
CMP	604.087	6,5	4
HP	321.471	3,5	4

Seçimlerin sonuçlarının açıklanmasından sonraki günlerde Kayseri, Çanakkale, Samsun, Giresun ve diğer bazı şehirlerde olaylar yaşanmıştı. Vatandaşların arasında çıkan kavgalarda birçok kişi yaralanmıştı. Bu durum karşısında CHP kendi partisini destekleyen vatandaşlara

⁴¹⁸ İbrahim Şahin, “İktidar-Muhalefet İlişkileri Çerçevesinde İnönü ve Menderes’in Siyaset Dili”, *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1 (1), 2017, 208.

⁴¹⁹ Sedef Bulut, “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, *Akademik Bakış Dergisi*, 2 (4), 2009, 130-131.

⁴²⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ekim 1957, 1.

⁴²¹ <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>,

Erişim Tarihi:

23.11.2021.

saldırıldığını iddia ederken DP de CHP'nin ülkede olay çıkararak huzuru bozmak istediğini belirtmişti.⁴²²

Bu seçimlerde muhalefet partilerinin toplam oyu DP'den 255.327 daha fazla olmuştu. Eğer muhalefet partileri arasında gerçekleştirilmek istenen ittifak sağlanmış olsaydı, muhalefet 327 milletvekili çıkarırken DP ise 239 milletvekili çıkarabilecekti. Bu demek oluyor ki seçimler nisbi temsil sistemine göre düzenlenmiş olsaydı muhalefet iktidara gelebilecekti.⁴²³

1 Kasım 1957'de yeni meclisin ilk oturumunda Cumhurbaşkanlığı için yapılan oylama da Celal Bayar üçüncü kez bu göreve seçilmişti. Oylamaya muhalefet katılmamış, katılan 413 milletvekili de Bayar'a oy vermişti. Celal Bayar ilk konuşmasında seçim sonuçlarıyla ilgili olarak şöyle demişti:

*“Çok partili hayata girdiğimiz zamandan bu yana sert ve çetin mücadeleler cereyan edegelmiştir. Henüz bitmiş olan son umumi seçimlerde görülen mücadelelerin şiddeti, ne olursa olsun şimdi, artık seçimler yapılmış ve millet iradesinin her türlü şüphe ve tereddüitten azade olarak bütün vuzuhu ile tecelli etmiş bulunması karşısında millet iradesine ram olmak, en yüksek seviyede millî vazife ifa etmek mevkiinde bulunanlar en başta gelen vecibelerinden sayılmak icap eder.”*⁴²⁴

Bayar, seçim öncesi ve sonrasında yaşanan tatsız olayların unutulması gerektiğini belirterek millete karşı olan sorumluluklarını yerine getirmede muhalefete destek çağrısı yapmıştı.

Konuşmasından sonra Büyük Millet Meclis'i 15 Kasım Cuma günü toplanmak üzere birleşimine ara vermişti.⁴²⁵ 15 Kasım Cuma günü toplanan mecliste yeni kabine kurulamamıştı. Adnan Menderes yeni kabinde yer alacak kişilerle görüşmeler yapmış, ancak meclisin açılışından 24 gün sonra 25 Kasım'da yeni kabine listesini Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a verebilmişti. Bu olay cumhuriyet tarihinin en uzun siyasi buhranı olarak tarihe geçmişti.⁴²⁶

⁴²² Milliyet Gazetesi, 30 Ekim 1957, 1.

⁴²³ Orhan Aldıkaçtı, “27 Ekim 1957 Milletvekilleri Seçimi”, *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 24 (1-4), 2011, 21.

⁴²⁴ TBMM, *Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt 1, 9-10.

⁴²⁵ TBMM, *Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt 1, 9-10.

⁴²⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 26 Kasım 1957, 1.

3.2. İSMET İNÖNÜ'NÜN 1958 YILINDAKİ YURT İÇİ GEZİLERİ VE ÖNEMLİ GELİŞMELER

3.2.1. 14 Temmuz 1958 Irak Darbesi

14 Temmuz 1958 sabahında havaalanında büyük bir karşılama töreni düzenlenmişti. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes Bağdat Paktı toplantısı için Irak'tan gelen uçağı bekliyordu. Irak'tan gelecek olan uçakta Irak'ın genç kralı Faysal ile Başbakan Nuri Said bulunacaktı. Ancak uçak gelmemiş onun yerine darbe haberi gelmişti. Irak'ta sabaha karşı bir ihtilal meydana gelmiş ve Kral Faysal ve Başbakan Nuri Said ihtilalci asker ve halk tarafından feci şekilde öldürülmüşlerdi. Bu gelişme Adnan Menderes ve Celal Bayar'ı adeta şoka uğratmıştı.⁴²⁷

Irak'taki darbenin o günlerin Türkiye'si için iki önemli etkisi olmuştu. Bunlardan ilki Türkiye'de o dönemde bazı Türk subayları yakalanmışlardı. Ayrıca Irak, Türk yönetimine çok ciddi bir örnek teşkil etmekteydi. Çünkü Türk hükümeti Irak hükümetiyle yakın ilişkilerde bulunmuştu ve Irak'taki gibi bir baskı rejimi oluşturmuştu.⁴²⁸

İkinci önemli etkisi ise Bağdat Paktının geleceğı olmuştu. Adnan Menderes Bağdat Paktı ile Orta Doğu'da aktif bir politika yürütüyordu. Irak, Bağdat Paktı için önemli bir ülkeydi. Irak'ta yaşanan darbe Bağdat Paktının diğer üyeleri için oldukça önemliydi. Bu durum bir panik havasının yaşanmasına neden olmuştu.⁴²⁹ Yaşanan gelişmeler nedeniyle Türkiye'ye gelen İran ve Pakistan Devlet Reisleriyle Bağdat Paktının geleceğı konuşulmuştu. Yapılan görüşmeler sonucunda 15 Temmuzda üç ülke arasında Paktın Irak olmasa da sürdürüleceğı ve iş birliğinin devam ettirileceğı kararlaştırılmıştı.⁴³⁰

Irak'ta gerçekleşen darbe sonrasında Türkiye Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu yeni kurulan hükümeti tanımayacaklarını belirtmişti. Dışışleri Bakanının aksine 26 Temmuz'da meclisin olağanüstü toplantısında konuşan İçişleri Bakanı Namık Gedik yeni kurulan Irak hükümetiyle iyi ilişkiler kurulması gerektiğini dile getirmişti. DP içerisindeki karşıtıklara rağmen Türkiye 31 Temmuz 1958 tarihinde yeni kurulan Irak Cumhuriyetini tanımıştı.⁴³¹

⁴²⁷ Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu* (6. Baskı), Milliyet Yayınları, İstanbul 1993, 148.

⁴²⁸ Birand, Dündar, Çaplı, 148.

⁴²⁹ Birand, Dündar, Çaplı, 148.

⁴³⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 16 Temmuz 1958, 1.

⁴³¹ Onur Çelebi, "14 Temmuz 1958 Irak Darbesi'nin Türk İç Politikasına Yansımaları", *Turkish Studies*, 12 (31), 2017, 48.

Türkiye'nin Irak Cumhuriyetini tanınmasıyla ve dış politikayla ilgili olarak Kasım Gülek'in 3 Ağustos 1958'de CHP Kasımpaşa İlçe Kongresi'ndeki konuşması DP'lilerin tepkilerine neden olmuştu. Gülek'in konuşmasının bir kısmı şöyleydi:

“Irak'ta bildiğiniz gibi çok kanlı hadiseler oldu. Irak'taki bu hareket halkın sevmediği ve müstebit bir idareyi devirmesi için yapılmış bir harekettir. İlk günden beri hadiselerin inkişafını beklemeden ihtilali yapanlara katiller, caniler demek doğru değildir. Dışişleri Bakanı ilk günleri verdiği beyanatta, bu katilleri, canileri tanımayacağız diyordu. Hâlbuki bugün Irak Hükümetini resmen tanımış bulunuyoruz. Bu kadar büyük bir gaf yapan Dışişleri Bakanının değişmesi lazımdır. Irak'ta son hadiseler neticesinde ölenler bizimkilerin akıl hocası idi. Onlar Irak'ta yaptıklarını bizimkilere tavsiye ederlerdi. Partilerden mi şikâyetiniz var, kapatın gitsin, basından mı şikâyetiniz var, susturun gazeteleri olup gitsin, derlerdi. Onların bu akıbeti büyük ders olmalıdır. Parti kapatmak ve gazete susturmakla demek işler halledilmiyormuş. Şahsi dostluklarla devlet idare edilmez. Şahsi dostum öldürüldü diye Irak'ı tanımayacağım olmaz. Ortadoğu'da cereyan eden hadiseleri devlet radyosundan öğrenmek mümkün olmadı, o gün radyo, Devlet Vekili Kurbanoglu'nun İnönü'ye verdiği sözde cevabı tekrarlamakla meşguldü. Radyonun bu durumundan bütün memleket, hatta en koyu demokrat bile şikâyetçidir.”⁴³²

Kasım Gülek bu konuşmasıyla DP iktidarını dış ilişkilerde dış politikaya uygun olmayan şahsi dostluklarla idare edilen bir yaklaşım izlemesinden dolayı eleştirmiş, Dışişleri Bakanı'nın istifa etmesi gerektiğini belirtmişti. Irak'ta basına ve muhalefete yapılan baskıları DP'nin de örnek almasından dolayı yaşanan darbenin aynısının iktidarın baskı politikalarına devam etmesi halinde Türkiye'de de yaşanabileceğini ima etmişti.

Kasım Gülek'in bu açıklamaları sonrasında DP'liler CHP'nin ihtilal çıkarma niyetinde oldukları yönünde eleştiriler getirmişti. Nitekim 9 Ağustos 1958'deki DP grup toplantısında 12 milletvekili CHP'nin ihtilalci davranışları ve söylemleri nedeniyle bir komisyon kurulmasını teklif etmişti. Bu komisyon o tarihte kurulmamıştı ancak 1960'ta kurulacak olan tahkikat komisyonunun alt yapısını hazırlamıştı.⁴³³

7 Eylül'de Akhisar'da ve Balıkesir'de konuşan Adnan Menderes muhalefete yönelik şu sözleri sarf etmişti:

⁴³² Ulus Gazetesi, 4 Ağustos 1958, 1-5.

⁴³³ Mustafa Albayrak, *Demokrat Partinin Son Yılları*, Mer Ak Yayınları, Mersin 2020, 79.

“Hükümetle halkımız arasında zerre kadar ayrılık yoktur. Biz halka nasıl hizmet edeceğimizi seçim meydanlarında söyledik. İtimadımızı milletin itimadı, üç defa dört defa üzerimizde temerküz etti. Hal böyle iken seçim yapılmamış gibi, bizi Türk milletinin muhabbetine mazhar olmayan bir iktidar olarak tanıtmanın ve Türk milletinin tesanüdünü ve nizamını bozmak suretiyle iktidar değiştirmenin mümkün olduğunu sanıyorlar. Buna en küçük bir teşebbüste, kendilerinin hüsrarla karşılaşacaklarından zerre kadar şüphe yoktur. Teşebbüs şöyle dursun, bu tarzda düşünmenin dahi mesuliyetini takabbul etmek ve karşılamak mecburiyetinde kalacaklarını bir dakika dahi unutmamalıdır. Memleketi ihtilallere, kardeş kavgalarına sürüklememek için kat’i azim sahibiyiz. Böyle bir hareketi katiyetle ve azami süratle kahretmeye hazırız.”⁴³⁴

Menderes, muhalefeti ihtilalci davranış ve söylemlerinden dolayı eleştirmiş ve bu ihtilalci davranışlar karşısında mücadele edeceklerini dile getirmişti

İsmet İnönü, Adnan Menderes’in bu ithamlarına karşılık 7 Eylül’de Heybeliada’da 17.30’da basın mensuplarıyla bir toplantı düzenleyerek şu sözlerle karşılık vermişti:

“Başbakanın Balıkesir’deki nutkunu, sakın sinirlerle okuduk. Başbakanın, kendilerinin hikâye ettiği gibi tamamıyla yorgun bir halde geç saatlerde söylenmiş bir nutkun vasıfları karşısındayız.

1958 Türkiye’sinde iftira ve tenkit ile yıkılacak siyaset adamı yoktur. İktidara söyleyeceğim şudur: Siyasi tartışma hayatımız henüz tamir kabul etmez bir noktaya, şükür, gelmemiştir. Esaslı düzeltmelerin yolu henüz yakında ve eldedir. Orta-Doğu’nun ihtilal hareketleri memleketimize ancak felaket getirir.”⁴³⁵

İnönü, konuşmasında yapıcı olmaya çalışarak iktidar ile muhalefet arasında gerginliklerin, tartışmaların olduğunu ancak bu meselelerin halledilebileceğini söylemişti. Irak’taki gibi ihtilali savunmadıklarını, ihtilalin felaketten başka bir şey getirmeyeceğini ifade ederek kendisine ve partisine yöneltilen ihtilalci suçlamalarını reddetmişti.

İktidar ile muhalefet arasında ihtilal söylemleri üzerinden yaşanan tartışmalar kutuplaşmayı daha da arttırmıştı. Bu durum Milli Muhalefet Cephesi ve Vatan Cephesi’nin kurulmasına neden olmuştu.⁴³⁶

⁴³⁴ Milliyet Gazetesi, 8 Eylül 1958, 5.

⁴³⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Eylül 1958, 1-5.

⁴³⁶ Albayrak, *Demokrat Partinin Son Yılları*, 82.

3.2.2. İsmet İnönü'nün Bursa Yangını Nedeniyle Yaptığı Ziyaret

İsmet İnönü'nün 1958 yılındaki Bursa seyahati beklenmedik bir olay üzerine gerçekleşmişti. 24 Ağustos Pazar günü öğleden sonra Bursa'da Kapalı Çarşıda başlayan yangın 2 gün boyunca devam etmiş ve oldukça büyük maddi hasarlara neden olmuştu. Yangın haberinin duyulmasından sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve CHP lideri İsmet İnönü Bursa'yı ziyaret etmişlerdi. İsmet İnönü'den önce Kasım Gülek Bursa'ya gelerek incelemelerde bulunmuştu.⁴³⁷ 29 Ağustos sabahında İsmet İnönü yanında İstanbul İl Başkanı Şemsettin Günaltay ile birlikte uçakla Bursa'ya gelmişti. Belediye başkanını ziyaret ederek geçmiş olsun dileklerini iletmış, sonrasında halkla buluşarak hükümetin gerekli tedbirleri alacağını dile getirmişti. Bursa yangını dolayısıyla Amerikan Büyükelçisi F.Warren de hükümete 50 bin lira yardımda bulunmuştu. İnönü Bursa seyahati sırasında alerjik bir rahatsızlığa yakalanmış bunun üzerine akşamüzeri saat 17.55'te uçakla İstanbul'a tekrar geri dönmüştü.⁴³⁸

3.2.3. Vatan Cephesinin Kurulması

Demokrat Parti, 1957 genel seçimlerinden zaferle çıkmasına rağmen, oyları muhalefet partilerinin toplam oyundan az olmuştu. 1957 genel seçimlerinden sonra muhalefet partileri güç birliği oluşturmak amacıyla Muhalefet Cephesini oluşturmuşlardı. Bu durum karşısında endişelenen Adnan Menderes de Muhalefet Cephesine karşılık Vatan Cephesini kurarak partiyi güçlendirmek istemişti. Menderes Vatan Cephesinin kurulması yönündeki ilk adımı 12 Ekim'de Manisa'da düzenlenen DP İl Kongresinde atmıştı. 18.30'da kürsüye çıkan Adnan Menderes bir buçuk saatlik konuşmasında özellikle Vatan Cephesinin kurulmasından bahsederken muhalefete yüklenmişti:

“Politika ve ihtirastan vareste vatandaşların karşımızda kurulmuş olan kin ve husumet cephesine karşı vatan pervane gayretlerini birleştirip eserlerinin müdafaasına azmetmiş bir vatan cephesinin kurulması zarureti kendisini göstermiştir. Böyle bir vatan cephesiyle bu güzel ve muazzam eserlerin Türk milletince müdafaası lazımdır. Dünkü muarızlarımız, menfi propagandalarla hakikatleri yere sermek davası peşindedirler. Bir fabrika mı yapılmıştır, onlarca bu fabrika mutlaka iyi değildir. Bir baraj mı kurulmuştur, yarın yıkılacaktır. Elektrik mi getirilmiştir. Bu ancak sefaletler pahasına olmuştur. Onlar, bütün ümran ve terakki eserlerine adeta hasım gözüyle bakmaktadırlar. Bu güzel ve masum eserleri,

⁴³⁷ Çakmak, 303-304.

⁴³⁸ Milliyet Gazetesi, 30 Ağustos 1958, 1.

ihtirastan azade vatandaşların vatan ve terakki cephesinde birleşmek suretiyle, kin ve nifak yaratıcı, bozguncu, iptidai, geri ve tahripkâr propagandalara karşı aslanlar gibi müdafaa etmeleri lazım geliyor.

Demokratik rejim kökleştirmek gibi ağır vazife altındayız. Bunu el birliği ile kolaylaştırmak ve bir vatan cephesi teşkil etmek lazım gelirken, anarşiye ramak kalacak noktaya gelecek zorlamalarda, bazı politikacıların kardeş kavgasına götürecektir kadar tahriklerde bulunduklarını gördünüz.”⁴³⁹

Adnan Menderes bu konuşmasıyla muhalefete ağır ithamlarda bulunmuş, muhalefetin iktidara karşı kin ve husumet duygularıyla cephe oluşturduklarını dile getirmişti. İktidarın yapmış olduğu hiçbir yatırımın, faydalı işlerin muhalefet tarafından benimsenmediğini belirterek Vatan Cephesi’nin bu düşüncelere karşı savunma niyetiyle kurulduğunu ifade etmişti.

24 Ekim’de Eskişehir’de konuşma yapan Adnan Menderes “*Her şeyden önce vatan, her şey vatan için*” sloganıyla Vatan Cephesini kurduklarını ve muhaliflerin karşısına geçtiklerini belirtmişti. Vatan Cephesinin ilk toplantısı ise 6 Ocak 1959 tarihinde İstanbul İl teşkilatında yapılmıştı.⁴⁴⁰

3.2.4. İsmet İnönü’nün Sivas İl Kongresine Gidişi ve Olaylı Zile Gezisi

1958-60 yılları İsmet İnönü’nün en aktif olduğu yıllar olmuştu. 1958 yılı yaz aylarında İstanbul-Ankara arasında sık sık seyahatler düzenlemişti. 1958 Ekim ayının başına kadar İnönü genellikle İstanbul’da kalmıştı. Ekim ayının ortasında Ankara’ya döndüğünde parti İnönü için bir Orta Anadolu gezisi planlamıştı. İlk olarak Sivas’taki il kongresine katılması daha sonra Tokat ve Amasya’da konuşmalar yapması ve Ankara’ya dönmesi planlanmıştı.⁴⁴¹

İsmet İnönü ve damadı Metin Toker bu geziye beraber gitmişlerdi. 15 Ekim sabahı Ankara’dan trenle yola çıkan İsmet İnönü önce Kayseri’ye ulaşmış burada halk tarafından coşkuyla karşılanmıştı. Burada kısa bir moladan sonra tekrar harekete geçmiş ve 15 Ekim akşamüzeri Sivas’a varmışlardı. Sivas’ta istasyonda İnönü’yü büyük bir kalabalık karşılamıştı. İstasyondan otomobille CHP il binasına doğru hareket edilmiş, CHP il binasında da büyük bir kalabalık karşılamıştı. İnönü yaşanan izdihamdan dolayı binaya giriş yapamayınca İl Başkanının evine gitmiş ve geceyi orada geçirmişti. Gezi ilk başlarda olaysız geçmişti. Ertesi sabah 16 Ekim’de il kongresine katılmıştı. İnönü, Sivas İl Kongresinde yaptığı konuşmada Türkiye’de Nuri Sait idaresinin kurulamayacağını ve radyonun iktidar yanlısı propaganda

⁴³⁹ Milliyet Gazetesi, 13 Ekim 1958, 5.

⁴⁴⁰ Zehra Arslan, “Trabzon’da Vatan Cephesi (12 Ekim 1958- 27 Mayıs 1960)”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (36), 2013, 131.

⁴⁴¹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973)* (2. Basım), Bilgi Yayınevi, Ankara 1992, 167-170.

yapmasını eleştirmişti. Kongreden sonra ziyafet verilmiş ve İnönü biraz dinlendikten sonra damadı Metin Toker ile birlikte Sivas merkezini gezmişlerdi. Sivas'ta bir gece daha kalındıktan sonra sabah Tokat'a yola çıkılacaktı. Ancak gece yarısı Tokat Valisinden telgraf gelmişti. Bu telgraf da İnönü'nün gezisinde uygulanacak kısıtlamalarla ilgiliydi. Bu kısıtlamalardan bazıları İnönü'nün konvoyunun az sayıda araçtan oluşması, halkın karşılamayacak olması ve verilecek olan ziyafet yerinin değiştirilecek olmasıydı.⁴⁴²

Ancak 17 Ekim'de Vali'nin gönderdiği telgrafa uyulmaksızın kalabalık otomobil konvoyuyla Tokat'a girilmişti. Ardından Zile ilçesine geçilecekti. Öncesinde bazı parti ileri gelenleri ilçeye gitmişler ve şaşkınlık içerisinde dönmüşlerdi. Çünkü ilçede Kaymakamın emriyle halk, evlerine ve dükkânlarına hapsedilmiş, önlerine jandarma birlikleri dikilmişti. İlçede adeta sıkıyönetim ilan edilmişti. İsmet İnönü, Kaymakamın kim olduğunu sorunca durumu anlamıştı. Çünkü Zile Kaymakamı Tevfik Kurma idi. Tevfik Kurma 1954 seçimlerinden önce DP'den istifa edip CHP'ye geçmiş ancak seçimlerde CHP'den aday olarak gösterilmeyince tekrar DP'ye dönmüştü ve Zile'ye kaymakam olarak atanmıştı.⁴⁴³ İsmet İnönü CHP Tokat il kongresindeki konuşmasında seçimlerde muhalefete güvence verilmesini aksi halde DP hükümetinin iktidarı kaybedeceğini belirtmişti. İl kongresi sonrasında Zile'ye doğru yola çıkılmıştı.⁴⁴⁴

Zile'ye varıldığında neredeyse ilçede kuş uçmuyordu. Halk jandarma birlikleri tarafından dışarıya çıkartılmamıştı. Ancak İsmet Paşa görünür görünmez halk "Kurtar bizi Baba!" diye haykırarak İnönü'ye ulaşmaya çalışmıştı. Bunun üzerine emniyet güçleri halkı dağıtmak için sert tedbirlere başvurmuştu. Havaya ateş açılmış, halkın üzerine su sıkılmış ve göz yaşartıcı bomba atılmıştı. Yaşanan bu olaylar ancak İsmet İnönü'nün Zile'yi terk etmesiyle sonlanabilmişti. Olaylarda Zile Kaymakamı birçok kişiyi tutuklatmış ancak adliyenin kararıyla hepsi serbest bırakılmıştı.⁴⁴⁵

17 Ekimde akşam 19.45'te Amasya'ya gelen İsmet İnönü derhal bir basın toplantısı düzenleyerek Zile olayları hakkında şunları söylemişti:

"Bugün Zile'de gördüğüm şudur: Halk benim gelişimden saatlerce evvel kahvehanelerde, dükkânlarda, evlerde hapsedilmiş, başlarına nöbetçiler konmuştu. Biz Zile'ye girince halk hapsedildiği binaların önüne çıktı. Masum maksatları, bizi selamlamaktan ibaretti. İdare, yol üstünde değil, kaldırım üstünde bulunan halka

⁴⁴² Toker, 174-179.

⁴⁴³ Toker, 174-179.

⁴⁴⁴ Metin Heper, *İsmet İnönü Yeni Bir Yorum Denemesi* (Çev. Sermet Yalçın), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, 192.

⁴⁴⁵ Toker, 180-182.

karşı tekrar tekrar gaz bombası attı, su sıktı, silah kullanmak için emir verdi. İdarenin halka yaptığı muamele baştan aşağı kanunsuzdu. Halkı çılgın hale getirmek için her türlü tecavüz ve tahrik yapılmıştır. Aşikâr surette görüldü ki, Zile’de bugün halk aleyhine bir kast tertip edilmişti. Tertip 6-7 Eylül’de olduğu gibi yürüyemedi. Fakat Gaziantep’te olduğu gibi şimdi suçu masum halka yükleyerek kast tertibinin setredilmesine başlanmıştır. Vazifeli idare amiri halk aleyhine en ağır tertibin mesulüdür. Kendileri için bütün kanunlar dışında gösteri törenleri yaptırانların halkın masum ve tabii hareketlerine mâni olmak için giriştikleri tertiplerin memleketi kardeş kavgasına götüren hazırlık yolu olduğunu elemle haber veriyorum. Halka temas maksadıyla daha sık seyahat etmek benim için vazife olmuştur.”⁴⁴⁶

İnönü, bu konuşmasında hükümetin kanunsuz yollarla gezilerini sabote etmeye çalıştığını söylemişti. İktidarın kendileri için kanunsuz gösteri yapanlara sessiz kalırken muhalefet lehine kanunlara uygun şekilde gösteri yapanları cezalandırmasının halk arasında kutuplaşmanın, kargaşanın artmasından başka bir şeye yaramayacağını belirtmişti. Ayrıca bu kutuplaşmayı önleyebilmek amacıyla da gezilere devam edeceğini, engellemelerin kendisini caydıramayacağını ifade etmişti.

İsmet İnönü’nün Amasya’da verdiği beyanata karşılık olarak Başbakan Adnan Menderes 18 Ekim’de Afyon’daki gezisi sırasında cevap vermişti: “Şimdi esef verici bir hadiseden bahsedeceğim. Muhalefet lideri İnönü, Zile’de topladığı vatandaşları tahrik ediyor. O zaman vazifeli memurlar da harekete geçiyor. Bu memurlar vazifelerini yapmışlardır. Gaziantep hadiselerine gelince, seçimden sonra Gaziantep’te vatandaşlar tahrik edildi.”⁴⁴⁷ Adnan Menderes bu sözleriyle yaşanan olayların sorumlusu olarak İnönü’yü işaret etmişti.

İsmet İnönü 18 Ekim’de akşam saat 16.45’te Çorum İl Kongresine gelmişti. Çorum İl Kongresi muhalefetin birleşmesi açısından önemli olmuştu. CMP ve Hür Parti İl başkanları kongrede CHP’ye katıldıklarını bildirmişlerdi.⁴⁴⁸ Kongre’den sonra 19 Ekim sabahında saat 10.00’da İnönü ve ekibi Çorum’dan yola çıkmıştı. Yol güzergâhında Sungurlu ve Alaçalı ilçelerine de uğrayarak burada partililerle sohbet etmişti. Akşamüzeri Ankara’ya dönen İnönü

⁴⁴⁶ Milliyet Gazetesi, 18 Ekim 1958, 5.

⁴⁴⁷ Milliyet Gazetesi, 19 Ekim 1958, 1.

⁴⁴⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ekim 1958, 1.

böylelikle gezisini tamamlamıştı.⁴⁴⁹ İnönü'nün bu gezilerinde yaşamış olduğu olaylar iktidarın muhalefeti engellemek amacıyla kanun dışı yollara başvurmaktan çekinmediğini göstermişti.

3.2.5. İsmet İnönü'nün Çankırı-Kastamonu Gezisi

İsmet İnönü'nün 24 Ekim'deki Çankırı gezisine damadı Metin Toker, Kasım Gülek ve Turgut Göle de katılmıştı.⁴⁵⁰ 24 Ekim sabah 8'de yola çıkılmıştı. Saat 11.20 civarında Çankırı'ya gelen İsmet İnönü Zile'dekine benzer durumla karşılaşmıştı. Yine halkın İsmet İnönü ile buluşması engellenmeye çalışılmıştı. Hatta polis müdürü Hüseyin Özcan, Turgut Göle'ye alkışlamanın ve el sıkışmanın yasak olduğunu bildirmişti. Çankırı İl Kongresinde konuşan İsmet İnönü halkın DP'ye artık eskisi kadar güvenmediğini ve radyo propagandası konusundaki eleştirilerini şöyle dile getirmişti:

“1957 seçimlerinden beri hal ve şartlar iktidarı vatandaş gözünde daha az itimat olunur hale getirmiştir. DP Genel Başkanı bu ihtimale karşı her bakımdan hazırlık içindedir.

İktidarın ne kendisi rahat içindedir. Ne de millete rahat vermektedir. Bu rahatsızlıklardan kurtulmanın yolları vardır. Türk basınına hürmet hissi beslemek icap eder.

Radyonun kendi milleti efradına huzursuzluk vasıtası olarak kullanılması milletler tarihinde görülmemiş bir teşebbüstür. Bugün radyomuzun millete reva gördüğüne başka bir misal bilmiyorum. DP Genel Başkanının her gün bize şahsımıza ve partimize yaptığı tecavüzleri ve iftiraları radyonun tekrar etmesi herkese azap verecek ölçüdedir.”⁴⁵¹

Çankırı gezisinde önemli bir olay gerçekleşmişti. Kongre sonrasında lokantada düzenlenen ziyafet sırasında bir adam içeriye girerek İsmet İnönü'nün yanına gelmişti. İnönü'den kendisini affetmesini dilemişti. İnönü de ne için affedeceğini sorduğunda şöyle cevap vermişti: *“Ben, 1954'e kadar Demokrattım. Şimdi bilemezsin, o günlerden dolayı ne kadar mahcubum. Senin aleyhinde olduğum için affet... Bunların ne olduklarını gördüm.”⁴⁵²* Bu olay Demokrat Parti taraftarı vatandaşların bile artık CHP'ye yakınlık gösterdiğinin örneği olmuştu.

⁴⁴⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 20 Ekim 1958, 1.

⁴⁵⁰ Toker, 189.

⁴⁵¹ Milliyet Gazetesi, 25 Ekim 1958, 5.

⁴⁵² Toker, 191.

İsmet İnönü'nün Çankırı gezisinde yaşanan olaylar nedeniyle Kastamonu'da sıkı güvenlik önlemleri alınmıştı.⁴⁵³ 24 Ekim 1958'de Kastamonu'ya gelen İsmet İnönü'yü motosikletli bir grup karşılamış ve yol boyunca İnönü'nün konvoyuna eşlik etmişti. Akşam Talat Mümtaz Yaman'ın evinde misafir edilmişti.⁴⁵⁴ İsmet İnönü 25 Ekim'de Kastamonu İl Kongresi öncesinde Taşköprülülerin ricası üzerine kongreden 1 saat önce Taşköprü'ye giderek vatandaşla buluşmuştu. Bu gezisinde de emniyet güçleri sıkı önlemler aldığı için Taşköprü'den vatandaşlardan bazıları kamyonun içine saklanarak kongreye katılmak için İnönü'nün peşinden gitmişlerdi.⁴⁵⁵ Saat 10.00'da başlayan kongrede İsmet İnönü 37 dakikalık konuşmasında: *“DP Genel Başkanını ve yakınlarını bilinmeyen hedeflere varmak için hazırlık içinde görüyoruz. İktisadi mucizelerde övünüyorlar. Azınlıkta oldukları halde milletin çoğuna sövüyorlar, sövdürüyorlar. Kullandıkları kelimeleri huzurunuzda tekrarı mümkün değildir.”*⁴⁵⁶ diyerek iktidarın muhalif vatandaşlara hakaretlerinin asla kabul edilemeyeceğini belirtmişti.

Kongre sonrasında İsmet İnönü ve ekibi gece Ankara'ya dönerek gezisini tamamlamıştı.⁴⁵⁷ İsmet İnönü için Kastamonu ayrı bir önem taşıyordu. Millî Mücadele yıllarında bölge insanın fedakârlıkları sebebiyle Kastamonu'ya ayrı bir sevgi duymuştu. Kastamonu gezisi öncesinde Çankırı'da istenmeyen olaylar gerçekleşse de Kastamonu'da herhangi bir olay gerçekleşmemiş, İnönü'yü DP'li gençler sevgi ve coşku ile karşılamıştı. Aynı şekilde Adnan Menderes'in 1957 yılındaki Kastamonu gezisi sırasında CHP'li gençler kendisini karşılamıştı. Kastamonu'daki halkın bu tutumu aslında demokrasilerde olması gereken birlik ve beraberlik açısından önemli bir detay olmuştur.⁴⁵⁸

3.2.6. İsmet İnönü'nün Afyon, Isparta, Burdur ve Antalya Gezileri

İsmet İnönü 28 Kasım'da Ankara'dan uçakla Afyon'a doğru yola çıkmıştı. Yanında Kasım Gülek, Hür Partili milletvekilleri ve gazeteciler vardı. Sabah 09.10'da Afyon'a varan İsmet İnönü'yü halk coşkuyla karşılamıştı. Havaalanından merkeze geçmiş, burada misafir edildiği evde istirahat ettikten sonra Kongre'sinin yapılacağı Şafak sineması salonuna gelmişti. Saat 12.15'te kürsüye çıkan İnönü 30 dakikalık konuşmasında özellikle gazetecilere yapılan baskılar hakkında: *“Genel Başkan gazetecilerden şikâyetçidir. Hepiniz biliyorsunuz ki gazeteciler, genç ve idealist gazeteciler, bir siyasi kampı dolduracak kadar hapisanelerde*

⁴⁵³ Mustafa Eski, *İsmet İnönü'nün Kastamonu Gezileri*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1995, 105.

⁴⁵⁴ Eski, 106.

⁴⁵⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ekim 1958, 1.

⁴⁵⁶ Milliyet Gazetesi, 26 Ekim 1958, 1.

⁴⁵⁷ Milliyet Gazetesi, 26 Ekim 1958, 1.

⁴⁵⁸ Eski, 123-124.

bulundurulmaktadır. Gazeteciler için verilen cezalar hırsızlara verilen cezalar kadar ağırdır.”⁴⁵⁹ diyerek basına yapılan baskıları ve haksız muameleleri eleştirmişti.

İnönü kongredeki konuşmasının devamında partizan tavırla ve güç birliğiyle ilgili olarak da şunları söylemişti:

*“Vatandaş kanun önünde, jandarma önünde, radyo karşısında, mahkemede, hiçbir siyasi partinin ve hiçbir siyasi kadronun tesirinde olmayan bir muamele görürse memlekette huzur ve iyi geçinme sarsılmadan devam eder. Biz bu lüzumu, DP’nin Genel Başkanına, onun temsil ettiği politikaya anlatamıyoruz.”*⁴⁶⁰

*“Biz yaptığımız Güç birliği karşısında Demokrat Parti Genel Başkanı bizi ehlisalip olarak, yani kâfir olarak ilan ediyor. Bu, düpedüz kanlı bir irtica teşebbüsüdür. Bunun neticelerinden ve akıbetinden kendisini sakınmaya davet ederim.”*⁴⁶¹

İnönü, bu konuşmasında memlekette huzur ve asayişin sağlanabilmesi için partizan tavırdan vazgeçilmesi gerektiğini belirtmişti.

28 Kasım gecesini Dinar ilçesinde geçiren İsmet İnönü 29 Kasım sabahında beraberinde Burdur CHP ve Hür Partisi milletvekilleriyle birlikte Isparta’ya gelmişti. İsmet İnönü Isparta Kongresinde Millî Kalkınmaya mâni olan gücün hükümet olduğunu dile getirmişti.

İnönü aynı gün akşam saat 16.00’da Isparta’dan Burdur’a gelmişti. Ancak şehre girerken istenmeyen olaylar yaşanmıştı. CHP’li milletvekilleri ile emniyet güçleri arasında tartışmalar yaşanmış ve bazı milletvekillerine dayak atılmıştı. Olaylar sadece bununla da kalmamıştı. Burdur’un Eskiye Köyü’nde vatandaşlar İnönü’yü karşılarırken kurban kesmek istemiş ancak jandarma kuvvetleri buna izin vermemiş ve jandarma ile köylüler arasında kavga çıkmıştı. Yaşanan kargaşa ancak İnönü’nün köye girişiyle son bulabilmişti.⁴⁶²

29 Kasım’da gece Burdur’da konaklayan İsmet İnönü sabah saat 09.00’da misafir olduğu evden ayrılarak Burdur İl Binasını ziyaret etmişti. Bu ziyaret esnasında milletvekilleri ile emniyet güçleri arasında tartışmalar yaşanmıştı. Hatta Emniyet Müdürü CHP Burdur Milletvekili Faruk Ayanoğlu’nun yanına gelerek olayların hesabının sorulacağını söylemişti.⁴⁶³ Yaşanan tartışmalardan sonra yola çıkan İsmet İnönü ve ekibi 30 Kasım akşamı saat 17.30’da Antalya’ya varmıştı. 8 saatlik yolculuk boyunca köylüler İnönü’yü sevinçle karşılamıştı. Antalya girişinde vatandaşlar otomobil konvoyu oluşturmuştu. Burdur’da yaşanan olaylar

⁴⁵⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 29 Kasım 1958, 5.

⁴⁶⁰ Tercüman Gazetesi, 29 Kasım 1958, 5.

⁴⁶¹ Erer, 352.

⁴⁶² Cumhuriyet Gazetesi, 30 Kasım 1958, 1.

⁴⁶³ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Aralık 1958, 1.

nedeniyle Antalya’da sıkı güvenlik önlemleri alınmıştı.⁴⁶⁴ Antalya İl Kongresinde konuşan İsmet İnönü, gezi sırasında yaşadığı olaylarla ve şiddet politikasıyla ilgili olarak şu sözleri dile getirmişti:

*“Demokratik rejimden ayrılmak isteyenlerin bu arzularını tatbik etmeye güçleri yetmeyecektir. Yakın misalini söyleyeyim. İktidar başında bulunanlar benim son dört gün içerisinde geçtiğim yollardan geçtiler. Büyük tezahürat gördüler. Politikalarının tasvip olunduğu manasını çıkardılar. Trakya’ya gittiler yeni programlarını şiddet programlarını ilan ettiler. Ben aynı yollardan bir müddet sonra buraya geldim. Afyon, Isparta, Burdur ve bugün aranızda Antalya’dayım. Bu dört vilayetten Trakya’da ilan olunan şiddet tedbirlerine, kendisini kaptırmış olan yalnız Burdur’da bir iki salahiyet sahibi gördüm. Onlar da Burdur içinde teşebbüslerine muvaffak olamadılar. Afyon, Isparta ve Burdurun içinden geçtikten sonra Antalya’da bütün memleket görmüştür. Bu nedir? Demek ki memleket huzur içinde yaşamak istiyor. Bu memleket Demokratik rejimi hakiki olarak benimsemiştir. Ve bunu müdafaa edecektir. Bu hakikati görmeyerek yanlış bir yola sapmak yalnız memleket için fena değil yanlış yola sapanlar için de kötüdür.”*⁴⁶⁵

İnönü, bu konuşmasıyla iktidarın demokratik rejimden uzaklaşan hareketlerde bulunarak muhalefetin gezilerini engellenmeye çalıştığını belirtmişti. Ancak bu engellemelerin başarıya ulaşmadığını, halkın nasıl iktidarı destekliyorsa kendisini de desteklediğini, aslında halk arasında ayrımcılığın bulunmadığını, bu ayrımcılığın devlet eliyle gerçekleştirilmek istendiğini dile getirmişti. İnönü, bu durumun sadece memleket için değil kendileri için de kötü sonuçları olacağını ifade etmişti.

1 Aralık 1958 gecesinde Ankara’ya dönen İsmet İnönü yol boyunca uğradığı yerlerde sevinçle karşılanmıştı. Özellikle Dinar’da bir ilkokulun önünde öğrencilerin koşarak yanına gelip sarılmaları İnönü’yü oldukça duygulandırmıştı.⁴⁶⁶

3.2.7. İsmet İnönü’nün Adana, Hatay, Antep, Urfa Gezileri

İsmet İnönü Aralık ayı başında Adana’dan Urfa’ya kadar uzanan bir gezi planlamıştı. Ankara’dan 5 Aralık 1958’te uçakla yola çıkan İnönü akşam 17.30’da Adana havaalanına ulaşmıştı. Soğuk havaya rağmen on binlerce vatandaş İnönü’yü karşılamaya gelmişti.

⁴⁶⁴ Tercüman Gazetesi, 1 Aralık 1958, 1.

⁴⁶⁵ Milliyet Gazetesi, 1 Aralık 1958, 5.

⁴⁶⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Aralık 1958, 1.

Havaalanında emniyet güçleri İnönü'ye oldukça yardım etmişler hatta parti binasına polis arabasında götürmüşlerdi. Burada İnönü'ye polisin yardım etmesi ve herhangi bir olay çıkmamasının nedeni olarak Adana Valisi'nin CHP'ye yakın olan Mehmet Hilmi İncesulu'nun olması⁴⁶⁷ ve 1957 Genel seçimlerinde Adana'yı CHP'nin kazanmış olması gösterilebilir.⁴⁶⁸ Akşam 20.30'da İsmet İnönü şerefine Şehir Kulübünde bir ziyafet verilmişti. Burada konuşan İnönü muhalefet cephesi hakkında şöyle demişti: *"Güç birliği hareketinden sonra bir hayli seyahat yaptım. İki parti arasında bu birleşme bir birleşmeden de çok ileriye gitmiştir. İdealist olanlar hususi gayelerinden uzaklaşmış bulunan vatanperverler ekseriyettir."*⁴⁶⁹ İnönü bu sözleriyle muhalefet cephesinin kişisel arzulardan uzak ülkenin geleceği için vatanperver duygularla birleştiğini ifade etmişti.

Geceyi Adana'da geçiren İnönü 6 Aralık'ta sabah saat 09.50'de beraberindeki milletvekilleri ve gazetecilerle birlikte Ceyhan'a gelmişti. Ceyhan ilçe kongresinde yine güç birliği hakkında kısa bir konuşma yaptıktan sonra İskenderun'a doğru yola çıkmıştı. İsmet İnönü İskenderun'da halkın tezahüratları sırasında yaşanan izdihamda baygınlık geçirmiş ve ezilme tehlikesi atlatmıştı. Daha sonra Reyhanlı İlçesine giden İnönü yine burada da izdihamla karşılaşmış, parti binasına pencereden girebilmişti. Nihayet Hatay merkezine gelen İnönü İl Kongresinde yaptığı konuşmada iktidarın şiddet politikası hakkında şunları söylemişti:

"Sayın Cumhurbaşkanı Büyük Millet Meclisi açış nutkunda tatbik edilen iç politikayı tasvip ettikten sonra bizi, yani sövülen, tecavüz edilen muhalifleri, ifratçı göstererek yeni şiddet tedbirleri tavsiye etmiştir. Nihayet son günlerde bizleri kastederek huzur ve kalkınmaya engel olanları, karınca gibi ezeceklerini beyan etmiş ve politikadan mes'ul olan hükümet reisi de bizleri ehlisalip ilan eylemiştir. Bu suretle iç politikada en büyük şiddet projesi, vatandaş için hiçbir huzur ve emniyet bırakmayacak surette ortaya konmuştur.

*Eğer bu projenin tatbikine geçilmek istenirse, Ortadoğu'da bildiğimiz en fena idareyi memleketimizde yaşayacağız demiştir. 1958 Türkiye'sinde en fena Ortadoğu idaresinin kurulabileceğini sanmak hatalı olduğu kadar tehlikeli bir anlayıştır."*⁴⁷⁰

⁴⁶⁷ <http://www.adana.gov.tr/adana-valileri>, Erişim Tarihi: 03.06.2022.

⁴⁶⁸ https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/1957MilletvekiliSecimi/1957_Secim_Sonuclari.pdf, Erişim Tarihi: 03.06.2022.

⁴⁶⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 6 Aralık 1958, 5.

⁴⁷⁰ Milliyet Gazetesi, 7 Aralık 1958, 5.

İnönü, konuşmasında aslında tarafsız olması gereken Cumhurbaşkanının taraflı olarak muhalif olanlara hakaret etmesinin, partizan zihniyetle ayrımcılık yaratmasının memlekete zarar vermekten başka bir işe yaramayacağını dile getirmişti.

İsmet İnönü 7 Aralık'ta sabah saatlerinde Maraş İl Kongresine katıldıktan sonra Antep İl Kongresine katılmak üzere yola çıkmıştı. Saat 15.30'da Antep'e ulaşan İnönü'yü yine büyük bir kalabalık karşılamıştı. Antep İl Kongresinden sonra basın mensuplarıyla yaptığı konuşmada alınan önlemler ve halkın engellenmeye çalışılmasıyla ilgili olarak şöyle demişti:

“Ben Gaziantepililere inanmışımdır. Devletin direklerinden biridirler. Düşman karşısında ölmeyi bilirler. Ve memlekete karşı vazifelerini de çok iyi bilirler. Bugün burada toplantı ve gösteri yürüyüşlerine aykırı bir hareket yok. Kimse toplantı için ne tertibat aldı ne de gösteri yürüyüşü yapmak fikrindedir. Halk bizi görmek ve selamlamak istiyor. Nasıl mâni olacaklar buna.

Gazi yurdun evlatları bugün bir imtihan daha geçirdiler. Halkın meşru ve masum arzusuna hizmet edecek idarenin 5 polisi bütün Gaziantep halkına kılavuz olabilir, hiçbir kimseyi rahatsız etmeden herkesi memnun edebilirlerdi. Aksine halkın arzusuna karşı hareket teşebbüsü halkı çok heyecana getirmiştir. Ve sevgisini göstermek için halk canı ile başı ile ortaya atılmıştır. Gaziantepililere çok minnettirim. Bana çok ilham ve kuvvet vermiştir.”⁴⁷¹

8 Aralık Pazartesi sabahı şiddetli yağmur yağarken Antep'ten Urfa'ya yola çıkmıştı. Yol boyunca askeri birlikler sıkı önlemler almıştı. Urfa İl Kongresinde konuşan İnönü:

“İktidar çevreleri hür basının yazılarından şikâyetçidirler. Hür basından yalnız kendi hoşlarına gidecek yazıları isterler ve bunu temin etmek için kanuni müeyyideleri ve idari tedbirlerle her türlü baskıyı tatbik koymuşlardır. Meydanlarda ve radyoda basına ve herkese her türlü sövmeyi ve iftirayı kırıpmadan yaparlar.”⁴⁷²

diyerek basına yapılan baskılardan duyduğu rahatsızlığı dile getirmişti.

Kongre'den sonra gece Urfa'da konaklayan İnönü ertesi sabah Mersin'e doğru yola çıkmıştı.⁴⁷³ Yol üzerinde Osmaniye'de halkın arzusu üzerine kısa bir süre kaldıktan sonra 9 Ekim'de saat 15.00 civarında Mersin'e ulaşmıştı. Mersin'de de izdiham yaşanmış kongrenin

⁴⁷¹ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Aralık 1958, 5.

⁴⁷² Cumhuriyet Gazetesi, 9 Aralık 1958, 5.

⁴⁷³ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Aralık 1958, 5.

yapılacağı salona güçlükle ulaşabilmifiti. Kongrede kısa bir konuşma yapan İ    : *“Bugün seyahatimi bitiriyorum. Tahakkuk ettiğimiz güç birliği çok kıymetlidir. Türkiye halkı h r vatandaşlar olarak haklarını koruyacaktır. Memleketimizde hal olunmayacak bir mesele yoktur. Ümit ederim ki, sizlerdeki anlayış ve basiret, bizim muhaliflerimize de hâkim olsun.”*⁴⁷⁴ sözleriyle vatandaşlara ülke meseleleri hakkında ümitlerini kaybetmemeleri gerektiğini ifade etmişti.

Mersin’deki gezisi sırasında üzücü bir olay da gerçekleşmişti. Gazeteci Hüseyin  zmen İ    ’y  beklerken heyecandan geçirdiği kalp krizi sonucunda hayatını kaybetmişti. Kongreden sonra İ     Adana’ya geçmiş buradan uçakla Ankara’ya dönerek gezisini tamamlamıştı.⁴⁷⁵

3.2.8. İsmet İ    ’n n Eskişehir İl Kongresine Katılması

21 Aralık’ta düzenlenecek olan Eskişehir İl Kongresi için Ankara’dan saat 07.30’da yola çıkan İsmet İ    ’ye bu seyahatinde, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, Zonguldak Milletvekili Avni Yurdabayrak, Necati Diken, Mustafa Saraç, Kırşehir Milletvekili Fazıl Yalçın, Dr. İbrahim  ktem, Turan Güneş, CHP İl milletvekilleri ve basın mensupları katılmıştı. Saat 14.20’de Eskişehir’e gelen İ     ve ekibini halk büyük bir coşkuyla karşılamıştı.⁴⁷⁶ Eskişehir İl Kongresindeki 38 dakikalık konuşmasında İsmet İ     iktidarı oldukça sert bir şekilde eleştirmişti. Partizan zihniyetten ve şiddet politikasından bahsetmiş, konuşmasında ayrıca Afyon’da yaşadığı durumu aktarmıştı:

“Size, DP Komisyonunun toplu bulunduğu bir zamanda, birinci derecede idare başında bulunanların daima şahit olduğumuz zihniyetlerinden iki taze misali tekrar etmek isterim. Afyon’da hiç tanımadığımız iki hemşire bizi görmek için etrafımıza geldiler diye başkente getirilmişler, tahkikata tabi tutulmuşlardır. Gazetelerde yazıldığına göre, su ları izinsiz çıkmak imiş, Sağlık Bakanı Büyük Devlet hizmetlerinde yetişmiştir. Bir gün izinsiz çıkmanın iki zavallı hemşireyi belki aileleri ile beraber karınca gibi ezmeye müstahak kılınacağı tasavvur etmesi insana üzüntü veriyor. Bu partizan zihniyetin acıklı bir misalidir.”

İ    , konuşmasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın muhalifleri karınca gibi ezme lafını hatırlatarak iktidarın gerçekten de nasıl baskı uyguladığını ifade etmişti.

⁴⁷⁴ Milliyet Gazetesi, 10 Aralık 1958, 5.

⁴⁷⁵ Milliyet Gazetesi, 10 Aralık 1958, 5.

⁴⁷⁶ Tercüman Gazetesi, 22 Aralık 1958, 1.

Eskişehir İl Kongresinden sonra 22 Aralık gecesinde Ankara'ya dönen İnönü 26 Aralık'ta Bolu İl Kongresine katılacaktı.⁴⁷⁷ Ancak İnönü 12 Ocak'ta yapılacak olan CHP Kurultayı nedeniyle Bolu Kongresine katılmaktan vazgeçmişti.⁴⁷⁸

3.3. İSMET İNÖNÜ'NÜN 1959 YILINDAKİ YURT İÇİ GEZİLERİ VE ÖNEMLİ GELİŞMELER

3.3.1. Adnan Menderes'in Londra Uçak Kazası

17 Şubat 1959 Salı günü Kıbrıs Konferansına katılmak üzere Adnan Menderes ve 25 kişilik heyet Türk havayollarına ait SEV uçağıyla Yeşilköy havaalanından sabah saat 09.45'te yola çıkmıştı. Yoğun sis nedeniyle Londra havaalanına inemeyen uçak 40 kilometre uzaklıktaki Gatwick havaalanına sevk edilmişti. Ancak iniş sırasında yaşanan aksilikler nedeniyle uçak 8 kilometre uzaklıktaki Oakland çiftliğine zorunlu iniş yapmak zorunda kalmıştı. Bu iniş sırasında uçakta ciddi hasar oluşmuş, yolculardan 16 kişi ölmüş, Adnan Menderes dâhil 9 kişi yaralanmış ve 1 kişi de kaybolmuştu. Adnan Menderes Londra'nın en büyük hastanesine sevk edilerek burada tedavi edilmişti.⁴⁷⁹ Ölenler arasında Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu, Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Anadolu Ajansı Müdürü Şerif Arzık, Dış İşleri Bakanlığı Birinci Daire Şefi İlhan Savut, THY Genel Müdürü Abdullah Parla, Dış İşleri Özel Kalem Müdürü Güner Türkmen, Turizm Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Mehmet Ali Görmüş, Foto Muhabiri Burhan Tan, Kaptan Pilot Münir Özbek, Pilot Sabri Kazmaoğlu ve Lütfi Biberoglu, Telsizci Gündüz Tezel, Hostes Gönül Uygur ve Nurdan Yelkovan, Turizm Bakanlığı Fotoğrafçısı Reyhan Seymen yer almaktaydı. Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat ağır yaralanmış, Adnan Menderes ve 7 kişi de hafif yaralı şekilde bu kazayı atlattı.⁴⁸⁰ Londra uçak kazasında ölen 14 şehidin cenazesi 22 Şubat'ta Ankara'ya getirilmişti.⁴⁸¹ Başbakan Adnan Menderes ve diğer yaralılar 26 Şubat Perşembe günü uçakla İstanbul'a dönmüştü. Gelenleri büyük bir kalabalık karşılamaya gelmiş, Adnan Menderes gözyaşlarını tutamamış ve şu sözleri söylemişti:

*“Bu asil heyecanınız karşısında hislerimi nasıl ifade edebileceğimi bilemiyorum sevgili vatandaşlarım. Teşekkür ederim, sağ olunuz, bahtiyar olunuz.”*⁴⁸²

⁴⁷⁷ Milliyet Gazetesi, 22 Aralık 1958, 5.

⁴⁷⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 26 Aralık 1958, 1.

⁴⁷⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 18 Şubat 1959, 1.

⁴⁸⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 19 Şubat 1959, 1.

⁴⁸¹ Milliyet Gazetesi, 23 Şubat 1959, 1.

⁴⁸² Milliyet Gazetesi, 27 Şubat 1959, 1.

Başbakanı karşılamaya gelenler arasında İsmet İnönü de bulunmuştu. İsmet İnönü geçmiş olsun dileklerini ilettikten sonra el sıkışmışlardı. Bu durum beklenildiği gibi “Bahar Havası” oluşturmamıştı. Zaten iki ay sonra İnönü yurt gezisine çıkacak ve ilişkiler daha da gerginleşecekti.⁴⁸³

3.3.2. İnönü’nün Olaylı Ege Gezisi

İsmet İnönü’nün 1959 yılındaki Ege gezisi öncesinde Başbakan Adnan Menderes birçok milletvekilini Ege’ye gönderip İsmet Paşa’nın gezi güzergâhı boyunca düşmanlıkla karşılaşması için hazırlık yaptırmıştı.⁴⁸⁴ İsmet İnönü, Adnan Menderes’in uçak kazası sonrasında artık ilişkilerin tamamen koptuğunu düşünerek bu geziyi planlamıştı. “Bahar Taarruzu” olarak adlandırılan gezinin seçilen güzergâhı Kurtuluş Savaşı’nda Büyük Taarruzun yapıldığı bölge olmuştu. İlk durak ise Yunan Başkumandanı Trikopis’i esir aldığı Uşak’tı.⁴⁸⁵ İsmet İnönü’nün bu gezisine 46’sı milletvekili olmak üzere 47 CHP’li eşlik etmişti. Gezi programı şöyle planlanmıştı; ilk durak Uşak, daha sonra Manisa ve son olarak İzmir’de konuşma yapacak olan İnönü böylece gezisini tamamlayacaktı.⁴⁸⁶ Ali Fuad Başgil’in 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri adlı kitabında İsmet İnönü’nün Ege gezisi anlatılırken, İnönü’nün 40 milletvekili ve azgın bir taraftar grubunun başında ve kitleleri tahrik ederek iktidara karşı kıskırtmak amacıyla düzenlediği yazılmıştır.⁴⁸⁷ Başgil’in bu sözleri DP’lilerin geziyle ilgili düşüncelerini yansıtmaktaydı.

İsmet İnönü’nün Uşak gezisi öncesinde siyasi tansiyon oldukça yükselmişti. 25 Nisanda Ulus Gazetesi’nin bir ay süreyle kapatılması ve İnönü’nün mecliste, ertelenen muhtar seçimlerinin yapılmasını istemesi gerginlikleri arttırmıştı.⁴⁸⁸ İnönü’nün Uşak gezisi öncesinde ise DP’li milletvekilleri Uşak’a gelerek örgütlü toplantılar yapıp İzmir’e geçmişti. DP’li milletvekillerinin Uşak’ta toplantılar düzenlemesi ve o günlerde radyodan Vatan Cephesine geçenlerin isimlerinin duyurulması CHP’li milletvekilleri arasında tedirginlik yaratmıştı.⁴⁸⁹

29 Nisan Çarşamba günü saat 14.00’te Ankara’dan trenle Uşak’a hareket edecek olan İnönü’yü Ankara garında büyük bir halk kitlesi uğurlamaya gelmişti. Daha gezi başlamadan

⁴⁸³ İbrahim Şahin, “İktidar-Muhalefet İlişkileri Çerçevesinde İnönü ve Menderes’in Siyaset Dili”, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1 (1), 2017, 210.

⁴⁸⁴ Toker, 230.

⁴⁸⁵ Birand, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, 160.

⁴⁸⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 29 Nisan 1959, 1.

⁴⁸⁷ Ali Fuad Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri* (7. Baskı), Yağmur Yayıncılık, İstanbul 2017, 110.

⁴⁸⁸ Nihat Özer, “CHP’nin Bahar Taarruzu Seçim Kampanyası”, *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, 1 (2), 2017, 121.

⁴⁸⁹ Mehmet Karayaman, “İsmet İnönü’nün Uşak’ta Taşlanması Olayının Sebep ve Sonuçları”, *Tarih Okulu Dergisi*, (7), 2010, 22.

olaylar çıkmış, polis ile halk arasında ufak çaplı tartışmalar yaşanmıştı. Gezi güzergâhında yer alan Eskişehir garında da gece yarısı İnönü'yü karşılamaya gelenlerle polis arasında arbede yaşanmıştı.⁴⁹⁰

30 Nisan Perşembe sabahı saat 09.00'da Uşak'a varan İsmet İnönü ve 46 milletvekilini karşılamaya binlerce Uşaklı gelmişti. Uşak tren garından jeeple merkeze geçen İnönü DP İl Binasının önünden geçerken yuhalanmış, sonrasında DP'li bir genç İnönü'ye çay bardağı fırlatmıştı. Çay bardağı ufak bir farkla İnönü'nün yanında bulunan Akis muhabiri Hamdi Avcıoğlu'na denk gelmiş ve hafif yaralanmıştı. Bu olay üzerine CHP'lilerle DP'liler arasında kargaşa yaşanmış ancak kısa sürede önlenmişti.⁴⁹¹ CHP il binasına gelen İnönü'yü burada da büyük bir kalabalık bekliyordu. Balkona çıkarak kendilerine teşekkür edip dağılmalarını istemişti. Ancak kalabalık dağılmayınca Uşak milletvekili Rıza Sancı'nın evine gidip burada istirahat çekilmişti.⁴⁹² Kısa bir süre dinlendikten sonra CHP Gençlik Kolu İl Kongresine katılarak kısa bir konuşma yapmıştı. Konuşmasında iktidarın yanlış ekonomi politikalarından ve partizan zihniyetinden bahsetmişti. Kongredeki konuşmasından sonra öğleyin ziyafete katılan İnönü'ye yemek sırasında Uşak Valisi'nden bir haber gelmişti. Uşak Valisi İnönü'nün kaldığı evden çıkmamasını istemişti. Ancak İnönü bu ihtar uymayarak programı kapsamında akşam 18.30'da Trikopis'in esir alındığı eve gitmişti.⁴⁹³ Evin sahibi DP'li vatandaştı. Ancak baskıya maruz kaldığı için İnönü'yü eşi Şefika Bacakoğlu ve gelini karşılamıştı. İnönü bu kısa ziyaretinden sonra Atatürk'ün karargâh olarak kullandığı evi ziyaret edip sonrasında misafir olarak kaldığı eve geri dönmüştü.⁴⁹⁴ 30 Nisan Perşembe gecesi İsmet İnönü'nün kaldığı evde yangın çıkmıştı ancak kısa sürede söndürülmüştü.⁴⁹⁵

1 Mayıs Cuma günü Uşak'ta yine olaylar cereyan etmişti. Sabah 04.30'da 1000 kadar DP'li Uşak'a getirilmişti. DP'li grup sabah 05.30'da ellerinde dövizlerle CHP merkezine gelmiş ve burada protesto gösterisi düzenlemişlerdi. Daha sonra DP'li grup bir pastanede kahvaltı yapan CHP'li mebuslardan Turhan Feyzioğlu, Osman Alişiroğlu, Nuzhet Çubukçu, Necati Diken ve Daniş Yurdakul'un üzerine yürümüştü. Çıkan arbede sonrasında milletvekilleri hafif şekilde yaralanmıştı. Bu arada İsmet İnönü yanında Dr. Kemali Beyazıt ve CHP'li milletvekillerinden Fuat Börekçi ve Vedat Mengü ile misafir olduğu Rıza Salıcı'nın evinden

⁴⁹⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 30 Nisan 1959, 1.

⁴⁹¹ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mayıs 1959, 1.

⁴⁹² "Yurtta Olup Bitenler", *Akis Dergisi*, 15 (253), 7 Mayıs 1959, 5.

⁴⁹³ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mayıs 1959, 1.

⁴⁹⁴ Süleyman Kocabaş, *27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yolda Uşak Olayları ve İzmir-Topkapı Olayları* (1. Baskı), Bayrak Yayıncılık, İstanbul 2011, 48.

⁴⁹⁵ Milliyet Gazetesi, 1 Mayıs 1959, 1.

çıkarak Uşak tren garına doğru otomobille hareket etmişti. Ancak yol üzerinde DP’li gruplar tarafından engellenmeye çalışılmıştı. Bunun üzerine İnönü otomobilden inerek DP’li gruba doğru yürüyüp “Ne istiyorsunuz, ayıp değil mi?” diye bağırmıştı.⁴⁹⁶ İsmet İnönü tam trene bineceği sırada on altı-on yedi yaşlarında bir genç arkadan bir taş savurmuş, taş İnönü’nün kafasına isabet etmişti. İnönü kurtardığı şehirde arkasından vurulmuştu.⁴⁹⁷ Ardından DP’lilerin saldırıları ve yediği taşın etkisiyle İsmet İnönü bir an yere düşmüştü. Kalkınca yarası bandaj ile kapatılmıştı.

Resim 4: Cumhuriyet Gazetesi, 2 Mayıs 1959, 1.

Görgü tanıklarının anlattıklarına göre İnönü yaşanan olay üzerine trenin camından kalabalığa doğru şu sözleri söylemişti:

*“Bu tatsız, kötü, yakışsız olayı bana Uşaklı vatandaşlarım yapmış değildir. Bunu yapanlar, bugün devleti yönetenlerdir.”*⁴⁹⁸

Sadece İnönü değil yanındaki gazeteciler de atılan taşlar nedeniyle yaralanmıştı. Yaşanan olaylar karşısında CHP’li vekiller emniyet güçlerinin müdahale etmesini istemişti. Ancak emniyet güçleri emir almadıkları için müdahale etmeyeceklerini söylemişlerdi. Tüm bu yaşanan olaylardan sonra tren 08.50’de Uşak garından hareket etmişti.⁴⁹⁹

⁴⁹⁶ Milliyet Gazetesi, 2 Mayıs 1959, 5.

⁴⁹⁷ Can Dündar, Bülent Çaplı, *İsmet Paşa*, Can Yayınları, İstanbul 2015, 94.

⁴⁹⁸ Kocabaş, 57.

⁴⁹⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Mayıs 1959, 1.

Uşak'tan Manisa'ya kadar olan güzergâhtaki Eşme, Alaşehir, Salihli ve Turgutlu ilçelerinde kısa molalarda halk İnönü'ye sevgi gösterilerinde bulunmuştu. 1 Mayıs Cuma akşamı saat 16.00'da Manisa'ya varan İnönü'yü 2000-3000 civarında bir kalabalık karşılamıştı. Buradan CHP İl Binasına geçen İnönü halkı selamladıktan sonra misafir edileceği Mehmet Adanalı'nın evine geçmişti. Burada basın toplantısı düzenleyerek gazetecilerle bir araya gelen İnönü geziye katılan gazetecilerin sağlık durumlarını sormuştu. Akşam Manisa Şehir Kulübü'ndeki ziyafete katılan İnönü yaptığı konuşmada mahalli seçimlerde CHP'nin alacağı başarının DP için de yanlış yoldan dönmek açısından çok önemli olduğunu belirtmişti. İsmet İnönü 2 Mayıs Cumartesi sabah 11.00'de 2 gün boyunca kaldığı Mehmet Adanalı'nın evinden otomobil konvoyuyla birlikte İzmir'e doğru yola çıkmıştı.⁵⁰⁰

2 Mayıs'ta İzmir'e doğru giderken Akpınar mevkiinde 60 yaşında bir ihtiyar İnönü'ye şu mektubu vermişti:

*“Yunan harbinde Sakarya'dan Afyon'a düşmanı attığımızda Aziziye'de Ali İhsan Paşa ile teftiş ettiğiniz zaman bana ağır makineli tüfeğin numarasını sormuştunuz. Şimdi ben de sana soracağım. Kurduğün demokrasinin numarası nedir? Trikopisi yakalayıp sana teslim eden bizdik. Onun adını bile bilmeyenler şimdi bize Trikopisi muamelesi yapıyorlar. Ellerinizden öperim. Ahmet Badur.”*⁵⁰¹

Bu mektupta vatandaşın iktidarın kendilerine yapmış olduğu düşmanca tutum nedeniyle İnönü'ye şikâyetlerini dile getirdiği görülmektedir.

Turgutlu'ya üstü açık otomobille gelen İnönü'yü halk yine coşkuyla karşılamış, bazı DP'lilerin yuhalamaları dışında önemli bir hadise gerçekleşmemişti. İnönü ve ekibi Turgutlu'dan sonra Parsa, Ören ve Aşağıkızılca köylerine uğrayıp Belkahve'ye ulaşmıştı. Burada İsmet İnönü, Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile birlikte İzmir'i seyrettikleri çınarın altında gazetecilere şu sözleri söylemişti:

“Muhterem arkadaşlar, Belkahve'den ufku seyrettiğim zaman Atatürk, askeri seferin bittiğini, yeni vazifelerin başladığını söylemiştir. Atatürk bizden ayrılınca kadar her manasıyla modern medeni bir Türk devleti kurmak vazifesi yolunda çalışmıştır. Atatürk'ün en mühim eserlerinin ne olduğunu mütefekkirler aramışlardır ve bana da sormuşlardır. Benim verdiğim cevap ise En büyük eseri yeni Türk devleti olduğudur. Gözümüzden sakındığımız, canımızdan aziz bildiğimiz büyük ve medeni Türk Milleti, büyük Türk Devleti uğrunda vazifelerimizi sonuna

⁵⁰⁰ “Yurtta Olup Bitenler”, *Akis Dergisi*, 7 Mayıs 1959, 9.

⁵⁰¹ *Milliyet Gazetesi*, 3 Mayıs 1959, 5.

kadar sebatla yapmayı şeref borcu biliyoruz. Mutlaka muvaffak olacağız. Şu anda kendimizde bu kararı ve bu güveni yeniden tazelemekle bahtiyarlık duyuyoruz. Sağ olun."⁵⁰²

2 Mayıs akşamı İzmir'e gelen İnönü CHP İl Binasında halkı selamladıktan sonra Fuar'daki Ada gazinosunda kendisi adına verilen ziyafete katılmıştı. Bu ziyafet sırasında istenmeyen olaylar yaşanmıştı. DP il binasında bomba patlaması sonucunda hasar meydana gelmişti. Bu olaydan yarım saat kadar sonra da 150 kişilik bir grup Demokrat İzmir gazetesini basmaya çalışmış, bazı gazeteciler yaralanmıştı.⁵⁰³ Ziyafetten sonra İsmet İnönü konaklayacağı İzmir Palas oteline geçmişti. Gece yarısı 01.00'e doğru gazetecilerle görüşme yapmıştı. Daha sonra istirahat çekilen İnönü 3 Mayıs Pazar günü öğlene kadar otelde kalmıştı. Pazar günü öğlen 12.30'da otomobille cezaevine gidip, Akis yazı işleri müdürü Tarık Halulu ile kısa görüşmesinden sonra Demokrat İzmir gazetesine uğramıştı.⁵⁰⁴ Öğleden sonra Karşıyaka'ya geçen İnönü ilk olarak Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın kabrini ziyaret etmişti. Daha sonra 15.30'da Karşıyaka İlçe Kongresi'nin iptal edilmesi üzerine ilçe merkezinde bir basın toplantısı düzenlemişti. İnönü ilçe binasında yaptığı basın toplantısında toplantı ve yayın yasaklarıyla ilgili olarak şunları söylemişti:

*"Kongrenin yapılmamasına dair Vilayetin tebliği üzerine toplantıyı tehir ettik. Vilayetin tebliğini kanun içinde bir tasarruf saymıyoruz. Teşebbüs, bizim kanaatimizce kanun dışındadır. İtiraz ve şikâyetlerimizi takip edeceğiz. Neşir yasakları adalet mefhumundaki aleniyet teminatını zedeleyecek hale gelmiştir. Aleniyet, hâkim için teminat dava için, hak sahipleri için teminattır. Neşir yasakları kanunun izin verdiği hudutlar dışında kullanılıyor."*⁵⁰⁵

İnönü sözleriyle iktidarın kanun dışı uygulamalarla geziler dışında artık kongre yapılmasını bile engellemeye çalışmalarını eleştirmişti.

İsmet İnönü ve ekibi 4 Mayıs sabahı saat 12.30'da Ark uçağı ile İstanbul'a yola çıkarak Ege gezisini tamamlamıştı.⁵⁰⁶

⁵⁰² Milliyet Gazetesi, 3 Mayıs 1959, 5.

⁵⁰³ Milliyet Gazetesi, 3 Mayıs 1959, 5.

⁵⁰⁴ "Yurtta Olup Bitenler", *Akis Dergisi*, 7 Mayıs 1959, 10.

⁵⁰⁵ Milliyet Gazetesi, 4 Mayıs 1959, 1.

⁵⁰⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 5 Mayıs 1959, 1.

3.3.3. Topkapı Olayları

Ege gezisi sonrasında 4 Mayıs günü İstanbul'a dönen İnönü'yü havaalanında karşılamaya CHP'li büyük bir kalabalığın geleceği ve DP'lilerin de protesto gösterisi hazırlayacakları anlaşılmıştı. İsmet İnönü'nün Uşak'tan İzmir'e kadar olan seyahati siyasi ortamı oldukça gerginleştirmişti. İnönü'nün korunmasında polis kuvvetlerinin yeterli olmayacağını düşünen Vali Ethem Yetkiner ordudan destek talebinde bulunmuştu. İl idaresi kanuna göre ordunun göndereceği takviyeyi askeri makamlar belirliyordu. Yeşilköy Havaalanından Sultanahmet'e kadar kilometrelerce mesafenin korunması için bir kolordudan fazla birlik gönderilmişti. 6-7 Eylül olaylarında askerin geç müdahalede bulunması yüzünden ordu ağır eleştiriler karşısında kalmıştı. Bu nedenle İsmet İnönü'nün korunması için üst düzeyde emniyet tedbirleri alınmıştı.⁵⁰⁷

İsmet İnönü'nün İstanbul'a geleceği gün sabahın erken saatlerinden itibaren Topkapı'da CHP'li büyük bir kalabalık toplanmıştı. Bir grup DP'li de bu kalabalığın içerisinde yer almıştı. Emniyet güçleri İsmet İnönü'yü korunaklı olması amacıyla havaalanından polis arabasıyla alarak götürmek istemişti. Ancak teklif İnönü ve ekibi tarafından reddedilmişti. Daha sonra Topkapı güzergâhından farklı bir yoldan gitmesi istense de yine İnönü bu teklifi de reddetmişti.⁵⁰⁸ Arabayla Yeşilköy'den şehre hareket edilmişti. Topkapı'ya varıldığı sırada, aniden bir grup insan kendisine saldırmıştı. Camları taşa tutmuş ve otomobilin kapısını açmaya çalışmışlardı. Hatta bazıları arabanın üstüne çıkmıştı. Durum kritik bir vaziyet almıştı. İsmet İnönü son derece zor bir durumda kalmıştı. Şans eseri, orada bulunan bir binbaşının yanındaki askerleriyle olaya müdahale etmesiyle İnönü'nün arabasının yolu açılmış ve devam etmişti. Eğer binbaşı askerleriyle müdahale etmemiş olsaydı İnönü'nün orada öldürülmesi çok olağan bir gelişme olacaktı.⁵⁰⁹

İzmir'deki ve Topkapı'daki bu gelişmeler yayın yasağı nedeniyle gazetelere aktarılmamıştı. İsmet İnönü 5 Mayıs Salı günü akşam 17.30'da taşlıktaki evinde gazetecilerle bir basın toplantısı düzenlemişti. Basın toplantısında vahim bir safhaya gidildiğini ve korunmak hakkı istediklerini dile getirmişti.⁵¹⁰

7 Mayıs sabahı trenle İstanbul'dan Ankara'ya gelen İnönü'nün Ankara'ya varışı da olaylı geçmişti. Karşılamaya gelen kalabalıkla polis çatışmış, milletvekillerinin de olaya karışmasıyla arbede büyümüşü. Daha sonra toplanan kalabalık kendiliğinden dağılmıştı.⁵¹¹

⁵⁰⁷ Emine Gürsoy Naskali, *Topkapı Olayları Davası Yassıada Zabıtları X*, Çalış Ofset Yayıncılık, İstanbul 2012, 8-10.

⁵⁰⁸ Naskali, 8-10.

⁵⁰⁹ Cem Eroğlu, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi* (4. Baskı), İmge Kitabevi, Ankara 2003, 233.

⁵¹⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 6 Mayıs 1959, 1.

⁵¹¹ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Mayıs 1959, 1.

İsmet İnönü'nün Ege seyahati toplamda 9 gün sürmüştü. Ancak Türk demokrasi tarihi açısından yeni bir sayfanın açılmasına neden olmuştu. Partiler arasındaki husumetin halk kitlelerine hızlı bir şekilde sirayet etmesine yol açmıştı. Ayrıca, olaylar büyünce iktidarın olaylara müdahalesinde basiretsiz bir şekilde mahalle kavgası gibi kısasa kısas uygulamalarda bulunacağını göstermişti.⁵¹²

13 Mayıs'ta İsmet İnönü ile Behçet Kemal'in mektuplaşması İnönü'nün ne kadar ılımlı bir politikacı olduğunu göstermesi açısından önemliydi. Uşak'ta İsmet İnönü'ye taş atılması sonrasında şair Behçet Kemal Çağlar "Kafana Çal Taşını" adlı şiiri yayınlaması iktidarın tepkisine neden olmuş ve İstanbul radyosundaki görevine son verilmişti. Bu durum üzerine İsmet İnönü 13 Mayıs'ta Behçet Kemal'e şu mektubu göndermişti:⁵¹³

*"Sevgili Behçet Kemal Çağlar, benim yüzümden sizi radyodaki hizmet imkânınızdan mahrum etmişler. Çok üzuldüm. En ayıp tecavüzlerin açıkça himaye edildiğine sadece bu olay başlı başına bir delildir. Siz hususi geçiminizle de sarsılmış oluyorsunuz. Size bütün ömrümde hiçbir faydam olmadı. Sebep olduğum üzüntülerden dolayı bir daha mahcup oluyorum. Gözlerinizden sevgilerle öperim aziz kardeşim."*⁵¹⁴

Bu mektuba karşılık Behçet Kemal şunları yazmıştı:

*"Paşam, hayatımın en anlamı mektuplarından birini sizden aldım. Atatürk'le birlikte kurtardığınız yurdun vatandaşı, tek başınıza İkinci Cihan Harbi'nden burnu kanamadan çıkardığınız, neslin mensubu değil miyim; daha bana ne iyilik yapabilirdiniz? Yalnız, beni daha çok sevip tanıdığınızı sanırdım. Siz bir davaya başınızı korken ben maaşımı koymuşum, çok mu? Vatanseverlik sizin inhisarınızda mıdır, a paşam? Ellerinizden öperim."*⁵¹⁵ Behçet Kemal bu sözleriyle İsmet İnönü'ye olan desteğini bildirmişti.

24 Temmuz Lozan Antlaşmasının yıl dönümü nedeniyle trenle Ankara'dan İstanbul'a giden İsmet İnönü burada Lozan Kulübünde neşir yasaklarıyla ilgili bu durumun Anayasa'ya aykırı bir tutum olduğunu dile getirmişti.⁵¹⁶

⁵¹² Eroğlu, 234.

⁵¹³ Bengül Bolat, "İsmet İnönü'nün Üç Mektubu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 21 (63), 2005, 992-993.

⁵¹⁴ Bolat, "İsmet İnönü'nün Üç Mektubu", 992-993.

⁵¹⁵ Bolat, "İsmet İnönü'nün Üç Mektubu", 992-993.

⁵¹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 25 Temmuz 1959, 1.

3.4. 27 MAYIS 1960 DARBESİ ÖNCESİNDE İSMET İNÖNÜ'NÜN DÜZENLEMİŞ OLDUĞU YURT İÇİ GEZİLERİ VE ÖNEMLİ GELİŞMELER

3.4.1. İsmet İnönü'nün Bursa İl Kongresine Katılması

İsmet İnönü Bursa gezisi için 9 Ocak 1960 Cumartesi günü beraberinde 13 milletvekili ile birlikte Ayvalık gemisiyle İstanbul'dan Mudanya'ya doğru yola çıkmıştı. Mudanya'da vapurda gazetecilerle muhabbeti sırasında İnönü DP'nin Saidi Nursi ile iş birliği yaptığını dile getirmişti. Mudanya'dan sonra yola çıkan İnönü ve ekibini Bursa'ya yaklaşınca polis durdurmuş, 1 saat bekletmişti. İnönü, Bursa'ya vardığında il merkezine uğramış, burada kısa süre dinlendikten sonra Yeni Ant Gazetesini ziyaret etmişti. Burada bir gazetecinin “Bizim hapishanelerde yatmamız boşuna mıdır?” sorusuna şöyle yanıt vermişti:

*“Doludur, dolu, rejim kurtulacak bütün kudretliler unutulacak, yalnız sizin adınız yaşayacak.”*⁵¹⁷

Bursa'da Selim Süter'in evine misafir olan İnönü saat 11.30'da evden ayrılarak kongrenin yapılacağı sinema salonuna doğru otomobille yola çıkmıştı.⁵¹⁸ 10 Ocak Pazar günü Tayyare sinemasında toplanan Bursa İl Kongresine katılan İsmet İnönü 1959'daki Bursa yangını hakkında şunları söylemişti:

*“Uzağa gitmeye ne lüzum var? Bütün memleket içinde Bursa'yı ele alalım: İç turizm ve tedavi sahalarında Bursa bizim başlıca merkezlerimizdendir. Bu mevsim otellerde ve kaplıcalarda görülen tenhaliğin manası yok mudur? Bursa bizim eskiden beri ince dokumalarımızın şöhret bulduğu yerimizdir. Şimdi bu sahalarda vaziyetimizden Bursalı ne kadar şikâyetçidir! Bursa'nın yangın felaketi partizanca bir propagandanın işlemesi için yeni bir fırsat gibi görülerek felaketzedelere partilerine göre şefkat dağıtılmıştı.”*⁵¹⁹ İnönü burada iktidarın felaket durumunda bile partizanca bir tavır göstermesini eleştirmişti.

Konuşmasının devamında ise iktidarın asıl hedefinin ne olduğunu şu sözlerle dile getirmişti:

“Şimdi, vaziyet şudur: Cemiyetin bugünkü hali ancak yeni bir umumi seçimle düzelir. Umumi seçimi iktidarla biz birbirine zıt iki maksatla istiyoruz. İktidar başında olanlar seçimi kazanarak partizan idareye, Meclis tahkikatı taleplerine yol

⁵¹⁷ Akşam Gazetesi, 10 Ocak 1960, 5.

⁵¹⁸ Tercüman Gazetesi, 11 Ocak 1960, 1.

⁵¹⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ocak 1960, 5.

açan hareketlere, feryatları bir türlü Meclis kürsüsüne ulaştırılamayan iktisadi yolsuzluklara, her gün gazeteci ailelerinden bir kaçının felakete uğratılmasına, vatandaşları öldürmek için vatandaşların hayatını muhafazaya memur vazifelilere emir veren valilerin onbaşından binbaşıya kadar emir alanların şahadetleriyle sabit hareketlerine, bütün dünyanın gözü önünde mali ve iktisadi aciz haline düşülmesine yol açan buhranlara seçmen vatandaşın razı olduğu hükmünü çıkaracaktır. Sonra da bu hükümden taze bir cüret alarak Türkiye’de Saidi Nursi’nin tam takdirini kazanacak bir idareyi kurmak için bütün teşebbüslere geçecektir.”⁵²⁰

İnönü, konuşmasında iktidarla kendilerinin çok farklı ideolojilerle seçime gitmek istediklerini ve DP iktidarının dinci bir rejim getirmek istediğini ifade etmişti.

İnönü ilk kez Bursa’da 1960 seçimlerinden bahsederek erken seçim lafını ortaya atmıştı. İktidar erken seçim istemiyordu çünkü muhalefetin gücünün artacağını düşünmekteydi. İnönü seçimlerle ilgili olarak da iktidarı uyarak şu cümleleri söylemişti:

“Vatandaşlarım emin olsunlar ki seçimi kaybedecek olanlar iktidarda kalmak isterlerse dünya başlarına yıkılacaktır. Dünyanın başlarına yıkılması için ben, bütün idealistlerle beraber, tasavvur etkilerini, tasavvur edebilecekleri derslerin en ağırını onlara öğretmesini bileceğim. Benim hayatıma kastetmek suretiyle dünyanın başlarına yıkılmasını önlemek mümkün olmayacak, benim elimde verilecek nedeni, insani bir dersi onlara bin defa aratacak akıbetler göreceklidir.”⁵²¹

İnönü, bu sözleriyle gelecek seçimlerde de iktidar olursa DP için felaket olacağını ileri sürmüştü. İsmet İnönü kongreden sonra Selim Süter’in evinde kalmıştı. Burada bir sonraki gün Bilecik’te yapacağı konuşmasını hazırlamıştı.⁵²²

3.4.2. İsmet İnönü’nün Bilecik Gezisi

11 Ocak Pazartesi günü sabah saat 08.15’te Bursa’dan ayrılan İnönü yol güzergâhı boyunca Kester, İnegöl ve Yenişehir bucaklarına uğramıştı. İnegöl’de kısa bir süre duran İnönü burada “İnönü Ocağı” adı verilen bir ocak açmıştı. Yol boyunca geçtiği tüm yerlerdeki halk İnönü’yü büyük coşkuyla karşılamıştı. Bilecik merkeze varıldığında ise izdiham yaşanmıştı.

⁵²⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ocak 1960, 5.

⁵²¹ Toker, 287.

⁵²² Toker, 287.

Bilecik CHP İl merkezinde yaptığı konuşmada İnönü özellikle din istismarı hakkında konuşmuştu:

“Seçim mücadelesini açtık. Daha ilk anda dini politikaya alet ederek propaganda başladı. 1960 seçim kampanyasında dini siyasete alet eden bir propaganda usulü takip olunacak mı, olunmayacak mı? İktidarın bu hususta kesin ve dürüst bir açıklama yapması lazımdır. DP’yi destekleyen ve mürit gösterisiyle dolaşan garip nur dağıtıcıları bizden esirgenen seyahat hürriyeti etiketiyle teşvik görüyorlar. Bütün bu haller, seçim bütçesinin propaganda karakteriyle beraber 1960 kampanyasının, dinin geniş miktarda CHP aleyhinde istismarı esasına dayanacağı endişesi veriyor.

Dinin siyasete en yaldızlı şekilde alet edilmesi yüzünden memleketin iki defa battığını görmüş olan benim gibi bir adamın din istismarcılarının zararı karşısında duyduğu heyecanlı hassasiyeti vatandaşlarımın anlamasını istemek hakkımdır. Bütün iyi niyetli vatandaşlar bu mücadelede elbette ki bizim saflarımızda yer alacaklardır.”⁵²³

İnönü, bu konuşmasıyla DP’nin dini tarikatlarla olan bağlantılarının ve izlemiş olduğu dini propagandaların DP’ye zarar vereceğini belirtmiş, geçmişte aynı durumların ve bunların getirdiği acı tecrübelerin yaşandığını belirterek uyarmıştı.

Başbakan Adnan Menderes, İsmet İnönü’nün Bilecik’teki konuşmasına 12 Ocak’ta şöyle karşılık vermişti:

“Seçimlerin ne zaman yapılacağını iktidar ve DP Meclis Grubu tayin eder. Hâlbuki ne DP Grubunun böyle bir kararı vardır, ne de Grubumuza yapılmış böyle bir teklif mevcuttur.

Dikkat edilecek olursa, beyanatta takip edilen esas maksat bir irtica tehlikesinin daimî surette mevcut olduğu iddia yolundan milyonlar ve milyonlarca vatandaşı irtica ile devleti batırmak istidadı ile lekelemek ve töhmet altında bulundurmaktır. Milleti adeta iki düşman karargâha ayırmak esasına bir tefrike tabi tutmak, milletin muazzam ekseriyetini irtica mail olmakla lekelemek, milleti içinden ve kendi kendisiyle tefrikaya düşürmek ve millet ve vatan bütünlüğüne suikast etmek demektir.

⁵²³ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Ocak 1960, 5.

*Laikliğin manası, bu memlekette maalesef yanlış anlatılmış, tahkikat ve tezahüratı da bir din düşmanlığı şeklinde tecelli etmiştir. Ayrıca laiklik irtica fikri ile de irtibatlandırılarak politikanın faydalanacağı bir meta halinde kullanılagelmiştir.”*⁵²⁴

Menderes, İnönü’yü sözleriyle iktidarın irtica ve laiklik karşıtı hareketlerde bulunduğunu ileri sürerek ülkede kutuplaşma ortamı yarattığını belirterek eleştirmişti.

İsmet İnönü Bilecik’teki konuşmasından sonra üç günlük Bursa gezisini tamamlayarak 11 Ocak Pazartesi günü akşam saat 19.02’de trenle Ankara’ya dönmüştü.⁵²⁵

3.4.3. İsmet İnönü’nün Konya Gezisi

7 Şubat günü sabahın erken saatlerinde İnönü beraberinde 50 kadar milletvekiliyle otomobille Konya’ya doğru yola çıkmıştı. Hava şartlarının kötü olması nedeniyle bu seyahate CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek katılmamıştı. Nüvid Yetkin ise yolda otomobilinin lastiğinin patlaması nedeniyle geri dönmüştü. Turhan Feyzioğlu ise seyahate Cihanbeyli’de katılabilmışti. Havanın soğuk ve kar yağışlı olmasına rağmen İnönü’nün otomobili güzergâh boyunca köylüler tarafından durdurulmuş, bu esnada hatta ufak bir kaza geçirilmişti. Cihanbeyli’de kısa bir süre mola veren İnönü kendisini karşılayan kalabalığı belediye binasından selamlamıştı. İnönü’nün Konya’ya gelişi olaylı geçmişti. Alaeddin meydanında toplanan 5-6 bin kişilik bir kalabalık izdihama neden olmuş ve polisle halk arasında çatışmalar yaşanmıştı. İnönü kalabalığa Kongre’de konuşma yapacağını söyleyerek dağılmalarını istemiş ve teşekkür ederek CHP İl Başkanı Samet Kuzucu’nun evine gitmişti.⁵²⁶ Konya’da vatandaş polislerle kavga ediyor, mecliste milletvekilleri birbiriyle dövüşüyordu. Bu bakımdan TBMM, tam anlamıyla, milletin aynası haline gelmişti.⁵²⁷

Konya İl Kongresinde konuşan İsmet İnönü çoğunlukla iktidarın israfından, plansızlığından bahsetmiş ve iktidarın partizan tavrıyla alakalı şunları söylemişti:

“Türk milleti demokrasi dediğimiz idare tarzına layık olduğunu ispat etmiştir. Demokrat Parti başlarının, iktidara geçtikten sonra, bu idareyi kaldırmak, tekrar tek parti devrine dönmek ve daha geride mutlakiyet hasretlerini gidermek hevesleri vatandaş tarafından teşvik görmemiştir. En cüretli partizanların her Meclis açıldığında, düşündüklerini söyleyip ilan ettikleri şiddet tedbirleri, arzuladıkları

⁵²⁴ Milliyet Gazetesi, 13 Ocak 1960, 5.

⁵²⁵ Akşam Gazetesi, 12 Ocak 1960, 5.

⁵²⁶ Akşam Gazetesi, 8 Şubat 1960, 5.

⁵²⁷ Eroğlu, 237.

*hudutlara vardırulamamıştır. Muhalifleri karınca gibi ezmek, onları ehlihalip ilan etmek, ince demokrasiye paydos demek arzuları tamamıyla iflasla neticelenmiştir.”*⁵²⁸

İnönü, bu sözleriyle iktidarın diktatörlük rejimine doğru ilerlemekte olduğunu ancak bu isteklerinin halk tarafından destek görmediğini dile getirmişti.

Geceyi Konya İl Başkanının evinde geçiren İsmet İnönü sabah uyandığında yola çıkacakları otomobillerin lastiklerinin parçalandığını görmüştü. Sabah erken saatlerde lastikler tamir ettirilmiş ve saat 08.00’de Ankara’ya doğru yola çıkılmıştı.⁵²⁹

3.4.4. İsmet İnönü’nün Olaylı Kayseri Gezisi

DP hükümetinin İsmet İnönü’nün gezilerini ve propagandalarını engellemek amacıyla yerel idareciler vasıtasıyla ve gezi güzergâhında halkı kışkırtma girişimlerinde bulunmasına rağmen İsmet İnönü hiçbir zaman tereddüt etmeden bu girişimlerin karşısında durmuştu.⁵³⁰

İsmet İnönü’nün Kayseri gezisi öncesinde Yeşilhisar ilçesinde 25 Mart 1960’ta istenmeyen olaylar gerçekleşmişti.⁵³¹ Yeşilhisar’da CHP İlçe Başkanı münakaşa ettiği DP yöneticilerine ateş etmiş ve sonrasında tutuklanmıştı. Bu olayın ardından ilçede tansiyon giderek artmış, olaylar hükümet konağının basılmasına kadar ilerlemişti.⁵³²

Yeşilhisar olaylarında DP’li bir vatandaş olan İrfan Erdem, Adnan Menderes’e yazmış olduğu telgrafta:

*“Burada Halk Partililer isyan etti. Canımız ve malımız tehlikede. İktidarsanız iktidarınızı gösteriniz. Yoksa istifa ediniz.”*⁵³³ diyerek hükümetin olaylara el atmasını istemişti.

Yaşanan olaylar sonrasında Kongre’nin iptal edildiği haberi gelmişti. Bu olayı Turgut Göle anılarında şöyle anlatmaktadır:

*“Gece saat 3 buçukta beni aradılar. Kongre ertelendi. Validen emir aldık, kongreyi yarın yapamıyoruz, dediler. Paşa’ya arz edelim, bakalım Paşa ne karar verecek, diye yanıtladım. Sabah saat 05:00’de Paşa’ya gittiğimde uyanmış, kahvaltı yapıyordu. Daha ben sormadan haydi bakalım gidiyoruz dedi.”*⁵³⁴

⁵²⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Şubat 1960, 5.

⁵²⁹ Milliyet Gazetesi, 9 Şubat 1960, 1.

⁵³⁰ Heper, *İsmet İnönü Yeni Bir Yorum Denemesi*, 190.

⁵³¹ Cumhuriyet Gazetesi, 26 Mart 1960, 1.

⁵³² Emine Gürsoy Naskali, *Kayseri Olayları Davası Yassıada Zabıtları* 8, Çalış Ofset Yayıncılık, İstanbul 2012, 7-8.

⁵³³ Mehmet Arif Demirel, *27 Mayıs Masallar ve Gerçekler* (1. Baskı), Toplumsal Yayıncılık, İstanbul 2012, 698.

⁵³⁴ Bilgehan, 111.

İsmet İnönü 2 Nisan sabahı saat 07.40'ta beraberindeki milletvekilleri ve gazetecilerle birlikte motorlu trenle Ankara'dan Kayseri'ye doğru yola çıkmıştı. Tren Kayseri'ye 30 kilometre mesafedeki Himmetdede istasyonuna kadar sorunsuz bir şekilde gelmişti. Ancak burada Kayseri Valisi'nin emriyle durdurulmuştu.⁵³⁵ Başbakan Adnan Menderes tarafından verilen bir talimatla Kayseri Valisi Ahmet Kınık, İnönü'ye Kayseri'ye gelmemesi yönünde bir yazı yazmıştı ve yazı İnönü'ye Himmetdede istasyonunda verilmişti. Ancak İnönü bu yazıyı yırtıp atmıştı. Bu hareket Kayseri Valisine göre devlete karşı yapılan bir hakaretti.⁵³⁶ İsmet İnönü Kayseri Valisi Ahmet Kınık'ın yazısına karşılık olarak yazdığı telgrafta sert eleştiriler dile getirmişti. Kayseri'ye gidişinin engellenmek istenmesinin kanundışı olduğunu ve Kayseri Valisi'nin partizanca bir tutum sergilediğini ifade etmişti. Tüm engellemelere rağmen Kayseri'ye gideceğini bu telgrafla bildirmişti.⁵³⁷ Himmetdede istasyonuna gelen Kayseri Valisi Muavini ve bir yarbay İnönü ile görüşmüştü. İsmet İnönü vali muavinin konuşmaya başlamasına fırsat vermeden dışarda bekleyen kadınları göstererek şöyle demişti:

“Şu manzaraya bak! Kadınları sarmışlar, içlerinden biri tek adım atınca, tüfeklerle yerlerine iade ediliyorlar. Ne var? Bunlar bomba mı taşıyorlar?”

Vali muavini karşılık olarak: *“Efendim, sizin Kayseri'ye girişiniz vilayet makamı tarafından sakıncalı görüldü. Bu bakımdan Ankara'ya dönmeniz gerekiyor.”* demişti.

İsmet İnönü bu sözler üzerine sinirlenmişti:

İnönü, *“Siz beni hangi hakla yolumdan alıkoyabilmişsiniz? Hangi selahiyetle? Örfi idare mi ilan edildi. Ben Kayseri'ye gideceğim.”* diyerek iktidarın kanunsuz uygulamalarına karşın yine de gezisine devam edeceğini net bir şekilde belirtmişti.

Vali muavini tekrar emir aldığını söyleyerek izin vermeyeceğini belirtmişti. Bunun üzerine İsmet İnönü daha da sinirlenerek şu sözleri sarf etmişti: *“Gidemeyeceğim, ha? Gidip gidemeyeceğimi görürsün... Bu emir gayri kanuni, gayri meşru bir emirdir. Hiç kimsenin beni yolumdan alıkoymaya hakkı yoktur ve hiç kimse buna muktedir değildir. Kayseri'ye gideceğim.”*

Vali muavini trenin hareket etmeyeceğini, Ankara'ya geri dönebileceğini tekrarlamıştı. İsmet İnönü Uşak olaylarını hatırlatarak Vali muavinine şunları demişti: *“Aldığınız emir gayri kanunidir. Uşak'ta da beni vurmaları için emir vermişlerdi. Ama oradaki idare amirleri, subaylar şerefli, haysiyetli kimselerdi. Bu emirleri dinlemediler.”*

⁵³⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 3 Nisan 1960, 1.

⁵³⁶ Naskali, *Kayseri Olayları Davası Yassıada Zabıtları* 8, 7-8.

⁵³⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 206.635.1.2. **EK 6**

Himmetdede istasyonunda İnönü'nün treni 3 saat bekletildikten sonra olayın daha fazla büyümemesi için tekrar Adnan Menderes'in talimatıyla izin verilmişti.⁵³⁸ İnönü yaşanan bu olaydan sonra Kayseri'ye 3 saatlik bir rötör sonucunda akşam 18.15'te varabilmişti. Kayseri'de emniyet güçleri tarafından sıkı önlemler alınmıştı. Şehre tüm giriş çıkışlar kapatılmıştı. Kayserili gençlerde İsmet İnönü'nün kalacağı evde sabaha kadar nöbet tutmuşlardı.⁵³⁹ Kayseri İl binasında kısa bir konuşma yapan İnönü bekleyen kalabalığa teşekkür ettikten sonra geceyi konaklayacağı İl Başkanı Muzaffer Attaroğlu'nun evine gitmişti.⁵⁴⁰

3 Nisan sabahı saat 08.30'da Kayseri'den Yeşilhisar'a doğru yola çıkan İnönü ve ekibi Yeşilhisar'a 132 kilometre kala İncesu mevkiinde askeri birlikler tarafından durdurulmuştu.⁵⁴¹ Bunun üzerine otomobilinden inen İnönü askerlerin barikat kurduğu tarafa ilerlemişti. Askerler Paşayı görünce kenara çekilmiş ve selam vermişti. Daha sonra İnönü Binbaşı Çetiner'e yaklaşıp ateş emri vermeyecek misin diye sormuştu. Binbaşı Çetiner de şöyle cevap vermişti: *"Ne münasebet, Paşam! Size ateş emri ettirmektense, kendime ateş edip intiharı tercih ederim."*

İncesu kazası saat 12.00'de Kayseri'den ve çevre kazalardan gelen halk tarafından dolmuştu. Saat 14.00 civarında İnönü bir partilinin evine giderek halkla hasbihallerde bulunmuştu. 18.25'te İncesu kazasından hareket eden İnönü bütün ısrarına rağmen Yeşilhisar'a gidememişti. Zaten durumu da kötüleşmeye başlamıştı. Bunun üzerine Yeşilhisar yolundan Ürgüp'e dönmüştü. İnönü, burada genç bir doktorun evinde dinlendikten sonra rahatsızlığı nedeniyle ve Meclis toplantısına katılabilmek amacıyla Kayseri gezisini tamamlamak zorunda kalmıştı. 4 Nisan sabahı erken saatlerde yola çıkmış ve öğlen vakti Ankara'ya ulaşmıştı.⁵⁴²

3.4.5. Tahkikat Komisyonunun Kurulması

1957 seçimleri sonrasında Demokrat Parti'nin oylarındaki gerilemenin yarattığı hırçınlıktan başka ekonomik anlamdaki sıkıntılar ve politik kamplaşmalar iyice artmıştı. Esasında iç siyasetin aktörleri arasında bir süredir devam eden tartışmalar olayları daha da zirveye taşımıştı. DP 1950'lerin sonunda arkasındaki toplumsal desteği büyük ölçüde kaybetmeye başlamış, özellikle şehirdeki seçmen kitlesinin desteği epeyce azalmıştı. Bu durum DP'nin muhalefete daha çok baskı yapmasına neden olmuştu. İktidar ile muhalefet arasındaki köprüleri tamamen yıkan olay ise Tahkikat Komisyonunun kurulması olmuştu.⁵⁴³ Tahkikat

⁵³⁸ Toker, 308-309.

⁵³⁹ Akşam Gazetesi, 3 Nisan 1960, 5.

⁵⁴⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 3 Nisan 1960, 5.

⁵⁴¹ Cumhuriyet Gazetesi, 4 Nisan 1960, 1.

⁵⁴² Cumhuriyet Gazetesi, 4 Nisan 1960, 5.

⁵⁴³ Halit Eken, Mine Ersevî, Turgay Akkuş, Nursal Kumaş, Hacer Karabağ, Hasan Ünlü, İsmail Arslanhan, Gürhan Korkmaz, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Dora Yayıncılık, Bursa 2019, 423.

Komisyonu'nun kurulmasındaki en önemli gelişmelerden ilki önceki bölümlerde anlatıldığı gibi 14 Temmuz 1958 Irak Darbesi'nin etkileri ve İnönü'nün Nisan 1960'taki Kayseri Gezisindeki ve Yeşilhisar'da meydana gelen olaylar olmuştu. Bu olaylar DP'nin muhalefeti kısıtlayıcı önlemler alma gereği duymasına neden olmuştu.⁵⁴⁴

7 Nisan 1960'ta toplanan DP Meclis Grubu'nda konuşan Adnan Menderes bir komisyon oluşturulması gerektiğini ve yaşanan hadiselerle ilgili şunları söylemişti:

*“Muhterem arkadaşlar bu memleket kardeş kavgasının eşiğine gelmiş ise bunda büyük mesuliyet adalettedir. Kavgaya eden taraflar arasında kavgayı bertaraf eden hakem adli teşkilattır. Memlekette isyan ve ayaklanma hadiseleri başlamıştır. Sadece siz bu Yeşilhisar hadisesini Meclis olarak tahkike geçtiğiniz zaman meselenin rengi büsbütün değişir.”*⁵⁴⁵

12 Nisan 1960 saat 15.00'de toplanan DP Meclis Grubunda yaşanan kargaşaların sorumlusunun CHP olduğu ve bir an önce harekete geçilmesi gerektiği tartışılmıştı.⁵⁴⁶

18 Nisan 1960 tarihli TBMM oturumunda Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit'in önergesiyle Tahkikat Komisyonu'nun kurulması yönünde adım atılmıştı. Önergenin içeriğinde CHP'nin yıkıcı ve kanundışı faaliyetlerde bulunduğu, bu faaliyetlerin incelenmesi ve memleketin her yerinde görülen kanundışı siyasi faaliyetlerin sebeplerinin incelenmesi mevcuttu.⁵⁴⁷

Tahkikat Komisyonu önergesini veren milletvekillerinden biri olan DP Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar bu önergenin nedenlerini:

“Bilhassa bir küsur yıldan beri inkişaf seyrini süratlendiren milli birlik karşısında CHP idarecileri büyük bir telaşa düştüler. DP iktidarını yıkabilmek için Devletin temellerini ve milli birlik ve haysiyeti sarsacak vasıtaları dahi mubah gören bir zihniyet içinde mezbulhane hareketlere başvurmaya başladılar.

Bugün huzurunuzda bir tahkikat takriri ile geliyoruz. Parti grupları Meclis demek değildir, müzakereleri gizlidir. Milletin yegâne hakiki mümessili olup milletin namına hakkı hâkimiyeti istimal eden Türkiye Büyük Millet Meclisine aleni bir surette müracaat ederek hadiselerle el koymasını ve teşkil edeceği dosyalarla gerekli kararı almasını istemek ne kadar hukuki, meşru ve Anayasaya hürmetkâr

⁵⁴⁴ Bulut, “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, 136-137.

⁵⁴⁵ Şerif Demir, “Adnan Menderes’e Göre Cumhuriyet Halk Partisi ve İhtilal”, *History Studies*, 6 (11), 2019, 2353.

⁵⁴⁶ Demir, “Adnan Menderes’e Göre Cumhuriyet Halk Partisi ve İhtilal”, 2353.

⁵⁴⁷ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 11, Cilt 18, 189.

bir yolda olduğumuzun delildir.”⁵⁴⁸ diyerek açıklamıştı. Kayalar bu konuşmasıyla CHP’nin aksine kendilerinin demokratik yollara başvurarak sorunları çözmeye çalıştıklarını ifade etmişti.

Oturumda söz alan İsmet İnönü oldukça sert bir konuşma yapmıştı:

“Önerge ne istiyor? Türkiye’deki her nevi siyasi teşekküllerin icabında durdurulması yetkisinin ve lüzum görüldüğü bütün tedbirleri almak salahiyetinin verilmesini istiyor.

Şimdi arkadaşlar, böyle bir salahiyet istemek, insanların dün, bugün değil, yüz bin sene evvelden beri reddettikleri bir anlayıştır. Bu salahiyet bütün hukuk telakkilerinin dışındadır, düpedüz gayrimeşru bir taleptir.

Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa o memlekette ayaklanma olur. Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa, baskı rejimi kurulursa ihtilal behemehâl olur. Beni dinleyin. Biz böyle bir ihtilal içinde bulunmayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilal bizim dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam. Şimdi arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır. Fakat ihtilal aslında bir millet hayatının asla arzu etmeyeceği, çetin ve tehlikeli bir ameliyattır.”⁵⁴⁹

İnönü bu sözleriyle iktidarın uyguladığı baskı rejimiyle kurulmak istenen Tahkikat Komisyonu ile yasama, yürütme ve yargının tek elde toplanarak meclisin bertaraf edilmesine neden olacağını, bu gelişmeler sonucunda ihtilalin gerçekleşeceğini belirterek iktidarı uyarmıştı. İnönü, ihtilal olacağını ancak kendilerinin bu ihtilalin içinde yer almayacağını ve bu gerçekleşebilecek olan ihtilalin memlekete zararı olacağını söyleyerek bu komisyonun kurulmasından vazgeçilmesi gerektiğini vurgulamıştı.

İnönü’nün sert konuşmasına rağmen yapılan oylamada, oylamaya katılan 354 DP milletvekilinin oy birliğiyle Tahkikat Komisyonu’nun kurulması önergesi kabul edilmişti. Böylece siyasi faaliyetlerin yasaklandığı bir dönem başlamıştı.⁵⁵⁰ Aynı gün yapılan oylama ile Komisyonun 15 kişilik üyelerinin seçimiyle 15 DP Milletvekilinden oluşmuştu. Bu

⁵⁴⁸ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 11, Cilt 18, 192-193.

⁵⁴⁹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 11, Cilt 18, 206-207.

⁵⁵⁰ Rıdvan Akın, *Türk Siyasal Tarihi (1908-2000)*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2019, 362.

Milletvekilleri sırasıyla; Kayseri Milletvekili Osman Kavuncu, Gaziantep Milletvekili Bahadır Dülger, Samsun Milletvekilleri Nüzhet Ulusoy ve Ekrem Anıt, Isparta Milletvekili Said Bilbiç, Denizli Milletvekilleri Turan Bahadır ve Aziz Hamdi Sancar, Balıkesir Milletvekili Vacid Asena, Çorum Milletvekili Kemal Biberöğlu, Kütahya Milletvekili Kemal Özer, Kastamonu Milletvekili Hilmi Dura, Sakarya Milletvekilleri Nusret Kirişçioğlu ve Selami Dinçer, Konya Milletvekili Himmet Ölçmen ve Nevşehir Milletvekili Necmeddin Önder olmuştu.⁵⁵¹ Tahkikat Komisyonu başkanlığına Aziz Hamdi Sancar getirilmişti. Komisyon çalışmalarına daha sonra 2 ayrı gruba ayrılarak devam etmişti. Nusret Kirişçioğlu'nun başkanlığındaki grup CHP'nin yıkıcı ve kanundışı faaliyetlerini incelemekle görevlendirilmişti. Bahadır Dülger'in başkanlığındaki grup ise bazı basın kuruluşlarının faaliyetlerinin incelemekle görevlendirilmişti.⁵⁵²

19 Nisan 1960 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan kararla Tahkikat Komisyonunun kurulmasının nedenleri açıklanmıştı. Kararın tam metni ekler kısmında gösterilmiştir.⁵⁵³

Tahkikat Komisyonu görevine üç önemli yasak kararı vererek başlamıştı. İlk olarak partilerin kongreleri, toplantıları, bütün siyasi faaliyetleri ve yeni teşkilat kurmaları yasaklanmıştı. İkinci yasak komisyonunun faaliyetleriyle ilgili neşir yasağı olmuştu. Üçüncü yasak ise TBMM'nin komisyonun kurulması ile ilgili olan müzakerelerin basına aktarılmasının yasaklanması olmuştu.⁵⁵⁴

İktidar-muhalefet ilişkilerinin iyice gerginleşmesine neden olan olay ise Fethi Çelikbaş, Osman Bölükbaşı ve İsmet İnönü'yü meclisten uzaklaştırma kararları olmuştu. Tahkikat Komisyonunun görev ve yetkilerinin tartışıldığı 20 Nisan tarihli oturumda yaptığı eleştiriler nedeniyle Fethi Çelikbaş'a 12, Osman Bölükbaşı'na ise 6 oturumdan uzaklaştırma verilmişti.⁵⁵⁵

27 Nisan 1960 Çarşamba günü gerçekleştirilen oturumda DP Milletvekili Hüseyin Ortakçioğlu ve 3 milletvekilinin Tahkikat Komisyonu'nun görev ve yetkilerinin düzenlenmesiyle ilgili kanun teklifi vermişti.⁵⁵⁶ 27 Nisan günü gerçekleşen oturumda da İsmet İnönü uzun bir konuşma yaparak Tahkikat Komisyonu şu sözlerle eleştirmişti:

“Uşak'ta hayatımıza kastetmek için yapılan tertiplerden az zararla çıktık. Şimdi iktidar partisi diyor ki nasıl oldu da bu hadiselerden sağ çıktılar. Bunu tahkik

⁵⁵¹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 11, Cilt 18, 213.

⁵⁵² Selin Esen, “18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu”, *Mülkiye Dergisi*, 34 (267), 2014, 178.

⁵⁵³ EK 1.

⁵⁵⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 19 Nisan 1960, 1.

⁵⁵⁵ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 11, Cilt 18, 218-220.

⁵⁵⁶ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 11, Cilt 13, 274.

edecekmiş. Biz bu kadar tertipler yaptığımız halde nasıl oldu da muvaffak olmadı, diyorlar. İşte Tahkikat Encümeni bu marifetleri tertip edecek.”⁵⁵⁷

İnönü, konuşmasında iktidarın Uşak gezisindeki olayları tertip ederek hayatına kastettiğini belirtmiş ve Tahkikat Komisyonunun da muhalifleri cezalandırma aracı olarak kullanılacağını ifade etmişti.

İnönü konuşmasının devamında:

“Anayasa dışı, gayrimeşru bir baskı idaresi kurulmaktadır. Bizden başka dünyanın herhangi bir memleketinde okuma yazması olan bir adama “Türkiye’de Demokrat iktidar rakibi hakkında ithamname ile böyle bir tahkikat açtı ne dersiniz?” deyiniz alacağınız cevap yalnız sizin için değil endişe ederim ki, memleketimiz için hicap verici olacaktır. Bir baskı rejimi kurulduğu zaman bunu kuranlar...”

diyerek konuşmasına devam etmek istemiş ancak sözleri DP’li milletvekilleri tarafından kesilmiş ve yaptığı eleştiriler yüzünden İnönü’ye 12 oturumdan uzaklaştırma verilmişti.⁵⁵⁸ İnönü, iktidarı baskı rejimi oluşturmak için böyle adımlar atmaya devam ederlerse ihtilalin gerçekleşebileceği konusunda uyarıyordu.

27 Nisan 1960’ta T.C. Resmî Gazetede yayınlanan 7468 numaralı kanun ile Tahkikat Komisyonunun görev ve yetkileri açıklanmıştı. 13 Maddeden oluşan kanunun en önemli maddeleri şöyle olmuştu. 1. Maddesiyle komisyonun Ceza Mahkemesi, Askeri Mahkeme, Cumhuriyet Savcısı, Sorgu Hâkimi, Sulh Hâkimi ve Askeri Adli Amirler tanınmış tüm hak ve yetkilere sahip olduğu. 2. Maddesiyle komisyonunun soruşturmalarını sağlıklı yapabilmesi için bütün basın faaliyetlerini yasaklanmasına ve uymayanların kapatılmasına, soruşturma yaparken her türlü evrak ve eşyaya el konulabileceğine, siyasi faaliyetler hakkında önlem ve karar alabileceğine, hükümetin bütün vasıtalarından yararlanabileceği açıklanmıştı. 3, 4, 5 ve 6. Maddeleri ceza hükümlerini içermekteydi. Bunlara göre komisyonun kararlarına itiraz edenlerin, kararların uygulanmasında suiistimali olanların, gizliliğine aykırı davranan ve yalancı şahitlik edenlerin hapis cezasıyla cezalandırılacağı bildirilmişti. 9 ve 10. Maddesiyle komisyonun incelemelerinin 1. Derecede yetkili olduğunun ve almış olduğu karar ve incelemelere kesinlikle itiraz edilemeyeceği ifade edilmişti.⁵⁵⁹ İsmet İnönü’nün 27 Nisan’daki oturumda bu yetkileri eleştirmesi nedeniyle 12 oturumdan uzaklaştırma alması sonrasında CHP

⁵⁵⁷ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 11, Cilt 18, 299.

⁵⁵⁸ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem 11, Cilt 13, 300-301.

⁵⁵⁹ EK 4.

Gençlik Kolları'nın başında bulunduğu İstanbul ve Ankara'da öğrenci olayları meydana gelmişti.⁵⁶⁰

Tahkikat Komisyonu'nun görev, yetkileri ve anayasaya aykırı bir şekilde demokratik rejime aykırı kararlar alması nedeniyle 27 Mayıs'ta gerçekleşecek olan darbenin en önemli nedenlerinden biri olmuştu.⁵⁶¹

3.4.6. İstanbul-Ankara Olayları ve 27 Mayıs Darbesine Giden Süreç

27 Mayıs 1960 Darbesinden yaklaşık bir ay önce, İstanbul ve Ankara'da öğrenciler tarafından hükümet protesto edilmişti. İlk öğrenci olayı 19 Nisan'da Ankara'da Kızılay Meydanı'nda gerçekleşmişti. İnönü'yü desteklemek amacıyla toplanan öğrenci ve vatandaşların eylemleri kısa bir süre sonra iktidar aleyhine protestolara dönüşmüştü. Olaylar sonucunda 22 kişi tutuklanmıştı.⁵⁶²

Öğrenci olayları ve Tahkikat Komisyonu'nun meclisteki tartışmaları nedeniyle siyasi ortam iyice gerginleşmişti. Tahkikat Komisyonu siyasi ortamı daha da gerginleştirecek bir karara imza atmıştı. 27 Nisan 1960 tarihinde Akis Dergisinin kapatılmasına karar verilmişti. Dikkat çekici olan gelişme ise kapatılma kararının yayımlanmasının bile yasaklanması olmuştu. Komisyon tarafından derginin ne kadar süreyle kapatıldığı bile açıklanmamıştı.⁵⁶³

Akis Dergisinin görüşlerine, içeriğine bakılacak olursa, Akis Dergisi yayın hayatına 15 Mayıs 1954'te başlamıştı. İlk yıllarında objektif yayıncılık politikasıyla ortaya çıkmıştı. Dergi dış politika, iç politika, ekonomi, askerlik, tıp, kadın, spor, sanat, kitap ve sinema gibi oldukça zengin bir içeriğe sahipti. Derginin ilk sayısında kapak resmi Celal Bayar⁵⁶⁴, ikinci sayısında da Adnan Menderes olmuştu.⁵⁶⁵ Akis dergisi ilk yılında objektif yayın politikası izlerken 1955 yılından itibaren taraflı yayınlar çıkarmaya başlamıştı. Bu durumun en önemli nedenleri ise Akis Dergisi'nin sahibi Metin Toker'in İsmet İnönü'nün kızı Özden İnönü ile evlenmesi ve DP iktidarının yanlış politikalarına yer vermesi olmuştu. Bu gelişmeler sonucunda Akis Dergisi DP'ye muhalif bir politika izleyerek yayın hayatına devam etmişti.⁵⁶⁶ 27 Nisan 1960'ta

⁵⁶⁰ Önder Gün, *27 Mayıs Askeri Müdahalesine Doğru DP-CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960- Tahkikat Komisyonunun Kurulması ve Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2006, 104.

⁵⁶¹ Hüseyin Çavuşoğlu, "27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Önemli Nedenlerinden Biri Olarak Gösterilen Tahkikat Komisyonu'nun Amacı, Faaliyetleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Ağustos 2019, 146.

⁵⁶² Cumhuriyet Gazetesi, 20 Nisan 1960, 1.

⁵⁶³ Meltem Önder, "1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14 (28), 2014, 288-289.

⁵⁶⁴ Akis Dergisi, 15 Mayıs 1954, 3.

⁵⁶⁵ Akis Dergisi, 22 Mayıs 1954, 1.

⁵⁶⁶ Önder, "1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi", 287.

kapatılmasıyla ara veren Akis Dergisi 30 Mayıs 1960'ta darbeden birkaç gün sonra tekrar yayınlarına devam etmişti. 30 Mayıs 1960'taki sayının kapağında yine Adnan Menderes konmuştu. Ancak bu sefer Menderes'in resminin üzerine çarpı işareti konularak "Sabık Başbakan" ifadesi yer almıştı.⁵⁶⁷ Akis Dergisi 31 Aralık 1967'de ise yaşadığı ekonomik sıkıntılar, basındaki gelişmelere ayak uyduramaması nedenleriyle son sayısını yayınlamıştı.⁵⁶⁸

İktidarın kısıtlamalarının devam ettiği bir zamanda 28 Nisan günü İstanbul Hukuk Fakültesi'nde öğrencilerle polisler arasında çatışmalar yaşanmıştı. Yaşanan çatışmalar sırasında 2 öğrenci ölmüş, 16 kişi yaralanmış ve 150 kişi tutuklanmıştı. Olayların daha fazla büyümemesi için 28 Nisan günü İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmişti.⁵⁶⁹

İstanbul'daki olaylardan bir gün sonra 29 Nisan'da bu sefer Ankara'da öğrencilerin protestoları gerçekleşmişti. 29 Nisan sabahı saat 08.00'de öğrenciler Hukuk Fakültesinde toplanmaya başlamıştı. Askeri birlikler de fakültenin etrafında konumlanmıştı. Öğrenciler bir süre sonra iktidar aleyhinde sloganlar atmaya başlamıştı. "Menderes istifa, Kahrolsun diktatör" diye slogan atan öğrencilerle polisler arasında çatışmalar yaşanmıştı. 29 Nisan'da gerçekleşen öğrenci olayları öğrenci-ordu dayanışmasına bir örnek teşkil etmişti. Bazı subaylar öğrencilere hoşgörölü davranmış, hatta polisin bazı öğrencileri gözaltına almasını engellemişlerdi.⁵⁷⁰

İstanbul ve Ankara'da yaşanan öğrenci olaylarından sonra üniversiteler bir ay süreyle kapatılmıştı. Başbakan Adnan Menderes yaşanan öğrenci olaylarıyla ilgili radyodan olayların sorumlusu olarak muhalefete yüklenmişti:

"Derhal ifade edeyim ki, İstanbul'da ve Ankara'da çıkarılmak istenen hadiseler, memleketin huzuruna, asayişine ve selametine karşı girişilmiş, ağır ve vahim suikastlardır. Bunların tertipçileri olduğu gibi işi iyice bilmeden ve anlamadan kendilerini tertipçilerin aleti haline sokmuş bulunanlar vardır. Bu manzara ve hadiseler, memleketin bir takım genç ve masum evladının tahrikçi ve tertipçilerin nasıl aleti haline getirildiği hakkında açık bir fikir vermeye kâfidir sanırım. Fakat bu tahrikçi ve tertipçilerle bunların aleti haline getirilmiş olanların teşkil ettiği iki ayrı zümreden başka bir de üçüncü zümre daha vardır ki, bunu da kaydetmeden

⁵⁶⁷ Akis Dergisi, 30 Mayıs 1960, 1.

⁵⁶⁸ Halil Emre Deniz, "27 Mayıs 1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi'nin Tutumu", *İnsan&İnsan Dergisi*, 8 (19), 2021, 45.

⁵⁶⁹ Albayrak, *Demokrat Partinin Son Yılları*, 114-115.

⁵⁷⁰ Elif Aktaş, "27 Mayıs Darbe Sürecinde Ankara Olaylarından İki Kesit: 29 Nisan ve 555K", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 2020, 230-233.

*geçemeyeceğim. Bu üçüncü zümre yine bir zamandan beri daimi tahrik ve kışkırtıcı politikasına maruz bırakılmış olan bir takım mutaassıp politikacılarıdır.”*⁵⁷¹

Adnan Menderes bu sözleriyle yaşanan olaylarda asıl sorumlunun muhalefet olduğunu kastetmişti.

İstanbul ve Ankara olayları sonrasında hükümet yeni bir 6-7 Eylül hadisesinin yaşanmaması için daha sert tedbirlere başvurmuştu. İstanbul’da 2 Mayıs tarihinde NATO toplantısının gerçekleşecek olması nedeniyle önlemler daha da arttırılmıştı.⁵⁷²

Alınan tüm önlemlere rağmen olaylar bitmek bilmemişti. 3 Mayıs’ta Ankara’da Atatürk Lisesi öğrencileri sessiz bir yürüyüş gerçekleştirmiş, orduevinin önüne gelindiğinde sloganlar atmışlardı.⁵⁷³

Bütün bu gelişmelere rağmen iktidar herhangi bir yumuşama hareketi göstermemiş tam aksine daha sert önlemler almaya yönelmişti. Yaşanan öğrenci olayları sonrasında DP Ankara Kızılay meydanında hükümeti destekleyen bir gösteri yapılmasını kararlaştırmıştı. Bu mitinge karşı muhalif kesimlerde 555-K (5’inci ayın, 5’inde, Saat 5’te Kızılay’da) parolası ile bilinen karşı bir miting düzenleme kararı almıştı.⁵⁷⁴

5 Mayıs sabahının erken saatlerinden itibaren Kızılay meydanında DP’li gruplar toplanmaya başlamıştı. Başbakan Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve DP’li birkaç isim akşamüzeri saat 17.30’da meydana doğru yola çıkmıştı. DP İl binasına gelindiğinde kalabalık “Yaşa Menderes” diye slogan atmıştı. Buna karşın kaldırımında bekleyen bir kalabalık ise “Yuhhh! Menderes İstifa” diye sloganlar atmıştı. Bunun üzerine kalabalığa doğru ilerleyen Adnan Menderes kalabalık tarafından hırpalanmıştı. Olan bitenlere anlam veremeyen Adnan Menderes kalabalığa ne istediklerini sorduğunda kalabalık “Hürriyet istiyoruz, istifanı istiyoruz” diye bağırmıştı, Menderes de “Öyleyse öldürün beni, haydi öldürsenize” diye karşılık vermişti. Kalabalık ise “Biz katil değiliz, siz katilsiniz” sloganları atmıştı. Olayların daha fazla büyümemesi için Adnan Menderes ve ekibi meydandan uzaklaşmıştı. Adnan Menderes ve ekibinin uzaklaşmasından sonra saat 20.00 civarında kalabalık kendiliğinden dağılmış ve müdahaleye gerek kalmamıştı.⁵⁷⁵ Yaşanan tüm bu gelişmeler basına konulan yasaklar nedeniyle yayımlanmamıştı. Hatta DP yanlısı Zafer gazetesi bile olaylarla ilgili haber yapması üzerine 1 hafta süreyle kapatılmıştı.⁵⁷⁶

⁵⁷¹ Milliyet Gazetesi, 30 Nisan 1960, 1.

⁵⁷² Emine Gürsoy Naskali, *İstanbul-Ankara Olayları Davası Yasısında Zabıtları 3*, Bayrak Matbaası, İstanbul 2008, 2.

⁵⁷³ Aktaş, “27 Mayıs Darbe Sürecinde Ankara Olaylarından İki Kesit: 29 Nisan ve 555K”, 234.

⁵⁷⁴ Albayrak, *Demokrat Partinin Son Yılları*, 118.

⁵⁷⁵ Aktaş, “27 Mayıs Darbe Sürecinde Ankara Olaylarından İki Kesit: 29 Nisan ve 555K”, 234-236.

⁵⁷⁶ Milliyet Gazetesi, 8 Mayıs 1960, 1.

Mayıs ayının ikinci haftasından itibaren yurt içi gezilere çıkan Adnan Menderes, özellikle İstanbul ve Ankara’da gerçekleşen öğrenci olaylarından CHP’yi suçlamış, gezdiği yerlerde halka bunu anlatmış ve millî iradeye vurgu yapmıştı. Menderes’in sıklıkla millî irade vurgusu yapması ve darbeyle alakalı açıklamalarda bulunması, gerçekleşen olaylarda ordunun tutumundan ve 18 Nisan tarihinde Meclis’te İnönü’nün yaptığı konuşmadan kaynaklanmıştı.⁵⁷⁷

Darbenin geldiğinin en önemli habercisi olan gelişme 21 Mayıs günü yaşanmıştı. 21 Mayıs Cumartesi günü Ankara ordu evi önünde 200 subay ve 200 Harp Okulu öğrencisi Kızılay’a doğru yürüyüşe geçmişti. İki temel istekleri olmuştu; sıkıyönetimin kaldırılması ve hükümetin istifa etmesi. Harp Okulu öğrencilerinin bu yürüyüşü darbecilerin harekete geçmesi için önemli bir gelişme olmuştu. Ancak iktidar çevresi ise olayları doğru şekilde değerlendirmemiş ve basit bir olay olarak üstünü kapatmak istemişti.⁵⁷⁸

25 Mayıs günü Adnan Menderes Tahkikat Komisyonunun çalışmalarını tamamladığını bildirmişti. Komisyonun CHP ile ordu arasındaki ilişkileri araştırmış olduğu bilindiği için bu durum ordu içerisindeki tertipçileri harekete geçirmişti.⁵⁷⁹

3.4.7. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Gerçekleşmesi

DP tarafından orduya karşı bir güvensizlik duyulmaktaydı. Ordunun bir darbe gerçekleştirebileceği ve bu darbenin başında da CHP’nin yer alacağı düşünülmüştü. CHP iktidarı geri alabilmek amacıyla ve kendilerine uygulanan baskılar nedeniyle sert bir muhalefet göstermişti. DP’lilerin CHP’yi ordu ile bağlantılı olarak göstermelerinin en temel nedeni orduda güçlü bir itibarı olan İsmet İnönü’nün CHP başında yer almasıydı. DP’liler bu konudaki görüşlerinde kısmen haklılardı, ordudaki bazı subaylar önceki seçimlerden sonra İnönü’ye darbe teklifinde bulunmuştu ancak İnönü hiçbir zaman böyle bir teklifin kabul edilemeyeceğini ifade etmişti.⁵⁸⁰

1960’la birlikte yaşanan öğrenci olayları, Tahkikat Komisyonu’nun baskıları nedeniyle toplumsal muhalefetin güçlenmesi üzerine orduda bazı gruplar darbenin ön hazırlıklarını tamamlamıştı. 21 Mayıs’ta Kızılay’da Harp Okulu öğrencileri ve subaylar tarafından düzenlenen yürüyüşle iktidar ile ordu arasındaki gerilim had safhaya ulaşmıştı. Orduda darbeyi gerçekleştirmek isteyen kesimin alt düzeydeki subaylar tarafından oluşması nedeniyle emir komuta zinciri söz konusu olmamıştı. Darbenin başına Ragıp Gümüşpala getirilmek istenmişti

⁵⁷⁷ Mehmet Temel, “Menderes’in Beyanına Göre 27 Mayıs İhtilali’ne Giden Süreçte CHP’nin Sorumluluğu”, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 20 (45), 2019, 199-200.

⁵⁷⁸ Aydemir, *Menderes’in Dramı?*, 404-405.

⁵⁷⁹ Zürcher, 350.

⁵⁸⁰ Mete Kaan Kaynar, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları* (1. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 2017, 78.

ancak emir komuta zinciri olmadığı için kabul etmemişti. Daha sonra emekliliğine az kalmış olan Cemal Gürsel hareketin başına getirilmişti.⁵⁸¹

26 Mayıs'ta sabahın erken saatlerinde Başbakan Adnan Menderes yanında Hasan Polatkan ve bazı DP'li milletvekilleriyle Eskişehir'e fabrika ve okulların açılışları için gitmişti. Menderes, havaalanında kendisini karşılayan subaylara selam vermiş ancak subaylar selamına karşılık vermemişti. Ardından fabrika açılışı yapılmış ve buradan valiliğe geçilmişti. Valilik Menderes'in Valilik önündeki konuşması sırasında mikrofonların sesi kısılmıştı. 26 Mayıs akşamında Eskişehir'de kalan Menderes ve ekibi 27 Mayıs'ta sabah 4'te radyodan ordunun ülke yönetimine el koyduğu haberini alır almaz, Kütahya'ya doğru yola çıkmıştı. Kütahya'ya ulaşıldığında Valiliğe gelen emirle birlikte Menderes ve yanındakiler subaylar tarafından önce Eskişehir'e oradan da Ankara'ya götürülerek Harp Okulu'na sevk edilmişti⁵⁸² 27 Mayıs sabahı Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Bakanlar Kurulu üyeleri, TBMM Başkanı Refik Koraltan, İçişleri Bakanı Namık Gedik ve DP'li milletvekilleri evlerinden alınarak Harp Okulu'na götürülmüştü.⁵⁸³ Ankara Radyosundan Alparslan Türkeş "Kardeş kavgasına meydan vermemek, demokrasinin içine düştüğü buhrandan kurtulmak için TSK'nin memleketin idaresini ele aldığını" duyurmuştu.⁵⁸⁴ Darbe gerçekleştikten sonra emniyet görevlileri ve özellikle öğrenci olaylarında görev alan tüm polis memurları da tutuklanmıştı. Gözaltına alınan kişilerden 150'si yargılanmak Yassıada'ya üzere gönderilmişti.⁵⁸⁵

Darbenin gerçekleşmesinden sonra meclis feshedilmişti ve yeni anayasa hazırlıklarına başlanmıştı. Milli Birlik Komitesi, kurucu meclis kurarak en kısa zamanda seçimlere gidileceğini ve bu kurucu mecliste ünlü bilim adamlarının olacağını duyurmuştu.⁵⁸⁶

Böylelikle askeri darbe kısa sürede gerçekleştirilmişti. 27 Mayıs Darbesi ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önemli bir kırılma noktası gerçekleşmişti. Tutuklanan DP'liler Yassıada mahkemelerinde yargılanmış, darbe Başbakan Adnan Menderes'in ve iki bakanın idamıyla sonuçlanmıştı.⁵⁸⁷

⁵⁸¹ Kaynar, 81-84.

⁵⁸² Atiye Emiroğlu, "27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 1, Mayıs 2011, 18-19.

⁵⁸³ Emiroğlu, "27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi", 18.

⁵⁸⁴ Kaynar, 85.

⁵⁸⁵ Ali Dikici, "27 Mayıs Askeri Darbesi ve Türk Polisi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30 (89), 2014, 28.

⁵⁸⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Mayıs 1960, 1.

⁵⁸⁷ Aktaş, "27 Mayıs Darbe Sürecinde Ankara Olaylarından İki Kesit: 29 Nisan ve 555K", 237.

SONUÇ

İsmet İnönü'nün 1950-1960 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu yurt içi gezilerini konu alan çalışma, bu geziler odağında iktidar muhalefet ilişkilerindeki değişimleri ve siyasi sonuçlarını göstermeyi amaçlamıştır.

İktidar muhalefet ilişkilerinin başlangıcı olarak DP'nin kurulması sürecinde 1945 yılı Çiftçiye Topraklandırma Kanunu CHP içerisindeki muhalif kesimleri harekete geçirmişti. Çünkü bu kanunla birlikte toprak reformu gerçekleştirilmek istenmişti. Böylece büyük arazilerin bir kişinin tekeline alınarak eşit şekilde köylüye paylaştırılması amaçlanmıştı. CHP içerisinde yer alan milletvekillerinden bazıları büyük toprak sahibi yani toprak ağasıydı. Bu kanunun çıkarılmak istenmesi büyük toprak sahiplerinin karşı çıkmasına neden olmuştu. Hatta kanun görüşmelerinde oldukça sert eleştiriler yapılmıştı. Böylelikle CHP içerisindeki muhalif kesim belirgin şekilde ortaya çıkmıştı. Mecliste kanunla ilgili görüşmeler devam ederken Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan CHP meclis grubuna Dörtlü Takriri vererek parti kurmaktan ziyade parti içerisinde yer almaya devam etmek istediklerini ancak reformlar yapılması gerektiğini bildirmişlerdi. Fakat bu istek meclis grubunda reddedilmişti. Çiftçiye Topraklandırma Kanunun onaylanmasından 1 ay sonra gerçekleştirilen 1945 yılı bütçe görüşmelerinde muhalif kesimden olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Hikmet Bayur ve Emin Sazak gibi isimler CHP'nin ekonomi politikalarını sert bir şekilde eleştirmişti. Bu durum CHP içerisinde ayrılıkları tetiklemiş ve bu olayların ardından 7 Ocak'ta DP kurulmuştu. Bu parti kuruluşunun ardından ekonomi, basın özgürlüğü, seçimlerde uygulanan çoğunluk sistemi ve muhalefete baskı gibi konularda CHP'yi sürekli eleştirmişti. Siyasi ortamdaki gerginlikler özellikle 1947 bütçe görüşmelerinde had safhaya çıkmıştı. Bu gerginliklere son vermek amacıyla yayımlanan 12 Temmuz Beyannamesi çok partili hayatın devamı için önemli bir belge niteliğine sahip olmuştur.

İsmet İnönü'nün yurt içi gezilerini yazarken kullanılan gazetelere bakıldığında Demokrat Parti'ye yakın olan Vatan gazetesinin, İnönü'nün gezilerini eleştirirken, bu gezilerle ilgili olan haberlere daha az yer vermiş olduğu görülmektedir. Milliyet gazetesi ise daha objektif bir şekilde hem CHP'ye hem de DP'ye haberlerinde eşit şekilde yer vermiş ve olduğu gibi aktarmıştır. Cumhuriyet gazetesi 1950-1954 yılları arasında Demokrat Parti'ye yakın olarak haberler yapmış olsa da 1954'ten sonraki yayın hayatında CHP'ye yakın haberler yapmış, DP'ye sert eleştiriler getirmiş ve İnönü'nün gezilerine daha çok yer vermiştir. Akşam gazetesi de Cumhuriyet gazetesi gibi CHP'ye yakın bir habercilik anlayışıyla İnönü'nün gezilerine oldukça fazla yer vermiştir.

Birinci bölümde anlatılan çok partili hayata geçiş sürecinde muhalefetin oluşumunu tetikleyen olay olarak Çiftçiye Topraklandırma Kanunu gösterilebilir. Bu süreç içerisinde yaşanan

gelişmeler, siyasi gerginlikler iktidar-muhalefet ilişkilerinin nasıl geliştiğini göstermesi açısından önemli olmuştur. Birinci bölümdeki konular anlatılırken objektif olabilmek amacıyla iki tarafında söylemleri ve görüşleri çoğunluklu olarak birinci elden kaynaklardan yararlanılarak aktarılmıştır.

İkinci ve üçüncü bölüme genel olarak bakıldığında DP-CHP ilişkilerinde değişen dengeleri, İsmet İnönü'nün yurt içi gezileri kapsamında değerlendirmeye çalışılmıştır. 1950 Genel seçimleri sonucunda DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte muhalefetteyken iktidarı eleştirmiş olduğu konularda DP'nin de aynı şekilde davrandığı görülmektedir. 1950 seçimleri öncesinde DP çoğunluk sisteminin değişmesini isterken CHP bu teklifi reddetmiştir. Seçim sonuçlarından sonra tam tersi durum meydana gelmekte bu sefer CHP'liler seçim sisteminin değişmesini istemekteydiler. İsmet İnönü 1965 yılında yaptığı röportajda seçimleri kaybetme ihtimallerinin olduğunu hatta iktidar değişikliğinin gerekli olduğunu söylemişti. Ancak seçim öncesinde düzenlemiş olduğu gezilerdeki konuşmalarına ve DP'lilerin seçim sisteminin değişmesi teklifini reddetmesine bakılacak olunursa aslında çoğunluk sistemi ile iktidarını devam ettirmek istediği sonucunu çıkarılabilmektedir. İnönü aslında demokratik rejimin güçlenmesi için iktidar değişikliğinin olması gerektiğini düşünüyordu ancak o dönemde gerekli ortamın oluşmadığını düşünmekteydi. Nitekim DP iktidara geldikten sonra muhalefete özellikle CHP'ye karşı saldırgan bir politika izleyerek muhalefeti adeta etkisiz hale getirmeye çalışmıştı. Bu duruma Halkevlerinin kapatılması, CHP'nin mallarına el konulması, İnönü'nün gezilerinin engellenmeye çalışılması gibi olaylar örnek gösterilebilir. DP iktidara gelmeden önce CHP'yi tek parti iktidarı olmakla suçluyordu ancak iktidara geldikten sonra muhalefete yapmış olduğu baskılarla aynı şeyi kendisi de gerçekleştirmek istemişti. DP, iktidarının daha ilk yılında Kore'ye asker gönderilmesi mevzusunda meclisi yok sayarak karar almıştı. İsmet İnönü'nün 1951 yılındaki Malatya gezisine bakıldığında oldukça yapıcı bir dille konuşmasıyla iktidar muhalefet ilişkilerinin normal bir seyirde ilerlediği görülse de Halkevlerinin kapatılmasının ardından siyasi gerginlikler başlamıştı. İnönü'nün 1952 yılındaki gezilerine bakıldığında konuşmalarında ılımlı bir dil kullanarak iktidarı basın hürriyeti ve ekonomik koşullar konularında eleştirdiği görülmektedir. Adnan Menderes ise İnönü'ye nazaran daha ağır bir dil kullanmıştı. İnönü'nün DP'ye yönelik eleştirileri göz önüne alındığında ise kendi iktidarında muhalefetin yapmış olduğu eleştirileri muhalefetteyken kendisi de söylemişti. Bu durum aslında yönetime gelen iktidarın gücü ele aldıktan sonra iktidarını koruyabilmek için aynı davranışları sergilediğini göstermesi açısından önemlidir. DP 1954 seçimleriyle birlikte gücü iyice eline almıştı ve muhalefete yönelik baskılarını arttırmıştı. 1950'den önce muhalefetteyken demokrasi ve seçim özgürlüğünü savunan DP, 1954 seçimlerinde kendisine oy vermeyen Kırşehir'i cezalandırarak ilçe yapmıştı. Bu olay DP'nin muhalefete yapmış olduğu baskıların en uç noktası olmuştu. DP'nin iktidarda iken uygulamış olduğu politikalar vatandaşlar arasında DP-CHP kutuplaşmasının

artmasına neden olmuştu. 1957 yılına kadar siyasi ortamdaki gerginlikler devam etmişti. 1957 yılındaki bütçe görüşmelerinde İnönü'nün artan siyasi gerginlikleri azaltmak için müzakere talebiyle DP-CHP arasında o zamanın tabiriyle bahar havası oluşmuştu. İnönü 1957 yılının ilk aylarında gerçekleştirmiş olduğu gezilerde oldukça yapıcı olmaya çalışmıştı. Ancak DP'nin seçimleri bir sene önceye almak istemesi bahar havasının çok kısa sürmesine neden olmuştu. İnönü bu karardan sonra düzenlemiş olduğu gezilerde diğer muhalefet partileriyle iş birliği yapılması gerektiğini söylemiş ve bu yönde adımlar atmıştı. 1957 seçimleri öncesinde siyasi gerginlikler zirveye ulaşmıştı. CHP iktidardayken 1947 seçimlerini bir yıl önceye alarak DP'nin seçimlerde başarılı olmasını engellemişti. O dönemde bu davranışı eleştiren DP iktidardayken bu konuda aynı tutumu sergilemişti. İki parti de iktidarda kalabilme amacına ulaşmak için bazı konularda aynı politikaları izlemişti. Seçimlerin erkene alınması kararı DP-CHP arasındaki gerilimleri arttırmıştı.

27 Mayıs Darbesine giden süreçte en önemli olaylardan ilki 14 Temmuz 1958'de gerçekleşen Irak Darbesi olmuştu. Darbe sonrasında muhalefetin söylemleri DP tarafından darbe tehdidi olarak algılanmıştı. Bu olaydan sonra DP-CHP kutuplaşması iyice artmış ve Millî Muhalefet Cephesi ile Vatan Cephesinin kurulmasıyla DP-CHP arasındaki uçurum giderek derinleşmişti. İsmet İnönü'nün 1958 yılındaki Zile ve Çankırı gezilerini iktidarın engelleme girişimleri ve sonrasında İnönü'nün ve Adnan Menderes'in karşılıklı suçlamaları kutuplaşmayı daha da arttırmıştı. Demokrat Parti 1957 seçimleri sonrasında muhalefetin güçlenmesi, seçimlerde oy kaybetmesi nedeniyle iktidarını kaybedeceğini düşünerek muhalefete uygulamış olduğu baskıyı şiddetlendirmişti. İnönü'nün Afyon gezisi sırasında yanına gelen hemşirelerin soruşturmaya tabi tutulması partizan idarenin gelmiş olduğu noktayı göstermesi açısından önemli bir olaydı. DP-CHP arasındaki gerginlikler sadece partiler arasında kalmamış halka da sirayet etmişti. Vatandaşlar arasında CHP'li DP'li ayrımı yapılmış ve bu durum kargaşalara neden olmuştu.

1959 yılında DP-CHP arasındaki ipler tamamen kopmuştu. İnönü'nün bahar taarruzu adıyla düzenlemiş olduğu Uşak gezisinde başından yaralanması ve Topkapı'da İnönü'ye suikast girişiminde bulunulması ilişkilerin ne raddeye geldiğini göstermesi ve topluma yansımaları açısından önemli bir noktaydı. İsmet İnönü 1960 yılındaki gezilerinde iktidarı demokrasiden uzaklaştığı, laikliğe karşı hareketlerde bulunduğu ve yapılan baskılar nedeniyle DP için sonuçlarının iyi olmayacağı konusunda uyarmıştı. İnönü'nün Kayseri gezisi sırasında engellenmek istenmesi ve sonrasında yaşanan olaylar nedeniyle DP tarafından kurulan Tahkikat Komisyonu darbenin gerçekleşmesi için neredeyse zemin hazırlamıştı. Çünkü bu komisyonla birlikte yürütme, yargı ve yasama yetkileri azınlık bir grubun ellerine bırakılmıştı. DP tarafından, Kurtuluş Savaşı zamanında kurulmuş olan İstiklal Mahkemeleri gibi bir yapı oluşturulmaya çalışılarak adeta bu komisyonla muhalif olanları susturmak, yargılamak istenmişti. Çünkü komisyonun yetkileri oldukça geniş ve

almış olduğu kararlara itiraz edilemiyordu. Komisyonun görüşülmesi sırasında İnönü, DP iktidarını izlemiş olduğu politikalar nedeniyle darbe konusunda uyarmıştı. Ancak DP atmış olduğu adımlardan taviz vermemişti. Komisyonun kurulmasından sonra Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerde öğrenci olayları gerçekleşmiş ve hükümet protesto edilmişti. Olaylar büyüyerek öğrencilerle polislerin çatışmalarına neden olmuştu. DP bu olaylar karşısında herhangi bir yumuşama göstermenin aksine daha sert önlemler almıştı. 21 Mayıs 1960'ta bazı subayların yürüyüş düzenleyerek hükümetten sıkıyönetimi kaldırması ve istifa etmesini istemesi darbenin habercisi olan gelişmeydi. Bu yürüyüş darbe yapmak isteyen grubu harekete geçirmişti. Bu gelişmeler sonrasında Türkiye'nin demokratik gelişimine sekte vuracak 27 Mayıs Darbesi gerçekleşmişti. Bu süreçte DP iktidarı atmış olduğu yanlış adımlardan vazgeçmediği için ve İnönü'nün gezilerinde yaşamış olduğu olayların sokaklara yansması kutuplaşmanın giderek artmasına neden olmuştu. Ülkede güvenlik sorunlarının ve halk arasında kutuplaşmanın artması, DP'nin muhalefete ve basına uygulamış olduğu baskılar sonucunda darbenin gerçekleşmesi muhtemeldi. Ancak DP'li yöneticiler elde ettiği gücün etkisiyle bu süreçte yaşanan gelişmeleri doğru değerlendirememişti. Sonucunda da darbe gerçekleşerek 10 yıllık DP iktidarı son bulmuştu. İnönü'nün özellikle 1959 ve 1960 yıllarında düzenlemiş olduğu gezilerin de bu sonuca ulaşılmasında etkisi olduğu görülmektedir. İnönü'nün yapmış olduğu gezilerin ve bu geziler esnasında yaşanan tatsız olayların, konuşmalardaki sert eleştirilerin, CHP gençlik kollarının 1960 yılındaki öğrenci olaylarında aktif bir rol oynamasının darbeye giden süreçte etkisinin olduğu açıktır. Aynı şekilde DP'nin bu gezileri kanundışı yollarla engellemeye çalışması, halkın bir kısmını CHP'ye karşı örgütlemek çabalarında bulunması, Menderes'in de gezilerinde İnönü'yü ağır ithamlarda bulunarak eleştirmesi, muhalefete ve basına uyguladığı ağır baskılar darbeye giden süreçte etkili olmuştur. İsmet İnönü'nün muhalefette bulunduğu süreçteki gelişmelere ve söylemlerine bakıldığında DP'nin bazı konulardaki yanlış tutumlarına yine aynı yanlışlarla cevap verildiği söylenebilir. Bu durum dönemin siyasetini çıkmaza sürükleyerek yetkin demokrasilerde olmaması gereken darbenin gerçekleşmesine yol açmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030, 1 Yer No: 43. 253. 6. 11.
 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030, 1 Yer No: 43-253-13, 1-3.
 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030, 1 Yer No: 43, 254, 12.
 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030, 1 Yer No: 44. 264. 2.
 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030, 1 Yer No: 206. 635. 1. 2.
 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 490, 1 Yer No:35. 147. 2. 1.
 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 490, 1 Yer No: 36. 155. 2. 99.
 TBMM Tutanak Dergisi (1945-1947, 1950-1951, 1953-1955, 1957-1958, 1960)

Gazeteler

Ankara Akşam Haberleri Gazetesi (1951)
 Akşam Gazetesi (1945, 1950-1952, 1954-1955, 1960)
 Cumhuriyet Gazetesi (1946-1947, 1950, 1952-1955, 1957, 1960)
 Demokrat Eskişehir Gazetesi (1951)
 Demokrat İzmir Gazetesi (1951)
 Demokrat Zonguldak Gazetesi (1951)
 Milliyet Gazetesi (1952-1955, 1957-1960)
 Samsun Gazetesi (1951)
 Son Posta Gazetesi (1945-1946, 1950)
 Tanin Gazetesi (1945-1946)
 Tercüman Gazetesi (1958, 1960)
 Ulus Gazetesi (1945, 1958)
 Vakit Gazetesi (1945-1946)
 Vatan Gazetesi (1952, 1954, 1957)
 Yeni İstanbul Gazetesi (1950)
 Zafer Gazetesi (1950)

İnternet Kaynakları

<http://www.adana.gov.tr/adana-valileri>
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv>
<https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>
<https://www.gastearsivi.com/>

Kitaplar

- Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)* (4. Baskı), Hil Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu (11. Baskı)*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012.
- Akalın, Şükrü Haluk, "Denetleme", *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Türk Dil Kurum Yayınları, Ankara 2010.
- Akın Rıdvan, *Türk Siyasal Tarihi (1908-2000)*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2019.
- Akşin, Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi I*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul 1997.
- Albayrak Mustafa, *Demokrat Partinin Son Yılları*, Mer Ak Yayınları, Mersin 2020.
- Albayrak Mustafa, *Türk Siyasal Hayatında Demokrat Parti ve Adnan Menderes*, Mer Ak Yayınları, Mersin 2020
- Albayrak Mustafa, *Türk Siyasi Hayatında Demokrat Parti- Demokrat Parti'nin Dört Altın Yılı (1950-1954)*, Mer Ak Yayınları, Mersin 2020.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam I*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2012.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam II*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Menderes'in Dramı?*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- Başgil, Ali Fuad, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri* (7. Baskı), Yağmur Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Berg, Bruce L., Lune Howard, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Çev. Ed. Hasan Aydın), Eğitim Yayınevi, Konya 2015.
- Bilgehan Mustafa, *Tanıkların Anılarıyla İsmet İnönü Sözler ve Dersler*, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul 2014.
- Birand Mehmet Ali, Dünder Can, Çaplı Bülent, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu* (6. Baskı), Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.
- Burçak Salim, Rıfkı, *Türkiye'de Demokrasiye Giriş (1945-1950)*, Olgaç Yayınevi, Ankara 1979.
- Çavdar, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara 2019.
- Çufalı, Mustafa, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1960)*, Babil Yayıncılık, Ankara 2004.
- Dağdaş, Bahri, *Türkiye'de Toprak Meselesi*, Büyük Kitaplık Yayınları, İstanbul 1972.
- Dünder, Can, *Canım Erdal'im Sevgili Babacığım: İsmet İnönü-Erdal İnönü Mektuplaşmaları*, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2011.
- Dünder, Can-Bülent Çaplı, *İsmet Paşa*, Can Yayınları, İstanbul 2015.

- Eken Halit, Ersevinç Mine, Akkuş Turgay, Kumaş Nursal, Karabağ Hacer, Ünlü Hasan, Arslanhan İsmail, Korkmaz Gürhan, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Dora Yayıncılık, Bursa 2019.
- Erdemir Sabahat, *Muhalefette İsmet İnönü*, M.Sıralar Matbaası, İstanbul 1956.
- Erer, Tekin, *On Yılın Mücadelesi II*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul.
- Eroğlu Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi* (4. Baskı), İmge Kitabevi, Ankara 2003.
- Eski, Mustafa, *İsmet İnönü'nün Kastamonu Gezileri*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1995.
- Faroqhi Suraiya, McGowan Bruce, Quataert Donald, Pamuk Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Siyasi Tarihi* (Ed: Halil İnalcık), (Çev: Ayşe Berktaş, Süphan Andıç, Serdar Alper), I. Baskı, II. Cilt, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *İsmet İnönü* (1. Baskı), Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Heper, Metin, *İsmet İnönü Yeni Bir Yorum Denemesi* (Çev. Sermet Yalçın), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.
- İnönü, İsmet, *Defterler 1919-1973* (Haz. Ahmet Demirel) (3. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020.
- İnönü, İsmet, *Hatıralar* (Haz.: Sabahattin Selek) (3. Basım), Bilgi Yayınevi, Ankara 2009.
- Karpat, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi* (1. Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Kaynar, Mete Kaan, *Türkiye'nin 1960'lı Yılları* (1. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- Kocabaş, Süleyman, *27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yolda Uşak Olayları ve İzmir-Topkapı Olaylar* (1. Baskı), Bayrak Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Naskali Emine Gürsoy, *İstanbul-Ankara Olayları Davası Yassıada Zabıtları 3*, Bayrak Matbaası, İstanbul 2008.
- Naskali Emine Gürsoy, *Kayseri Olayları Davası Yassıada Zabıtları 8*, Çalış Ofset Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Naskali Emine Gürsoy, *Topkapı Olayları Davası Yassıada Zabıtları X*, Çalış Ofset Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Şeyhanlioğlu, Hüseyin, *Türkiye'nin Siyasal Hayatında Demokrat Parti*, Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, İstanbul 2020.
- TBMM, *İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları*, Kültür ve Sanat Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1993.
- Toker Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973)* (2. Basım), Bilgi Yayınevi, Ankara 1992.

- Tuna Serkan, *Tek Parti İktidarında Toprak Bayramı Kutlamaları ve Toprak Reformu (1945-1949)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2007.
- Tuncer, Erol, 1946 Seçimleri, Tesav Yayınları, Ankara 2008.
- Turan, İlhan, *İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşileri 1965-1967*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2004.
- Türkiye İstatistik Kurumu, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara Haziran 2012.
- Uran, Hilmi, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007.
- Yücel, M. Serhan, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul 2001.
- Zürcher Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (1. Baskı) (Çev.: Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayıncılık, İstanbul 1995.

Makaleler

- Aktaş, Elif, “27 Mayıs Darbe Sürecinde Ankara Olaylarından İki Kesit: 29 Nisan ve 555K”, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 2020, 219-241.
- Aldıkaçtı, Orhan, “27 Ekim 1957 Milletvekilleri Seçimi”, *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 24 (1-4), 2011, 13-25.
- Arslan, Zehra, “Trabzon’da Vatan Cephesi (12 Ekim 1958- 27 Mayıs 1960)”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (36), 2013, 129-148.
- Aydın, Mehmet Korkud, “Chp’de Parti İçi Muhalefetin İlk Örneği Çiftçi Topraklandırma Kanunu ve TBMM’de Yaşanan Tartışmalar”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (41), Sonbahar 2018, 359-384.
- Balcı, Meral, “1945 Çiftçi Topraklandırma Kanunu Tartışmalarının Siyasetteki Muhalif Oluşuma Etkisi ve Demokrat Parti’nin Kuruluşu”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (57), Temmuz 2018, 271-279.
- Baycan, Nusret, “İsmet İnönü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5 (16), 1989, 625-638.
- Benhür Çağatay, “14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP’nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (0), 2007, 61-75.
- Bolat, Bengül, “İsmet İnönü’nün Üç Mektubu”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 21 (63), 2005, 989-996.

- Bulut, Sedef, “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, *Akademik Bakış Dergisi*, 2 (4), 2009, 125-145.
- Çavuşoğlu, Hüseyin, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Önemli Nedenlerinden Biri Olarak Gösterilen Tahkikat Komisyonu’nun Amacı, Faaliyetleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Ağustos 2019, 139-146.
- Çelebi, Onur, “14 Temmuz 1958 Irak Darbesi’nin Türk İç Politikasına Yansımaları”, *Turkish Studies*, 12 (31), 2017, 41-60.
- Çeliker, İlhan, *12 Temmuz Beyannamesi’nin Demokrat Parti İçerisindeki Anlaşmazlığa Etkisi*, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (1), 2021, 1-8.
- Çiçek, Atıl Cem, *Türkiye’de Çok Partili Siyasal Hayatın “Garanti Belgesi”: 12 Temmuz Beyannamesi’nin Söylem Analizi*, Current Research in Social Sciences, 4 (2), 2018, 83-96.
- Demir, Şerif, “Adnan Menderes’e Göre Cumhuriyet Halk Partisi ve İhtilal”, *History Studies*, 6 (11), 2019, 2347-2361.
- Demirtaş, Bahattin, “Dörtlü Takrir ve Fuad Köprülü”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (6), Eylül 2014, 395-409.
- Deniş, Halil Emre, “27 Mayıs 1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi’nin Tutumu”, *İnsan & İnsan Dergisi*, 8 (19), 2021, 31-48.
- Dikici, Ali, “27 Mayıs Askeri Darbesi ve Türk Polisi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30 (89), 2014, 11-60.
- Dokuyan, Sabit, “1950-1954-1957 Milletvekili Genel Seçimlerinin Kocaelide’ki Yansımaları”, *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli 2015, 2091-2116.
- Emiroğlu, Atiye, “27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti’nin Tasfiyesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 1, Mayıs 2011, 13-27.
- Eryılmaz, Hamza Gökhan, “Türkiye’de 1954-57 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri”, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 2019, 72-88.
- Esen, Selin, “18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu”, *Mülkiye Dergisi*, 34 (267), 2014, 167-192.
- Eşiyok B. Ali, “Türkiye’de Başarısız Kalmış Bir Reform Girişimi: 1945 Tarihli Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ve Günümüze Uzanan Süreç”, *Memleket Siyaset Yönetim*, (34), 2020, 176-233.
- Güngör, Süleyman, “14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP’de Bunalım”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 2010, 193-208.

- Haytaoğlu Ercan, “Türkiye’de Demokratikleşme Süreci ve 1945’te Çok Partili Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (3), 1997, 46-55.
- İlgazi, Abdullah, “İkinci Dünya Savaşı’nın İç Politikadaki Yansımaları: Yaşanan Siyasi ve Ekonomik Sorunlar”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2), Aralık 2019, 259-267.
- İnce, Erdal, “Köylüyü Topraklandırma Kanunu’nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V (13), Güz 2006, 59-78.
- Karaömerlioğlu, M. Asım, “Bir Tepeden Reform Denemesi Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun Hikâyesi”, *Birikim Dergisi*, (107), Mart 1998, 31-47.
- Karayaman, Mehmet, “İsmet İnönü’nün Uşak’ta Taşlanması Olayının Sebepleri ve Sonuçları”, *Tarih Okulu Dergisi*, (7), 2010, 19-49.
- Kayıran, Mehmet, Metintaş, Mustafa Yahya, “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulaması”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), Sonbahar 2018, 647-666.
- Önder, Meltem, “1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14 (28), 2014, 283-306.
- Özdemir, Yavuz, Aktaş, Elif, “Halkevleri (1932’den 1951’e)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 45, 2011, 235-262.
- Özenç, Berke, “Türkiye’nin Demokratikleşme Sürecinde Bir Dönüm Noktası Olarak 1946 Seçimleri”, *Türkiye-Alman Üniversitesi Hukuk Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2019, 71-92.
- Özer, Nihat, “CHP’nin Bahar Taarruzu Seçim Kampanyası”, *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, 1 (2), 2017, 117-141.
- Şahin, İbrahim, “İktidar-Muhalefet İlişkileri Çerçevesinde İnönü ve Menderes’in Siyaset Dili”, *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1 (1), 2017, 191-216.
- Şener, Sefer, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Tarım Politikası Arayışları”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7), 2004, 73-92.
- Temel, Mehmet, “Menderes’in Beyanına Göre 27 Mayıs İhtilali’ne Giden Süreçte CHP’nin Sorumluluğu”, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 20 (45), 2019, 195-203.
- Tuna, Işıl, “Verilişinin 70. Yılında Demokratikleşme Belgesi Olarak Türk Siyasal Hayatında Dörtlülük Takrir”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15 (30), 2015, 203-219.
- Umut, Gökhan, “Uygulanmayan Bir Girişim: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Ne Anlama Geliyor?”, (Ed.: Şule Kut, Hasret Dikici Bilgin, Zeynep Alemdar, Umut Azak), *Okan*

Üniversitesi Siyasi İlimler Türk Derneği VIII. Lisansüstü Konferansı Bildirileri Seçkisi, Ocak 2014, 99-113.

Vurgun, Şanser, “1950-1960 Dönemi Seçim Sistemlerinin Meclise Yansıması”, *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 37, 2015, 1-14.

Yıldırım, Sinan, “1950 Seçimleri ve Propaganda”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 6 (0), 2004, 131-157.

Tezler

Akbalık, Hakan, *1946-1950 Döneminde CHP’nin Seçim Çalışmaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2006.

Avcı, Neslihan, *İsmet İnönü’nün Şahsi Hayatı, Askerliği ve Bibliyografyası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2022.

Çakmak, Fevzi, *Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi* (Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa 2012.

Gün, Önder, *27 Mayıs Askeri Müdahalesine Doğru DP-CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960- Tahkikat Komisyonunun Kurulması ve Faaliyetleri* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2006.

İnan, Süleyman, *Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)* (Yayımlanmış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2002.

Yener, Burcu, *Türk Basınında Kore Savaşı ve Türkiye* (Yüksek Lisans Tezi), Hatay Mustafa Kemal Atatürk Üniversitesi, Hatay 2019.

EKLER

EK 1. 11 Haziran 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun TBMM'deki Oylama Sonucu

B : 72 11.6.1945 O : 1

Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa verilen oyların sonucu

(Kanun kabul edilmiştir.)

Oya sayım : 455
 Oy verenler : 345
 Kabul edenler : 345
 Kabul etmeyenler : 0
 Çekimserler : 0
 Oya katılmayanlar : 104
 Boşlar : 0

[Kabul edenler]

AFYON KARAHİSAR	BALIKESİR	F. GÜVENDİREN	M. N. GÜNDÜZALP
İ. H. BALTACIOĞLU	M. AKPINAR	Dr. M. T. SİMER	Dr. F. MEHİR
Dr. A. H. SELGİLİ	O. N. BURCU	OL. N. TINAZ	ELAZIĞ
A. TAŞKAPILI	H. ÇARIKLI	ÇANAKKALE	H. KİŞİOĞLU
B. TÜRKER	P. ETÇİOĞLU	S. T. ARSAL	İ. YALÇIN
B. YURDKORU	H. KARAN	S. BATI	ERZİNCAN
AĞRI	H. KÜÇÜKLEM	R. BULAYIRLI	B. K. ÇAĞLAR
H. BAYRAK	H. ONAY	R. N. GÜNTEKİN	A. FIRAT
R. R. PASIN	OL. K. ÖZALP	ÇANKIRI	F. KALFAGİL
H. TUGAÇ	F. YIRITIOĞLU	Dr. A. ARKAN	Ş. BÖKMENŞÜER
AMASYA	Y. S. UZAY	A. İNAN	ERZURUM
Z. YARHAN	İ. H. UZUNÇARŞILI	T. ONAY	A. AKYÜREK
E. URAS	BİLECEK	M. A. RENDA	S. ALTUĞ
A. K. YİĞİTOĞLU	K. GÜLEK	ÇORUH	OL. P. DEMİRHAN
ANKARA	Dr. M. SUNER	A. B. ERDEM	N. DUMLU
M. AKSOLEY	BİNGÖL	M. M. KANSU	N. ELGÜN
OL. N. ANILMEŞ	T. BANGUOĞLU	A. TÖZÜN	M. H. OĞUL
B. BAYKAN	BİTLİS	ÇORUM	Ş. KOÇAK
A. BAYTUN	M. ERYAN	E. S. AKGÖL	OL. Z. SOYDEMİR
H. O. BEKAYA	B. OTMA	N. ATALAY	ERZİŞHİR
R. BÖNEKÇİ	BOLU	Dr. M. CANTERKİN	Y. ABADAN
A. ÇUBUKÇU	H. Ş. ADAL	M. ÇAĞIL	İ. ARUKAN
F. DALDAL	Korgl. A. ALPTOĞAN	Dr. C. KAZANCIÖĞLU	İ. U. AYKURD
H. N. MİHÇİOĞLU	H. C. ÇAMBEL	DENİZLİ	İ. ÖZDAMAR
M. ÖKMEN	H. R. ÖYMEN	F. ASAL	GAZİANTEP
Z. YÖRÜK	C. ÖZÇAĞLAR	A. EGE	Dr. M. A. AĞAKAY
ANTALYA	Dr. Z. ÜLGÜN	E. A. TOKAD	Ö. A. AKSOY
N. AKBOY	BURDUR	Dr. B. UZ	C. S. BARLAS
M. ÇANKAYA	Ş. ENGİNERİ	DİYARBAKIR	Dr. M. CANBOLAT
H. T. DAĞLIOĞLU	Dr. A. R. YEŞİLYURT	R. BEKİT	B. KALELİ
AYDIN	BURSA	Ö. OCAK	Dr. A. MELEK
Dr. H. ALATAŞ	A. AKOĞU	Dr. İ. T. ÖNGÖREN	Ş. ÖZDEMİR
OL. R. ALPMAN	OL. J. ATLI	OL. K. SEVÜKTEKİN	M. ŞAHİN
Dr. M. GERMEN	A. DURU	K. ŞEDELİ	ÖZEL
N. GÖKTEPE	A. M. ERHAN	Ş. ULUĞ	M. AKKAYA
A. S. LEVEND	M. P. GİRÇEKER	EDİRNE	İ. GÜRAK
	Dr. R. GÜRAN	M. E. AĞAOĞULLARI	İ. SABUNCU

B : 72 11.6.1945 O : 1			
C. K. İNCEDAĞI Dr. B. KÖKDEMİR H. ORUÇOĞLU SİVAS M. S. BİLGE E. DİEDAR A. ERENBEL S. GÜNALTAŞ H. İŞİK Amiral H. GÖKDAL R. Ş. SİNER I. M. UĞUR A. YURDAKUL TEKİRDAĞ R. APAK E. ATAÇ	P. ÖZTRAK N. TRAK C. UYRADIN TOKAD S. ÇELİKKOL M. DEVELİ H. N. KESMİR C. KOVALI G. PEKEL N. PONDY R. A. SEYİNGİL TRANZON S. ARANGOĞLU M. S. ANAMUR M. AYDIN	F. A. BARUTCU S. DAY D. EYİBOĞLU T. GÖKSEL R. KARADENİZ L. YAVUZ TUNÇELİ N. S. SİLAN H. DÜZ URFA K. BEKKEK H. S. COŞAR R. BOYER A. K. TEÇER E. TEKELİ S. K. YETKİN	VAN I. ARVAS N. BEKKEK YOĞSAD M. ALLIOĞLU Z. ARKANT Y. D. KANLIOĞLU A. SUNGUR KONGULDAK Dr. R. BARKIN E. ERİNGİL A. GÜREH Y. Z. ÖZENCİ S. TANSAN R. VARDAR
[Oya katılmayanlar]			
AFTON KARAKISAR H. ÇERÇEL A. ÇETİNKAYA (I.) M. GÖNENÇ AMASYA N. AKTIN (I.) ANKARA F. R. ATAY (I.) M. ERİŞ I. İNÖNÜ (Çember- başkanı) M. KAYAĞLU ANTALYA Dr. G. KAHRAMAN T. SÖKMEN N. E. SUMER (Bakan) Dr. C. TUNCA AYDIN Dr. R. LEVENT A. MENDERES BALIKESİR M. DEMİR (I.) S. ÖRGÜVEN BİLECEK M. Ş. ERİNDAL K. SUN (I.) BİNGÖL F. F. DÜŞÜNSEL BOLU C. S. SİRİN	BURSA R. CANİTTEK (Başkan- vekil) Dr. S. KONUK (Bakan) M. B. PAŞA ÇANAKKALE H. KIRGİNELİ A. KAMÇIL ÇANKIRI B. BEKİN (I.) ÇORUM A. UŞ ÇORUM H. AKDOĞAN (I.) I. ERKİŞ (I.) DEMİRELİ Y. BASKAYA (I.) Dr. H. BEKİMAN H. GÜNYER N. KÜÇÜK ERZİNCAN P. BALKAN H. DEMİRAY ERZİNCAN F. AĞRAK (I.) F. A. AYTAÇ (I.) S. SAĞIROĞLU ERZİNCAN A. S. İLTER ERZURUM R. DİNG	ERZİNCAN R. SAKAK ERZURUM Dr. I. SÖKMEN (I.) A. ULUS GÜMÜŞHANE H. F. ATAÇ C. SELEK HATAY A. TÜRKMEN İĞEL R. KORALTAN İSTANBUL Dr. R. BELE (I.) S. CİMCİ (I.) A. Ş. ERMER (I.) G. D. GÖKÇE (Hasta) I. A. GÖVRA Dr. K. KARABEKİR H. C. YALÇIN İZMİR C. BAYAR H. MENTUR Dr. K. ÖRS H. A. YÜCEL (Bakan) KARS P. KÖPRÜLÜ KASTAMONU Z. ORBAT (I.) R. SALTUÇ N. TATLAÇ	KAYSERİ S. H. URGÜLÜ (Ba- kan) KIRKLARELİ Z. AKIN S. ÖDÜL Dr. F. UMAY KIRSEHİR F. ÇOBANOĞLU KONYA F. GÖKMEK T. F. SİLAY KÜTAHYA H. DENLİ R. PEKEK Ö. B. UŞAKLI (I.) MALATYA T. TEMELİ (I.) MANİSA H. BAYUR R. N. EDGÜER (I.) O. ERÇİN K. KARAOĞMAN (I.) H. SARHAN MARDİN I. F. ARPATA (I. O.) MÜĞLA S. GÜNEY (I.) F. O. MENTURSOĞLU (Hasta)

— 224 —

B : 72 11.6.1945 O : 1			
MUŞ H. KILICOĞLU (I.) NİĞDE H. TRİFTRAN (I.) ORDU S. S. TARCAN (I.) RİZE H. C. BELÜL SAMSUN C. BİLSEL (I.)	SEYHAN H. ARİKOĞLU S. ÇAM (I.) Ş. İŞÇEN C. ORAL A. M. YERENA SİNOB I. H. SEVÜK (I.)	SİVAS K. KİTAPÇI N. SADAK TEKİRDAĞ E. PEKEL (I.) TOKAD R. ERİŞKEN TRANZON H. N. BOZTEPE (Hes- ta)	H. SAKA (Bakan) VAN M. BOYA (Hasta) YOĞSAD C. ARAT S. İÇÖZ S. KORKMAZ (Hasta) KONGULDAK Ş. DEVRİN (I.) H. A. KUTUNAK (I.)

EK 2. 21 Temmuz 1946 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları

6. Siyasi parti ve bağımsızlara göre illerin çıkardığı milletvekili sayısı, 1946

İl	Toplam	CHP	DP	BĞMZ	İl	Toplam	CHP	DP	BĞMZ
Toplam	465	397	61	7					
Adana (Seyhan)	10	10	-	-	İstanbul	23	5	15	3
Afyonkarahisar	8	-	8	-	İzmir	16	16	-	-
Ağrı	3	3	-	-	Kars	9	9	-	-
Amasya	4	4	-	-	Kastamonu	9	8	-	1
Ankara	17	17	-	-	Kayseri	9	6	3	-
Antalya	7	7	-	-	Kırklareli	5	5	-	-
Artvin (Çoruh)	5	5	-	-	Kırşehir	4	4	-	-
Aydın	7	7	-	-	Kocaeli	10	10	-	-
Balıkesir	13	13	-	-	Konya	16	16	-	-
Bilecik	3	3	-	-	Kütahya	10	3	7	-
Bingöl	2	2	-	-	Malatya	11	11	-	-
Bitlis	2	2	-	-	Manisa	11	11	-	-
Bolu	7	7	-	-	Maraş	6	5	-	1
Burdur	3	2	-	1	Mardin	7	7	-	-
Bursa	12	12	-	-	Muğla	5	1	4	-
Çanakkale	6	-	6	-	Muş	2	2	-	-
Çankırı	5	5	-	-	Niğde	7	7	-	-
Çorum	8	8	-	-	Ordu	8	8	-	-
Denizli	8	7	-	1	Rize	6	6	-	-
Diyarbakır	7	7	-	-	Samsun	10	10	-	-
Edirne	5	2	3	-	Siirt	4	4	-	-
Elazığ	5	5	-	-	Sinop	5	2	3	-
Erzincan	5	5	-	-	Sivas	12	12	-	-
Erzurum	10	10	-	-	Tekirdağ	5	5	-	-
Eskişehir	6	1	5	-	Tokat	8	8	-	-
Gaziantep	7	7	-	-	Trabzon	12	12	-	-
Giresun	8	8	-	-	Tunceli	2	2	-	-
Gümüşhane	6	6	-	-	Urfa	6	6	-	-
Hakkari	1	1	-	-	Van	3	3	-	-
Hatay	6	6	-	-	Yozgat	7	7	-	-
Isparta	5	5	-	-	Zonguldak	9	9	-	-
İçel	7	-	7	-					

EK 3. 12 Temmuz 1947 Beyannamesi Tam Metni

Hükümet reisi ve muhalefet lideri ile son günlerde memleketin iç durumu üzerindeki konuşmalarımı ve bu hususta kanaatlerimi ve fikirlerimi söylemek zamanı gelmiştir.

7 Haziran tarihinde görüşmek üzere çağırdığım Bay Celal Bayar bana, Demokrat Parti'nin, idare mekanizmasının baskı altında bulunduğunu beyan ve şikâyet etti. Haberdar ettiğim Başbakan aynı mevzuları daha evvel aralarında görüştüklerini hikâye ederek, böyle bir baskının olmadığını, idare mekanizmasının memleketin huzurunu bozacak mahiyette tahriklere karşı çok güç durumda kaldığını beyan eyledi. Bundan sonra, iki tarafı bir arada dinlemek için 14 Haziran tarihli buluşmayı tanzim ettim. Başbakan ve yardımcısı Devlet Bakanı ile Demokrat Parti Başkanı hazır bulundular. İki taraf arasında karşılıklı tartışma içinde iki buçuk saat devam eden bu konuşma, başladığı noktada bitti. Demokrat Parti Başkanı, partisinin baskı altında bulunduğu noktasında ısrar ve partisinin kanun dışı maksatlar ve ihtilal usulleri takip ettiğine dair ithamları reddetti. Hükümet reisi, idare mekanizmasının baskı yaptığı iddiasını kabul etmeyeceğini ve şikâyet vesikalarını tetkik ve takibe hazır olduğunu tekrar söyledi ve muhalif partinin çalışma usullerini düzeltmesi lazım olduğu iddiasında kaldı.

17 Haziran tarihinde Bay Bayar'ı tekrar kabul ettim. Bana vaziyeti arkadaşları ile görüştüğünü, benim durumuma karşı teşekkürle mütehassis olduklarını söyledikten sonra, baskı vardır kanaatinde olduklarını teyit eyledi. Bunun üzerine; iki defa görüştüğüm Başbakan, iktidar partisi ile muhalefet partisinin Büyük Meclis'teki münasebetleri ve karşılıklı çalışmaları yolunda hayırlı terakkiler olduğunu takdirle söyledikten sonra, “biz de kendimize düşen vazifeleri sadakatle ifa edeceğiz, size söz veriyorum” dedi ve iki ay sonra Büyük Millet Meclisi toplanıncaya kadar partilerin münasebetlerinde itimadı arttıran terakkiler olacağına ümidinin kuvvetli olduğunu ilave eyledi.

Bu beyanatı Bayar'a 24 Haziran tarihinde naklettim. Bay Bayar bana, fiili neticeye intizar edilmesi lazım geleceğini bildirdi. Bundan sonraki tartışmalar, muhalefet liderinin Sivas nutkunda ve hükümet reisinin 2 Temmuz tarihli beyanatında ve ondan sonraki karşılıklı cevaplarda görülmüştür. Vaziyet hulasa olunursa, iki taraf şikâyetlerinde ve savunmasında ısrar etmiş ve şiddetli tartışmalar esnasında karşılıklı iyi niyetlerinin ifadesi olan bazı tatmin edici parçalar hatırdta kalmıştır. Siyasi havayı yumuşatan bir iyilik olmak üzere, dertleri bilenlerin, kendilerinden, karşı tarafı teskin edici tedbirler alacakları ümidi uyanmıştır. Bunun dışında olarak, durum muhalefet partisi liderinin “fiili bir netice bekleme” şeklinde ifade ettiği hükümde görülür. Yani, başka bir türlü söylenirse, vaziyet karşılıklı iddialar bakımından düğüm halini muhafaza etmiştir.

Şimdi ben, bu düğümü çözmeye çalışacağım. İki tarafın şikâyet ve müdafaalarının delillerini tafsil etmekte fayda görmüyorum. Zaten bunlar umumi efkârca da kâfi derecede bilinmektedir. Gördüm ki taraflardan hangisinin haksız yahut hangisinin daha evvel karşısını kırmaya başlamış olduğunu aramakta da fayda yoktur. Ben, idare mekanizmasının baskı yaptığını hükümet reisinin kabul etmesini, bir teminat ifadesi olarak aldım ve bunu Bay Bayar’a söyledim. Ben, muhalefet liderinin kanun dışı maksatlar ve metotlar isnadını reddetmesini, muhalif partisi çalışması için şart olan kanun içinde kalmak esasını göz önünde tutulduğuna ve tutulacağına dair tatmin edici bir teminat olarak kabul ettim ve Başbakana bunu söyledim. Her iki tarafla uzun konuşmalardan çıkardığım bu neticelere inanmak istiyorum ve inanıyorum. Bizi bu inanışa getiren bugünkü durumu, memlekette siyasi partilerin çalışıp gelişebileceğine kati ümit veren en mühim merhale sayıyorum. Şimdiye kadar, memlekette geçen iktidar ve muhalefet tecrübesinin muvaffak olmamasını bir seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler, onların dayanamamış ve bugünkü siyasal durumu elde edememiş olmalarında görüyorum. Benim kanaatimce, bir buçuk seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler ağır ve bazen ümit kırıcı olmuştur. Ama gelecek için her türlü ümitleri haklı çıkaracak bir muvaffakiyet de temin edilmiştir. Bu durumu muhafaza etmek ve onun gelişmesini sağlamak, iktidar ve muhalefet partilerinin vazifeleri olmak lazım gelir. Gelecek için tedbirler, benim kabul ettiğim gibi, şu noktadan hareket etmekle bulunabilir. Benim bu son dileğim karşılıklı şikâyetler içinde mübalağa payı ne olursa olsun, hakikat payı da vardır. İhtilalci bir teşekkül değil, bir kanuni siyasi partinin metotları ile çalışan muhalif partinin, iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmek lazımdır. Bu zeminde ben, devlet reisi olarak kendimi her iki partiye karşı müsavi derecede vazifeli görürüm.

İdare mekanizması, yani valilerimiz ve maiyetleri bir seneden beri çok ağır bir tecrübe geçirmişlerdir. Öyle zamanlar oldu ki, memlekette hükümetin mevcut olup olmadığı bile şüphe götürür idi.

Sorumlu hükümetin huzur ve asayiş vazifesi münakaşa götürmez. Fakat meşru ve kanuni siyasi partilere karşı tarafsız, eşit muamele mecburiyeti, siyasi hayat emniyetinin temel şartıdır. Bu arada, siyasi partilere mensup olan veya görünen hususi maksat sahiplerinin şirretliklerini pervasız olarak tesirsiz bırakmak hususunda partilerin dikkat göstermeleri icap eder.

Siyasi partilerin hangisi iş başına gelirse gelsin, onlar idare mekanizmasında çalışanların haklarına ve itibarlarına karşı adaletli bir zihniyette olacaklarına inandıracaklardır.

Zannediyorum ki, hükümet reisi ile muhalefet lideri arasında son tartışmada, iki taraf sebat ettikleri noktadan ayırmak gayretine düşmeksizin, her iki tarafın bekledikleri şeyleri söylemiş ve temin etmiş oluyorum.

Vatandaşlarıma, Hükümet ve İktidar Partisi ile Muhalefet arasında görüşme ve araya girme safhalarını olduğu gibi anlatmış olduğumu ümit ederim. Varmak istediğim netice, başlıca iki parti arasında temel şartın, yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet, bir bakımdan memleketin emniyeti manası taşıdığı için, gözümde çok ehemmiyetlidir. Muhalefet, teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır. Büyük vatandaş kitlesi ise, iktidarın şu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir. Bu neticeye varmak için karşılaştığım güçlükler, çok zaman yalnız ruhi mahiyette olan amillerdir. Bu güçlükleri yenmek için siyasi hayatımızı idare eden, iktidarda ve muhalefetteki liderlerin samimi yardımlarını isterim.

Bu beyanatımı, neşrinden önce, Başbakanla muhalefet lideri görmüşlerdir.

EK 4. İsmet İnönü'ye Çanakkale Gezisiyle Alakalı Yazılmış Olan Mektup

ALİ NİVAZİ SARIDAL
AVUKAT

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
 ANKARA

1617 7/IV/1950

Büyük İsmet İnönü

C.H.D. Genel başkanı

Seçime tekaddüm eden günlerde Çan, Çanakkale yı tesriflerinizde karşılayıcı partili arkadaşlarım arasında ve meşinizi takib edenler içinde idim . hitabalarınızın tesiri altında ciddi ağlayordum . ne yazık ki 14 mayıs seçiminin sonuçları ile zihnen ve fikren meflîç bir hale geldim

Candan ve ölünceye kadar bağılı bulundugum ve bulunacağım partimizin 8 inci kurultayına delâle olmadığımın gelemedim . kurultay konuşmalarını takib ettim.

tekrar Genel başkanlığa seçilmenizle duyduğum heyecan bana hayat verdi .

Sizinle beraber sizi seçen ve kıymet bilen partili arkadaşlarımı ve partimi tebrik ederim .

Memleket ve millîte refah, seadet, medeniyet, istiklal kazandıran partimizin sonuna kadar sadık bir ferdi keleşimi, derin bağlılığımı arz ile ellerinizden öper memleket ve millet için hayırlı başarılar dilerim .

Çanakkalede C.H.D. Den
 bir ferd

A. N. Sarıdal

490	01			35	1472
-----	----	--	--	----	------

EK 5. İsmet İnönü'ye Trabzon Gezisiyle Alakalı Yazılmış Olan Mektup

6 Haziran 1952

Muhterem Başkanımız;

Trabzon'u ziyaretlerinizde çekilmiş muhtelif pozlarınızdan birkaçını ilişik olarak gönderiyorum. Bunları, lütfen, ismine imzalarsanız, sizi seven ve takdir eden bir vatandaşınızı ziyadesiyle memnun etmiş olursunuz. Beni, bu zekitten mahrum etmezsiniz, umarım.

Sıhhatte olmanızı diler, Trabzondan sonsuz sevgi ve selamlarımızı sunarız.

Nebahat Kiroğlu
Nebahat Kiroğlu

ADRES:

Nebahat Kiroğlu

Atapark karşısında Asri Fırın

Trabzon.

490	01			26	155	2
-----	----	--	--	----	-----	---

84

EK 6. İsmet İnönü'nün Kayseri Valisi Ahmet Kınık'a Yazdığı Telgraf

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ2/4/960 gün
saat : 9

Yıldırım

Ankara

Bay. Ahmet Kınık
Kayseri Valisi

Kongirayı menettiginizi bildiriyorsunuz . kongira yapılmayacağını Parti merkezine tebliğ ettim. Örfi idare ilân olunmadığına göre tabii ve umumî ahkâma riayet olunması makamınız ve bütün salahiyet sahipleri için mecburidir.

B. M. Meclisine aksettirilmesi mukarrer tahkikatımıza göre Yeşilhisar hadisesinin mağdurları silahlı tecavüze maruz olan sil hsis masum halktır. Bu feci hadisede büyük mesuliyete muhatap olan zatınızın kanunlar dışında hareket edilmesini temin etmek vazifesinden olduğunuz kaydetmek zaruridir. C.H.P. si mensuplarına telgrafınızda tevcih ettiğiniz ithamlar haksız ve ancak resmi vazifesini partizanlık tesirinde bulundurana makam sahiplerinin esef verici hükümleridir. Millet vekili Parti başkanı ve kanuna hürmetkâr bir vatandaş olarak Kayseriye hareket ediyorum. Orada hadiseleri yerinde müşahede ve tetkik etmeye mecburum.

Cevap olarak kayseri Valiliğine arz edilmiştir.

İsmet İnönü

aslinın aynıdır. 7/4/960
kayseri Valiliği

010	09			206 635 1
-----	----	--	--	-----------

2

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Volkan ERÇAVUŞ
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Anadolu Üniversitesi-Tarih Bölümü-2015
Yüksek Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	